מדרש · אגדה

פרקי דרבי אליעזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פרקי דרבי אליעזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פרקי-דרבי-אליעזר/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 6
פרק ד 8
פרק ה 10
פרק ו 11
פרק ז 13
פרק ח 16
פרק ט 18
פרק י 19
פרק יא 21
פרק יב 24
פרק יג 26
פרק יד 27
פרק טו 29
פרק טז 30
פרק יז 32
פרק יח 34
פרק יט 37
פרק כ 39
פרק כא 41
פרק כב 42
פרק כג 44
פרק כד 46
פרק כה 48
פרק כו 50
פרק כז 51
פרק כח 52
פרק כט 54
פרק ל 57
פרק לא 60
פרק לב 62
פרק לג 65
פרק לד 68
פרק לה 71
פרק לו 73
פרק לז 77
פרק לח 79
פרק לט 83
פרק מ 86
פרק מא 88
פרק מב 91
פרק מג 94
פרק מד 96
פרק מה 98
פרק מו 101
פרק מז 103
פרק מח 105
פרק מט 109
פרק נ 112
פרק נא 116
פרק נב 118
פרק נג 121
פרק נד 122

פרק א

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס, שֶׁהָיוּ לְאָבִיו חוֹרְשִׁים וְהָיוּ חוֹרְשִׁים עַל גַּבֵּי הַמַּעֲנָה, וְהוּא הָיָה חוֹרֵשׁ בַּטְּרָשִׁין. יָשַׁב לוֹ וְהָיָה בוֹכֶה. אָמַר לוֹ אָבִיו, "מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה? שֶׁמָּא מִצְטַעֵר אַתָּה שֶׁאַתָּה חוֹרֵשׁ בַּטְּרָשִׁין? עַכְשָׁו אַתָּה חוֹרֵשׁ עַל גַּבֵּי הַמַּעֲנָה". יָשַׁב לוֹ עַל גַּבֵּי הַמַּעֲנָה וְהָיָה בוֹכֶה. אָמַר לוֹ, "מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה? שֶׁמָּא מִצְטַעֵר אַתָּה שֶׁאַתָּה חוֹרֵשׁ עַל גַּבֵּי הַמַּעֲנָה?" אָמַר לוֹ, "לָאו". "וְלָמָּה אַתְּ בוֹכֶה?" אָמַר לוֹ, "שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִלְמֹד תּוֹרָה". אָמַר לוֹ, "וַהֲלֹא בֶּן עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה שָׁנִים אַתָּה, וְאַתָּה מְבַקֵּשׁ לִלְמֹד תּוֹרָה? אֶלָּא קַח לְךָ אִשָּׁה וְתוֹלִיד לְךָ בָּנִים וְאַתָּה מוֹלִיכָן לְבֵית הַסֵּפֶר". עָשָׂה שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת וְלֹא טָעַם כְּלוּם עַד שֶׁנִּגְלָה לוֹ אֵלָיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב, וְאָמַר לוֹ, "בֶּן הוֹרְקְנוֹס, לָמָּה אַתָּה בוֹכֶה?" אָמַר לוֹ, "מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִלְמֹד תּוֹרָה". אָמַר לוֹ, "אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ לִלְמֹד תּוֹרָה, עֲלֵה לִירוּשָׁלַיִם אֵצֶל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי". עָמַד וְהָלַךְ אֵצֶל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. יָשַׁב לוֹ וְהָיָה בוֹכֶה. אָמַר לוֹ, "מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה?" אָמַר לוֹ, "מִפְּנֵי שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִלְמֹד תּוֹרָה". אָמַר לוֹ, "בֶּן מִי אַתָּה?" וְלֹא הִגִּיד לוֹ.

אָמַר לוֹ: "מִימֶיךָ לֹא לָמַדְתָּ קְרִיאַת שְׁמַע וְלֹא תְּפִלָּה וְלֹא בִּרְכַּת הַמָּזוֹן?" אָמַר לוֹ: "לָאו". אָמַר לוֹ: "עָמֹד וַאֲלַמֶּדְךָ שְׁלִשְׁתָּן". יָשַׁב וְהָיָה בוֹכֶה. אָמַר לוֹ: "בְּנִי, מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה? " אָמַר לוֹ: "שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִלְמֹד תּוֹרָה". וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ שְׁתֵּי הֲלָכוֹת כָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, וְהָיָה חוֹזֵר לוֹ עֲלֵיהֶן וּמְדַבְּקָן. עָשָׂה שְׁמוֹנָה יָמִים וְלֹא טָעַם כְּלוּם עַד שֶׁעָלָה רֵיחַ פִּיו לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְהֶעֱמִידוֹ מִלְּפָנָיו. יָשַׁב וְהָיָה בוֹכֶה. אָמַר לוֹ: "מִפְּנֵי מָה אַתָּה בוֹכֶה?" אָמַר לוֹ: "מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱמַדְתָּנִי מִלְּפָנֶיךָ כְּאָדָם שֶׁמַּעֲמִיד מִלְּפָנָיו מַכֵּה שְׁחִין". אָמַר לוֹ: "בְּנִי, כְּשֵׁם שֶׁעָלָה רֵיחַ פִּיךָ מִלְּפָנַי, כָּךְ יַעֲלֶה רֵיחַ חֲקֵי תוֹרָה מִפִּיךָ לַשָּׁמַיִם". אָמַר לוֹ: "בְּנִי, בֶּן מִי אַתָּה?" אָמַר לוֹ: "בֶּן הוֹרְקְנוֹס אֲנִי". אָמַר לוֹ: "וַהֲלֹא בֶּן גְּדוֹלֵי עוֹלָם אַתָּה, וְלֹא הָיִיתָ מַגִּיד לִיזֵי" אָמַר לוֹ: "חַיֶּיךָ, הַיּוֹם אַתָּה סוֹעֵד אֶצְלִי". אָמַר לוֹ: "כְּבָר סָעַדְתִּי אֵצֶל אַכְסַנְיָא שֶׁלִּי". אָמַר לוֹ: "וּמִי הוּא אַכְסַנְיָא שֶׁלְּךָ?" אָמַר לוֹ: "רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן". שָׁלַח וְשָׁאַל לְאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ, אָמַר לָהֶם: "אֶצְלְכֶם סָעַד אֱלִיעֶזֶר הַיּוֹם?" אָמְרוּ לוֹ: "לָאו". וַהֲלֹא יֵשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה יָמִים שֶׁלֹּא טָעַם כְּלוּם". אַחֲרֵי כֵן הָלְכוּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן וְאָמְרוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: "וַהֲלֹא יֵשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה יָמִים שֶׁלֹּא טָעַם כְּלוּם".

פרק ב

אָמְרוּ בָּנָיו שֶׁל הוֹרְקְנוֹס לַאֲבִיהֶם: "עֲלֵה לִירוּשָׁלַיִם וְנַדֵּה אֶת בִּנְךָ אֶלִיעֶזֶר מִנְּכָסֶיךָ". וְעָלָה לִירוּשָׁלַיִם לְנַדּוֹתוֹ, וּמָצָא שָׁם יוֹם טוֹב לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. וְהָיוּ כָּל גְּדוֹלֵי הַמְּדִינָה סוֹעֲדִין אֶצְלוֹ: בֶּן צִיצִית הַכֶּסֶת, וְנַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן, וּבֶן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ.

וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ בֶּן צִיצִית הַכֶּסֶת? שֶׁהָיָה מֵסֵב לְמַעְלָה מִגְּדוֹלֵי יְרוּשָׁלַיִם. אָמְרוּ עַל נַקְדִּימוֹן בֶּן גּוּרְיוֹן, שֶׁהָיָה לוֹ מָזוֹן שְׁלשָׁה סְאִים קֶמַח לְכָל אֶחָד וְאֶחָד שֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם. אָמְרוּ עָלָיו עַל בֶּן כַּלְבָּא שָׁבוּעַ, שֶׁהָיָה לוֹ בַּיִת אַרְבַּע כּוֹרִין שֶׁל גַּנּוֹת טוֹחֲנִין בְּזָהֳב. אָמְרוּ לוֹ, "הֲרֵי אֲבִיו שֶׁל רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בָּא". אָמַר לָהֶם, "עֲשׂוּ לוֹ מָקוֹם", וְעָשׂוּ לוֹ מָקוֹם וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ אֶצְלוֹ. וְנָתַן עֵינָיו בְּרַבִּי אֶלִיעֶזֶר, אָמַר לוֹ, "אֱמֹר לָנוּ דָּבָר אֶחָד מֵהַתּוֹרָה". אָמַר לוֹ, "רַבִּי, אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לַבּוֹר הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מַיִם יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה מוֹצִיא. כָּךְ אֲנִי אֵינִי יָכוֹל לוֹמַר דִּבְרֵי תוֹרָה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקִּבַּלְתִּי מִמְּךָ".

אָמַר לוֹ: "אֶמְשֹׁל לְךָ מָשָׁל. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמַעְיָן זֶה שֶׁהוּא נוֹבֵעַ וּמוֹצִיא מַיִם, וְיֵשׁ בְּכֹחוֹ לְהוֹצִיא מַיִם יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהוּא מַכְנִיס. כָּךְ אַתָּה יָכֹל לוֹמַר דִּבְרֵי תוֹרָה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁקִּבַּלוּ מִסִּינַי". אָמַר לוֹ: "שָׁמָא מִמֶּנִּי אַתָּה מִתְבַּיֵּשׁ? הֲרֵינִי עוֹמֵד מֵאֶצְלְךָ". עָמַד רַבָּן יוֹחָנָן וְהָלַךְ לוֹ לַחוּץ, וְהָיָה רַבִּי אֶלִיעֶזֶר יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וּפָנָיו מְאִירוֹת כְּאוֹר הַחַמָּה, וְקִרְנוֹתָיו יוֹצְאוֹת כְּקִרְנוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה, וְאֵין אָדָם יוֹדֵעַ אִם יוֹם וְאִם לַיְלָה. בָּא רַבָּן יוֹחָנָן מֵאֲחוֹרָיו וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ. אָמַר לוֹ: "אַשְׁרֵיכֶם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁיָּצָא זֶה מֵחֲלָצֵיכֶם".

אָמַר הוֹרְקְנוֹס: "לְמִי אָמַר כָּךְ?" אָמְרוּ לוֹ: "לֶאֱלִיעֶזֶר בִּנְךָ". אָמַר לָהֶם: "לֹא כָךְ הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא 'אַשְׁרֵי אֲנִי שֶׁיָּצָא זֶה מֵחֲלָצַי'". הָיָה רַבִּי אֶלִיעֶזֶר יוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ, וְאֵבְיו עוֹמֵד עַל רַגְלָיו. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אֲבִיו עוֹמֵד עַל רַגְלָיו, נִבְהַל. אָמַר לוֹ: "אַבָּא, שֵׁב, שֶׁאֵינִי יָכוֹל לוֹמַר דִּבְרֵי תוֹרָה וְאַתָּה עוֹמֵד עַל רַגְלֶיךָ". אָמַר לוֹ: "בְּנִי, לֹא עַל כָּךְ בָּאתִי, אֶלָּא לְנַדּוֹתְךָ מִנְּכָסַי. וְעַתָּה שֶׁבָּאתִי לִרְאוֹתְךָ וְרָאִיתִי כָּל הַשַּׁבָּח הַזֶּה, הֲרֵי אַחֶיךָ מְנֻדִּים מֵהֶם, וְהֵם נְתוּנִים לְךָ בְּמַתָּנָה".

אָמַר לוֹ: "וַהֲרֵי אֲנִי אֵינִי שָׁוֶה כְּאֶחָד מֵהֶם. אִלּוּ קַרְקָעוֹת בִּקַּשְׁתִּי מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָיָה לְפָנַי לִתֵּן לִי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כד, א): 'לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ'. וְאִלּוּ כֶּסֶף וְזָהָב בִּקַּשְׁתִּי, הָיָה נוֹתֵן לִי, שֶׁנֶּאֱמַר (חגי ב, ח): 'לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם ה' צְבָאוֹת'. אֶלָּא לֹא בִקַּשְׁתִּי מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא תּוֹרָה בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט, קכח): 'עַל כֵּן כָּל פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי'".

פרק ג

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקָנוֹס פָּתַח (תהילים קו, ב): "מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת ה' יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ". וְכִי יֵשׁ אָדָם בָּעוֹלָם שֶׁהוּא יָכוֹל לְמַלֵּל גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אוֹ לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ? אֶפְלוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵינָן יְכוֹלִים לְסַפֵּר אֶלָּא מִקְצָת גְּבוּרוֹתָיו! וְיֵשׁ לָנוּ לִדְרֹשׁ בְּמַה שֶׁעָשָׂה וּבְמַה שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת, לְמַעַן יִתְרוֹמַם שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּבְרִיּוֹתָיו שֶׁבָּרָא מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים קמה, ד): "דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ".

עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּשְׁמוֹ הַגָּדוֹל בִּלְבַד, וְעָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם, וְהָיָה מַחֲרִיט אֶת הָעוֹלָם לְפָנָיו וְלֹא הָיָה עוֹמֵד. מָשְׁלוּ מָשָׁל, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁהוּא רוֹצֶה לִבְנוֹת פַּלְטֵרִים שֶׁלּוֹ, אִם אֵינוֹ מַחֲרִיט בָּאָרֶץ יְסוֹדוֹתָיו וּמוֹבָאָיו וּמוֹצָאָיו, אֵינוֹ מַתְחִיל לִבְנוֹת, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶחֱרִיט לְפָנָיו אֶת הָעוֹלָם וְלֹא הָיָה עוֹמֵד עַד שֶׁבָּרָא אֶת הַתְּשׁוּבָה.

שִׁבְעָה דְבָרִים נִבְרְאוּ עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, וְאֵלּוּ הֵן: תּוֹרָה, וְגֵיהִנֹּם, וְגַן עֵדֶן, וְכִסֵּא הַכָּבוֹד, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וּתְשׁוּבָה, וּשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ.

תּוֹרָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, כב): "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז". קֶדֶם, רוֹצֶה לוֹמַר קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. גֵּיהִנֹּם מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו ל, לג): "כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה". מֵאֶתְמוֹל, עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. גַּן עֵדֶן מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, ח): "וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם". מִקֶּדֶם, עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. כִּסֵּא הַכָּבוֹד מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צג, ב): "נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז". מֵאָז, עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו יז, יב): "כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן". מֵרִאשׁוֹן עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. תְּשׁוּבָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צ, ב): "בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ" וּכְתִיב (תהלים צ, ג): "תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא". טֶרֶם עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. שְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עב, יז): "לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ". וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (מיכה ה, א): "וְאַתָּה בֵּית לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה... וּמוֹצָאֹתָיו מִקֶּדֶם". מִקֶּדֶם עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם.

מִיָּד נִתְיַעֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה שֶׁשָּׁמְהּ תּוּשִׁיָּה לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם. הֵשִׁיבָה לוֹ וְאָמְרָה: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אִם אֵין צָבָא וְאִם אֵין מַחֲנֶה לַמֶּלֶךְ – עַל מָה הוּא מוֹלֵךְ? וְאִם אֵין עַם מְקַלְּסִין לַמֶּלֶךְ אֵי זֶה הוּא כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֶלֶךְ? שְׁמַע אֲדוֹן הָעוֹלָם וְעָרַב לוֹ. אָמְרָה תּוֹרָה: בִּי נִתְיַעֵץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹא אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ח, יד): "לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה" וְכוּ'. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל מַלְכוּת שֶׁאֵין לָהּ יוֹעֲצִים, אֵין מַלְכוּתָהּ מַלְכוּת. וּמִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִים? מִמַּלְכוּת בֵּית דָּוִד שֶׁהָיוּ לָהּ יוֹעֲצִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דה"א כז, לב): "וְיוֹנָתָן דּוֹד דָּוִיד יוֹעֵץ אִישׁ מֵבִין וְסוֹפֵר הוּא". וּלְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד הָיוּ לוֹ יוֹעֲצִים, וּשְׁאָר כָּל אָדָם עַל כַּמָּה

וְכַמָּה שֶׁהִיא טוֹבָה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יב, טו): "וְשֹׁמֵעַ לְעֵצָה חָכָם". וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (משלי יא, יד): "וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ".

שְׁמוֹנָה דְבָרִים נִבְרְאוּ בַּיּוֹם רִאשׁוֹן, וְאֵלּוּ הֵן: שָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְאוֹר, וְחֹשֶׁךְ, וְתֹהוּ וָבֹהוּ, וְרוּחַ וּמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם". וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף יוֹם וָלַיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד". וּשְׁמוֹנָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, וְאֵלּוּ הֵן: הַבְּאֵר וְהַמָּן וְהַמַּטֶּה וְהַקֶּשֶׁת וְהַכְּתָב וְהַמִּכְתָּב וְהַכְּתֹנֶת וְהַמְּזִיקִין. וַעֲשָׂרָה דְבָרִים עָלוּ בַמַּחֲשָׁבָה: יְרוּשָׁלַיִם וְרוּחוֹת אָבוֹת וְאָרְחוֹת הַצַּדִּיקִים וְגֵיהִנֹּם וּמֵי הַמַּבּוּל וְלוּחוֹת הַשְּׁנִיִּים, וְהַשַּׁבָּת וְהַמִּקְדָּשׁ וְהָאָרוֹן וְאוֹר לְעוֹלָם הַבָּא.

שָׁמַיִם מֵאֵיזֶה מָקוֹם נִבְרְאוּ? מֵאוֹר לְבוּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא לָבוּשׁ. לָקַח מִמֶּנּוּ וּפָרַשׂ כַּשַּׂלְמָה וְהָיוּ מוֹתְחִין וְהוֹלְכִין עַד שֶׁאָמַר לָהֶם: דַּי, וְעַל כֵּן נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁדַּי, שֶׁאָמַר לַשָּׁמַיִם דַּי וְעָמְדוּ. וּמִנַּיִן שֶׁמֵּאוֹר לְבוּשׁוֹ נִבְרָא? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ב): "עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה".

הָאָרֶץ מֵאֵיזֶה מָקוֹם נִבְרֵאת? מִשֶּׁלֶג שֶׁתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד, לָקַח וְזָרַק עַל הַמַּיִם וְנִקְפְּאוּ הַמַּיִם וְנַעֲשָׂה עֲפַר הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז, ו): "כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ".

קוּרְקִיסֵי הַשָּׁמַיִם בְּמֵימֵי אוֹקְיָנוֹס הֵם אֲחוּזִים, שֶׁמֵּימֵי אוֹקְיָאנוֹס עוֹמְדִין בֵּין קְצוֹת הַשָּׁמַיִם וּבֵין קְצוֹת הָאָרֶץ, וְקַצְוֹוֹת הַשָּׁמַיִם עַל מֵימֵי אוֹקְיָנוֹס הֵם אֲחוּזִים. שֶׁמֵּימֵי אוֹקְיָנוֹס בֵּין קְצוֹת אֶרֶץ לְבֵין קְצוֹת הַשָּׁמַיִם, וְקַצְוֹוֹת הַשָּׁמַיִם עַל מֵימֵי אוֹקְיָנוֹס הֵם פְּרוּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ג): "הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו".

תִּכֶּן שֶׁל שָׁמַיִם עוֹלֶה לְמַעְלָה כְּדוּרָם. הוּא כְּאֹהֶל פְּרוּשָׂה, קְצוֹתֶיהָ לְמַטָּה וְתוֹכָהּ לְמַעְלָה, וְכָל בְּנֵי אָדָם יוֹשְׁבִים תַּחְתֶּיהָ. כָּךְ הֵן הַשָּׁמַיִם – קְצָתָם לְמַטָּה וְתוֹכָן לְמַעְלָה כְּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו מ, כב): "וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת".

אַרְבַּע רוּחוֹת בָּעוֹלָם: רוּחַ פְּנַת הַמִּזְרָח, רוּחַ פְּנַת הַמַּעֲרָב, רוּחַ פְּנַת הַדָּרוֹם, רוּחַ פְּנַת הַצָּפוֹן. רוּחַ פְּנַת הַמִּזְרָח – מִשָּׁם הָאוֹר יוֹצֵא לָעוֹלָם. רוּחַ פְּנַת הַדָּרוֹם – מִשָּׁם טַלְלֵי בְרָכָה וְגִשְׁמֵי בְרָכָה יוֹצְאִין לָעוֹלָם. רוּחַ פְּנַת הַמַּעֲרָב – מִשָּׁם חֹשֶׁךְ יוֹצֵא לָעוֹלָם. רוּחַ פְּנַת הַצָּפוֹן – מִשָּׁם אוֹצְרוֹת הַשֶּׁלֶג וְאוֹצְרוֹת הַבָּרָד וְקֹר וָחֹם וּגְשָׁמִים יוֹצְאִים לָעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר: רוּחַ פְּנַת הַצָּפוֹן – בָּרָא וְלֹא גָמַרוֹ. אָמַר שֶׁכָּל מִי שֶׁיֹּאמַר שֶׁהוּא אֱלוֹהַּ יָבוֹא וְיִגְמֹר אֶת הַפִּנָּה הַזֹּאת שֶׁהִנַּחְתִּי וְיֵדְעוּ הַכֹּל שֶׁהוּא אֱלוֹהַּ.

וְשָׁם הוּא מָדוֹר לַמַּזִּיקִין וְלַזְּוָעוֹת, לָרוּחוֹת וְלַשֵּׁדִים וְלַבְּרָקִים וְלָרְעָמִים. וּמִשָּׁם רָעָה יוֹצֵאת לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה א, יד): "מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה". בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם (משנה אבות, פרק ה, משנה א), וְאֵלּוּ הֵן: (בראשית א, ג): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר",

(בראשית א, ו): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ", (בראשית א, ט): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם", (בראשית א, יא): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ", (בראשית א, יד): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת", (בראשית א, כ): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם", (בראשית א, כד): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ", (בראשית א, כו): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם", (בראשית א, כט): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם", (בראשית ב, יח): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ". וּבִשְׁלֹשָׁה כּוֹלְלוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: בְּחָכְמָה, בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר ה' בְּחָכְמָה יָסַד אֶרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ. וּבִשְׁלֹשְׁתָּן נַעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לא, ג): "וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת". וּבִשְׁלֹשְׁתָּן נַעֲשָׂה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (מ"א ז, יד): "בֶּן אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת הַחָכְמָה וְאֶת הַתְּבוּנָה וְאֶת הַדַּעַת". וּבִשְׁלֹשְׁתָּן עָתִיד לְהִבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כד, ג): "בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ".

וּבִשְׁלֹשְׁתָּן עָתִיד לִיתֵּן שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ב, ו): "כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה". וּשְׁלֹשְׁתָּן כְּפוּלוֹת נִתְּנוּ לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו יא, ב): "וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה' רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה" וְכוּ'.

פרק ד

בַּשֵּׁנִי בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָרָקִיעַ וְהַמַּלְאָכִים וְאִשּׁוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם וְאִשּׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. וַהֲלֹא הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ נִבְרְאוּ בַּיּוֹם רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, א): "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ". וְאֵי זֶה רָקִיעַ בָּרָא בַּיּוֹם שֵׁנִי? רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, רָקִיעַ שֶׁעַל רֹאשֵׁי הַחַיּוֹת ד', שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל א, כב): "וּדְמוּת עַל רֹאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא". וּמַה הוּא כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא? כַּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, וְהוּא מֵאִיר עַל כָּל הַשָּׁמַיִם כְּנֶגֶד שֶׁהוּא בַּבַּיִת וְכַשֶּׁמֶשׁ שֶׁהוּא מֵאִיר בִּגְבוּרָתוֹ בַּצָּהֳרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ב, כב): "וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא". וּכְמוֹתָן הַצַּדִּיקִים עֲתִידִין לְהָאִיר לָעֲתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יב, ג): "וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ". וְאִלּוּלֵי הָרָקִיעַ הַהוּא הָיָה הָעוֹלָם נִבְלָע מִן הַמַּיִם שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ וּלְמַטָּה מִמֶּנּוּ מַיִם וְהוּא מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ו): "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם. וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם", בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לְמַיִם הַתַּחְתּוֹנִים. וְהַמַּלְאָכִים שֶׁנִּבְרְאוּ בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, כְּשֶׁהֵן נִשְׁלָחִין בִּדְבָרוֹ נַעֲשִׂין רוּחוֹת, וּכְשֶׁהֵן מְשָׁרְתִים לְפָנָיו נַעֲשִׂין שֶׁל אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, ד): "עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט". אַרְבַּע כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְסִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מַחֲנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל מִיכָאֵל מִימִינוֹ. מַחֲנָה שְׁנִיָּה שֶׁל גַּבְרִיאֵל עַל שְׂמֹאלוֹ. מַחֲנָה שְׁלִישִׁית שֶׁל אוּרִיאֵל מִלְּפָנָיו.

מַחֲנֶה רְבִיעִית שֶׁל רְפָאֵל מִלְּאַחֲרָיו. שְׁכִינָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֶמְצַע. וְהוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא גְּבוֹהַּ וְתָלוּי לְמַעְלָה בָּאֲוִיר. מַרְאוֹת כְּבוֹדוֹ כְּעֵין הַחַשְׁמַל, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל א, כז): "וָאֵרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל", וַעֲטָרָה נְתוּנָה בְּרֹאשׁוֹ וְכֶתֶר שֵׁם הַמְפֹרָשׁ עַל מִצְחוֹ, וְעֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ חֶצְיָהּ אֵשׁ וְחֶצְיָהּ בָּרָד, מִימִינוֹ חַיִּים וּמִשְּׂמֹאלוֹ מָוֶת, וְשֵׁבֶט שֶׁל אֵשׁ בְּיָדוֹ, וּפָרֹכֶת פְּרוּשָׂה לְפָנָיו, וְשִׁבְעָה מַלְאָכִים שֶׁנִּבְרְאוּ מִתְּחִלָּה מְשָׁרְתִים לְפָנָיו לִפְנִים מִן הַפָּרֹכֶת וְהוּא הַנִּקְרָא פַּרְגּוֹד, וַהֲדוֹם רַגְלָיו כָּאֵשׁ וּבָרָד, וְתַחַת כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ כְּאֶבֶן סַפִּיר. וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת סְבִיבוֹת לְכִסְאוֹ. צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ, שִׁבְעָה עֲנָנֵי כָבוֹד סוֹבְבִים אוֹתוֹ, וְאוֹפַן הַגַּלְגַּל וּכְרוּב וְחַיָּה נוֹתְנִין לְפָנָיו שֶׁבַח. וּדְמוּת כִּסְאוֹ כְּעֵין סַפִּיר שֶׁל אַרְבַּע רַגְלַיִם. וְאַרְבַּע חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ קְבוּעִים עַל כָּל רֶגֶל וָרֶגֶל. אַרְבַּע פָּנִים לְאֶחָד וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַרְבַּע כְּנָפִים", וְהֵם הֵן הַכְּרוּבִים.

וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר פְּנֵי הַמִּזְרָח מְדַבֵּר מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים פְּנֵי אָדָם. וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר פְּנֵי הַדָּרוֹם מְדַבֵּר מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים פְּנֵי אַרְיֵה. וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר פְּנֵי הַמַּעֲרָב מְדַבֵּר מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים פְּנֵי שׁוֹר. וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר מִפְּנֵי הַצָּפוֹן מְדַבֵּר מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרוּבִים פְּנֵי נָשֶׁר.

וּלְעֻמָּתָם הָאוֹפַנִּים וְגַלְגַּלֵּי מֶרְכָּבָה. וּכְשֶׁהוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא, וּכְשֶׁהוּא מַשְׁקִיף עַל הָאָרֶץ מַרְכִּבוֹתָיו עַל הָאוֹפַנִּים וּמִקּוֹל זַעֲקַת גַּלְגַּלֵּי הַמֶּרְכָּבָה, בְּרָקִים וּרְעָמִים יוֹצְאִין לָעוֹלָם. כְּשֶׁהוּא בַּשָּׁמַיִם וְרוֹכֵב עַל עֲב קַל, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּרְכַּב עַל" וְכוּ', וּכְשֶׁהוּא מְמַהֵר דּוֹאֶה עַל כַּנְפֵי רוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים יח, יא): "וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיָּעָף וַיֵּדֶא עַל כַּנְפֵי רוּחַ".

וְהַחַיּוֹת עוֹמְדוֹת אֵצֶל כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ וְאֵין יוֹדְעוֹת מְקוֹם כְּבוֹדוֹ. עוֹמְדוֹת בִּירְאָה וּבְאֵימָה בְּרָתֶת וּבְזִיעַ וּמְזַעֲת פְּנֵיהֶם נֶהָר שֶׁל אֵשׁ מוֹשֵׁךְ וְיוֹצֵא לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ז, י): "נְהַר דִּי נוּר נָגֵד וְנָפֵק מִן קֳדָמוֹהִי". שְׁנַיִם שְׂרָפִים עוֹמְדִים – אֶחָד מִימִינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ; שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְכָל אֶחָד. וְאֶחָד בְּשִׁתַּיִם יְכַסֶּה פָּנָיו שֶׁלֹּא יַבִּיטוּ פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, וּשְׁנַיִם מְכַסִּים רַגְלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יֵרָאוּ פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, כְּדֵי לְשַׁבֵּחַ עֲמִידַת רֶגֶל עֵגֶל, וּבְשִׁתַּיִם מְעוֹפְפִים וּמַעֲרִיצִים וּמְקַדְּשִׁים אֶת שְׁמוֹ הַגָּדוֹל זֶה עוֹנֶה וְזֶה קוֹרֵא וְאוֹמְרִים (ישעיהו ו, ג): "קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ".

וְהַחַיּוֹת עוֹמְדוֹת אֵצֶל כְּבוֹדוֹ וְאֵינָן יוֹדְעוֹת מְקוֹם כְּבוֹדוֹ, עוֹנוֹת וְאוֹמְרוֹת בְּכָל מָקוֹם שֶׁכְּבוֹדוֹ שָׁם: "בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ". וְיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ שֶׁהֵם מְיַחֲדִים שְׁמוֹ תָּמִיד, בְּכָל יוֹם עוֹנִים וְאוֹמְרִים (דברים ו, ד): "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד" וְהוּא מֵשִׁיב לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמַּצִּיל אֶתְכֶם מִכָּל צָרָה".

פרק ה

בַּשְּׁלִישִׁי הָיְתָה הָאָרֶץ מִישׁוֹר כַּבִּקְעָה, וְהָיוּ הַמַּיִם מְכַסִּים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. וּכְשֶׁיָּצָא הַדִּבּוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה (בראשית א, ט): "יִקָּווּ הַמַּיִם", עָלוּ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וְהֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת וְנִתְפַּזְּרוּ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְנַעֲשִׂים עֲמָקִים עַל תּוֹכָהּ שֶׁל אֶרֶץ וְנִתְגַּלְגְּלוּ הַמַּיִם וְנִקְווּ לָעֲמָקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, י): "וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים", מִיָּד נִתְגָּאוּ הַמַּיִם וְעָלוּ לְכַסּוֹת הָאָרֶץ כְּבַתְּחִלָּה, עַד שֶׁגָּעַר בָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְכָבְשָׁן וְנָתַן תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלָיו וּמְדָדָם בְּשֶׁעָלוּ שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף וְלֹא לִגְרֹעַ, וְעָשָׂה חוֹל גְּבוּל לַיָּם, כְּאָדָם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה גָּדֵר לְכַרְמוֹ, וּכְשֶׁהֵן עוֹלִין וְרוֹאִין אֶת הַחוֹל לִפְנֵיהֶם, חוֹזְרִין לַאֲחוֹרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ה, כב): "הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם ה' אִם מִפָּנַי לֹא תָּחִילוּ אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם".

עַד שֶׁלֹּא נִקְווּ הַמַּיִם נִבְרְאוּ הַמְּאוֹרוֹת וּתְהוֹמוֹת, וְאֵלּוּ הֵן הַתְּהוֹמוֹת אֵל שְׁמַתַּחַת לָאָרֶץ, שֶׁהָאָרֶץ עַל הַתְּהוֹמוֹת נִרְקַעַת כָּאֲנִיָּה שֶׁהִיא צָפָה בְּלֵב יָם, כָּךְ הָאָרֶץ מְרֻקַּעַת עַל הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלו, ו): "לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם". וּפָתַח לָנוּ עֵדֶן פֶּתַח בָּהּ וְהוֹצִיא מִמֶּנָּה נְטָעִים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ, כָּל מִינֵי עֵץ אִילָן עוֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ וְכָל מִין עֵשֶׂב וְדֶשֶׁא נָטַע מֵהֶם וּבָהֶם זֶרַע עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, יא): "אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ עַל הָאָרֶץ" וְכוּ', וְעָרַךְ שֻׁלְחָן לַבְּרִיּוֹת עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כג, ה): "תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן", וְכָל הַמַּעְיָנוֹת עוֹלִין מִן הַתְּהוֹמוֹת לְהַשְׁקוֹת כָּל הַבְּרִיּוֹת.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: עָבְיָהּ שֶׁל אֶרֶץ מַהֲלַךְ שִׁשִּׁים שָׁנָה, וּתְהוֹם אֶחָד שֶׁהוּא אֵצֶל גֵּיהִנֹּם נוֹבֵעַ וּמוֹצִיא מַיִם חַמִּים תַּעֲנוּג לִבְנֵי הָאָדָם.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: פַּעַם אַחַת בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ סִלּוֹנוֹת עוֹלִין מִן הַתְּהוֹמוֹת וּמַשְׁקִין אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, ו): "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה". הָעֲבִים מַשְׁמִיעִין אֶת קוֹל צִנּוֹרוֹתֵיהֶן לַיָּמִים, וְהַיָּמִים מַשְׁמִיעִין אֶת קוֹל צִנּוֹרוֹתֵיהֶן לַתְּהוֹמוֹת, וּתְהוֹם קוֹרֵא אֶל תְּהוֹם לְהַעֲלוֹת מַיִם וְלִיתֵּן לֶעָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מב, ח): "תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרֵא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ".

וְהֶעָבִים שׁוֹאֲבִין מַיִם מִן הַתְּהוֹמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים קלה, ז): "מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ". וּבַמָּקוֹם שֶׁיִּפְקֹד לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲלוֹת וּלְהַמְטִיר, שָׁם מַגְשִׁימִים. מִיָּד הָאָרֶץ מִתְעַבֶּרֶת וְצָמְחָה כְּאִשָּׁה אַלְמָנָה שֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת מִזְּנוּת, אֲבָל כְּשֶׁיִּרְצֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָרֵךְ צְמָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ וְלִיתֵּן צֵידָן שֶׁל בְּרִיּוֹת, פּוֹתֵחַ אוֹצְרוֹת הַטּוֹב שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּמַמְטִיר עַל הָאָרֶץ שֶׁהֵן מַיִם זְכָרִים, וּמִיָּד הָאָרֶץ מִתְעַבֶּרֶת כְּכֻלָּה שֶׁהִיא מִתְעַבֶּרֶת מִבַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן, וְצָמְחָה זֶרַע שֶׁל בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כח, יב): "יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת

הַשָּׁמַיִם", וּכְתִיב (ישעיהו סב, ה): "כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ". וּכְתִיב (ישעיהו נה, י): "כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם" וְכוּ'.

פרק ו

בְּרֵבִיעִי חִבֵּר שְׁנֵי מְאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים, לֹא זֶה גָּדוֹל מִזֶּה וְלֹא זֶה גָּדוֹל מִזֶּה, וְשָׁוִין בְּגָבְהָם וּבְתָאֳרָן וּבְאוֹרָן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, טז): "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת" וְכוּ'. נִכְנַס תַּחֲרוּת בֵּינֵיהֶם, זֶה אוֹמֵר לָזֶה: "אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ", וְזֶה אוֹמֵר לָזֶה: "אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ", וְלֹא הָיָה שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם.

מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? הִגְדִּיל אֶת הָאֶחָד, וְהִקְטִין אֶת הָאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, טז): "אֶת הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלָּיְלָה".

וְאֶת הַכּוֹכָבִים, כָּל הַכּוֹכָבִים מִשְׁרְתִים לְשִׁבְעָה כּוֹכָבִים שֶׁל שָׁעוֹת וְשִׁמָּן כל"ש צמח"ן: כּוֹכָב, לְבָנָה, שַׁבְּתַאי, צֶדֶק, מַאְדִּים, חַמָּה, נוֹגַהּ, וְהֵם מְשָׁרְתִים לְשִׁבְעָה יְמֵי הַשָּׁבוּעַ: יוֹם א' כּוֹכָב חַמָּה, יוֹם ב' צֶדֶק לְבָנָה, יוֹם ג' נוֹגַהּ מַאְדִּים, יוֹם ד' שַׁבְּתַאי כּוֹכָב, יוֹם ה' חַמָּה צֶדֶק, יוֹם ו' לְבָנָה נוֹגַהּ, יוֹם ז' מַאְדִּים שַׁבְּתַאי, וְכֻלָּם מְשָׁרְתִים לְי"ב מַזָּלוֹת שֶׁהֵן כְּנֶגֶד י"ב חֳדָשִׁים, וְאֵלּוּ הֵן: טָלֶה, שׁוֹר, תְּאוֹמִים, סַרְטָן, אַרְיֵה, בְּתוּלָה, מֹאזְנַיִם, עַקְרָב, קֶשֶׁת, גְּדִי, דְּלִי, דָּגִים, וְאֵלּוּ שֶׁנִּבְרְאוּ בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית לִנְהֹג אֶת הָעוֹלָם, וְכֵן חֻקֵּיהֶן. (חי) [שִׁבְעָה] שַׁמָּשִׁין אֵלּוּ נִבְרְאוּ וְהִסְדִּירָן בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם. כָּל הַמַּזָּלוֹת מְשָׁרְתִים אֶת יְמוֹת חֹדֶשׁ הַחַמָּה וִימוֹת חֹדֶשׁ הַחַמָּה שְׁלֹשִׁים יוֹם עֶשֶׂר שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, וְכָל מַזָּל וּמַזָּל מְשָׁרֵת אֶת יְמוֹת חֹדֶשׁ הַחַמָּה שְׁנֵי יָמִים וּמֶחֱצָה, שְׁנֵי מַזָּלוֹת לַחֲמִשָּׁה יָמִים. הַשֹּׁר הַמַּתְחִיל בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ חַמָּה הוּא הַשֹּׁר הַמַּשְׁלִים בְּסוֹף חֹדֶשׁ חַמָּה, הוּא הַפּוֹתֵחַ וְהוּא הַסּוֹגֵר.

מַחֲזוֹר גָּדוֹל שֶׁל חַמָּה שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְשִׁבְעָה מַחֲזוֹרִים הַקְּטַנִּים יֵשׁ בּוֹ מֵאַרְבַּע אַרְבַּע שָׁנִים. חֶשְׁבּוֹן יְמוֹת הַחַמָּה שס"ה יָמִים וּרְבִיעַ יוֹם. תְּקוּפַת שְׁנַת הַחַמָּה אַרְבַּע, מִתִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. רָאשֵׁי מַחֲזוֹרוֹת שֶׁל תְּקוּפוֹת דב"ז הגא"ו. בֵּין מַחֲזוֹר לְמַחֲזוֹר ה' יָמִים ו' שָׁעוֹת.

תְּקוּפוֹת שֶׁל מַחֲזוֹר הַקָּטָן אַרְבַּע בְּכָל שָׁנָה, וְכֻלָּן מ-צ"א יוֹם וְז' שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. יֵשׁ מֵהֶם מ-צ"ב. שָׁנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל מַחֲזוֹר א"ג שָׁנָה, שֵׁנִית ב"ב שָׁנָה, הַשְּׁלִישִׁית ג"א שָׁנָה, הָרְבִיעִית ד"ד.

אַרְבָּעָה רָאשֵׁי תְּקוּפָה לְד' רָאשֵׁי חֳדָשִׁים שֶׁל נִיסָן: נִכְנָסָת תְּחִלַּת הַלַּיְלָה, וַחֲצִי הַלַּיְלָה, תְּחִלַּת הַיּוֹם, וַחֲצִי הַיּוֹם. וּשְׁאָר כָּל יְמוֹת הַתְּקוּפוֹת: ז"ח, ג"י"ח, א"ח, טר"ח.

תְּקוּפָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל נִיסָן נִכְנֶסֶת בָּרֹאשׁ בִּשְׁעַת שַׁבְּתַאי, תְּקוּפַת תַּמּוּז נִכְנָס בְּחֶצְיָהּ שֶׁל שַׁבְּתַאי, תְּקוּפָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל תִּשְׁרֵי נִכְנֶסֶת בְּרֹאשׁ שְׁעוֹת צֶדֶק, תְּקוּפַת טֵבֵת נִכְנֶסֶת בְּחֶצְיוֹ שֶׁל צֶדֶק, וּשְׁאָר כָּל הַתְּקוּפוֹת נִכְנָסִין בָּרִאשָׁן שֶׁל שָׁעוֹת וּבְחֶצְיָן שֶׁל שָׁעוֹת.

מַחֲזוֹר רִאשׁוֹן נִכְנָס בְּרֹאשׁ שְׁעוֹת שַׁבְּתַאי, וְסִימָן: שצ"ם חנכ"ל. מַחֲזוֹר הַשֵּׁנִי בַּשָּׁעָה שֶׁלְּפָנָיו בְּרֹאשׁ שְׁעוֹת צֶדֶק. מַחֲזוֹר הַשְּׁלִישִׁי נִכְנָס בְּרֹאשׁ שְׁעוֹת מַאְדִים. מַחֲזוֹר הָרְבִיעִי נִכְנָס בְּרֹאשׁ שְׁעוֹת חַמָּה. מַחֲזוֹר הַחֲמִישִׁי נִכְנָס בְּרֹאשׁ שְׁעוֹת נוֹגַהּ. מַחֲזוֹר הַשִּׁשִּׁי נִכְנָס בְּרֹאשׁ שְׁעוֹת לְבָנָה. בְּסוֹף ז' שָׁעוֹת, בְּסוֹף ז' מַחֲזוֹרוֹת, בְּסוֹף שִׁשִּׁים וה' יָמִים שֶׁל מַחֲזוֹר הַגָּדוֹל שֶׁל כ"ח שָׁנָה, חוֹזֵר לִתְחִלַּת לֵיל ד' בְּשָׁעָה שַׁבְּתַאי בַּשָּׁעָה שֶׁנִּבְרָא.

וּבְשִׁלֹּשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ מַעֲלוֹת הַחַמָּה עוֹלֶה וְיוֹרֶדֶת, קפ"ג עוֹלֶה בְּרוּחַ מִזְרָח וְקפ"ג יוֹרֶדֶת בְּרוּחַ מַעֲרָב כְּנֶגֶד יְמוֹת שְׁנוֹת הַחַמָּה. וּבְנ' מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ חֲלוֹנוֹת הַחַמָּה יוֹצֵא וְנִכְנָס בַּמִּזְרָח, צ"א יוֹם בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית צ"א יוֹם בְּקֶרֶן צְפוֹנִית וְחַלּוֹן אֶחָד בָּאֶמְצַע וּשְׁמוֹ חַלּוֹן נוֹגַהּ.

בְּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי מַתְחִיל מֵחַלּוֹן נֹגַהּ וְהוֹלֵךְ וְסוֹבֵב לְקֶרֶן דְּרוֹמִית, חַלּוֹן אַחַר חַלּוֹן, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְחַלּוֹן שַׁבְּתַאי. בְּתְקוּפַת טֵבֵת מַתְחִיל מֵחַלּוֹן שַׁבְּתַאי וְהוֹלֵךְ וְסוֹבֵב וְחוֹזֵר לְאַחֲרָיו, חַלּוֹן אַחַר חַלּוֹן, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְחַלּוֹן תַּעֲלוּמָה, שֶׁבּוֹ הָאוֹר יוֹצֵא שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כח, יא): "וְתַעֲלוּמָה יוֹצִיא אוֹר". בְּתְקוּפַת נִיסָן מַתְחִיל מֵחַלּוֹן תַּעֲלוּמָה שֶׁבּוֹ הָאוֹר יוֹצֵא וְהוֹלֵךְ אֶל קֶרֶן צְפוֹנִית, חַלּוֹן אַחַר חַלּוֹן, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְחַלּוֹן נַעֲמָן. בְּתְקוּפַת תַּמּוּז מַתְחִיל מֵחַלּוֹן נַעֲמָן וְהוֹלֵךְ וְסוֹבֵב וְחוֹזֵר לְאַחֲרָיו, חַלּוֹן אַחַר חַלּוֹן, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְחַלּוֹן חֶדֶר שֶׁבּוֹ רוּחַ סוּפָה יוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז, ט): "מִן הַחֶדֶר תָּבוֹא סוּפָה וּמִמְּזָרִים קָרָה".

בְּאֵלּוּ שֶׁבַּמִּזְרָח הוּא יוֹצֵא, כְּנֶגְדּוֹ בַּמַּעֲרָב הוּא נִכְנָס, וְהַשְּׁכִינָה לְעוֹלָם בַּמַּעֲרָב. וְנִכְנָס וּמִשְׁתַּחֲוֶה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, עָשִׂיתִי כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי".

וְחַלּוֹן אֶחָד יֵשׁ בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ וּשְׁמוֹ מְזָרִים, וְאֵינוֹ יוֹצֵא וְנִכְנָס בּוֹ אֶלָּא פַּעַם אַחַת שֶׁל מַחֲזוֹר הַגָּדוֹל שֶׁבּוֹ יוֹצֵא בַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא בַּלַּיְלָה וּבַמַּעֲרָב הַחַמָּה. בְּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי וְטֵבֵת הוֹלֵךְ וְסוֹבֵב לְקֶרֶן דְּרוֹמִית וּלְמֵימֵי אוֹקְיָאנוֹס בֵּין קְצוֹת הַשָּׁמַיִם לְבֵין קְצוֹת הָאָרֶץ שׁוֹקַעַת שֶׁהַלַּיְלָה גָּדוֹל וְהַדֶּרֶךְ גְּדוֹלָה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַחַלּוֹן שֶׁבַּמִּזְרָח שֶׁהוּא רוֹצֶה לְצֵאת בּוֹ בַּלַּיְלָה בַּמַּעֲרָב הַחַמָּה בְּתְקוּפַת נִיסָן וְתַמּוּז הוֹלֵךְ וְסוֹבֵב לְקֶרֶן צְפוֹנִית לְמֵימֵי אוֹקְיָאנוֹס שֶׁבֵּין קְצוֹת הַשָּׁמַיִם לְבֵין קְצוֹת הָאָרֶץ שֶׁהַלַּיְלָה קָצָר וְהַדֶּרֶךְ קְצָרָה, עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לַחֲלוֹנוֹת שֶׁבַּמִּזְרָח, שֶׁהוּא רוֹצֶה בּוֹ לָצֵאת, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת א, ו): "הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן", הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם בְּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי וּבְתְקוּפַת טֵבֵת, וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן בְּתְקוּפַת נִיסָן וּתְקוּפַת תַּמּוּז

סוֹבֵב סוֹבֵב שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית וְשִׁשָּׁה חֲדָשִׁים בְּקֶרֶן צְפוֹנִית וְעַל סְבִיבוֹתָיו שָׁב הָרוּחַ לַחֲלוֹן שֶׁבַּמִּזְרָח שָׁב הָרוּחַ. הַחַמָּה שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֵׁם כְּתוּבִים בְּלִבּוֹ וְהַמַּלְאָכִים מַנְהִיגִים אוֹתוֹ אֵלּוּ שֶׁמַּנְהִיגִים אוֹתוֹ בַּיּוֹם אֵין מַנְהִיגִים אוֹתוֹ בַּלַּיְלָה, אֵלּוּ שֶׁמַּנְהִיגִים אוֹתוֹ בַּלַּיְלָה אֵין מַנְהִיגִים אוֹתוֹ בַּיּוֹם, וְחַמָּה רוֹכֵב בַּמֶּרְכָּבָה וְעוֹלֶה מְעַטָּר כֶּתֶר וְיָשִׁישׁ כַּגִּבּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, ו): "וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ". הַחַמָּה קַרְנוֹתָיו וּפָנָיו הַמַּבִּיטוֹת לְמַטָּה לְאֶרֶץ שֶׁל אֵשׁ, וְקַרְנוֹתָיו וּפָנָיו הַמַּבִּיטוֹת לְמַעְלָה שֶׁל בָּרָד, וְאֵלּוּלֵי הַבָּרָד שֶׁהוּא מְכַבֶּה פָּנָיו שֶׁל אֵשׁ הָיָה הָעוֹלָם נִבְעָר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יט, ז): "וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ". וּבַחֹרֶף הוֹפֵךְ אֶת פָּנָיו שֶׁל מַטָּה לְמַעְלָה, וְאֵלּוּלֵי הָאֵשׁ שֶׁהוּא מְחַמֵּם אֶת הַבָּרָד לֹא הָיָה הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד מִפְּנֵי הַקֶּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמז, יז): "לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד", וְאֵלּוּ הֵן קְצוֹת דְּרָכָיו שֶׁל חַמָּה.

פרק ז

רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְרַבִּי גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְשְׁמָעֵאל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוֹרְקְנוֹס וְרַבִּי עֲקִיבָא הָיוּ יוֹשְׁבִים וְדוֹרְשִׁים עַל מוֹלַד הַלְּבָנָה, וְאָמְרוּ: דָּבָר אֶחָד אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִבְרְאוּ הַשָּׁמַיִם לִמְכוֹן כִּסְּא מַלְכוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לג, ו): "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ", אֲבָל בִּצְבָא הַשָּׁמַיִם יְגִיעָה הַרְבֵּה נֶאֱמַר בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לג, ו): "וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם". מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָפַח בְּרוּחַ נִשְׁמַת פִּיו וְנִבְרְאוּ כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם בְּבַת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לג, ו): "וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם".

כָּל הַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת וּשְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת נִבְרְאוּ בְּתְחִלַּת לֵיל ד' וְלֹא קֹדֶם זֶה לָזֶה אֶלָּא שְׁתֵּי יָדוֹת שָׁעוֹת. לְפִיכָךְ כָּל מַעֲשֶׂה חַמָּה בִּמְתִינוּת וְכָל מַעֲשֶׂה לְבָנָה בִּזְרִיזוּת. מַה שֶּׁהַחַמָּה מְהַלֶּכֶת כָּל יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ מְהַלֶּכֶת הַלְּבָנָה לְיוֹם א', וְכָל שֶׁהַחַמָּה מְהַלֶּכֶת כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה, מְהַלֶּכֶת הַלְּבָנָה לְג' יוֹם. כָּל הַיָּמִים מְשָׁרְתִים לְרֹאשׁ מוֹלַד הַלְּבָנָה לְאַחֲרֵיהֶם לְמַפְרֵעַ בְּתְחִלַּת לֵיל רְבִיעִי רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת שַׁבְּתַאי שנ"ץ כמ"ל ח"ש וּלְאַחַר ג' שָׁנִים שֶׁל מַחֲזוֹר הַקָּטָן יוֹם שֶׁל אַחֲרָיו תְּחִלַּת לֵיל ג' רֹאשׁ מוֹלַד הַלְּבָנָה בְּשָׁעַת נוֹגַהּ וּלְאַחַר ג' שָׁנִים שֶׁל מַחֲזוֹר הַקָּטָן חוֹזֵר יוֹם שֶׁל אַחֲרָיו. בְּתְחִלַּת לֵיל שֵׁנִי רֹאשׁ מוֹלַד הַלְּבָנָה בְּשָׁעַת צֶדֶק וּלְאַחַר ג' שָׁנִים שֶׁל מַחֲזוֹר הַקָּטָן חוֹזֵר יוֹם שֶׁל אַחֲרָיו בְּתְחִלַּת לֵיל רִאשׁוֹן רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת כּוֹכָב וּלְאַחַר ג' שָׁנִים שֶׁל מַחֲזוֹר הַקָּטָן חוֹזֵר יוֹם שֶׁל אַחֲרָיו בְּתְחִלַּת לֵיל שַׁבָּת רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת מַאְדִּים וּלְאַחַר ג' שֶׁל מַחֲזוֹר הַקָּטָן חוֹזֵר יוֹם שֶׁל אַחֲרָיו בְּתְחִלַּת לֵיל ו' רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת לְבָנָה וּלְאַחַר ג' שָׁנִים שֶׁל מַחֲזוֹר הַקָּטָן חוֹזֵר יוֹם שֶׁל אַחֲרָיו.

בְּתְחִלַּת לֵיל ה' רֹאשׁ מוֹלַד הַלְּבָנָה בְּשָׁעַת חַמָּה וּלְאַחַר ג' שָׁנִים שֶׁל מַחֲזוֹר הַקָּטָן חוֹזֵר יוֹם שֶׁל אַחֲרָיו. בְּתְחִלַּת לֵיל רְבִיעִי רֹאשׁ מוֹלַד הַלְּבָנָה בְּשָׁעַת שַׁבְּתַאי.

בְּשָׁעָה שֶׁנִּבְרָא מַחֲזוֹר הַגָּדוֹל שֶׁל לְבָנָה כ״א שָׁנָה, ז' מַחֲזוֹרִים קְטַנִּים יֵשׁ בּוֹ מִג' ג' שָׁנִים. וְכָל מַזָּל וּמַזָּל מְשָׁרֵת אֶת יְמֵי חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה כ״ט יָמִים וּמֶחֱצָה וּב' יָדוֹת שָׁעָה וְע״ג חֲלָקִים, וְכָל מַזָּל וּמַזָּל מְשָׁרֵת אֶת יְמוֹת חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה ב' יָמִים וְה' שָׁעוֹת וְנ' מַזָּלוֹת לְז' יָמִים. הַשֵּׂר הַמַּתְחִיל בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה הוּא הַשֵּׂר הַמַּשְׁלִים בְּסוֹף חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה. הַלְּבָנָה מִתְחַדֶּשֶׁת בְּכָל מוֹלָד וּמוֹלָד אַחַת בַּלַּיְלָה וְאַחַת בַּיּוֹם, וְזֶה הָאוֹת שֶׁלָּהֶם ״וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר״. אֵין בְּכָל מוֹלָד לְרֹאשׁ מוֹלָד לַשָּׁנָה הַבָּאָה אֶלָּא ד' יָמִים וְד' שָׁעוֹת וְתתע״ו חֲלָקִים.

אֵין בֵּין מַחֲזוֹר הַגָּדוֹל לְמַחֲזוֹר הַקָּטָן אֶלָּא י״ג יוֹם. וּבַמֶּה אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהַחַמָּה מְהַלֶּכֶת לְקֶרֶן דְּרוֹמִית, הַלְּבָנָה מְהַלֶּכֶת לְקֶרֶן צְפוֹנִית. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהַחַמָּה מְהַלֶּכֶת בְּקֶרֶן צְפוֹנִית, הַלְּבָנָה מְהַלֶּכֶת בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית. כָּל הַשָּׁעוֹת מְשָׁרְתוֹת לְרֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה לְאַחֲרֵיהֶן לְמַפְרֵעַ של״כ גגחמ״ץ [?] בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה תְּחִלַּת לֵיל ד' רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת שַׁבְּתַאי, וּבַשָּׁעָה הַשֵּׁנִיָּה רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת לְבָנָה, וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּשָׁעָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת נֹגַהּ, וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית בְּשָׁעָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת חַמָּה, וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית שָׁעָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת מַאְדִים, וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית רֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בְּשָׁעַת צֶדֶק. וְכֵן ג' פְּעָמִים הַשָּׁעוֹת הַלָּלוּ מְשָׁרְתוֹת לְרֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה לְאַחֲרֵיהֶם עַד כ״א שָׁנָה שֶׁל מַחֲזוֹר.

כָּל הַמַּזָּלוֹת מְשָׁרְתִים לְבָנָה בַּלַּיְלָה מִד' פִּנּוֹת הָעוֹלָם: ג' בַּצָּפוֹן, ג' בַּדָּרוֹם, ג' בַּמַּעֲרָב, ג' בַּמִּזְרָח. וְכָל הַשָּׁעוֹת מְשָׁרְתוֹת לְבָנָה בַּלַּיְלָה: שְׁתַּיִם בַּדָּרוֹם, שְׁתַּיִם בַּצָּפוֹן, שְׁתַּיִם בַּמִּזְרָח, שְׁתַּיִם בַּמַּעֲרָב. וּבְשָׁעָה שֶׁמַּתְחִיל לְשָׁרֵת בַּדָּרוֹם גּוֹמֵר בַּמַּעֲרָב, וְכָל סְבִיבוֹתָיו כֵּן.

כָּל מְאוֹרֵי אוֹר הַגְּדוֹלִים נְתוּנִים בַּדָּרוֹם, חוּץ מִן הָעֲנָלָה שֶׁהִיא נְתוּנָה בַּצָּפוֹן. וְכָל הַמַּזִּיקִים הַמְהַלְּכִים בָּרָקִיעַ וְהַמַּלְאָכִים שֶׁנִּפְלוּ מִגְּדֻלָּתָן וּמִמְּקוֹם קְדֻשָּׁתָן מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ, כְּשֶׁהֵם עוֹלִים לִשְׁמֹעַ דָּבָר מֵאֲחוֹרֵי הַפָּרְגּוֹד, הֵן מִתְפָּרְדִין בְּשֵׁבֶט שֶׁל אֵשׁ וְחוֹזְרִים לַאֲחוֹרֵיהֶן לִמְקוֹמָן.

י' יָמִים וְכ״א שָׁעוֹת וְר״ד חֲלָקִים יִתְרוֹן יְמוֹת הַחַמָּה עַל יְמוֹת הַלְּבָנָה וְהָעִבּוּר נִכְנָס לְהַשְׁוּוֹת יְמוֹת שְׁנוֹת הַחַמָּה עִם יְמוֹת שְׁנוֹת הַלְּבָנָה. וְהַחַמָּה וְהַלְּבָנָה מַתְחִילִין מֵר״ח נִיסָן, הַחַמָּה מְהַלֶּכֶת לְפָנֶיהָ בִּתְקוּפָתָהּ וְטָלֶה מַתְחִיל לְשָׁרֵת לְפָנָיו בַּיּוֹם וְכָל הַמַּזָּלוֹת מְשָׁרְתִים אַחֲרָיו כְּדַרְכָּן, וְהַלְּבָנָה מְהַלֶּכֶת לְאַחֲרֶיהָ וְטָלֶה מַתְחִיל לְשָׁרֵת לְפָנֶיהָ בַּלַּיְלָה וְכָל הַמַּזָּלוֹת מְשָׁרְתִין אַחֲרָיו כְּדַרְכָּן. וְכֵן עַד שְׁנַת מַחֲזוֹר הַקָּטָן, עַד שְׁנַת הָעִבּוּר בָּא הָעִבּוּר דּוֹחֶה לְרֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה וְעוֹמֵד בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר, וְכֵן עַד שְׁנַת מַחֲזוֹר הַקָּטָן בָּא הָעִבּוּר דּוֹחֶה לְרֹאשׁ מוֹלַד

לְבָנָה וְעוֹמֵד בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ טֵבֵת, וְכֵן עַד י״ב עִבּוּרִין בָּאִין הַחַמָּה וְהַלְּבָנָה שָׁוִין לִתְחִלַּת לֵיל רְבִיעִי בְּשָׁעַת שַׁבְּתַאי בְּשָׁעָה שֶׁנִּבְרְאוּ. אֵין בֵּין מוֹלָד לְמוֹלָד אֶלָּא ל״ו שָׁעוֹת וּב' יְדוֹת שָׁעָה וְע״ג חֲלָקִים.

אֵין הַלְּבָנָה חֲסֵרָה מִן הַשָּׁמַיִם אֶלָּא כְּהֶרֶף עַיִן. אֲפִלּוּ יֵשׁ בָּהּ כְּמִלֹּא הַחוּט, סוֹבֶבֶת בַּמִּזְרָח וּבַמַּעֲרָב, וְאֵין כֹּחַ בָּעַיִן לִרְאוֹת הַלְּבָנָה עַד ח' שָׁעוֹת גְּדוֹלִים, בֵּין בְּרֹאשׁ מוֹלַד לְבָנָה בֵּין בְּסוֹף מוֹלַד לְבָנָה.

חֶשְׁבּוֹן יְמוֹת שְׁנוֹת הַלְּבָנָה שנ״ד יָמִים וּשְׁלִישׁ יוֹם וְתתע״ט חֲלָקִים. כָּל הַשָּׁעוֹת שֶׁל חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה תרק״ח שָׁעוֹת וּשְׁתֵּי יְדוֹת שָׁעָה. כָּל הַשָּׁעוֹת שֶׁל שְׁנַת הַלְּבָנָה ח' אֲלָפִים וְתק״ד שָׁעוֹת.

כָּל הַמַּזָּלוֹת מְשָׁרְתִים לְמוֹלַד הַלְּבָנָה וּלְתוֹלְדוֹת בְּנֵי אָדָם, וַעֲלֵיהֶם הָעוֹלָם עוֹמֵד. וְכָל מִי שֶׁהוּא חָכָם וּמֵבִין, הוּא מֵבִין מוֹלַד לְבָנָה וְתוֹלְדוֹת בְּנֵי אָדָם, וַעֲלֵיהֶם אוֹמֵר הַכָּתוּב: ״וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים״. אוֹתוֹת הַלָּלוּ לֹא יְמוּשׁוּ מְשָׁרְתִים לַחַמָּה בַּיּוֹם וְלַלְּבָנָה בַּלַּיְלָה.

בְּנ' מַחֲזוֹרוֹת שֶׁל חַמָּה וְד' מַחֲזוֹרוֹת שֶׁל לְבָנָה פ״ר שָׁנִים, שֶׁהוּא שָׁעָה אַחַת מִיּוֹמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בָּאִין חַמָּה וּלְבָנָה שָׁוִים בִּתְחִלַּת לֵיל ד' וּבְשָׁעַת שַׁבְּתַאי בְּשָׁעָה שֶׁנִּבְרְאוּ. בְּשָׁעָה שֶׁשַּׁלְהֶבֶת לְבָנָה מַגַּעַת לַחַמָּה בַּיּוֹם בְּמַעֲלוֹת שִׁשִּׁים, עוֹבֵר בְּתוֹכוֹ וּמְכַבֶּה אֶת אוֹרוֹ. וּבְשָׁעָה שֶׁשַּׁלְהֶבֶת הַחַמָּה מַגַּעַת לַלְּבָנָה בַּלַּיְלָה בְּמַעֲלוֹת אַרְבָּעִים, עוֹבֵר בְּתוֹכוֹ וּמְכַבֶּה אֶת אוֹרוֹ.

רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר: גְּזֵרַת מֶלֶךְ בְּמִלָּה מְפֻרְסֶמֶת הִיא. בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִין וְאֵינָן מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה כָּרָאוּי, בְּשָׁעָה שֶׁשַּׁלְהֶבֶת חַמָּה מַגַּעַת לַלְּבָנָה בַּלַּיְלָה מַעֲלוֹת אַרְבָּעִים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַכֶּהָ אֶת הַלְּבָנָה וְגוֹנֵז אֶחָד מִן הַסַּנְהֶדְרִין. וּכְשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עוֹשֶׂה בְּרַחֲמָיו הָרַבִּים וּמַכֶּהָ אֶת הַחַמָּה וְשׁוֹלֵחַ אֶת רוּגְזוֹ עַל עַכּוּ״ם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו י, ב): ״כֹּה אָמַר ה' אֶל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחַתּוּ כִּי יֵחַתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה״, עַכּוּ״ם יֵחַתּוּ וְלֹא יִשְׂרָאֵל. כְּשֵׁם שֶׁאֵין אוֹר הַחַמָּה מוֹשֵׁל בְּאוֹר הַלְּבָנָה וְלֹא אוֹר הַלְּבָנָה בְּאוֹר הַחַמָּה, כָּךְ אָנוּ מוֹנִים לֹא מִנְיַן הַחַמָּה בַּלַּיְלָה וְלֹא מִנְיַן הַלְּבָנָה בַּיּוֹם, וְלֹא יַשִּׂיגוּ גְּבוּל אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ.

מְדוֹר הַלְּבָנָה בֵּין עָנָן לַעֲרָפֶל, עֶשְׂרִיִּין כְּמִין שְׁנֵי קְעָרוֹת כְּפוּיוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ, וְהוּא יוֹצֵא בֵּין שְׁנֵיהֶם. וּכְשֶׁהוּא מוֹלִיד לְבָנָה, אֵלּוּ שְׁנֵי עֲנָנִים הוֹפְכִים אֶת פְּנֵיהֶם בְּרוּחַ מַעֲרָבִית וְהוּא יוֹצֵא מִבֵּין שְׁנֵיהֶם כְּמִין שׁוֹפָר. בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן מִדָּה אַחַת, בַּלַּיְלָה הַשֵּׁנִיָּה מִדָּה שְׁנִיָּה, וְכֵן עַד חֶצְיוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ, עַד שֶׁהוּא מִתְגַּלֶּה כֻּלּוֹ. וּמַחֲצִיוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ אֵלּוּ שְׁנֵי עֲנָנִים וְהוֹפְכִים אֶת פְּנֵיהֶם לְרוּחַ מִזְרָחִי. פְּאַת הַלְּבָנָה שֶׁיָּצָא מִתְּחִלָּה מַתְחִיל וְנִכְנָס וּמִתְכַּסֶּה בֵּין שְׁנֵיהֶם

בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן מִדָּה אַחַת, בַּלַּיְלָה הַשֵּׁנִיָּה מִדָּה שְׁנִית, עַד סוֹפוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ עַד שֶׁמִּתְכַּסֶּה כֻּלּוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא נָתוּן בֵּין שְׁנֵי עֲנָנִים? שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּשׁוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ וַעֲרָפֶל חֲתֻלָתוֹ" (איוב לח, ט). וּמִנַּיִן שֶׁהוּא מִתְכַּסֶּה כֻּלּוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ" (תהלים פא, ד), בְּיוֹם שֶׁמִּתְכַּסֶּה כֻּלּוֹ.

פרק ח

בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה בֶּאֱלוּל נִבְרְאוּ חַמָּה וּלְבָנָה. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא שְׁנִים וְחָדָשִׁים וְיָמִים וְלֵילוֹת שָׁעוֹת וְקַצִּים וּתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת וְעִבּוּרִין הָיוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָיָה מְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה וְאַחַר כָּךְ מְסָרָן לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ה, א): "זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם", מִנַּיִן עוֹלָם לְכָל תּוֹלְדוֹת בְּנֵי אָדָם.

אָדָם מָסַר לַחֲנוֹךְ וְנִכְנַס בְּסוֹד הָעִיבּוּר וְעִיבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים" וְכוּ' (בראשית ה, כב), וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ בְּדַרְכֵי מִנַּיִן הָעוֹלָם שֶׁמָּסַר אֱלֹהִים לְאָדָם, וַחֲנוֹךְ מָסַר לְנֹחַ סוֹד הָעִיבּוּר וְעִיבֵּר אֶת הַשָּׁנָה, וְאָמַר: "עֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וְחֹם וְקַיִץ וְחֹרֶף" (בראשית ח, כב). "זֶרַע" זֶה תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי. "קָצִיר" זוֹ תְּקוּפַת נִיסָן. "קֹר" זוֹ תְּקוּפַת טֵבֵת. וְ"חֹם" זוֹ תְּקוּפַת תַּמּוּז. וְ"קַיִץ" בְּעִתּוֹ וְ"חֹרֶף" בְּעִתּוֹ.

מִנַּיִן הַחַמָּה בַּיּוֹם וּמִנַּיִן הַלְּבָנָה בַּלַּיְלָה, "לֹא יִשְׁבֹּתוּ".

נֹחַ מָסַר לְשֵׁם וְנִכְנַס בְּסוֹד הָעִבּוּר וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה וְנִקְרָא כֹּהֵן. וְכִי שֵׁם בֶּן נֹחַ כֹּהֵן הָיָה? אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁהָיָה בְּכוֹר וְהָיָה מְשֻׁרֶת בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, לְפִיכָךְ נִקְרָא כֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד, יח): "וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם" וְכוּ'. וְשֵׁם מָסַר לְאַבְרָהָם וְנִכְנַס בְּסוֹד הָעִבּוּר וְעִבֵּר הַשָּׁנָה וְנִקְרָא כֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קי, ד): "נִשְׁבַּע ה' וְלֹא יִנָּחֵם אַתָּה כֹהֵן לְעוֹלָם". וּמִנַּיִן שֶׁמָּסַר שֵׁם לְאַבְרָהָם? שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קי, ד): "עַל דִּבְרָתִי מַלְכִּי צֶדֶק". אַבְרָהָם מָסַר לְיִצְחָק וְנִכְנַס בְּסוֹד הָעִבּוּר וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה לְאַחַר מוֹתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כה, יא): "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ" שֶׁנִּכְנַס בְּסוֹד הָעִבּוּר. יִצְחָק מָסַר לְיַעֲקֹב וְנִכְנַס בְּסוֹד הָעִבּוּר וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה. יָצָא יַעֲקֹב לְחוּצָה לָאָרֶץ וּבִקֵּשׁ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "יַעֲקֹב, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, הֲרֵי יִצְחָק אָבִיךָ הוּא יְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בָּאָרֶץ", שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לה, ט): "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ". וְלָמָּה עוֹד? שֶׁפַּעַם רִאשׁוֹנָה נִגְלָה עָלָיו וּמְנָעוֹ מִלְּעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּכְשֶׁבָּא לָאָרֶץ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "קוּם עַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה", שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב" וְכוּ' "וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ" עַל שֶׁנִּכְנַס בְּסוֹד הָעִבּוּר וּבֵרְכוֹ בִּרְכַּת עוֹלָם. מִכָּאן אָמְרוּ: אֲפִלּוּ צַדִּיקִים וַחֲכָמִים בְּחוּץ לָאָרֶץ וְרוֹעֶה

צֹאן וּבָקָר בָּאָרֶץ, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא עַל יְדֵי רוֹעֶה צֹאן וּבָקָר. אֲפִלּוּ נְבִיאִים בְּחוּץ לָאָרֶץ וְהֶדְיוֹטִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא עַל יְדֵי הֶדְיוֹטִים שֶׁבָּאָרֶץ. גָּלוּ לְבָבֶל, הָיוּ מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַל יְדֵי הַנִּשְׁאָר בָּאָרֶץ. לֹא נִשְׁאַר אֶחָד בָּאָרֶץ, הָיוּ מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בְּבָבֶל. עָלָה עֶזְרָא וְכָל הַקָּהָל עִמּוֹ וְרָצָה יְחֶזְקֵאל לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּבָבֶל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "יְחֶזְקֵאל, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּחוּץ לָאָרֶץ. הֲרֵי יִשְׂרָאֵל אַחֶיךָ וְהֵם יְעַבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה", שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לו, יז): "בֶּן אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִין עַל אַדְמָתָם", שֶׁלְּהֶן הִיא לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה.

יַעֲקֹב מָסַר לְיוֹסֵף וְנִכְנַס בְּסוֹד הָעִבּוּר, וְעִבֵּר אֶת הַשָּׁנָה בְּמִצְרַיִם. מֵת יוֹסֵף וְאֶחָיו, נִתְמַעֲטוּ הָעִבּוּרִין מִיִּשְׂרָאֵל. וּכְשֶׁם שֶׁנִּתְמַעֲטוּ הָעִבּוּרִין מִיִּשְׂרָאֵל בְּשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם, כָּךְ עֲתִידִים לִמְעֹט בְּסוֹף שִׁעְבּוּד מַלְכוּת הָרְבִיעִית עַד שֶׁיָּבֹא מָלֵךְ הַמָּשִׁיחַ. כְּשֶׁם שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּמִצְרַיִם, כָּךְ הוּא עָתִיד לְהִגָּלוֹת עָלֵינוּ בְּסוֹף מַלְכוּת רְבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב, א): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם". מַהוּ "לֵאמֹר"? אֱמוֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל: עַד עַכְשָׁו אֲצִלִּי הָיָה סוֹד הָעִבּוּר, מִכָּאן וְאֵילָךְ שֶׁלָּכֶם הוּא לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה.

בִּשְׁלֹשָׁה מְעַבְּרִין. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר בַּעֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב, א): "אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל". וְאִם נִתְמַעֲטוּ מְבִיאִין סֵפֶר תּוֹרָה וּפוֹרְשִׂין אוֹתוֹ לִפְנֵיהֶם וְנַעֲשִׂין כְּמִין גֹּרֶן עֲגֻלָּה וְיוֹשְׁבִין גְּדוֹל לְפִי גָדְלוֹ וְקָטָן לְפִי קָטְנוֹ וְנוֹתְנִין פְּנֵיהֶן לְמַטָּה לָאָרֶץ וּפוֹרְשִׂין אֶת כַּפֵּיהֶן לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם וְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם וְשׁוֹמְעִים בַּת קוֹל שֶׁצִּוְּחַת וְאוֹמֶרֶת בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם".

וּמֵעָוֹן הַדּוֹר אֵינָן שׁוֹמְעִין כְּלוּם, אֶלָּא כִּבְיָכוֹל אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁכֵּן שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם. וְאַשְׁרֵי הָעָם הָעוֹמְדִין בַּמָּקוֹם הַהוּא בַּשָּׁעָה הַהִיא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פט, טז): "אַשְׁרֵי הָעָם יֹדְעֵי תְרוּעָה, ה' בְּאוֹר פָּנֶיךָ יְהַלֵּכוּן". בְּאוֹר פָּנָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵן מְהַלְּכִין.

עַל שְׁלֹשָׁה סִימָנִים מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה: עַל הָאִילָנוֹת, וְעַל הָעֲשָׂבִים, וְעַל הַתְּקוּפוֹת. הִגִּיעוּ שְׁנַיִם וְלֹא הִגִּיעַ אֶחָד – אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה לֹא עַל הָאִילָנוֹת וְלֹא עַל הָעֲשָׂבִים. הִגִּיעַ אֶחָד וְלֹא הִגִּיעוּ הַשְּׁנַיִם – מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַל הַתְּקוּפוֹת. אִם נִכְנְסָה הַתְּקוּפָה מֵעֶשְׂרִים יוֹם שֶׁל חֹדֶשׁ טֵבֵת וּלְמַטָּה – מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה. מֵעֶשְׂרִים יוֹם שֶׁל חֹדֶשׁ טֵבֵת וּלְמַעְלָה – אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה.

מַחֲזוֹר הָעִבּוּר מִי"ט שָׁנָה, וְז' מַחֲזוֹרִין קְטַנִּים יֵשׁ בּוֹ. יֵשׁ מֵהֶן מִשָּׁלֹשׁ וְיֵשׁ מֵהֶן מִשִּׁשָּׁה, שָׁלֹשׁ וּשְׁתַּיִם, שָׁלֹשׁ וְשָׁלֹשׁ וְשָׁלֹשׁ וְשָׁלֹשׁ וּשְׁתַּיִם.

בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְהָיְתָה שְׁנַת ט״ו שֶׁל מַחֲזוֹר הַגָּדוֹל שֶׁל לְבָנָה, שְׁנַת י״ז לִשְׁנַת מַחֲזוֹר הָעִבּוּר. מִכָּאן וָאֵילָךְ הַמִּנְיָן יִהְיֶה לָכֶם.

פרק ט

בַּחֲמִשִּׁי הִשְׁרִיץ מִן הַמַּיִם כָּל מִין עוֹף, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, טְהוֹרִים וּטְמֵאִים. בְּשֵׁנִי סִימָנִים הֵן מִטַּהֲרִין: בְּזֶפֶק וּבְקֻרְקְבָן נִקְלָף. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּאֶצְבַּע יְתֵרָה. וּשְׁנֵי מִינֵי עוֹפוֹת נִבְחָרוּ לְקָרְבַּן עוֹלָה, אֵלּוּ הֵן: תּוֹר וּבְנֵי יוֹנָה.

בַּחֲמִשִּׁי הִשְׁרִיץ מִן הַמַּיִם כָּל מִין דָּגִים זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, טְמֵאִים וּטְהוֹרִים. בִּשְׁנֵי סִימָנִים הֵם מִטַּהֲרִים: סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת, וְאִם לָאו הֵם טְמֵאִים.

בַּחֲמִשִּׁי הִשְׁרִיץ מִן הַמַּיִם כָּל מִינֵי חֲגָבִים זְכָרִים וּנְקֵבוֹת טְמֵאִים וּטְהוֹרִים, בִּשְׁנֵי סִימָנִים הֵן מְטַהֲרִים: בִּכְרָעַיִם אֲרֻכִּים שֶׁהֵן מְקַפְּצִין עַל הָאָרֶץ וּבִכְנָפַיִם מְכַסִּין אֶת כָּל הַגּוּף, וְאֵלּוּ שֶׁשָּׁרְצוּ מִן הַמַּיִם דָּגִים וַחֲגָבִים נֶאֱכָלִים שֶׁלֹּא בְשִׁחִיטָה, אֲבָל הָעוֹף אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בְשְׁחִיטָה; אֵלּוּ שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הַמַּיִם דָּמָן נִשְׁפָּךְ כַּמַּיִם וְאֵלּוּ שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָאָרֶץ דָּמָן נִכְסוֹת בֶּעָפָר.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לֹא עַל הַמַּיִם בִּלְבַד אָמְרוּ שֶׁיִּשְׁרְצוּ, אֶלָּא אַף עַל הָעַכּוּ״ם שֶׁנִּמְשְׁלוּ כַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו ז, יב): ״וּשְׁאוֹן לְאֻמִּים כִּשְׁאוֹן מַיִם כַּבִּירִים יִשָּׁאוּן״, וּכְשֵׁם שֶׁשָּׁרְצוּ הַמַּיִם בַּיּוֹם הַהוּא כָּךְ עֲתִידִים הָעַכּוּ״ם לִשְׁרֹץ בָּעוֹלָם וְנִלְחָמִים אֵלּוּ עִם אֵלּוּ לְהַשְׁחִית, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְנָתַתִּי גּוֹי בְּגוֹי וּמַמְלָכָה בְּמַמְלָכָה כִּי אֱלֹהִים הֲמָמָם בְּכָל צָרָה״ וּכְתִיב אַחֲרָיו יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב טו, ז): ״וְאַתֶּם חִזְקוּ וְאַל יִרְפּוּ יְדֵיכֶם״.

כָּל הַנְּהָרוֹת, כְּשֵׁם שֶׁהֵם מְהַלְּכִין עַל הָאָרֶץ הֵם טוֹבִים וּבְרוּכִים וּמְתוּקִים וְיֵשׁ מֵהֶן הֲנָיָה לָעוֹלָם, נִכְנְסוּ לַיָּם הֵם מְאוֹרִים רָעִים וּמְרוֹרִים וְאֵין מֵהֶם הֲנָיָה לָעוֹלָם; כְּךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁבּוֹטְחִים בְּצֵל יוֹצְרָם הֵם בְּרוּכִים וּמְתוּקִים וְיֵשׁ מֵהֶן הֲנָיָה לָעוֹלָם, וּבְזְמַן שֶׁהֵם סָרִים מֵאַחֲרֵי יוֹצְרָם וּבָטְחוּ בְּחֻקּוֹת הָעַכּוּ״ם הֵם נֶאֱרָרִים וְרָעִים וְאֵין מֵהֶם הֲנָיָה לָעוֹלָם. וּכְשֵׁם שֶׁמֵּימֵי נְהָרוֹת מַאֲכָל לַיָּם, כָּךְ הֵם מַאֲכָל לְאִשּׁוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, וְכָל הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִים בַּיָּם וְרַע הֵם לָאֲשֶׁר בַּיָּם וּמֵהֶם הַדָּגִים מִזְדַּוְּגִים.

בַּחֲמִשִּׁי נֶהֱפְכוּ כָּל הַמַּיִם לְדָם בְּמִצְרַיִם, בַּחֲמִשִּׁי יָצְאוּ אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, בַּחֲמִשִּׁי עָמְדוּ מֵימֵי הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית ה׳, בַּחֲמִשִּׁי סָתַם חִזְקִיָּהוּ אֶת הַמַּעְיָנוֹת שֶׁהָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב לב, ל): ״וְהוּא יְחִזְקִיָּהוּ סָתַם אֶת מוֹצָא מֵימֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן״.

בַּחֲמִישִׁי הִשְׁרִיץ מִן הַמַּיִם לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִיחַ, מְדוֹרוֹ בַּמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים, וּבֵין שְׁנֵי סְנַפִּירָיו הַבָּרִיחַ הַתִּיכוֹן שֶׁל אֶרֶץ עוֹמֵד, וְכָל הַתַּנִּינִים הַגְּדוֹלִים שֶׁבַּיָּם מְזוֹנוֹ שֶׁל לִוְיָתָן וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹחֵק עִמּוֹ יוֹם יוֹם וְהוּא פוֹתֵחַ פִּיו וְהַתַּנִּין הַגָּדוֹל שֶׁבָּא יוֹמוֹ לְהֵאָכֵל הוּא בּוֹרֵחַ וְנָס וְנִכְנָס לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל לִוְיָתָן וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹחֵק בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, כו): "לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק בּוֹ".

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֵלּוּ שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָאָרֶץ פָּרִים וְרָבִים בָּאָרֶץ, וְאֵלּוּ שֶׁשָּׁרְצוּ מִן הַמַּיִם פָּרִים וְרָבִים בַּמַּיִם, חוּץ מִכָּל מִין עוֹף כָּנָף שֶׁבְּרִיּוֹתוֹ מִן הַמַּיִם וּפָרָה וְרָבָה בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, כב): "וְהָעוֹף יֵרֶב בָּאָרֶץ". וְאֵלּוּ שֶׁשָּׁרְצוּ מִן הַמַּיִם פָּרִים וְרָבִים בְּבֵיצִים, וְאֵלּוּ שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָאָרֶץ פָּרִים וְרָבִים בְּוֹלָד.

פרק י

בַּחֲמִישִׁי בָּרַח יוֹנָה מִפְּנֵי אֱלֹהִים, וְלָמָּה בָּרַח? אֶלָּא פַּעַם רִאשׁוֹן שְׁלָחוֹ לְהָשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְעָמְדוּ דְּבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יד, כה): "הוּא הֵשִׁיב אֶת גְּבוּל יִשְׂרָאֵל מִלְּבוֹא חֲמָת" וְכוּ'. פַּעַם שְׁנִיָּה שְׁלָחוֹ לִירוּשָׁלַיִם לְהַחֲרִיבָהּ, כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה כְּרוֹב חֶסְדָּיו וְנִחַם עַל הָרָעָה וְלֹא חָרְבָה, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל קוֹרְאִין אוֹתוֹ נְבִיא שֶׁקֶר. פַּעַם שְׁלִישִׁית שְׁלָחוֹ לְנִינְוֵה, דֶּן יוֹנָה דִּין בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אָמַר: אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁזֶּה הַגּוֹי קָרוֹבֵי הַתְּשׁוּבָה הֵם, עַכְשָׁיו עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹלֵחַ רֶגְזוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא דַי שֶׁיִּשְׂרָאֵל קוֹרִין אוֹתִי נְבִיא הַשֶּׁקֶר אֶלָּא אַף הָעַכּוּ"ם. הֲרֵינִי בּוֹרֵחַ לִי לְמָקוֹם שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כְּבוֹדוֹ שָׁם; אִם עַל הַשָּׁמַיִם נֶאֱמַר שֶׁכְּבוֹדוֹ שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיג, ד): "עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ", עַל הָאָרֶץ נֶאֱמַר שֶׁכְּבוֹדוֹ שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו ו, ג): "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ", הֲרֵינִי בּוֹרֵחַ לִי לְמָקוֹם שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כְּבוֹדוֹ שָׁם. יָרַד יוֹנָה לְיָפוֹ וְלֹא מָצָא שָׁם אֳנִיָּה לִירֵד בָּהּ, וְהָאֳנִיָּה שֶׁיָּרַד בָּהּ יוֹנָה הָיְתָה רְחוֹקָה מִיָּפוֹ מַהֲלַךְ שְׁנֵי יָמִים לְנַסּוֹת אֶת יוֹנָה. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? הֵבִיא עָלֶיהָ רוּחַ סְעָרָה בַּיָּם וְהֶחֱזִירָהּ לְיָפוֹ, וְרָאָה יוֹנָה וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ וְאָמַר: עַכְשָׁיו אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁדַּרְכִּי מְיֻשָּׁרָה לְפָנַי.

אָמַר לָהֶם: "אֵרֵד עִמָּכֶם". אָמְרוּ לוֹ: "הֲרֵי אָנוּ הוֹלְכִים לְאִיֵּי הַיָּם תַּרְשִׁישָׁה". אָמַר לָהֶם: "אֵבֹא עִמָּכֶם". וְדֶרֶךְ כָּל הָאֳנִיּוֹת כְּשֶׁאָדָם יוֹצֵא מִמֶּנָּה הוּא נוֹתֵן שְׂכָרָהּ, וְיוֹנָה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ הִקְדִּים וְנָתַן שְׂכָרָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה א, ג): "וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּרֶד יָפוֹ" וְכוּ'.

פָּרְשׂוּ מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד וְעָמַד עֲלֵיהֶם רוּחַ סְעָרָה בַּיָּם מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם, וְדֶרֶךְ כָּל הָאֳנִיּוֹת עוֹבְרוֹת וְשָׁבוֹת בְּשָׁלוֹם בְּשִׁתִּיקוּת הַיָּם, וְהָאֳנִיָּה שֶׁיָּרַד בָּהּ יוֹנָה הָיְתָה בְּצָרָה גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה א, ד): "וְהָאֳנִיָּה חִשְּׁבָה לְהִשָּׁבֵר".

רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר: מִשִּׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת הָיוּ בָּאֳנִיָּה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד שִׁקּוּצוֹ בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה א, ה): "וַיִּירְאוּ הַמַּלָּחִים וַיִּזְעֲקוּ אִישׁ אֶל אֱלֹהָיו". וַיִּשְׁתַּחֲווּ וַיֹּאמְרוּ: "נִקְרָא אִישׁ אֶל אֱלֹהָיו וְהָיָה אֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲנֵהוּ וְיַצִּיל אוֹתָנוּ מִצָּרָה זֹאת הוּא הָאֱלֹהִים". וְקָרְאוּ אִישׁ אֶל אֱלֹהָיו וְלֹא הוֹעִילוּ, וְיוֹנָה בְּצָרַת נַפְשׁוֹ נִרְדָּם וְיָשֵׁן לוֹ. בָּא אֵלָיו רַב הַחוֹבֵל, אָמַר לוֹ: "הֲרֵי אָנוּ עוֹמְדִים בֵּין מָוֶת לְחַיִּים וְאַתָּה נִרְדָּם וְיָשֵׁן? מֵאֵיזֶה עַם אַתָּה?" אָמַר לוֹ: "עִבְרִי אָנֹכִי". אָמַר לוֹ: "וַהֲלֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁאֱלֹהֵי הָעִבְרִים גָּדוֹל הוּא, קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ, אוּלַי יִתְעַשֵּׁת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְיַעֲשֶׂה עִמָּנוּ נִסִּים כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לָכֶם בְּיָם סוּף". אָמַר לָהֶם: "לֹא אֶכְחַד מִכֶּם, כִּי בִּשְׁבִילִי הַצָּרָה הַזֹּאת עֲלֵיכֶם; שְׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל הַיָּם וְיִשְׁתֹּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם", שֶׁנֶּאֱמַר (יונה א, יב): "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שָׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי" וְכוּ'.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא קִבְּלוּ הָאֲנָשִׁים לְהַפִּיל אֶת יוֹנָה אֶל הַיָּם וְהִפִּילוּ גּוֹרָלוֹת עֲלֵיהֶם וַיִּפֹּל הַגּוֹרָל עַל יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה א, ז): "וַיַּפִּלוּ גּוֹרָלוֹת" וְכוּ', מָה עָשׂוּ? נָטְלוּ אֶת הַכֵּלִים שֶׁבָּאֳנִיָּה וְהִשְׁלִיכוּ אוֹתָם אֶל הַיָּם לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם וְלֹא הוֹעִיל מְאוּמָה; רָצוּ לַחְתֹּר בַּיַּבָּשָׁה וְלֹא יָכְלוּ; מָה עָשׂוּ? נָטְלוּ אֶת יוֹנָה וְעָמְדוּ עַל יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וְאָמְרוּ: "אֱלֹהֵי עוֹלָם ה', אַל תִּתֵּן עָלֵינוּ דָּם נָקִי, שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין מַה טִּיבוֹ שֶׁל הָאִישׁ הַזֶּה". אָמַר לָהֶם: "בִּשְׁבִילִי הַצָּרָה הַזֹּאת עֲלֵיכֶם, שְׂאוּנִי וַהֲטִילֻנִי אֶל הַיָּם".

מִיָּד נָטְלוּהוּ וְהִטִּילוּהוּ עַד אַרְכֻּבּוֹתָיו, וְעָמַד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ; לְקָחוּ אוֹתוֹ אֶצְלָם וְהַיָּם סוֹעֵר עֲלֵיהֶם; הִטִּילוּהוּ עַד צַוָּארוֹ וְהֶעֱמִיד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ; וְעוֹד הֶעֱלוּ אוֹתוֹ אֶצְלָן וְהַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר עֲלֵיהֶם; הִטִּילוּהוּ כֻּלּוֹ וּמִיָּד עָמַד הַיָּם מִזַּעְפּוֹ.

רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: מְמֻנֶּה הָיָה אוֹתוֹ הַדָּג לִבְלֹעַ אֶת יוֹנָה מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, א): "וַיְמַן ה' דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת יוֹנָה". נִכְנַס בְּפִיו כְּאָדָם שֶׁהוּא נִכְנָס בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה וְעָמַד, וְהָיוּ שְׁתֵּי עֵינָיו שֶׁל דָּג כַּחֲלוֹנוֹת אֲפוּמִיּוֹת מְאִירוֹת לְיוֹנָה.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מַרְגָּלִית אַחַת הָיְתָה תְּלוּיָה בְּמֹעָיו שֶׁל דָּג מְאִירָה לְיוֹנָה כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֹּאת שֶׁהוּא מֵאִיר בַּצָּהֳרַיִם וּמַרְאֶה לוֹ כָּל מַה שֶּׁבַּיָּם וּבִתְהוֹמוֹת, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (תהלים צז, יא): "אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק".

אָמַר לוֹ הַדָּג לְיוֹנָה: "אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁבָּא יוֹמִי לְהֵאָכֵל בְּפִיו שֶׁל לִוְיָתָן?" אָמַר לוֹ יוֹנָה: "הוֹלִיכֵנִי אֶצְלוֹ". אָמַר יוֹנָה לַלִּוְיָתָן: "בִּשְׁבִילְךָ יָרַדְתִּי לִרְאוֹת מָקוֹם מְדוּרְךָ שֶׁאֲנִי עָתִיד לִיתֵּן חֶבֶל בִּלְשׁוֹנְךָ וּלְהַעֲלוֹתְךָ וְלִזְבּוֹחַ אוֹתְךָ לַסְּעוּדָה הַגְּדוֹלָה שֶׁל צַדִּיקִים". הֶרְאָהוּ חוֹתָמוֹ

שֶׁל אַבְרָהָם, אָמַר: "הַבֵּט לַבְּרִית", וְרָאָה לִוְיָתָן וּבָרַח מִפְּנֵי יוֹנָה מַהֲלַךְ שְׁנֵי יָמִים. אָמַר לוֹ: "הֲרֵי הִצַּלְתִּיךָ מִפְּיו שֶׁל לִוְיָתָן, הַרְאֵנִי כָּל מַה שֶּׁבַּיָּם וּבַתְּהוֹמוֹת", וְהֶרְאָהוּ נָהָר גָּדוֹל שֶׁל מֵימֵי אוֹקְיָנוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, ו): "תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי", וְהֶרְאָהוּ יַם סוּף שֶׁעָבְרוּ בְתוֹכוֹ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, ו): "סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי" וְהֶרְאָהוּ מְקוֹם מִשְׁבְּרֵי יָם וְגַלָּיו יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, ד): "כָּל מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ", וְהֶרְאָהוּ עַמּוּדֵי אֶרֶץ וּמְכוֹנֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, ז): "הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַּעֲדִי לְעוֹלָם", וְהֶרְאָהוּ גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, ז): "וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי ה' אֱלֹהָי", וְהֶרְאָהוּ שְׁאוֹל תַּחְתִּית, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, ב): "מִבֶּטֶן שְׁאוֹל שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי", וְהֶרְאָהוּ הֵיכַל ה', שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, ז): "לְקִצְבֵי הָרִים יָרַדְתִּי", מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִין שֶׁיְּרוּשָׁלַיִם עַל שִׁבְעָה הָרִים הִיא עוֹמֶדֶת, הֶרְאָהוּ אֶבֶן שְׁתִיָּה קְבוּעָה בַּתְּהוֹמוֹת תַּחַת הֵיכַל ה' וּבְנֵי קֹרַח עוֹמְדִים וּמִתְפַּלְּלִין עָלֶיהָ. אָמַר לוֹ הַדָּג: "יוֹנָה, הֲרֵי אַתָּה עוֹמֵד תַּחַת הֵיכַל ה', הִתְפַּלֵּל וְאַתָּה נַעֲנֶה". אָמַר יוֹנָה לַדָּג: "עֲמֹד בִּמְקוֹם עָמְדְךָ שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּל". עָמַד הַדָּג וְהִתְחִיל יוֹנָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, נִקְרֵאתָ מוֹרִיד וּמַעֲלֶה, יָרַדְתִּי – הַעֲלֵנִי; נִקְרֵאתָ מֵמִית וּמְחַיֶּה, הֲרֵי נַפְשִׁי הִגִּיעָה לְמָוֶת – הַחֲיֵינִי", וְלֹא נַעֲנָה, עַד שֶׁיָּצָא מִפְּיו דָּבָר זֶה וְאָמַר: "אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלְּמָה, אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לְהַעֲלוֹת אֶת לִוְיָתָן וְלִזְבּוֹחַ אוֹתוֹ לְפָנֶיךָ אֲשַׁלֵּם בְּיוֹם יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל". מִיָּד רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהִשְׁלִיךְ אֶת יוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, יא): "וַיֹּאמֶר ה' לַדָּג וַיָּקֵא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבָּשָׁה".

רָאוּ הַמַּלָּחִים אֶת כָּל הָאוֹתוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יוֹנָה. מִיָּד עָמְדוּ וְהִשְׁלִיכוּ אִישׁ אֶת אֱלֹהָיו בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה ב, ט): "מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי שָׁוְא חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ". וְחָזְרוּ לְיָפוֹ וְעָלוּ לִירוּשָׁלַיִם וּמָלוּ אֶת בְּשַׂר עָרְלָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יונה א, טז): "וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים יִרְאָה גְדוֹלָה אֶת ה' וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לַה'". וְכִי זֶבַח זָבְחוּ? וַהֲלֹא אֵין מְקַבְּלִין זֶבַח מִן הָעַכּוּ"ם, אֶלָּא זֶה הוּא דַּם בְּרִית שֶׁהוּא כְּדַם זֶבַח. וְנָדְרוּ וְשִׁלְּמוּ לְהָבִיא אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִרְאַת אֱלֹהֵי יוֹנָה, וְנָדְרוּ וְשִׁלְּמוּ. וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר "עַל הַגֵּרִים", גֵּירֵי הַצֶּדֶק.

פרק יא

בַּשִּׁשִּׁי הוֹצִיא מִן הָאָרֶץ כָּל בְּהֵמוֹת: זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, טְהוֹרִים וּטְמֵאִים. וּבִשְׁנֵי סִימָנִים הֵן מִטַּהֲרִים: בְּמַעֲלֵה גֵּרָה וּבְמַפְרִיסֵי פַּרְסָה. וּשְׁלִשָּׁה מִינֵי בְהֵמָה נִבְחֲרוּ לְקָרְבַּן עוֹלָה, וְאֵלּוּ הֵן: שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעֵז. וְכָל מִין בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁאֵינָהּ נִבְלָה וּטְרֵפָה בַּשְּׁדֶה מַתָּר לְאָכְלוֹ, חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה דְבָרִים, וְאֵלּוּ הֵן: הַחֵלֶב וְהַדָּם וְגִיד הַנָּשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּיֻרַק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל".

בַּשִּׁשִּׁי הוֹצִיא מִן הָאָרֶץ שִׁבְעָה חַיּוֹת טְהוֹרוֹת, שְׁחִיטָתָן וַאֲכִילָתָן כְּעוֹף, וְאֵלּוּ הֵן: אַיִל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְכוּ', וְכֻלָּן שְׁחִיטָתָן וַאֲכִילָתָן כְּעוֹף. וּשְׁאָר כָּל הַחַיּוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה כֻּלָּן טְמֵאִין.
וְהוֹצִיא מִן הָאָרֶץ מִין שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, כֻּלָּם טְמֵאִים. וְאֵלּוּ שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָאָרֶץ, נַפְשָׁם וְגוּפָם מִן הָאָרֶץ, וּכְשֶׁהֵם חוֹזְרִין וּמַגִּיעִים לַעֲפָרָם לְמָקוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תֹּסֶף רוּחָם יִגְוָעוּן", וְכָתוּב: "וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ".
בַּשִּׁשִּׁי הוֹצִיא מִן הָאָרֶץ בְּהֵמוֹת שֶׁהוּא רָבוּץ בְּהָרֵי אֶלֶף, וּבְכָל יוֹם וָיוֹם בְּאֶלֶף הָרִים מַרְעִיתוֹ, וּבַלַּיְלָה הֵן נִצְמָחִין מֵאֲלֵיהֶן כְּאִלּוּ לֹא נָגַע בָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בוּל הָרִים יִשְׂאוּ לוֹ".
וּמֵימֵי הַיַּרְדֵּן לְהַשְׁקוֹתוֹ, שֶׁמֵּימֵי הַיַּרְדֵּן סוֹבְבִין לְכָל הָאָרֶץ, חֶצְיָן לְמַעְלָה מִן הָאָרֶץ וְחֶצְיָן לְמַטָּה מִן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יַגִּיחַ יַרְדֵּן אֶל פִּיהוּ". וְהוּא מוּכָן לְיוֹם זָבַח וּסְעוּדָה גְּדוֹלָה שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲעִשּׁוֹ יַגֹּשׁ חַרְבּוֹ".
אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַתּוֹרָה: "נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ". אָמְרָה לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הָאָדָם שֶׁלְּךָ לַעֲשׂוֹת קְצַר יָמִים וּשְׂבַע רֹגֶז, וּבָא לִידֵי חֵטְא. וְאִם אֵין אַתָּה מַאֲרִיךְ אֶת אַפְּךָ עִמּוֹ, רָאוּי הוּא כְּאִלּוּ לֹא בָא לָעוֹלָם". אָמַר לָהּ: "וְעַל חִנָּם נִקְרֵאתִי אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד?" הִתְחִיל מְקַבֵּץ עָפָרוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן מֵאַרְבַּע פִּנּוֹת הָעוֹלָם: אָדֹם, שָׁחֹר, לָבָן, יָרֹק. אָדֹם – זֶה הַדָּם, שָׁחֹר – אֵלּוּ הַקְּרָבַיִם, לָבָן – אֵלּוּ עֲצָמוֹת וְגִידִין, יָרֹק – זֶה הַגּוּף.
וְלָמָּה כִּנֵּס אֶת עָפָרוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹת הָעוֹלָם? אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאִם יָבֹא אָדָם מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב אוֹ מִן הַמַּעֲרָב לַמִּזְרָח וְיַגִּיעַ קִצּוֹ לְהִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא תֹאמַר הָאָרֶץ "אֵין עָפָר גּוּפְךָ מִשֶּׁלִּי, חֲזֹר לַמָּקוֹם שֶׁנִּבְרֵאתָ". אֶלָּא לְלֶמֶדְךָ שֶׁבְּכָל מָקוֹם וּמָקוֹם שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ וּבָא וְהִגִּיעַ קִצּוֹ לְהִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, מִשָּׁם הוּא עָפָר גּוּפוֹ, לְשָׁם הוּא חוֹזֵר לֶעָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב".
וּשְׁנַיִם עָשָׂר שָׁעוֹת הַיּוֹם. בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה הוּצְבַּר עָפָרוֹ שֶׁל אָדָם, בַּשְּׁנִיָּה גִּבְּלוֹ, בַּשְּׁלִישִׁית רִקְּמוֹ, בָּרְבִיעִית נִזְרְקָה בּוֹ נְשָׁמָה, בַּחֲמִישִׁית קָם עַל רַגְלָיו, בַּשִּׁשִּׁית קָרָא שֵׁמוֹת, בַּשְּׁבִיעִית נִזְדַּמְּנָה לוֹ חַוָּה, בַּשְּׁמִינִית נִצְטַוּוּ עַל פֵּרוֹת, בַּתְּשִׁיעִית עָלוּ לַמִּטָּה שְׁנַיִם וְיָרְדוּ אַרְבָּעָה, בָּעֲשִׂירִית עָבַר עַל צִוּוּיוֹ, בְּאַחַד עָשָׂר נִדּוֹן, בִּשְׁנֵים עָשָׂר נִתְגָּרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם".
וְגִבֵּל גּוּשׁ עָפָרוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּמָקוֹם טָהוֹר בְּטַבּוּר הָאָרֶץ. רִקְּמוֹ וְתִכְנוֹ, וְרוּחַ נְשָׁמָה לֹא הָיְתָה בּוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָפַח בּוֹ רוּחַ נִשְׁמַת חַיִּים.
וְעָמַד אָדָם וְהָיָה מִסְתַּכֵּל כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמַטָּה, וְרָאָה כָּל הַבְּרִיּוֹת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָיָה תְּמֵהַּ בְּלִבּוֹ. הִתְחִיל מְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר לְיוֹצְרוֹ וְאָמַר: "מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'!" קָם עַל רַגְלָיו וְהָיָה בְּתֹאַר כִּדְמוּת אֱלֹהִים, וְהָיְתָה קוֹמָתוֹ מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָחוֹר וָקֶדֶם

צַרְתָּנִי". אָחוֹר – זֶה מַעֲרָב, וָקֶדֶם – זֶה קִדְמָה מִזְרָחָה. וְרָאוּ אוֹתוֹ כָּל הַבְּרִיּוֹת וְנִתְיָרְאוּ מִלְּפָנָיו, סְבוּרִין שֶׁהוּא בּוֹרְאָן, וּבָאוּ לְהִשְׁתַּחֲווֹת לְפָנָיו.

אָמַר לָהֶם אָדָם: "לָמָּה בָאתֶם לְהִשְׁתַּחֲווֹת? בּוֹאוּ, אֲנִי וְאַתֶּם, וְנֵלֵךְ וְנַלְבִּישׁ גֵּאוּת וָעֹז, וְנַמְלִיךְ עָלֵינוּ לְמִי שֶׁבָּרָאנוּ. וְאִם אֵין עַם מַמְלִיכִים אֶת הַמֶּלֶךְ, הוּא מַמְלִיךְ עַצְמוֹ, וְאִם אֵין עַם מְקַלְסִים אֶת הַמֶּלֶךְ, הַמֶּלֶךְ מְקַלֵּס אֶת עַצְמוֹ". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה פָּתַח אָדָם אֶת פִּיו וְעָנוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו, וְהִלְבִּישׁוּ גֵּאוּת וָעֹז וְהִמְלִיכוּ עֲלֵיהֶן לְיוֹצְרָן, וְאָמְרוּ: "ה' מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ". עֲשָׂרָה מְלָכִים מָשְׁלוּ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. מֶלֶךְ רִאשׁוֹן זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מוֹשֵׁל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וְעָלָה בְמַחֲשַׁבְתּוֹ לְהָקִים מְלָכִים עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוּא מְהַשְׁנֶא עִדָּנַיָּא וְזִמְנַיָּא, [מְהַעְדֵּה מַלְכִין וּמְהָקֵים מַלְכִין]".

הַשֵּׁנִי זֶה נִמְרוֹד שֶׁמָּשַׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁהָיוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת יוֹשְׁבִין בְּמָקוֹם אֶחָד יְרֵאִים מִמֵּי הַמַּבּוּל, וְנִמְרוֹד הָיָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל" וְכוּ' הַמֶּלֶךְ.

הַשְּׁלִישִׁי זֶה יוֹסֵף שֶׁמָּשַׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה". "בָּאוּ מִצְרַיִם" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "מִצְרַיְמָה". הָיוּ הַמַּס שֶׁלָּהֶם וּמְנָחוֹתֵיהֶם לִשְׁבֹּר בַּר מִיּוֹסֵף, שֶׁאַרְבָּעִים שָׁנָה הָיָה מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּקֶם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם".

הַמֶּלֶךְ הָרְבִיעִי זֶה שְׁלֹמֹה, שֶׁמָּשַׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׁלֹמֹה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל הַמַּמְלָכוֹת", וְאוֹמֵר: "וְהַמָּה מְבִיאִים אִישׁ מִנְחָתוֹ".

הַמֶּלֶךְ הַחֲמִישִׁי זֶה אַחְאָב, שֶׁמָּלַךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "חַי ה' אֱלֹהֶיךָ אִם יֵשׁ גּוֹי וּמַמְלָכָה" וְכוּ'. וְהָיוּ כָּל שָׂרֵי אִפַּרְכְיוֹת כְּבוּשִׁים תַּחְתָּיו, וְהָיוּ מְשַׁלְּחִין וּמְבִיאִין הַמַּס שֶׁלָּהֶם וּמְנָחוֹתֵיהֶם לְאַחְאָב. וְהָיוּ כָּל שָׂרֵי אִפַּרְכְיוֹת שֶׁל עוֹלָם אֵינָם אֶלָּא מָאתַיִם וּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְקֹד אֶת נַעֲרֵי שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וַיִּהְיוּ מָאתַיִם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים".

הַמֶּלֶךְ הַשִּׁשִּׁי זֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁמָּשַׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמָּשַׁל אֲפִלּוּ עַל חַיּוֹת הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לִפְתֹּחַ אֶת פִּיהֶם חוּץ מֵרְשׁוּתוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְכָל דִּי דָיְרִין בְּנֵי אֲנָשָׁא חֵיוַת בָּרָא וְעוֹף שְׁמַיָּא יְהַב בִּידָךְ" וְכוּ'.

הַמֶּלֶךְ הַשְּׁבִיעִי זֶה כּוֹרֶשׁ שֶׁמָּשַׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר מָלֶךְ פָּרַס". וַאֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מָלַךְ בְּחֶצְיוֹ שֶׁל עוֹלָם. וַהֲלֹא אֵין חֶצְיוֹ שֶׁל עוֹלָם אֶלָּא מֵאָה וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אִפַּרְכְיוֹת, וּבִזְכוּתָהּ שֶׁל אֶסְתֵּר נִתּוֹסְפוּ אַחַת עֶשְׂרֵה אִפַּרְכְיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמּוֹלֵךְ מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה".

הַמֶּלֶךְ הַשְּׁמִינִי הוּא אֶלְכְּסַנְדֶּר מוּקְדוֹן שֶׁמָּלַךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲנִי הָיִיתִי מֵבִין וְהִנֵּה צְפִיר הָעִזִּים בָּא מִן הַמַּעֲרָב עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ". "עַל פְּנֵי הָאָרֶץ" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁרָצָה לַעֲלוֹת לַשָּׁמַיִם וְלֵידַע מַה בַּשָּׁמַיִם, וְלֵירֵד בַּתְּהוֹמוֹת וְלֵידַע מַה שֶּׁבַּתְּהוֹמוֹת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבִּקֵּשׁ לֵילֵךְ לִקְצוֹת הָאָרֶץ וְלֵידַע מַה שֶּׁבִּקְצוֹת הָאָרֶץ. וְחָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת מַלְכוּתוֹ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם.

הַמֶּלֶךְ הַתְּשִׁיעִי זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁהוּא עָתִיד לִמְשֹׁל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיֵרְדְּ מִיָּם עַד יָם", וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "וְאַבְנָא דִּי מְחַת לְצַלְמָא הֲוַת לְטוּר רַב וּמְלֵאת כָּל אַרְעָא".

הַמֶּלֶךְ הָעֲשִׂירִי חוֹזֶרֶת הַמְּלוּכָה לִבְעָלֶיהָ. מִי שֶׁהָיָה רִאשׁוֹן מֶלֶךְ הוּא יִהְיֶה אַחֲרוֹן מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים", וְכָתוּב: "וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ". וְתַחֲזֹר הַמְּלוּכָה לְיוֹרְשֶׁיהָ, וְאָז הָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף וְנִשְׂגָּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא. וְיִרְעֶה אֶת צֹאנוֹ וְיַרְבִּיצֵם, כִּדְכְתִיב: "אֲנִי אֶרְעֶה צֹאנִי וַאֲנִי אַרְבִּיצֵם". וְנִרְאֶה עַיִן בְּעַיִן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן". אָמֵן.

פרק יב

חִבָּה יְתֵרָה חִבַּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁבְּרָאוֹ בְּמָקוֹם טָהוֹר, בְּמָקוֹם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהִכְנִיסוֹ לְאַפַּדְנוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, טו): "וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן". מַאי זֶה מָקוֹם לְקָחוֹ? מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהִכְנִיסוֹ לְפַלְטִין שֶׁלּוֹ – זֶה גַּן עֵדֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּנִּחֵהוּ בְּגַן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ". וְשָׁמָּא תֹּאמַר כִּי יֵשׁ מְלָאכָה בְּגַן עֵדֶן לְפַתֵּחַ וּלְשַׁדֵּד אֶת הָאֲדָמָה. וְלֹא כָל הָאֵילָנוֹת נִצְמָחִין מֵאֲלֵיהֶן?

אוֹ שֶׁמָּא תֹּאמַר: יֵשׁ מְלָאכָה בְּגַן עֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן? וַהֲלֹא כְּבָר נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן" וְכוּ'.

וּמַה הַלָּשׁוֹן הַזֶּה "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ"? לֹא אָמַר "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ" אֶלָּא לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְלִשְׁמֹר אֶת כָּל מִצְוֹתֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים", וְאֵין עֵץ חַיִּים אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ".

וְהָיָה אָדָם מְטַיֵּל בְּגַן עֵדֶן כְּאַחַד מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אֲנִי יָחִיד בְּעוֹלָמִי, אַף זֶה יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ. אֲנִי אֵין פְּרִיָה וְרִבְיָה לְפָנַי, אַף זֶה אֵין פְּרִיָה וְרִבְיָה לְפָנָיו. הוּא שֶׁבְּרָאנוּ". לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: (אם זכה לא לנגדו כנגדו, ואם לא לנגדו) ["אַל תִּקְרֵי 'כְּנֶגְדּוֹ' אֶלָּא 'לְנֶגְדּוֹ'. אִם זָכָה – תְּהֵיֶה לוֹ עֵזֶר, וְאִם לָאו – לְנֶגֶדּוֹ לְהִלָּחֵם".]

וְכֵיוָן שֶׁשָּׁמְעָה הָאָרֶץ הַלָּשׁוֹן הַזֶּה, עוֹד רָעֲדָה וְרָעֲשָׁה וְאָמְרָה לִפְנֵי בּוֹרְאָהּ: "רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אֵין לִי כֹּחַ לָזוּן צֹאנוֹ שֶׁל אָדָם!" אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אֲנִי וְאַתְּ נָזוּן צֹאנוֹ שֶׁל אָדָם", וְחָצוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם: הַלַּיְלָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהַיּוֹם לָאָרֶץ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? בָּרָא שְׁנַת חַיִּים, וְאָדָם שׁוֹכֵב וְיָשֵׁן וְהוּא מְזוֹנוֹ וּרְפוּאָתוֹ וְחַיִּים לוֹ וּמְנוֹחַ לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי". וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹמֵךְ עִם הָאָרֶץ וּמַשְׁקֶה אוֹתָהּ וְהִיא נוֹתֶנֶת פֵּרוֹתֶיהָ מָזוֹן לְכָל הַבְּרִיּוֹת. אֲבָל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן – "בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ".

חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא לְהַכְאִיבוֹ, וְהִפִּיל עָלָיו שְׁנַת תַּרְדֵּמָה וְיָשֵׁן לוֹ. וְלָקַח עֶצֶם מִצַּלְעוֹתָיו וּבָשָׂר מִלִּבּוֹ וַעֲשָׂאָהּ עֵזֶר, וְהֶעֱמִידָהּ כְּנֶגְדּוֹ. וְהִקִּיצוֹ מִשְּׁנָתוֹ וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת כְּנֶגְדּוֹ וְאָמַר: "זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי". עַד שֶׁהָיְתָה לְבַדּוֹ נִקְרָא שְׁמוֹ אָדָם.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַל שֵׁם אֲדָמָה שֶׁלּוּקַח מִמֶּנָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אָדָם. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: עַל שֵׁם בָּשָׂר וָדָם נִקְרָא שְׁמוֹ. וּמִשֶּׁבָּנָה לוֹ עֵזֶר "אֵשׁ" שְׁמוֹ, וְהִיא "אֵשׁ".

מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָתַן שְׁמוֹ יו"ד הֵ"א יָהּ, אָמַר: אִם הוֹלְכִים בְּדַרְכַי וְשׁוֹמְרִים מִצְוֹתַי, הֲרֵי שְׁמִי נָתוּן בֵּינֵיהֶם וּמַצִּיל אוֹתָם מִכָּל צָרָה. וְאִם לָאו, אֲנִי נוֹטֵל אֶת שְׁמִי מִבֵּינֵיהֶם וְהֵם נַעֲשִׂים אֵשׁ וְהָאֵשׁ אוֹכֶלֶת אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֵשׁ הִיא עַד אֲבַדּוֹן תֹּאכַל וּבְכָל תְּבוּאָתִי תְשָׁרֵשׁ".

עֶשֶׂר חֻפּוֹת עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, וְכֻלָּם שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת וְשֶׁל זָהָב. וַהֲלֹא לֶחְתָן אֵין עוֹשִׂין לוֹ אֶלָּא חֻפָּה אַחַת, וּלְמֶלֶךְ עוֹשִׂין לוֹ שָׁלֹשׁ חֻפּוֹת, וְלַחֲלֹק כָּבוֹד לְאָדָם הָרִאשׁוֹן עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֶשֶׂר בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כח יג): "בְּעֵדֶן גַּן אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל אֶבֶן יְקָרָה". הֲרֵי אֵלּוּ עֶשֶׂר חֻפּוֹת, וְהָיוּ הַמַּלְאָכִים מְתוֹפְפִים בְּתֻפִּים וּמְרַקְּדִין כִּנְקֵבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כח יג): "מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ בָּךְ".

בְּיוֹם שֶׁנִּבְרָא בּוֹ אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כח יג) "בְּיוֹם הִבָּרְאֲךָ כּוֹנָנוּ", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: "בּוֹאוּ וְנִגְמֹל חֶסֶד לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וּלְעֶזְרוֹ, שֶׁעַל מִדַּת גְּמִילוּת חֲסָדִים הָעוֹלָם עוֹמֵד". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "חֲבִיבָה גְּמִילוּת חֲסָדִים מִזְּבָחִים וְעוֹלוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְהַקְרִיב לְפָנַי עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ", שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ו ו) "כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זָבַח".

וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְהַלְכִין וְהוֹלְכִין לְפָנָיו כְּמוֹ רוֹעִים הַמְשַׁמְּרִים אֶת הַחֻפּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צא יא): "כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ", וְאֵין דֶּרֶךְ זוֹ אֶלָּא דֶּרֶךְ חֲתָנִים.

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּחַזָּן, מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל חַזָּן לַעֲמֹד וּלְבָרֵךְ לַכֹּלָּה בְּתוֹךְ חֻפָּתָהּ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָמַד וּבֵרַךְ לְאָדָם וּלְעֶזְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים".

פרק יג

הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, מָה אָדָם וַתִּדְּעֵהוּ? אָדָם לַהֶבֶל דָּמָה, אֵין לוֹ אֶלָּא עֲפָרוֹ מִשֶּׁלּוֹ". אָמַר לָהֶם: "מַה שֶּׁאַתֶּם כֻּלְּכֶם מְקַלְּסִים אוֹתִי בָּעֶלְיוֹנִים, הוּא מְיַחֵד אוֹתִי בַּתַּחְתּוֹנִים. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא יְכוֹלִים אַתֶּם לַעֲמֹד וְלִקְרֹא שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּרִיּוֹת שֶׁבָּרָאתִי?" וְעָמְדוּ וְלֹא יָכְלוּ. מִיָּד עָמַד אָדָם וְקָרָא שֵׁמוֹת לַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה". וְכָאן, כֵּיוָן שֶׁרָאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שָׁבוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: "אִם אֵין אָנוּ בָּאִים בְּעֵצָה עַל אָדָם זֶה שֶׁיֻּחְטָא לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ, אֵין אָנוּ יְכוֹלִין בּוֹ".

וְהָיָה סָמָאֵל שַׂר גָּדוֹל בַּשָּׁמַיִם, וְהַחַיּוֹת מֵאַרְבַּע כְּנָפַיִם וּשְׂרָפִים מִשֵּׁשׁ כְּנָפַיִם, וְסָמָאֵל מִשְּׁנֵים עָשָׂר כְּנָפַיִם. מֶה עָשָׂה סָמָאֵל? לָקַח כַּת שֶׁלּוֹ וְיָרַד וְרָאָה כָּל הַבְּרִיּוֹת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, וְלֹא מָצָא בָּהֶם חָכָם לְהָרַע כַּנָּחָשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם". וְהָיָה דְּמוּתוֹ כְּמִין גָּמָל, וְעָלָה וְרָכַב עָלָיו. וְהַתּוֹרָה הָיְתָה צוֹוֶחֶת וְאוֹמֶרֶת: מָה סָמָאֵל? עַכְשָׁו נִבְרָא הָעוֹלָם, עֵת לִמְרֹד בַּמָּרוֹם? בְּעֵת בַּמָּרוֹם תְּמִידֵיָא? רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים "תִּשְׂחַק לְסוּסוֹ וּלְרֹכְבוֹ".

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ רָעָה. כָּל מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה וְכָל דְּבָרִים שֶׁהוּא מְדַבֵּר, מְדַעְתּוֹ הוּא מְדַבֵּר? וַהֲלֹא אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא מִדַּעַת רוּחַ רָעָה שֶׁיֵּשׁ עָלָיו. כָּךְ הַנָּחָשׁ, כָּל מַעֲשִׂים שֶׁעָשָׂה וְכָל דְּבָרִים שֶׁדִּבֵּר, לֹא דִבֵּר אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ שֶׁל סָמָאֵל. עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "בְּרֹעָתוֹ יִדְחֶה רָשָׁע".

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וְהִשְׁלִיטָהּ עַל כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ. אָמַר לָהּ: "הֲרֵי כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֵךְ, חוּץ מִן הַבַּיִת הַזֶּה שֶׁהִיא מְלֵאָה עַקְרַבִּים". וּבָא זָקֵן אֶחָד אֶצְלָהּ, כְּגוֹן שׁוֹאֵל חֹמֶץ. אָמַר לָהּ: "נָהוּג עִמָּךְ?" אָמְרָה לוֹ: "יָפֶה תַּלְמִיד נָהוּג עִמִּי, שֶׁהִשְׁלִיטַנִי עַל כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ. אָמַר לִי: 'הֲרֵי כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֵךְ, חוּץ מִן הַבַּיִת הַזֶּה שֶׁהִיא מְלֵאָה עַקְרַבִּים'". אָמַר לָהּ: "וַהֲרֵי כָּל קוֹזְמִיָּא שֶׁל הַמֶּלֶךְ הֲרֵי הֵן בַּחֲבִית הַזֹּאת, אֶלָּא שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לִישָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת וְלִיתְּנָם לָהּ". הַמֶּלֶךְ הַזֶּה הוּא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְהָאִשָּׁה זוֹ חַוָּה, שׁוֹאֵל חֹמֶץ זֶה הַנָּחָשׁ. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "שָׁם נָפְלוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן, דֹּחוּ וְלֹא יָכְלוּ קוּם".

דָּן דִּין נָחָשׁ בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וְאָמַר: אִם הוֹלֵךְ אֲנִי וְאוֹמֵר לְאָדָם, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לִי, שֶׁהָאִישׁ לְעוֹלָם קָשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאִישׁ רַע מַעֲלִלִים". אֶלָּא הוֹלֵךְ אֲנִי וְאוֹמֵר לְחַוָּה,

שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת לִי, שֶׁהַנָּשִׁים נִשְׁמָעוֹת לְכָל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "פְּתַיּוּת וּבַל יָדָעָה מָה". וְהָלַךְ הַנָּחָשׁ וְאָמַר לָאִשָּׁה: "וְכִי אַתֶּם מְצֻוִּים עַל פֵּרוֹת הָאִילָן?" אָמְרָה לוֹ: "הֵן", שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן". כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַנָּחָשׁ דְּבָרֶיהָ שֶׁל חַוָּה, מָצָא לוֹ פֶּתַח לְהַכָּנֵס. אָמַר לָהּ: "אֵין צִוּוּי זֶה אֶלָּא עַיִן הָרַע, כִּי בְּשָׁעָה שֶׁאַתֶּם אוֹכְלִים מִמֶּנּוּ תִּהְיוּ כְּמוֹהוּ אֱלֹהִים. מָה הוּא בּוֹרֵא יָחִיד שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, אַף אַתֶּם יְכוֹלִים לִבְרֹא עוֹלָמוֹת וּלְהַחֲרִיב עוֹלָמוֹת. מָה הוּא מֵמִית וּמְחַיֶּה, אַף אַתֶּם יְכוֹלִים לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת", שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם".

וְהַנָּחָשׁ הָלַךְ וְנָגַע בָּאִילָן, וְהָאִילָן צָוַח וְאָמַר: "רָשָׁע! אַל תִּגַּע בִּי!" שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לו יב): "אַל תְּבוֹאֵנִי רֶגֶל גַּאֲוָה, וְיַד רְשָׁעִים אַל תְּנִדֵנִי".

הָלַךְ הַנָּחָשׁ וְאָמַר לָאִשָּׁה: "הֲרֵי נָגַעְתִּי בּוֹ וְלֹא מַתִּי, אַף אַתְּ תִּגְעִי בּוֹ וְלֹא תָמוּתִי". וְהָלְכָה הָאִשָּׁה וְנָגְעָה בּוֹ בָּאִילָן וְרָאֲתָה מַלְאַךְ הַמָּוֶת בָּא כְּנֶגְדָּהּ. אָמְרָה: "אוֹי לִי שֶׁנִּגַּעְתִּי! עַכְשָׁיו אֲנִכִי מֵתָה וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה אִשָּׁה אַחֶרֶת וְנוֹתְנָהּ לְאָדָם. אֶלָּא אֲנִכִי גּוֹרֶמֶת לוֹ שֶׁיֹּאכַל עִמִּי. אִם אָמוּת – נָמוּת שְׁנֵינוּ, וְאִם אֶחְיֶה – נִחְיֶה שְׁנֵינוּ". וְלָקְחָה מִפֵּרוֹת הָאִילָן וְאָכְלָה וְנָתְנָה לְאִישָׁהּ. כֵּיוָן שֶׁאָכַל אָדָם מִפֵּרוֹת הָאִילָן, רָאָה אֶת עַצְמוֹ עֵרוֹם וְנִפְקְחוּ עֵינָיו וְקָהוּ שִׁנָּיו. אָמַר לָהּ: "מַהוּ שֶׁהֶאֱכַלְתִּנִי שֶׁעֵינַי נִפְקְחוּ וְקָהוּ שִׁנַּי עָלַי? כְּשֵׁם שֶׁקָּהוּ שִׁנַּי, כֵּן יִקָּהוּ שִׁנֵּי כָּל הַדּוֹרוֹת".

פרק יד

עֲשָׂרָה יְרִידוֹת יָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הָאָרֶץ, וְאֵלּוּ הֵן: אַחַת בְּגַן עֵדֶן, וְאַחַת בְּדוֹר הַפְּלָגָה, וְאַחַת בְּסְדוֹם, וְאַחַת בַּסְּנֶה, וְאַחַת בְּמִצְרַיִם, וְאַחַת בְּסִינַי, וְאַחַת בְּנִקְרַת הַצּוּר, וּשְׁתַּיִם בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְאַחַת לֶעָתִיד לָבֹא.

אַחַת בְּגַן עֵדֶן. מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן". וּכְתִיב: "וַיִּדְּי יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרוּגוֹת הַבֹּשֶׂם". יָשַׁב בְּדִין וְשָׁפַט בְּדִין. אָמַר לוֹ: "מִפְּנֵי מָה אַתָּה בָּרַחְתָּ מִלְּפָנַי?" אָמַר: "אֶת קוֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַּגָּן וָאִירָא כִּי עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא".

מָה הָיָה לְבוּשׁוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן? עוֹר צִפָּרֶן וַעֲנַן כָּבוֹד הַמְכַסֶּה עָלָיו. וְכֵיוָן שֶׁאָכַל מִפֵּרוֹת הָאִילָן, נִפְשַׁט עוֹרוֹ וְצִפָּרֶן מֵעָלָיו וְנִסְתַּלְּקָה עֲנַן כָּבוֹד מֵעָלָיו, וְרָאָה עַצְמוֹ עֵרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה?"

אָמַר אָדָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, כְּשֶׁהָיִיתִי לְבַדִּי לֹא חָטָאתִי לְךָ, אֶלָּא שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁהֵבֵאתָ אֶצְלִי הִיא הִדִּיחָה אוֹתִי מִדַּרְכֶּיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי" וְכוּ'. קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: "לֹא דַיֵּךְ שֶׁחָטָאת אֶת עַצְמֵךְ, אֶלָּא שֶׁחָטָאת

אֶת אָדָם?" אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הַנָּחָשׁ הִסִּיחַ דַּעְתִּי לַחֲטֹא לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר "הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וְאֹכֵל". וְהֵבִיא שְׁלָשְׁתָּן וְנָתַן עֲלֵיהֶם גְּזַר דִּין מִתּשְׁעָה קְלָלוֹת וּמָוֶת.

וְהִפִּיל אֶת סָמָאֵל וְאֶת כַּת שֶׁלּוֹ מִמְּקוֹם קְדֻשָּׁתָן מִן הַשָּׁמַיִם, וְקִצֵּץ רַגְלָיו שֶׁל נָחָשׁ, וּפָקַד עָלָיו לִהְיוֹת מַפְשִׁיט אֶת עוֹרוֹ וּמִצְטַעֵר אַחַת לְשִׁבְעָה שָׁנִים בְּעִצָּבוֹן גָּדוֹל. וְאָרְרוֹ שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹאֵף בְּמֵעָיו, וּמְזוֹנוֹ נֶהְפַּךְ בְּמֵעָיו לְעָפָר, וּמְרוֹרַת פְּתָנִים מָוֶת בְּפִיהוּ. תְּתֵּן שִׂנְאָה בֵּינוֹ לְבֵין בְּנֵי הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ רוֹצְצִין אֶת רֹאשׁוֹ, וְאַחַר מִמֶּנּוּ הַמָּוֶת. וְנָתַן לָאִשָּׁה מִתֵּשַׁע קְלָלוֹת וָמָוֶת: עִנּוּי לֵידָה וְעִנּוּי דָּם בְּתוּלִים וְעִנּוּי הֵרָיוֹן וְעִנּוּי גְּדוּל בָּנִים, וּמְכַסָּה אֶת רֹאשָׁהּ כְּאָבֵל, וְאֵינָהּ מְגַלַּחַת אוֹתָהּ כִּי אִם בְּזִנּוּת, וְרָצַע אֶת אָזְנָהּ כְּעֶבֶד עוֹלָם, וּכְשִׁפְחָה מְשֻׁרֶתֶת בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת בְּעֵדוּת, וְאַחַר כָּל אֵלֶּה מָוֶת.

וְהוֹצִיא דּוּמִיס לְאָדָם מִתֵּשַׁע קְלָלוֹת וּמָוֶת: וְקִצֵּר כֹּחוֹ, וְקִצֵּר קוֹמָתוֹ, טָמְאַת הַזָּב, טָמְאַת הַקֶּרִי, טָמְאַת תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, זוֹרֵעַ חִטִּים וְקוֹצֵר קוֹצִים, וּמַאֲכָלוֹ בְּעֹשֶׁב הָאָרֶץ כַּבְּהֵמָה, לַחְמוֹ בְּדָאָבָה, מְזוֹנוֹתָיו בְּזֵיעַ, וְאַחַר כָּל אֵלּוּ מָוֶת.

אִם אָדָם חָטָא, מָה חָטְאָה אֶרֶץ שֶׁנֶּאֶרְרָה? אֶלָּא עַל שֶׁלֹּא הִגִּיד אֶת מַעֲשֶׂיהָ, לְפִיכָךְ נֶאֶרְרָה. וּבְשָׁעָה שֶׁבְּנֵי אָדָם חוֹטְאִין בַּעֲבֵירוֹת הַקַּלּוֹת, הוּא מַכָּה פֵּרוֹתֶיהָ שֶׁל אֶרֶץ בַּעֲבוּר בְּנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ".

(מהדורה אחרת: פרק ארבעה עשר מהדורת ונציה 1544)

עֶשֶׂר יְרִידוֹת יָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הָאָרֶץ, וְאֵלּוּ הֵן: אַחַת בְּגַן עֵדֶן, וְאַחַת בְּדוֹר הַפְּלָגָה, וְאַחַת בִּסְדֹם, וְאַחַת בַּסְּנֶה, וְאַחַת בְּסִינַי, וּשְׁתַּיִם בְּנִקְרַת הַצּוּר, וּשְׁתַּיִם בְּאֹהֶל מוֹעֵד, וְאַחַת לֶעָתִיד לָבֹא. אַחַת בְּגַן עֵדֶן מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם", וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ". יְשַׁב לוֹ בְּדִין אֱמֶת, שׁוֹפֵט צֶדֶק וֶאֱמֶת, קָרָא לְאָדָם וְאָמַר לוֹ: "לָמָּה בָרַחְתָּ מִפָּנַי?" אָמַר לְפָנָיו: "שָׁמַעְתִּי שָׁמַעְתִּי וְרָעַדוּ עַצְמוֹתַי", שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַגָּן וָאִירָא כִּי עֵירֹם אָנֹכִי". מַה הָיָה לְבוּשׁוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן? עוֹר שֶׁל צִפֹּרֶן וַעֲנָן כָּבוֹד מְכֻסֶּה עָלָיו. כֵּיוָן שֶׁאָכַל מִפֵּרוֹת הָאִילָן, נִפְשַׁט עוֹר צִפֹּרֶן מֵעָלָיו וְרָאָה עַצְמוֹ עֵרוֹם, וְנִסְתַּלֵּק עֲנַן הַכָּבוֹד מֵעָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ" וְכוּ'. אָמַר אָדָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, כְּשֶׁהָיִיתִי לְבַדִּי שֶׁמָּא חָטָאתִי לְךָ? אֶלָּא הָאִשָּׁה שֶׁהֵבֵאתָ אֲצָלִי הִיא הִדִּיחָה אוֹתִי מִדְּבָרֶיךָ", שֶׁנֶּאֱמַר: "הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ עִמָּדִי הִוא נָתְנָה לִי מִן הָעֵץ וָאֹכֵל".

פרק טו

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֲנִי שָׁמַעְתִּי בְּאָזְנַי ה' צְבָאוֹת מְדַבֵּר. וּמָה דִּבֵּר? אָמַר: "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב, אֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵי שְׁנֵי דְּרָכִים הַלָּלוּ נָתַתִּי לָכֶם לְיִשְׂרָאֵל, אַחַת שֶׁל טוֹבָה וְאַחַת שֶׁל רָעָה. שֶׁל טוֹבָה – שֶׁל חַיִּים, שֶׁל רָעָה – שֶׁל מָוֶת. שֶׁל טוֹבָה יֵשׁ בָּהּ שְׁנֵי דְרָכִים: אַחַת שֶׁל צְדָקָה וְאַחַת שֶׁל חֶסֶד, וְאֵלְיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב מְמֻצָּע בֵּין שְׁנֵי דְּרָכִים הַלָּלוּ. כְּשֶׁיָּבֹא אָדָם לְהִכָּנֵס, אֵלְיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב מַכְרִיז עָלָיו וְאוֹמֵר: "פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גּוֹי צַדִּיקִים שׁוֹמֵר אֱמוּנִים". בָּא שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא וְעָמַד לוֹ בֵּין שְׁתֵּי הַדְּרָכִים הַלָּלוּ. אָמַר: בְּאֵי זֶה מֵהֶם אֵלֵךְ? אִם הוֹלֵךְ בְּשֶׁל צְדָקָה, שֶׁל חֶסֶד טוֹבָה הֵימֶנָּה. אֶלָּא מֵעִיד אֲנִי אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ שֶׁאֵינִי מַנִּיחַ אֶת אֶחָד מֵהֶם.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שְׁמוּאֵל, אַתָּה נָתַתָּ אֶת עַצְמְךָ עַל שְׁנֵי דְרָכִים הַטּוֹבוֹת הַלָּלוּ, וְחַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לְךָ שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת. לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה צְדָקָה וּגְמִילוּת חֲסָדִים יוֹרֵשׁ שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: חַיִּים, וּצְדָקָה, וְכָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "רוֹדֵף צְדָקָה וָחֶסֶד יִמְצָא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד".

וְשֶׁל רָעָה יֵשׁ בָּהּ אַרְבָּעָה פְּתָחִים. עַל כָּל פֶּתַח וּפֶתַח שִׁבְעָה מַלְאָכִים עוֹמְדִים, אַרְבָּעָה מִבַּחוּץ וּשְׁלֹשָׁה מִבִּפְנִים. אֵלּוּ שֶׁמִּבַּחוּץ רַחֲמָנִים וְאֵלּוּ שֶׁמִּבִּפְנִים אַכְזָרִים. כְּשֶׁיָּבֹא אָדָם לְהִכָּנֵס, הָרַחֲמָנִים מְקַדְּמִין אוֹתוֹ: "מַה לְּךָ וְלָאֵשׁ הַזּוֹ? מַה לְּךָ וְלַגֶּחָלִים הַלָּלוּ? שְׁמַע לָנוּ וְשׁוּבוּ!" אִם שָׁמַע לָהֶם – מוּטָב, וְאִם לָאו – אוֹמֵר לָהֶם: "בָּהֶם חַיֵּי!" וְאָמְרוּ לוֹ: "הֲרֵי נִכְנַסְתָּ לַפֶּתַח רִאשׁוֹן, אַל תִּכָּנֵס לַפֶּתַח שֵׁנִי!" אִם רוֹצֶה לִכָּנֵס לַפֶּתַח שֵׁנִי, הָרַחֲמָנִים מְקַדְּמִין וְאוֹמְרִין לוֹ: "מַה לְּךָ לִהְיוֹת מָחוּק מִתּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ? אֵין מוּטָב לְךָ לִהְיוֹת חָקוּק בְּתוֹרַת אֱלֹהֶיךָ וְלֹא מָחוּק? שְׁמַע לָנוּ וְשׁוּבוּ!" אִם שׁוֹמֵעַ לָהֶם וְשָׁב – הֲרֵי מוּטָב, וְאִם לָאו – הֲרֵי הוּא אוֹמֵר לָהֶם: "בָּהֶם חַיֵּי!" אָמַר לוֹ: "הֲרֵי נִכְנַסְתָּ לַפֶּתַח שֵׁנִי, אַל תִּכָּנֵס לַפֶּתַח שְׁלִישִׁי!" בָּא לְהִכָּנֵס בַּפֶּתַח הַשְּׁלִישִׁי, הָרַחֲמָנִין מְקַדְּמִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: "מַה לְּךָ לִהְיוֹת קוֹרְאִין אוֹתְךָ טָמֵא וְלֹא טָהוֹר? שְׁמַע לָנוּ וְשׁוּבוּ!" אִם שָׁמַע לָהֶן – הֲרֵי מוּטָב, וְאִם לָאו – הוּא אוֹמֵר לָהֶם: "בָּהֶם חַיֵּי!" אָמְרוּ: "הֲרֵי נִכְנַסְתָּ לַפֶּתַח שְׁלִישִׁי, אַל תִּכָּנֵס לַפֶּתַח רְבִיעִי!" בָּא לִיכָּנֵס בַּפֶּתַח הָרְבִיעִי, הָרַחֲמָנִין מְקַדְּמִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: "הֲרֵי נִכְנַסְתָּ בְּכָל הַפְּתָחִים הַלָּלוּ וְלֹא שָׁמַעְתָּ וְשַׁבְתָּ! תָּשׁוּב עַד עַכְשָׁיו! הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל שָׁבִים, וְעַד עַכְשָׁו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָעֲוֹנוֹת וְסוֹלֵחַ, וְאוֹמֵר בְּכָל יוֹם: 'שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם!' שֶׁנֶּאֱמַר: 'תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא'".

אָמְרוּ אַכְזָרִיִּים: "הוֹאִיל וְלֹא שָׁמַע לָרִאשׁוֹנִים, יוֹצִיא רוּחוֹ", שֶׁנֶּאֱמַר: "תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ". וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "עַל שְׁלֹשִׁים וְעַל רִבֵּעִים לְשִׂנְאִי". וְכָתוּב אַחֵר: "הֵן כָּל אֵלֶּה יִפְעַל אֵל פַּעֲמַיִם שָׁלוֹשׁ עִם גָּבֶר". וְכֵן הוּא קוֹרֵא לֶאֱלִיעֶזֶר.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֱלִיעֶזֶר, אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת עַצְמְךָ כַּחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק". אַף אֲנִי קוֹרֵא עָלֶיךָ הַפָּסוּק הַזֶּה (דברים יח, יג): "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ". אַל תְּהִי קוֹרֵא כֵּן, אֶלָּא: "תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ".

פרק טז

עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד: עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה, וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים.
עַל הַתּוֹרָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה" וְכוּ'. וְאוֹמֵר: "לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ". עַל הָעֲבוֹדָה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וּתְפִלַּת יְשָׁרִים רְצוֹנוֹ". עַל גְּמִילוּת חֲסָדִים מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זָבַח".
עַל הָעוֹשֶׂה גְּמִילוּת חֲסָדִים לַחֲתָנִים מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִים? מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁגָּמַל חֶסֶד לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וּלְעֶזְרוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "חֲבִיבָה עָלַי חֶסֶד מִזְּבָחִים וְעוֹלוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל חֲבִיבִין וַעֲתִידִין לְהַקְרִיב לְפָנַי עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ", שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא זָבַח".
רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה מִמִּי אָנוּ לְמֵדִין? מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ. כְּשֶׁנִּשָּׂא אֶת לֵאָה עָשָׂה שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת" וְכוּ'.
רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּתַב אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק". וְלָקַח הַכְּתָב וּנְתָנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ אֱלִיעֶזֶר. אָמַר: הוֹאִיל וְהַכְּתָב בְּיָדוֹ, כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדִי, לֵילֵךְ וּלְהִשְׁתַּבֵּחַ בְּבֵית אָבִיו וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ.
מִקְרִית אַרְבַּע עַד חָרָן מַהֲלַךְ שִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם, וּבְשָׁלוֹשׁ שָׁעוֹת בָּא הָעֶבֶד לְחָרָן. וְהָיָה הָעֶבֶד תָּמֵהַּ בְּלִבּוֹ וְאָמַר: "הַיּוֹם יָצָאתִי וְהַיּוֹם בָּאתִי", שֶׁנֶּאֱמַר: "וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל הָעָיִן".
רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר: רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִגְמֹל חֶסֶד לְיִצְחָק, וְשָׁלַח מַלְאָךְ לִפְנֵי אֱלִיעֶזֶר, וְנִקְפְּצָה הַדֶּרֶךְ עָלָיו, וּבְשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בָּא הָעֶבֶד לְחָרָן.
וְהַכֹּל [צָפוּי] לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּבַת מְלָכִים שֶׁלֹּא יָצְאָה לִשְׁאֹב מַיָּמִים יָמִימָה יָצְאָה לִשְׁאֹב מַיִם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. וְהַנַּעֲרָה שֶׁלֹּא הָיְתָה יוֹדַעַת מִי הוּא הָאִישׁ קִבְּלָה עָלֶיהָ לְהִזְדַּוֵּג לְיִצְחָק. לָמָּה? שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה מִמְּעֵי אִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת הֵמָּה מֵהֶבֶל יָחַד".
וְעָנוּ לָבָן וּבְתוּאֵל: "הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַגְּבוּרָה, אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְעַכֵּב", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ" וְכוּ'. "הִנֵּה רִבְקָה לְפָנֶיךָ, קַח וְלֵךְ".
וְהִשְׁכִּים הָעֶבֶד בַּבֹּקֶר וְרָאָה אֶת מַלְאָךְ עוֹמֵד וּמַמְתִּין לוֹ בַּחוּץ. אָמַר לָהֶם: "אַל תְּאַחֲרוּ אוֹתִי, שֶׁהֲרֵי הָאִישׁ שֶׁבָּא אֶתְמוֹל עִמִּי וְהִצְלִיחַ דַּרְכִּי, הֲרֵי הוּא עוֹמֵד וּמַמְתִּין לִי בַּחוּץ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַל תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַה' הִצְלִיחַ דַּרְכִּי". אָכְלוּ וְשָׁתוּ מִשְׁתֵּה רִבְקָה,

וּכְחַזָּן שֶׁהוּא עוֹמֵד וּמְבָרֵךְ לַכַּלָּה בְּתוֹךְ חֻפָּתָהּ, כֵּן עָמְדוּ וּבֵרְכוּ אֶת רִבְקָה אֲחוֹתָם לְיִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרְכוּ אֶת רִבְקָה אֲחֹתָם וַיֹּאמְרוּ לָהּ" וְכוּ'.

בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת מֵהַיּוֹם יָצָא הָעֶבֶד מֵהָאָרֶץ וְלָקַח אֶת רִבְקָה וְאֶת דְּבוֹרָה מֵנִיקָתָהּ, וְהִרְכִּיב אוֹתָן עַל הַגְּמַלִּים. וּבְשָׁבִיל שֶׁלֹּא יִתְיַחֵד עִם הַנַּעֲרָה בַּלַּיְלָה, נִקְפְּצָה הָאָרֶץ לְפָנָיו, וּבְשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בָּא הָעֶבֶד לְחֶבְרוֹן לְעֵת תְּפִלַּת הַמִּנְחָת עֶרֶב. וַיֵּצֵא יִצְחָק לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה וְרָאָה הַגְּמַלִּים בָּאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה" וְכוּ'.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אָמַר אַבְרָהָם לְיִצְחָק בְּנוֹ, "הָעֶבֶד הַזֶּה חָשׁוּד עַל כָּל עֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הָעֶבֶד הַזֶּה מְרַמֶּה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה'. רְאֵה שֶׁמָּא נָגַע בַּצְּנוּר. תֵּבִיא הַנַּעֲרָה הָאֲהֻלָה וְתוֹצִיא בְּתוּלֶיהָ בָּאֲצְבַּע. אִם טְהוֹרָה בִּבְתוּלֶיהָ, הֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְךָ לְאִשָּׁה מִמְּעֵי אִמָּהּ". וְהוֹצִיא אֶת בְּתוּלֶיהָ בָּאֲצְבַּע וְהֶרְאָם לְאַבְרָהָם אָבִיו, וְאַחַר כָּךְ לְקָחָהּ לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבִיאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּנָּחֶם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ", שֶׁהָיוּ מַעֲשֶׂה רִבְקָה דּוֹמִין לְמַעֲשֶׂה שָׂרָה. וְכָךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל נְהוּגִין לְהוֹצִיא אֶת בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָה וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ" וְכוּ'.

זָקֵן (עַבְדּוֹ) [בֵּיתוֹ] שֶׁל אַבְרָהָם הָיָה עַבְדּוֹ אֱלִיעֶזֶר. וּמֵהֵיכָן הָיָה עַבְדּוֹ? אֶלָּא שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּצָא מֵאוּר כַּשְׂדִּים, בָּאוּ כָּל גְּדוֹלֵי הַדּוֹר לִיתֵּן לוֹ מַתָּנוֹת, וְלָקַח נִמְרוֹד עַבְדּוֹ אֱלִיעֶזֶר וּנְתָנוֹ לוֹ עֶבֶד עוֹלָם.

וּכְשֶׁגָּמַל חֶסֶד לְיִצְחָק, הוֹצִיאוֹ לַחֵרוּת, וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְקִיְּמוֹ לְמֶלֶךְ, וְהוּא עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה מִמִּי אָנוּ לְמֵדִין? מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁעָשָׂה שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וְלָקַח אֶת לֵאָה. וְעוֹד הוֹסִיף שִׁבְעָה יָמִים אֲחֵרִים מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וְלָקַח אֶת רָחֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתֶּם גְּמַלְתֶּם חֶסֶד עִם יַעֲקֹב עַבְדִּי וַאֲנִי אֶתֵּן שְׂכַרְכֶם לִבְנֵיכֶם לֶעָתִיד לָבֹא, "כִּי בוֹ נָתַן ה' תְּשׁוּעָה לַאֲרָם". שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה מִמִּי אָנוּ לְמֵדִין? מִמִּשְׁמָר שֶׁנִּזְיר אֱלֹהִים, כְּשֶׁיֵּרֵד לְאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְלָקַח לוֹ אִשָּׁה וְעָשָׂה שִׁבְעַת יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי כִּרְאוֹתָם אוֹתוֹ וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים מְרֵעִים וַיִּהְיוּ אִתּוֹ". מָה הָיוּ עוֹשִׂין אִתּוֹ? הָיוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְשׁוֹן אָחוּדָה נָּא לָכֶם חִידָה", וּכְתִיב אַחַר אוֹמֵר: "וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד אֶת הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים".

הֶחָתָן דּוֹמֶה לַמֶּלֶךְ. מָה הַמֶּלֶךְ הַכֹּל מְקַלְסִין אוֹתוֹ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, כָּךְ חָתָן הַכֹּל מְקַלְסִין אוֹתוֹ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. מָה הַמֶּלֶךְ לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי כָבוֹד, כָּךְ הֶחָתָן לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי כָבוֹד. מָה הַמֶּלֶךְ שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה לְפָנָיו כָּל הַיָּמִים, כָּךְ הֶחָתָן שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה לְפָנָיו כָּל

שִׁבְעַת יָמִים. מָה הַמֶּלֶךְ אֵינוֹ יוֹצֵא לַשּׁוּק לְבַדּוֹ, כָּךְ הֶחָתָן אֵינוֹ יוֹצֵא לַשּׁוּק לְבַדּוֹ. מָה הַמֶּלֶךְ פָּנָיו מְאִירוֹת כְּאוֹר הַחַמָּה, כָּךְ חָתָן פָּנָיו מְאִירוֹת כְּאוֹר הַחַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ".

פרק יז

גְּמִילוּת חֲסָדִים לַאֲבֵלִים מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מֵהַמָּקוֹם שֶׁהוּא גָּמַל חֶסֶד לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁקָּבְרוֹ בְּיָדוֹ. וְאִלּוּלֵי שֶׁהַדָּבָר כָּתוּב, אִי אֶפְשָׁר לְאָמְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּיְא בְּאֶרֶץ מוֹאָב".

רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא לְמֹשֶׁה לְבַדּוֹ גָּמַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא אַף לְאַהֲרֹן. כְּשֶׁעָלוּ לְהֹר הָהָר, הָיוּ נִדּוֹנִין כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְאוֹמְרִין: "מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הִנִּיחוּ אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר וְיָרְדוּ לָהֶם", וְלֹא הֶאֱמִינוּ כִּי נָוֹעַ אַהֲרֹן. וְגָמְלוּ לוֹ חֶסֶד. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָטַל אֲרוֹנוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְהֶעֱבִיר מֵעַל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְרָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת אֲרוֹנוֹ טָס וּפוֹרֵחַ בָּאֲוִיר, וְהֶאֱמִינוּ כִּי נָוֹעַ אַהֲרֹן, וְגָמְלוּ לוֹ חֶסֶד הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף.

לָמָּה? שֶׁהָיָה אַהֲרֹן רוֹדֵף שָׁלוֹם וְאוֹהֵב שָׁלוֹם, וְעוֹבֵר עַל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם, וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. לְפִיכָךְ גָּמְלוּ לוֹ חֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבְכּוּ אֶת אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל".

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מִיַּעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁכָּךְ עָשָׂה לוֹ יוֹסֵף בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים".

גְּמִילוּת חֲסָדִים מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין לַאֲבֵלִים? מֵאִיזֶבֶל, שֶׁהָיְתָה בֵּיתָהּ סָמוּךְ לַשּׁוּק, וְכָל מֵת שֶׁהָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק הָיְתָה יוֹצֵאת מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ וּמַכָּה בְּכַפֵּי יָדֶיהָ וּמְקוֹנֶנֶת בְּפִיהָ וּמְהַלֶּכֶת עֲשָׂרָה צְעָדוֹת. וְכָל חָתָן שֶׁהָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק הָיְתָה יוֹצְאָה מִתּוֹךְ בֵּיתָהּ וּמְצַלְצֶלֶת בְּכַפֵּי יָדֶיהָ וּמְקַלֶּסֶת בְּפִיהָ וּמְהַלֶּכֶת עֶשֶׂר צְעָדוֹת. וְנִתְנַבֵּא עָלֶיהָ אֵלִיָּהוּ זְכוּר לַטּוֹב: "הַכְּלָבִים יֹאכְלוּ אֶת אִיזֶבֶל בְּחֵלֶק יִזְרְעֶאל", וְהָאֲבָרִים שֶׁהָיוּ גּוֹמְלֵי חֶסֶד לֹא שָׁלְטוּ הַכְּלָבִים בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּלְכוּ לְקָבְרָהּ וְלֹא מָצְאוּ בָהּ" וְכוּ'.

גְּמִילוּת חֲסָד לַאֲבֵלִים מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מֵאַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד. כֵּיוָן שֶׁנֶּהֱרַג שָׁאוּל וּבָנָיו, אָמְרוּ אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד: "אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁהִצִּילָנוּ מֵחֶרְפַּת בְּנֵי עַמּוֹן, אֵין אָנוּ חַיָּבִין לִגְמֹל לוֹ חֶסֶד? " וְעָמְדוּ כָּל הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּהֶם, וְהָלְכוּ כָּל הַלַּיְלָה לְחוֹמַת בֵּית שָׁן, וְלָקְחוּ אֶת גּוּפַת שָׁאוּל וְאֶת גּוּפַת בָּנָיו מֵחוֹמַת בֵּית שָׁן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּקוּמוּ כָל אַנְשֵׁי חַיִל כָּל הַלַּיְלָה".

לַאֲבֵלִים מְנַחֲמִין בְּלֶחֶם וּבְיַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ".

אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד הָיוּ גּוֹמְלִין חֶסֶד עִם שָׁאוּל וּבָנָיו, אַף אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם שְׂכָרְכֶם וְלִבְנֵיכֶם לָעֲתִיד לָבֹא. כְּשֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַבֵּץ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְבַּע פִּנּוֹת הָעוֹלָם, רִאשׁוֹן הוּא מְקַבֵּץ חֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה". וְאַחַר כָּךְ אֶפְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי". וְאַחַר כָּךְ יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהוּדָה מְחֹקְקִי".

"לִי גִלְעָד", זֶה אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁמֵּת בְּרָמַת גִּלְעָד. "וְלִי מְנַשֶּׁה", כְּמַשְׁמָעוֹ. "אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי", זֶה יָרָבְעָם. "יְהוּדָה מְחֹקְקִי", זֶה אֶחִיתֹפֶל. "מוֹאָב סִיר רַחְצִי", זֶה גֵּחֲזִי. "עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי", זֶה דּוֹאֵג. "עַל פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלַי לְכַלֵּשׁ לָהֶם זְכוּת וְלַעֲשׂוֹתָם רַעִים אִלּוּ וְאִלּוּ.

רַבִּי פִּינְחָס אוֹמֵר: שְׁלֹשׁ שָׁנִים שֶׁנֶּהֱרַג שָׁאוּל וּבָנָיו, בָּא רָעָב בִּימֵי דָוִד שְׁלֹשָׁה שָׁנִים שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים". וְלָמָּה שָׁנָה אַחַר שָׁנָה? בָּרִאשׁוֹנָה עָלוּ כָל יִשְׂרָאֵל לָרְגָלִים. אָמַר לָהֶם דָּוִד: צְאוּ וּרְאוּ שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁבַּעֲוֹן עֲבוֹדָה זָרָה הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם". מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? "וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם". יָצְאוּ וּבָדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ.

בַּשָּׁנָה שְׁנִיָּה עָלוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לָרְגָלִים. אָמַר לָהֶם דָּוִד: צְאוּ וּרְאוּ שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם בְּנֵי אָדָם מְגַלֶּה עֲרָיוֹת, שֶׁבַּעֲוֹן מְגַלֶּה עֲרָיוֹת הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתַּחֲנִיפִי אֶרֶץ בִּזְנוּתַיִךְ". מַה כָּתוּב אַחֲרָיו? "וַיִּמָּנְעוּ רְבִיבִים וּמַלְקוֹשׁ לֹא הָיָה". יָצְאוּ וּבָדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ.

בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית עָלוּ כָל יִשְׂרָאֵל לָרְגָלִים, אָמַר לָהֶם דָּוִד: צְאוּ וּרְאוּ אִם יֵשׁ בָּכֶם בְּנֵי אָדָם שׁוֹפְכֵי דָמִים, שֶׁבַּעֲוֹן שׁוֹפְכֵי דָמִים הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא תַחֲנִיפוּ אֶת הָאָרֶץ". יָצְאוּ וּבָדְקוּ וְלֹא מָצְאוּ. אָמַר לָהֶם דָּוִד: מִכָּאן וְאֵילָךְ אֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּי. מִיָּד עָמַד וְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. "עַל שָׁאוּל? אֵינוֹ שָׁאוּל שֶׁנִּמְשַׁח בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה? אֵינוֹ שָׁאוּל שֶׁבְּיָמָיו לֹא נַעֲשָׂה עֲבוֹדָה זָרָה בְּיִשְׂרָאֵל? אֵינוֹ שָׁאוּל שֶׁחָלְקוּ שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא? וְאַתָּם בָּאָרֶץ וְהֵם בְּחוּצָה לָאָרֶץ".

מִיָּד עָמַד דָּוִד וְנִכְנַס לְכָל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וּגְדוֹלֵיהֶן, וְעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וּבָאוּ לְיָבֵשׁ גִּלְעָד, וּמָצְאוּ אֶת עַצְמוֹת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ שֶׁלֹּא מָשְׁלָה בָּהֶם רִמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה". וְנָטְלוּ אֶת עַצְמוֹת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ וְנָתְנוּ אוֹתָם בְּתוֹךְ אֲרוֹן הַמֵּת וְעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְקַבְּרוּ אֶת עַצְמוֹת שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ וַיַּעַשׂ כָּל אֲשֶׁר צִוָּה הַמֶּלֶךְ". מַה צִּוָּה הַמֶּלֶךְ? צִוָּה לִהְיוֹת מַעֲבִירִין אֲרוֹנוֹ שֶׁל שָׁאוּל בְּכָל גְּבוּל שִׁבְטוֹ. וְהָיָה הַשֵּׁבֶט שֶׁהָיָה נִכְנָס בּוֹ אֲרוֹנוֹ שֶׁל שָׁאוּל, הָיוּ יוֹצְאִים הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶן וְגוֹמְלִים חֶסֶד עִם שָׁאוּל וְעִם בְּנוֹ, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ כָל יִשְׂרָאֵל יְדֵי חוֹבָתָן בִּגְמִילוּת חֶסֶד. וְכֵן עָשָׂה עַד שֶׁבָּא לְאֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְקַבְּרוּ אֶת עַצְמוֹת

שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן בְּנוֹ בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין בְּסָבִיב יְרוּשָׁלַם". וְכֵיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּמְלוּ חֶסֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, מִיָּד נִתְמַלֵּא רַחֲמִים וְנָתַן מָטָר עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּעָתֵר אֱלֹהִים לָאָרֶץ אַחֲרֵי כֵן".

רַבִּי נְתַנְאֵל אוֹמֵר: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה עַד שֶׁלֹּא נוֹלַד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ, וּבֶן שְׁמֹנֶה שָׁנִים מָלַךְ. וְכִי נַעַר שֶׁל שְׁמֹנֶה שָׁנִים מַה דַּעְתּוֹ? וַהֲלֹא מָאס אֶת הָאֱלִילִים וְשִׁבֵּר אֶת הַמַּצֵּבוֹת וְגִדַּע אֶת הַפְּסִילִים וְכָרַת אֶת הָאֲשֵׁרִים, וְהָיָה זְכוּתוֹ מַבְהֶקֶת לִפְנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וּבִשְׁבִיל הָרָעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בַּסֵּתֶר נֶאֱסַף הַצַּדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק". וְנֶאֱסְפוּ כָּל יְהוּדָה וְיִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לִגְמֹל חֶסֶד לְיֹאשִׁיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְקוֹנֵן יִרְמְיָהוּ עַל יֹאשִׁיָּהוּ". רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר: הַשָּׁרִים – אֵלּוּ הַלְוִיִּם שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין עַל הַדּוּכָן בְּשִׁיר, וְהַשָּׁרוֹת – אֵלּוּ נְשׁוֹתֵיהֶן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא עַל הַלְוִיִּם וְלֹא עַל נְשׁוֹתֵיהֶן בִּלְבַד הֵן אָמְרוּ, אֶלָּא גַּם עַל הַנָּשִׁים הַחֲכָמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' הְתִבּוֹנַנוּ וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְמַהֵרְנָה וְתָשֶׁאנָה עָלֵינוּ נֶהִי". מִכָּאן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין כֵּן לְכָל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְדוֹלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְּנֵם לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל".

רָאָה שְׁלֹמֹה שֶׁמִּדַּת גְּמִילוּת חֲסָדִים גְּדוֹלָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּכְשֶׁבָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנָה שְׁנֵי שְׁעָרִים: אֶחָד לַחֲתָנִים וְאֶחָד לַאֲבֵלִים וְלִמְנַדִּים. וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל הוֹלְכִים בְּשַׁבָּתוֹת וְיוֹשְׁבִין בֵּין שְׁנֵי שְׁעָרִים הַלָּלוּ. וְהַנִּכְנָס בְּשַׁעַר חֲתָנִים הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהוּא חָתָן, וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יִשְׂמַח בְּבָנִים וּבְבָנוֹת". וְהַנִּכְנָס בְּשַׁעַר הָאֲבֵלִים וְהָיָה שִׁפְמוֹ מְכֻסֶּה, הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהוּא אָבֵל וְהָיוּ אוֹמְרִין לוֹ: "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת זֶה יְנַחֲמֵךְ". וְהַנִּכְנָס בְּשַׁעַר הָאֲבֵלִים וְלֹא הָיָה שִׁפְמוֹ מְכֻסֶּה, הָיוּ יוֹדְעִין שֶׁהוּא מְנֻדֶּה וְהָיוּ אוֹמְרִין לוֹ: "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יִתֵּן בְּלִבְּךָ לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי חֲבֵירֶיךָ, וְיִתֵּן בְּלֵב חֲבֵרֶיךָ לִסְלֹחַ לְךָ וְיִקָּרְבוּךָ אֶצְלָם", כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יְדֵי חוֹבָתָן בִּגְמִילוּת חֲסָדִים.

וּמִיּוֹם שֶׁנֶּחֱרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁיִּהְיוּ חֲתָנִים וַאֲבֵלִים הוֹלְכִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וְאַנְשֵׁי הַמָּקוֹם רוֹאִים אֶת הֶחָתָן וּשְׂמֵחִים עִמּוֹ וְרוֹאִין אֶת הָאָבֵל וְיוֹשְׁבִין לָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יְדֵי חוֹבָתָן בִּגְמִילוּת חֲסָדִים. וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' נוֹתֵן שָׂכָר טוֹב לְגוֹמְלֵי חֲסָדִים".

פרק יח

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: הַשָּׁמַיִם נִבְרְאוּ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, א): "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ". וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הָאָרֶץ נִבְרֵאת תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קב, כו): "לְפָנִים הָאָרֶץ יָסַדְתָּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם". בֵּית שַׁמַּאי אוֹמֵר:

שָׁמַיִם נִבְרֵאת תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו מח, יג): "אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם". נִכְנַס תַּחֲרוּת בֵּינֵיהֶם עַל הַדָּבָר הַזֶּה עַד שֶׁשִּׁרְתָה שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם וְהִסְכִּימוּ אֵלּוּ עִם אֵלּוּ שֶׁשְּׁנֵיהֶם נִבְרְאוּ בְּשָׁעָה אַחַת וּבְרֶגַע אֶחָד.

מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? פָּשַׁט יַד יְמִינוֹ וְנָטָה שָׁמַיִם, וּפָשַׁט יַד שְׂמֹאלוֹ וְיָסַד אֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו מח, יג): "אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם", וְעָמְדוּ יַחְדָּיו אֶרֶץ וְשָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, א): "וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם". וְכִי כָּלוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ מִלִּהְיוֹת וּמִלַּעֲמֹד עוֹד, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר עֲלֵיהֶם (ירמיהו כג, כד): "הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא". אֶלָּא שֶׁכָּלוּ מִמְּלֹאכָה מִפֹּעַל, וּמִצִּוּוּי לְכָךְ נֶאֱמַר וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ.

אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ כְּלִים מִמְּלֹאכָה מִפֹּעַל וּמִצִּוּוּי מֵשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ אַל תִּכְלָא, שֶׁאִם תִּכְלָא רַחֲמֶךָ וַחֲסָדֶיךָ אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לַעֲמֹד, שֶׁעַל רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ הָעוֹלָם עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו נד, י): כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ" וְכוּ'.

"וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" וְכוּ' (בראשית ב, ב). שֶׁבַע חֲנֻכּוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שֵׁשׁ מֵהֶן חִנֵּךְ וְאֶחָד שְׁמוּרָה לַדּוֹרוֹת. בָּרָא יוֹם רִאשׁוֹן וְחִנְּכוֹ וְגָמַר כָּל מְלַאכְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, ה): "וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד", וְכָךְ כָּל יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בָּרָא יוֹם שְׁבִיעִי, לֹא נֶאֱמַר בּוֹ מְלַאכְתָּה וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר שֶׁהוּא שְׁמוּר לַדּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה יד, ז): "וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יִוָּדַע לַה' לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה".

לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָחָד שֶׁהָיָה לוֹ כְּלִי חֶמְדָּה וְלֹא רָצָה לְהַנְחִילָהּ אֶלָּא לְבָנוֹ הָעוֹבֵד אוֹתוֹ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹם שַׁבָּת מְנוּחָה וּקְדוּשָׁה שֶׁהָיָה לְפָנָיו לֹא רָצָה לְהַנְחִילָהּ אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן: כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם עַד שֶׁלֹּא נָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, הִנְחִיל אֶת הַשַּׁבָּת לְיִשְׂרָאֵל. וּשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת שָׁבְתוּ יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁלֹּא נָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ט, יד): "מִצְוֹת וְחֻקִּים וְתוֹרָה נָתַתָּ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ".

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁמַר וְקִדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת, וְיִשְׂרָאֵל אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא לִשְׁמֹר וּלְקַדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת. תֵּדַע שֶׁהוּא כֵּן, בֹּא וּרְאֵה: כְּשֶׁהָיָה נוֹתֵן לָהֶם אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה, הָיָה נוֹתֵן לָהֶם בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְשַׁבָּת לֹא הָיָה נוֹתֵן. שֶׁמָּא תֹּאמַר לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לִיתֵּן בְּכָל יוֹם וְיוֹם, אֶלָּא שֶׁשַּׁבָּת. לְפִיכָךְ הָיָה נוֹתֵן לָהֶם לֶחֶם יוֹמַיִם בַּשִּׁשִּׁי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, כט): "רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם". כֵּיוָן שֶׁרָאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁשַּׁבָּת לְפָנָיו, שָׁבְתוּ גַּם הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טז, ל): "וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי".

"וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ" (בראשית ב, ג), הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּרַךְ וְקִדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל אֵינָן חַיָּבִין אֶלָּא לִשְׁמֹר וּלְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת. מִכָּאן אָמְרוּ:

כָּל הַמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיוֹסִיפוּ לוֹ שְׁנוֹת חַיִּים לָעוֹלָם הַבָּא.

"וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם" (שמות לא, יד), מַה הִיא שְׁמִירָה שֶׁל שַׁבָּת? מִלְהַבְעִיר בָּהּ אֵשׁ וּמִלַּעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה וּמִלְּצֵאת וּמִלָּבֹא חוּץ לַתְּחוּם אֲפִלּוּ רֶגֶל אַחַת, וּמִלְּהָבִיא דָּבָר בְּיָדוֹ וּלְהַעֲבִירוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּלְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת. וְזוֹ הִיא שְׁמִירָתָהּ שֶׁל שַׁבָּת:

"בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אוֹת הִיא לְעוֹלָם" (שמות לא, יז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַשַּׁבָּת הַזֹּאת נָתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל בֵּינִי לְבֵינָם. בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה פָּעַלְתִּי אֶת הָעוֹלָם, בְּשַׁבָּת נַחְתִּי. לְפִיכָךְ נָתַתִּי לָהֶם שֵׁשֶׁת יְמֵי מְלָאכָה, וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי בָּרָכָה וּקְדֻשָּׁה וּמְנוּחָה לִי וְלָהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: "בֵּינִי וּבֵין יִשְׂרָאֵל".

שִׁבְעָה רְקִיעִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּם לֹא בָחַר לְמָכוֹן שְׁבוּתוֹ אֶלָּא עֲרָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, ה): "סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ". שִׁבְעָה אֲרָצוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּם לֹא בָחַר אֶלָּא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יא, יב): "תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ". שִׁבְעָה הָרִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּם לֹא בָחַר אֶלָּא בְּהַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יז): "הָהָר אֱלֹהִים לְשָׁבְתּוֹ".

שִׁבְעָה יַמִּים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּם לֹא בָחַר אֶלָּא יָם כִּנֶּרֶת וְהִנְחִילוֹ לְשֵׁבֶט נַפְתָּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, כג): "נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת ה' יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה".

שִׁבְעָה מִדְבָּרוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּם לֹא בָחַר אֶלָּא מִדְבַּר קֹדֶשׁ וְהֶעֱבִיר בּוֹ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם. שִׁבְעָה עוֹלָמוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּם לֹא בָחַר אֶלָּא עוֹלָם שְׁבִיעִי: שִׁשָּׁה לָצֵאת וְלָבוֹא וְאֶחָד שֶׁכָּלוּ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם. שִׁבְעָה יָמִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּן לֹא בָחַר אֶלָּא יוֹם הַשְּׁבִיעִי, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, ג): "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ". שִׁבְעָה שָׁנִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִכֻּלָּן לֹא בָחַר אֶלָּא שְׁנַת שְׁמִטָּה.

וְכָל מִי שֶׁהוּא שׁוֹמֵר אֶת הַשַּׁבָּת בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לוֹ כָּל עֲוֹנוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו נו, ב): "שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ", אַל תִּקְרֵי שׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ אֶלָּא מָחוּל לוֹ, מְלַמֵּד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו.

פרק יט

עֲשָׂרָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (אבות ה, ו) וְאֵלּוּ הֵן: פִּי הָאָרֶץ, פִּי הַבְּאֵר, פִּי הָאָתוֹן, הַקֶּשֶׁת, וְהַמָּן, וְהַמַּטֶּה, וְהַשָּׁמִיר, וְהַכְּתָב, וְהַמִּכְתָּב, וְהַלּוּחוֹת. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף מַזִּיקִין וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק, וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף הַצְּבָת.

בְּשֶׁבַע שָׁעוֹת בַּיּוֹם בְּעֶרֶב שַׁבָּת נִכְנַס אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְסִין אוֹתוֹ וּמַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְגַן עֵדֶן. וּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת גֹּרֶשׁ וְיָצָא, וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת קוֹרְאִין עָלָיו וְאוֹמְרִים (תהלים מט, יג): "וְאָדָם בִּיקָר בַּל יָלִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ". "כַּבְּהֵמָה נִדְמוּ" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ" שְׁנֵיהֶם.

בָּא יוֹם הַשַּׁבָּת וְנַעֲשָׂה סָנֵגוֹר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית לֹא נֶהֱרַג הֶרֶג בָּעוֹלָם וּבִי אַתָּה מַתְחִיל? זוֹ הִיא קְדֻשָּׁתִי וְזוֹ הִיא בְּרָכָתִי?" שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב, ב): "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ". וּבִזְכוּת יוֹם הַשַּׁבָּת נִצַּל אָדָם מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם. וְרָאָה אָדָם כֹּחָהּ שֶׁל שַׁבָּת, אָמַר: "לֹא לְחִנָּם בֵּרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַשַּׁבָּת וְקִדֵּשׁ אוֹתוֹ". הִתְחִיל מְשׁוֹרֵר וּמְזַמֵּר לְיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, א): "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת". רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הַמִּזְמוֹר הַזֶּה אָדָם הָרִאשׁוֹן אָמְרוֹ וְנִשְׁכַּח בְּכָל הַדּוֹרוֹת עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה וְחִדְּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת" – לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

"טוֹב לְהֹדוֹת לַה'" (תהלים צב, ב). אָדָם הָרִאשׁוֹן אָמַר: בִּי יִלְמְדוּ כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁכָּל מִי שֶׁיּוֹדֶה פִּשְׁעָיו וְעוֹזֵב נִיצוֹל מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "טוֹב לְהֹדוֹת לַה'".

"לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ" (תהלים צב, ג). לְכָל בָּאֵי הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא דּוֹמֶה לַבֹּקֶר. (תהלים צב, ג): "וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת" לְכָל בָּאֵי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא דּוֹמֶה לַלַּיְלָה. יַגִּידוּ וְיֹאמְרוּ אֱמוּנָתוֹ וְחַסְדּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעָשָׂה עִמִּי וְהִצִּילַנִי מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

"עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל" (תהלים צב, ד). כָּל עֵדוּת נֶאֱמָנוֹת לְיִשְׂרָאֵל בַּעֲשָׂרָה. הַכְּנוֹר שֶׁהָיָה מְנַגֵּן בּוֹ דָּוִד בַּעֲשָׂרָה נִימִין, עֵדוּת בְּרִית מִילָה בַּעֲשָׂרָה, עֵדוּת הַמֵּת בַּעֲשָׂרָה, עֵדוּת בִּרְכַּת הַשֵּׁם בַּעֲשָׂרָה, עֵדוּת חֲלִיצָה בְּעֲשָׂרָה, עֵדוּת בִּרְכַּת נִשּׂוּאִין בַּעֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (רות ד, ב): "וַיִּקַּח בֹּעַז עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר".

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי רוֹצֶה מִיִּשְׂרָאֵל הִגָּיוֹן פִּיהֶם מִנְּבֶל וְכִנּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, ד): "עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר".

"כִּי שִׂמַּחְתַּנִי ה' בְּפָעֳלֶךָ" (תהלים צב, ה). אָמַר אָדָם: שִׂמְּחַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהִכְנִיסַנִי בְּגַן עֵדֶן, וְהֶרְאַנִי אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מוֹשְׁלִין וְאוֹבְדִין, וְהֶרְאַנִי דָּוִד בֶּן יִשַׁי מוֹשֵׁל לֶעָתִיד לָבֹא. וְלָקַחְתִּי מִשְּׁנוֹתַי שִׁבְעִים שָׁנָה וְהוֹסַפְתִּי עַל יָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סא, ז): "יָמִים עַל יְמֵי

מֶלֶךְ תּוֹסִיף שְׁנוֹתָיו כְּמוֹ דֹר וָדֹר". וְנָתַתִּי לָאֵל רָנָן וְשֶׁבַח וְזֶמֶר מִמַּעֲשָׂיו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, ה): "בְּמַעֲשֶׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן".

"מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'" (תהלים צב, ו). הִתְחִיל מְפָאֵר וּמְהַלֵּל לַשֵּׁם עֶלְיוֹן וְאוֹמֵר מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה', אֲבָל לְעֹמֶק מַחְשְׁבוֹתֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה לִמְאֹד מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, ו): "מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ"; (תהלים צב, ז): "אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע", אָדָם שֶׁהוּא בַּעַר מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא לָמַד בִּינָה חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל יְלַמְּדוּהוּ בִּינָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צד, ח): "בִּינוּ בֹעֲרִים בָּעָם", אֲבָל אָדָם בָּקִי בְּעַכּוּ"ם הוּא כְּסִיל לָמָּה שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, ז): "וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת".

"בְּפָרְחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב" (תהלים צב, ח). בְּזְמַן שֶׁאַתָּה רוֹאֶה רְשָׁעִים שֶׁרְבוּ כְּמוֹ עֵשֶׂב לְכַסּוֹת אֶת פְּנֵי הָאָרֶץ וְהֵצִיצוּ כָּל עוֹבְדֵי עַכּוּ"ם שֶׁהֵם וּמַעֲשֵׂיהֶם אָוֶן רַע לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, וְהָרְשָׁעִים שֶׁרְבוּ כְּמוֹ עֵשֶׂב לֹא הִרְבָּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא לְאַבְּדָן מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא. (תהלים צב, ח): "לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד", (תהלים צב, ט): "וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם ה'". רָאָה דָּוִד שֶׁרָבוּ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב לְכַסּוֹת אֶת פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וְהֵצִיצוּ כָּל עוֹבְדֵי עַכּוּ"ם שֶׁהֵם וּמַעֲשֵׂיהֶם אָוֶן, וְלֹא אָמַר הַלְלוּיָהּ עַד שֶׁרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לְהִשָּׁמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד, לה): "יִתַּמּוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ", וְאָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ מְרוֹמָם בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, ט): "וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם ה'".

"כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ ה'" (תהלים צב, י). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, נָתְנוּ אוֹיְבֶיךָ עָלֵינוּ עֹל קָשֶׁה עַל צַוָּארֵינוּ, אֲבָל אֲנוּ יוֹדְעִין שֶׁהֵן לַאֲבַדָן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, י): "כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ", וְכָל עַכּוּ"ם יִתְפָּרְדוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, י): "יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן".

"וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי" (תהלים צב, יא). מָה רְאֵם קַרְנוֹתָיו גְּבוֹהוֹת מִכָּל בְּהֵמָה וְהוּא מְנַגֵּחַ לִימִינוֹ וְלִשְׂמֹאלוֹ, כָּךְ מְנַחֵם בֶּן עַמִּיאֵל בֶּן יוֹסֵף קַרְנוֹתָיו גְּבוֹהוֹת מִכָּל בְּהֵמָה וּמְנַגֵּחַ לְד' רוּחוֹת הָעוֹלָם וְעָלָיו אָמַר מֹשֶׁה (דברים לג, יז): "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו" וְעִמּוֹ רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְאַלְפֵי מְנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג, יז): "וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה", וְעָלָיו יִתְיַצְּבוּ מְלָכִים לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ב, ב): "יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי-אֶרֶץ" וְיִשְׂרָאֵל שֶׁבָּאָרֶץ בְּצָרָה גְדוֹלָה אֲבָל צָרָתָהּ כְּזִית רַעֲנָן, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, יא): "בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן".

"וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי". יִשְׂרָאֵל שֶׁבָּאָרֶץ רוֹאִין בְּמַפַּלְתָּן שֶׁל שׂוֹנְאִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, יב): "וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי".

"צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח" (תהלים צב, יג). מַה תְּמָרָה זוֹ נָאָה בְּמַרְאֶיהָ וְכָל פֵּרוֹתֶיהָ מְתוּקִים וְטוֹבִים, כָּךְ בֶּן דָּוִד נָאֶה בְּמַרְאֵהוּ וּכְבוֹדוֹ וְכָל מַעֲשָׂיו טוֹבִים וּמְתוּקִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. (תהלים צב, יג): "כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה", מַה הָאֶרֶז שֶׁבַּלְּבָנוֹן שָׁרְשָׁיו מְרֻבִּים לְמַטָּה בָּאָרֶץ וַאֲפִלּוּ כָּל רוּחוֹת שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, כָּךְ בֶּן דָּוִד כֹּחוֹ וּמַעֲשָׂיו לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרֻבִּים אֲפִלּוּ כָּל הָעַכּוּ"ם בָּאִין עָלָיו אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה. (תהלים צב, יד): "שְׁתוּלִים בְּבֵית ה'", עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַבֵּץ כָּל יִשְׂרָאֵל מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ, כְּגוֹן הַגָּנָן הַזֶּה שֶׁנּוֹטֵעַ מַעֲרוּגָה לַעֲרוּגָה כָּךְ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִטַּע אוֹתָם מֵאֶרֶץ טְמֵאָה לְאֶרֶץ טְהוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר שְׁתוּלִים בְּבֵית ה' וְכֹעֲשֶׂב הַשָּׂדֶה יִפְרְחוּ וְיִצְמְחוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, יד): "בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ".

"עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה" (תהלים צב, טו). מָה הַשֵּׂיבָה הַזּוֹ הָדָר וְכָבוֹד לַזְּקֵנִים, כָּךְ הֵם הָדָר וְכָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, טו): "דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ". (תהלים צב, טז): "לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר ה'", כָּל אֵלּוּ לָמָּה? לְהַגִּיד, לְהַלֵּל וּלְשַׁבֵּחַ כֹּחַ מַעֲשָׂיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּלְהַגִּיד שֶׁהוּא צַדִּיק וְיָשָׁר וְאֵין עָוֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים צב, טז): "צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה בּוֹ".

פרק כ

"וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם", גֵּרַשׁ וַיֵּצֵא מִגַּן עֵדֶן וַיֵּשֶׁב לוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה שֶׁשָּׁעַר גַּן עֵדֶן סָמוּךְ לְהַר הַמּוֹרִיָּה, מִשָּׁם לְקָחוֹ וּלְשָׁם הֶחֱזִירוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנִּלְקַח שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם". מֵאֵי זֶה מָקוֹם לְקָחוֹ? מִמְּקוֹם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂמַר שַׁבָּת רִאשׁוֹן, וְאָדָם שָׂמַר אוֹתוֹ תְּחִלָּה בַּתַּחְתּוֹנִים. וְהָיָה יוֹם הַשַּׁבָּת מְשַׁמְּרוֹ מִכָּל רַע וּמְנַחֲמוֹ מִכָּל שַׁרְעַפֵּי לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ" וְכוּ'.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: מִן הָאֵילָן שֶׁנֶּחְבְּאוּ שָׁם תַּחְתָּיו, לָקְחוּ עָלִים וְתָפְרוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵי תְאֵנָה". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִן הָעוֹר שֶׁהִפְשִׁיט הַנָּחָשׁ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתֹנֶת כָּבוֹד לְאָדָם וּלְעֶזְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם". בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל שַׁבָּת הָיָה אָדָם וְיוֹשֵׁב וּמְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר: "אוֹי לִי, שֶׁמָּא יָבֹא הַנָּחָשׁ שֶׁהִטְעָה אוֹתִי בְּעֶרֶב שַׁבָּת וִישׁוּפֵנִי עֲקֵבִי!" נִשְׁתַּלַּח לוֹ עַמּוּד שֶׁל אֵשׁ לְהָאִיר לוֹ וּלְשָׁמְרוֹ מִכָּל רַע. רָאָה אָדָם לְעַמּוּד שֶׁל אֵשׁ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ וְאָמַר: "עַכְשָׁיו אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהַמָּקוֹם עִמִּי", וּפָשַׁט יָדָיו לְאוֹר הָאֵשׁ וּבֵרַךְ: "מְאוֹרֵי הָאֵשׁ". וּכְשֶׁהִרְחִיק יָדָיו מֵהָאֵשׁ אָמַר אָדָם: "עַכְשָׁיו

אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁנִּבְדַּל יוֹם הַקֹּדֶשׁ מִיּוֹם הַחוֹל, שֶׁאֵין לְבַעֵר אֵשׁ בְּשַׁבָּת". אָמַר: "בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל".

רַבִּי מָנָא אוֹמֵר: כֵּיצַד חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל כּוֹס שֶׁל יַיִן לְאוֹר הָאֵשׁ? וְאוֹמֵר: "בָּרוּךְ מְאוֹרֵי הָאֵשׁ", וּכְשֶׁמַּחֲזִיר יָדוֹ מִן הָאֵשׁ אוֹמֵר: "בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל".

וְאִם אֵין לוֹ יַיִן, פּוֹשֵׁט אֶת יָדָיו לְאוֹר הָאֵשׁ וּמִסְתַּכֵּל בְּצִפָּרְנָיו שֶׁהֵן לְבָנוֹת מִן הַגּוּף, וְאוֹמֵר: "בָּרוּךְ בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ", וְכֵיוָן שֶׁמַּרְחִיק יָדוֹ מִן הָאֵשׁ אוֹמֵר: "בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל".

וְאִם אֵין לוֹ אֵשׁ, פּוֹשֵׁט יָדוֹ לְאוֹר הַכּוֹכָבִים שֶׁהֵן שֶׁל אֵשׁ, וְיִסְתַּכֵּל בְּצִפָּרְנָיו שֶׁהֵן לְבָנוֹת מִן הַגּוּף, וְאוֹמֵר: "בָּרוּךְ מְאוֹרֵי הָאֵשׁ". וְאִם נִתְקַדְּרוּ הַשָּׁמַיִם, תּוֹלֶה אֶבֶן מִן הָאָרֶץ וּמַבְדִּיל וְאוֹמֵר: "בָּרוּךְ הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לְאַחַר שֶׁשּׁוֹתֶה אַרְבַּע כּוֹס שֶׁל הַבְדָּלָה, מִצְוָה לְהַטִּיל מְעַט מַיִם בְּכוֹס שֶׁל הַבְדָּלָה וְשׁוֹתֶה כְּדֵי לְחַבֵּב אֶת הַמִּצְוָה. וּמַה שֶּׁיִּשָּׁאֵר מִן בַּכּוֹס מִן הַמַּיִם, מַעֲבִירוֹ עַל גַּבֵּי עֵינָיו. לָמָּה? מִשּׁוּם שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים: שְׁיָרֵי מִצְוָה מְעַכְּבִין אֶת הַפֶּרְעָנוּת.

רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַבְדִּיל עַל הַיַּיִן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת אוֹ אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ מִן הַמַּבְדִּילִים, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם. וְכָל מִי שֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ מִן הַמַּבְדִּילִים אוֹ מַבְדִּיל עַל הַיַּיִן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹנֶה אוֹתוֹ לְסְגֻלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲבְדִּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה".

בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת נִכְנַס אָדָם בְּמֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן עַד שֶׁהִגִּיעוּ מַיִם עַד צַוָּארוֹ וְנִתְעַנָּה שִׁבְעָה שַׁבָּתוֹת יָמִים עַד שֶׁנַּעֲשָׂה גוּפוֹ כְּמִין כְּבָרָה. אָמַר אָדָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הַעֲבֵר נָא חַטָּאתִי מֵעָלַי וְקַבֵּל אֶת תְּשׁוּבָתִי, וְיִלְמְדוּ כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁיֵּשׁ תְּשׁוּבָה וְאַתָּה מְקַבֵּל תְּשׁוּבַת הַשָּׁבִים". מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? פָּשַׁט יַד יְמִינוֹ וְהֶעֱבִיר אֶת חַטָּאתוֹ מֵעָלָיו וְקִבֵּל אֶת תְּשׁוּבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ וַעֲוֹנִי לֹא כִסִּיתִי, סֶלָה" – מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וְסֶלָה מִן הָעוֹלָם הַבָּא. יָשַׁב וְדָרַשׁ בְּלִבּוֹ: "וְאִם כִּי אָמַרְתִּי מָוֶת תְּשִׁיבֵנִי וּבֵית מוֹעֵד לְכָל חָי". אָמַר אָדָם: "עַד שֶׁאֲנִי בָּעוֹלָם אֶבְנֶה לִי בֵּית מָלוֹן לְרִבְצֵי חוּץ לְהַר הַמּוֹרִיָּה", וְחָצַב וּבָנָה לוֹ מָלוֹן לְרִבְצוֹ. אָמַר אָדָם: "מָה הַלּוּחוֹת שֶׁהֵן עֲתִידִין לְהִכָּתֵב בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַעֲתִידִין מֵימֵי הַיַּרְדֵּן לִבְרֹחַ מִפְּנֵיהֶם, וְגוּפִי שֶׁנִּבַּל בִּשְׁתֵּי יָדָיו וְרוּחַ נִשְׁמַת פִּיו נָפַח בְּאַפַּי, וְאַחַר מוֹתִי יִקְּחוּ אוֹתִי וְאֶת עַצְמוֹתַי וְיַעֲשׂוּ לָהֶם עֲבוֹדָה זָרָה? אֶלָּא אַעֲמִיק אֲנִי אָרוֹנִי לְמַטָּה מִן הַמְּעָרָה וְלִפְנִים מִן הַמְּעָרָה". לְפִיכָךְ נִקְרֵאת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, שֶׁהִיא כְּפוּלָה, וְשָׁם הוּא נָתוּן: אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה. וּלְפִיכָךְ

נִקְרֵאת קְרִיַּת אַרְבַּע, שֶׁנִּקְבְּרוּ בָּהּ אַרְבַּע זוּגוֹת. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "יָבֹא שָׁלוֹם יְנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הֹלֵךְ נְכֹחוֹ".

פרק כא

כְּתִיב: "וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן". תָּנָא: רַבִּי זְעִירָא אוֹמֵר, "מִפְּרִי הָעֵץ" – אֵין הָעֵץ הַזֶּה אֶלָּא אָדָם שֶׁנִּמְשַׁל כְּעֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה" וְכוּ'. "אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן" – אֵין "בְּתוֹךְ הַגָּן" אֶלָּא לָשׁוֹן נְקֵיָּה, מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַגּוּף. "אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן" – אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הָאִשָּׁה. וְאֵין "גָּן" אֶלָּא הָאִשָּׁה שֶׁנִּמְשְׁלָה לְגָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּן נָעוּל אֲחֹתִי כַּלָּה". זוֹ מַה הַגִּנָּה כָּל מַה שֶּׁנִּזְרָעָה הִיא צוֹמַחַת וּמוֹצִיאָה, כָּךְ הָאִשָּׁה הַזֹּאת כָּל מַה שֶּׁנִּזְרַע הָרָה וְיוֹלֶדֶת מִבַּעְלָהּ.

בָּא אֵלֶיהָ (וְרוֹכֶבֶת נָחָשׁ) [רוֹכֵב הַנָּחָשׁ] וְעִבְּרָהּ אֶת קַיִן, וְאַחַר כָּךְ עִבְּרָהּ אֶת הֶבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ". מַהוּ "יָדַע"? שֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת. וְרָאָתָה דְּמוּתוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מִן הַתַּחְתּוֹנִים אֶלָּא מִן הָעֶלְיוֹנִים, וְהִבִּיטָה וְאָמְרָה: "קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה'". רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מִשָּׁם עָלוּ וְנִתְיַחֲסוּ כָּל דּוֹרוֹת הָרְשָׁעִים הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בַּמָּרוֹם וְאוֹמְרִים: "אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְטִפַּת גַּשְׁמָיִךְ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ".

רַבִּי מְיָאשָׁא אוֹמֵר: נוֹלַד קַיִן וּתְאוֹמָתוֹ עִמּוֹ. נוֹלַד הֶבֶל וּתְאוֹמָתוֹ עִמּוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֲחֹתוֹ בַּת אָבִיו"! אָמַר לוֹ: מִתּוֹךְ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה תֵּדַע לְךָ שֶׁלֹּא הָיוּ נָשִׁים אֲחֵרוֹת בָּעוֹלָם שֶׁיִּשְּׂאוּ לָהֶן, וְהִתִּירָן לָהֶם. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה", בְּחֶסֶד נִבְרָא הָעוֹלָם עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה תּוֹרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: קַיִן וְהֶבֶל תְּאוֹמִים הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן". בְּהַהִיא שַׁעְתָּא אוֹסִיפַת לְמֵילַד, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתֹּסֶף לָלֶדֶת".

וְהָיָה קַיִן אוֹהֵב לַעֲבֹד אֲדָמָה לִזְרֹעַ, וְהֶבֶל הָיָה אוֹהֵב לִרְעוֹת צֹאן. זֶה נוֹתֵן מִמְּלַאכְתּוֹ מַאֲכִיל לְזֶה, וְזֶה נוֹתֵן מִמְּלַאכְתּוֹ מַאֲכִיל לְזֶה. הִגִּיעַ יוֹם טוֹב שֶׁל פֶּסַח. אָמַר לָהֶם אָדָם לִבְנָיו: "בַּלַּיְלָה זֶה עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב קָרְבְּנוֹת פְּסָחִים, הַקְרִיבוּ גַּם אַתֶּם לִפְנֵי בּוֹרְאֲכֶם".

הֵבִיא קַיִן מוֹתַר מַאֲכָלוֹ קְלָיוֹת, זֶרַע פִּשְׁתָּן. וְהֵבִיא הֶבֶל מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵיהֶן, כְּבָשִׂים שֶׁלֹּא נִגְזְזוּ לְצֶמֶר. וְנִתְעַב מִנְחַת קַיִן, וְנִרְצֵית מִנְחַת הֶבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ".

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, "אַל יִתְעָרְבוּ מִנְחַת קַיִן וְהֶבֶל לְעוֹלָם, שֶׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם יִתְעָרְבוּ בְּאֶרֶג בֶּגֶד", שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז" וְכוּ'. אֲפִלּוּ הִיא מְרֻקֶּבֶת לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ".

רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: נִכְנְסָה קִנְאָה וְשִׂטְנָה גְּדוֹלָה בְּלִבּוֹ שֶׁל קַיִן עַל שֶׁנִּרְצֵית מִנְחָתוֹ שֶׁל הֶבֶל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה אִשְׁתּוֹ תְּאוֹמָתוֹ יָפָה בַּנָּשִׁים. אָמַר: "אֲנִי אֶהֱרֹג אֶת הֶבֶל אָחִי וְאֶקַּח אֶת אִשְׁתּוֹ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה". וְאֵין "בַּשָּׂדֶה" אֶלָּא הָאִשָּׁה, שֶׁנִּמְשְׁלָה כְּשָׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה".

לָקַח הָאֶבֶן וְטָבַע בְּמִצְחוֹ שֶׁל הֶבֶל וַהֲרָגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּקָם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ".

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לֹא הָיָה יוֹדֵעַ קַיִן שֶׁהַנִּסְתָּרוֹת גְּלוּיוֹת לִפְנֵי הַמָּקוֹם. מֶה עָשָׂה? נָטַל אֶת נִבְלָתוֹ שֶׁל אָחִיו וְחָפַר וְטָמַן אוֹתוֹ בָּאָרֶץ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ?" אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שׁוֹמֵר שָׂדֶה וְכֶרֶם שַׂמְתַּנִי", שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי?" אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "הֲרָצַחְתָּ וְגַם יָרַשְׁתָּ? קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים אֵלַי". כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע קַיִן הַדָּבָר, נִבְהַל. וַאֲרָרוֹ שֶׁיִּהְיֶה נוֹדֵד בָּאָרֶץ עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים וְעַל מָוֶת רַע.

אָמַר קַיִן לְפָנָיו: "רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא שֶׁאֵין בּוֹ כַּפָּרָה". וְנֶחְשַׁב לוֹ הַדָּבָר הַזֶּה כִּתְשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא". וְלֹא עוֹד אֶלָּא יַעֲמֹד אַח בָּאָרֶץ וְיַזְכִּיר אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְיִתְרַגֶּנִי. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָטַל אוֹת אַחַת מֵעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְכָתַב עַל זְרוֹעוֹ שֶׁל קַיִן שֶׁלֹּא יַהֲרֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת". הַכֶּלֶב שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּר צֹאנוֹ שֶׁל הֶבֶל, הוּא הָיָה שׁוֹמְרוֹ מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם. וְהָיוּ אָדָם וְעֶזְרוֹ יוֹשְׁבִים וּבוֹכִים וּמִתְאַבְּלִים עָלָיו, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים מַה לַּעֲשׂוֹת לְהֶבֶל שֶׁלֹּא הָיוּ נֹהוּגִים בְּקִבּוּרָה. בָּא עוֹרֵב אֶחָד שֶׁמֵּת לוֹ אֶחָד מֵחֲבֵרָיו, לָקַח אוֹתוֹ וְחָפַר בָּאָרֶץ וְטָמְנוֹ לְעֵינֵיהֶם. אָמַר אָדָם: "כָּעוֹרֵב אֲנִי עוֹשֶׂה". מִיָּד לָקַח נִבְלָתוֹ שֶׁל הֶבֶל וְחָפַר בָּאָרֶץ וּטְמָנָהּ. וְשִׁלֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂכָר טוֹב לָעוֹרְבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה. וּמַה שָּׂכָר נָתַן לָהֶם? כְּשֶׁהֵן מוֹלִידִין אֶת בְּנֵיהֶם, רוֹאִים אוֹתָם לְבָנִים וּבוֹרְחִים מִפְּנֵיהֶם וּסְבוּרִים שֶׁהֵם בְּנֵי נָחָשׁ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לָהֶם מְזוֹנָם בְּלֹא חִסָּרוֹן. וְעוֹד, אֶלָּא שֶׁהֵן קוֹרְאִים לִיתֵּן מָטָר עַל הָאָרֶץ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹנֶה אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ".

פרק כב

כְּתִיב: "וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְצַלְמוֹ". מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁלֹּא הָיָה קַיִן מִזַּרְעוֹ וְלֹא מִדְּמוּתוֹ וְלֹא מִצַּלְמוֹ שֶׁל אָדָם, וְלֹא מַעֲשָׂיו דּוֹמִים לְמַעֲשֵׂה הֶבֶל אָחִיו, עַד שֶׁנּוֹלַד שֵׁת שֶׁהָיָה מִזַּרְעוֹ וּדְמוּתוֹ וּמַעֲשָׂיו דּוֹמִין לְמַעֲשֵׂה הֶבֶל אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְצַלְמוֹ".

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: מִשֵּׁת עָלוּ וְנִתְיַחֲסוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת וְכָל דּוֹרוֹת הַצַּדִּיקִים, וּמִקַּיִן עָלוּ וְנִתְיַחֲסוּ כָּל דּוֹרוֹת הָרְשָׁעִים הַפּוֹשְׁעִים וְהַמּוֹרְדִים, שֶׁמָּרְדוּ בַּמָּקוֹם וְאָמְרוּ: "אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְטִפַּת גְּשָׁמֶיךָ וְלֹא לָדַעַת אֶת דְּרָכֶיךָ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ".

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: גִּלּוּי בָּשָׂר עֶרְוָה הָיוּ הוֹלְכִין דּוֹרוֹת שֶׁל קַיִן, הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים כַּבְּהֵמָה, וּמְטַמְּאִין בְּכָל זְנוּת, אִישׁ בְּאִמּוֹ וּבְבִתּוֹ וּבְאֵשֶׁת אָחִיו, גִּלּוּי בָּרְחוֹבוֹת בְּיֵצֶר הָרַע וּבְמַחְשָׁבוֹת לִבָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ".

רַבִּי אוֹמֵר: רָאוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁנָּפְלוּ מִמְּקוֹם קְדֻשָּׁתָן מִן הַשָּׁמַיִם אֶת בְּנוֹת קַיִן מְהַלְּכוֹת גְּלוּיוֹת בָּשָׂר עֶרְוָה וּמְכַחֲלוֹת עֵינֵיהֶן כְּזוֹנוֹת, וְתָעוּ אַחֲרֵיהֶן וַיִּקְחוּ מֵהֶן נָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם" וְכוּ'.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: הַמַּלְאָכִים אֵשׁ לוֹהֲטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים קד, ד): "מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט", וְהָאֵשׁ בָּאָה בִּבְעִילָה בְּבָשָׂר וָדָם וְאֵינָהּ שׁוֹרֶפֶת אֶת הַגּוּף. אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁנָּפְלוּ מִן הַשָּׁמַיִם מִמְּקוֹם קְדֻשָּׁתָן, כֹּחָן וְקוֹמָתָן כִּבְנֵי אָדָם, וּלְבוּשָׁן גּוּשׁ עָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ז, ה): "לָבַשׁ בְּשָׂרִי רִמָּה וְגוּשׁ עָפָר".

רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: מֵהֶם נוֹלְדוּ הָעֲנָקִים הַמְהַלְּכִים בְּגַבֵּהּ קוֹמָה, וּמְשַׁלְּחִים יָדָם בְּכָל גָּזֵל וְחָמָס וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, דִּכְתִיב: "וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים" וְכוּ', וְאוֹמֵר: "הַנְּפִילִים הָיוּ בָּאָרֶץ".

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ בְּנֵי אֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּנָן יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָּל בְּנֵי אֱלֹהִים". וְאִלּוּ עַד שֶׁהָיוּ בְּמָקוֹם קְדֻשָּׁתָן בַּשָּׁמַיִם נִקְרְאוּ בְּנֵי אֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים".

רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר: הָיוּ מוֹלִידִים אֶת בְּנֵיהֶן וּפָרִין וְרָבִין כְּמִין שֶׁרֶץ גָּדוֹל, שִׁשָּׁה בְּכָל לֵידָה וְלֵידָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיוּ עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶן וּמְדַבְּרִים בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּמְרַקְּדִים לִפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְשַׁלְּחוּ כַצֹּאן עֱוִילֵיהֶם".

אָמַר לָהֶם נֹחַ: "שׁוּבוּ מִדַּרְכֵיכֶם וּמִמַּעֲשֵׂיכֶם הָרָעִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא עֲלֵיכֶם מֵי הַמַּבּוּל וְיַכְרִית כָּל זֶרַע בְּנֵי אָדָם". אָמְרוּ לוֹ: "הֲרֵי אָנוּ מוֹנְעִים עַצְמֵינוּ מִפְּרִיָה וּרְבִיָּה שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא זֶרַע בְּנֵי אָדָם". מָה הָיוּ עוֹשִׂין? כְּשֶׁהֵן בָּאִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן הָיוּ מַשְׁחִיתִים מְקוֹר זַרְעָם עַל הָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא זֶרַע בְּנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה". אָמְרוּ: "אִם מֵי הַמַּבּוּל יָבֹא עָלֵינוּ, הֲרֵי אָנוּ גְּבוֹהֵי קוֹמָה וְאֵין הַמַּיִם מַגִּיעִים עַד צַוָּארֵינוּ, וְאִם מֵי תְהוֹמוֹת מַעֲלֶה עָלֵינוּ, הֲרֵי פַּרְסוֹת רַגְלֵינוּ לִסְתֹּם אֶת הַתְּהוֹמוֹת". מָה הָיוּ עוֹשִׂין? פּוֹשְׁטִין כַּפּוֹת רַגְלֵיהֶם וְסָתְמוּ אֶת כָּל הַתְּהוֹמוֹת. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? הִרְתִּיחַ מֵי תְהוֹמוֹת

וְהָיוּ שׁוֹלְקִין אֶת בְּשָׂרָם וּפוֹשְׁטִין אֶת עוֹרָן מֵעֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּעֵת יְזֹרְבוּ נִצְמָתוּ בְּחֻמּוֹ נִדְעֲכוּ מִמְּקוֹמָם". אַל תִּקְרֵי "בְּחֻמּוֹ" אֶלָּא "בַּחֲמִימוֹ".

פרק כג

"וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אוֹתָהּ", תְּאנִי רַבִּי שִׁמְעִיָה: בְּאֶצְבַּע הֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנֹחַ וְאָמַר לוֹ, "כָּזֶה וְכָזֶה תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה". מֵאָה וַחֲמִשִּׁים קָנִים אֹרֶךְ יְמִינָהּ שֶׁל תֵּבָה, וּמֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֹרֶךְ בְּצַד שְׂמֹאלָהּ, הַשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה קָנִים בְּצַד רָחְבָּהּ בִּדְפָנוֹתֶיהָ לַאֲחוֹרֶיהָ, וַעֲשָׂרָה בַּתָּוֶךְ. הֲרֵי אֵלּוּ לְאוֹצָרוֹת שֶׁל מַאֲכָל. וְחָמֵשׁ אַפְטָנְיוֹת בְּצַד אֹרֶךְ יְמִינָהּ שֶׁל תֵּבָה, וְחָמֵשׁ אַפְטָנְיוֹת בְּצַד אֹרֶךְ שְׂמֹאלָהּ שֶׁל תֵּבָה. וְהַמַּכְנִיסִים אֲמַת הַמַּיִם נִפְתָּחִים וְנִסְגָּרִים, וְכֵן בַּיְצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה, וְכֵן בַּמַּעֲלָה שְׁנִיָּה, וְכֵן בַּמַּעֲלָה שְׁלִישִׁית.

מִדּוֹר כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה בַּיְצִיעַ הַתַּחְתּוֹן. מִדּוֹר לְכָל הָעוֹפוֹת בַּיְצִיעַ הַשֵּׁנִיָּה. מִדּוֹר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּבְנֵי אָדָם בַּיְצִיעַ הַשְּׁלִישִׁית. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד בִּשְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ מִינֵי עוֹפוֹת בָּאָרֶץ וְשס"ה מִינֵי שְׁקָצִים בָּאָרֶץ, וְכֵן בַּיְצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה וְכוּ' בַּיְצִיעַ הַשֵּׁנִיָּה וְכֵן בַּמַּעֲלָה שְׁלִישִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּחְתִּיִּם שְׁנִים וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ".

רַבִּי תַּנְחוּמָא אוֹמֵר: חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה עָשָׂה נֹחַ בַּתֵּבָה, כְּדֵי שֶׁיְּשׁוּבוּ בְּתְשׁוּבָה מִדַּרְכֵיהֶם וּמִמַּעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. וְעַד שֶׁלֹּא בָּא הַמַּבּוּל, הָיוּ הַטְּמֵאִין מְרֻבִּין מִן הַטְּהוֹרִים. רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַרְבּוֹת אֶת הַטְּהוֹרִים וּלְמַעֵט אֶת הַטְּמֵאִין. קָרָא לְנֹחַ וְאָמַר לוֹ: "הָבֵא לְךָ אֶל הַתֵּבָה מִכָּל בְּהֵמָה טְהוֹרָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה".

אָמַר נֹחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "וְכִי יֵשׁ בִּי כֹּחַ לְקַבְּצָן אֵלַי אֶל הַתֵּבָה?" יָרְדוּ כָּל מַלְאָכִים הַמְמֻנִּים עַל כָּל מִין וָמִין וְקִבְּצוּ אוֹתָן וְכָל מְזוֹנוֹתָן. "וַיָּבֹא נֹחַ" אֵין כְּתִיב אֶלָּא "וַיָּבֹאוּ אֶל נֹחַ" – בָּאוּ מֵאֲלֵיהֶן.

רַבִּי מָנָא אוֹמֵר: כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת אֶל הַתֵּבָה, סָגַר וְחָתַם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיָדוֹ שַׁעַר הַתֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ".

וּמַרְגָּלִית אַחַת הָיְתָה תְּלוּיָה בַּתֵּבָה, וּמְאִירָה לְכָל הַבְּרִיּוֹת כְּנֵר שֶׁהוּא מֵאִיר בִּגְבוּרָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה".

רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: בַּעֲשָׂרָה בְּמַרְחֶשְׁוָן נִכְנְסוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת אֶל הַתֵּיבָה. בִּשְׁבָעָה עָשָׂר בּוֹ יָרְדוּ מֵי הַמַּבּוּל עַל הָאָרֶץ, שֶׁהֵן מַיִם זְכָרִים, וְעָלוּ מִן הַתְּהוֹמוֹת, שֶׁהֵן מַיִם נְקֵבוֹת, וְנִתְחַבְּרוּ אֵלּוּ עִם אֵלּוּ וְגָבְרוּ לְהַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַמַּיִם גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל הָאָרֶץ".

וְנִמְחוּ כָּל הַיְקוּם שֶׁבָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה", חוּץ מִנֹּחַ וְכָל אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׁאֶר אַךְ נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה", וְחוּץ מֵעוֹג מֶלֶךְ

הַבָּשָׂן שֶׁיָּשַׁב לוֹ עַל עֵץ אֶחָד מִן הַסּוּכָּמוֹת שֶׁל הַתֵּבָה, וְנִשְׁבַּע לְנֹחַ וּלְבָנָיו שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם עֶבֶד עוֹלָם. מָה עָשָׂה נֹחַ? נָקַב חוֹר אֶחָד בַּתֵּבָה וְהָיָה מוֹשִׁיט לוֹ מְזוֹנוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם, וְנִשְׁאַר גַּם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן" וְכוּ'. וְחוּץ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָרְדוּ עָלֶיהָ גְּשָׁמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֶּן אָדָם אֱמֹר לָהּ: אַתְּ אֶרֶץ לֹא מְטֹהָרָה הִיא, לֹא גֶשְׁמָה בְּיוֹם זָעַם", אֶלָּא נִתְגַּלְגְּלוּ הַמַּיִם מִכָּל הָאֲרָצוֹת וְנִכְנְסוּ לָהּ.

שָׁלַח נֹחַ אֶת הָעוֹרֵב לְיַדַּע מַה בָּעוֹלָם. הָלַךְ לוֹ וּמָצָא נִבְלַת אָדָם בְּרֹאשֵׁי הֶהָרִים, וַיֵּשֶׁב לוֹ עַל מַאֲכָלוֹ וְלֹא הֵשִׁיב שְׁלִיחוּתוֹ לִשְׁלוֹחָיו. שָׁלַח אֶת הַיּוֹנָה וְהֵשִׁיבָה שְׁלִיחוּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ". וְלָמָּה עֲלֵה זַיִת? אֶלָּא אָמְרָה הַיּוֹנָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, יְהִיוּ מְזוֹנוֹתַי מְרוֹרִין כַּזַּיִת הַזֶּה וּנְתוּנִים בְּיָדֶיךָ, וְאַל יִהְיוּ מְתוּקִים וּנְתוּנִים בְּיַד בָּשָׂר וָדָם". מִכָּאן אָמְרוּ: שׁוֹלְחַ דְּבָרִים בְּיַד טָמֵא כְּשׁוֹלֵחַ בְּיַד כְּסִיל, וְשׁוֹלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד טָהוֹר כְּשׁוֹלֵחַ בְּיַד צִיר נֶאֱמָן לְשׁוֹלְחָיו.

רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ עָשׂוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת בַּתֵּבָה, וְהָיָה נֹחַ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הוֹצִיאֵנִי מִן הַמַּסְגֵּר הַזֶּה, כִּי עֶיְפָה נַפְשִׁי מֵרֵיחַ אֲרָיוֹת וְדֻבִּים וּנְמֵרִים. וַיַּכְתִּירוּ לְךָ כָּל הַצַּדִּיקִים כֶּתֶר מַלְכוּת שֶׁהוֹצֵאתַנִי מִן הַמַּסְגֵּר הַזֶּה", שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת שְׁמֶךָ, בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל עָלָי".

רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר: כָּל הַבָּאִים אֶל הַתֵּבָה הִפְרִישׁ זְכָרִים מִן הַנְּקֵבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו". הֲרֵי זְכָרִים בְּצַד אֶחָד וּנְקֵבוֹת בְּצַד אֶחָד. וּכְשֶׁיָּצְאוּ הִצְמִיד זְכָרִים בְּצַד נְקֵבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ". הֲרֵי אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ. וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ".

מָצָא נֹחַ גֶּפֶן שֶׁגֹּרְשָׁה וְיָצְאָה מִגַּן עֵדֶן וְאֶשְׁכּוֹלוֹתֶיהָ עִמָּהּ. נָטַל מִפֵּרוֹתֶיהָ וְאָכַל וְחָמַד אוֹתָם בְּלִבּוֹ וְנָטַע מִמֶּנָּה כֶּרֶם בָּאָרֶץ. בּוֹ בַיּוֹם נִשְׁתַּגְשְׁגוּ פֵּרוֹתֶיהָ, דִּכְתִיב "בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׂגְשֵׂגִי". שָׁתָה מִמֶּנָּה יַיִן וְנִתְגַּל בְּתוֹךְ הָאֹהֶל. וְנִכְנַס כְּנַעַן וְרָאָה אֶת עֶרְוַת אָבִיו וְקִשֵּׁר חוּט בִּבְרִיתוֹ וְסִרְסוֹ, וְיָצָא לְהַגִּיד לְאֶחָיו. נִכְנַס חָם וּמָצָא לְעֶרְוַת אָבִיו וְלֹא שָׂם עַל לִבּוֹ מִצְוַת כִּבּוּד אָב. יָצָא וְהִגִּיד לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּשּׁוּק כִּמְשַׂחֵק בְּאָבִיו. גָּעֲרוּ בּוֹ אֶחָיו וְלִקְחוּ כְּסוּת עִמָּהֶם וְהָלְכוּ לָהֶם אֲחוֹרַנִּית וְכִסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת הַשִּׂמְלָה" וְכוּ'.

וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן, וַיְאָרְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אָרוּר כְּנָעַן". יָשַׁב נֹחַ וְדָרַשׁ בְּלִבּוֹ וְאָמַר: "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִצִּילַנִי מִמֵּי הַמַּבּוּל וְהוֹצִיאַנִי מִן הַמַּסְגֵּר הַהוּא, וְאֵינִי חַיָּב לְהַקְרִיב לְפָנָיו קָרְבָּן וְעוֹלוֹת?" מִיָּד הֵבִיא נֹחַ מִמִּין בְּהֵמָה טְהוֹרָה שׁוֹר וְכֶשֶׂב

וַעֲזַ, מִמִּין עוֹף טָהוֹר תּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה, וּבָנָה אֶת הַמִּזְבֵּחַ הָרִאשׁוֹן שֶׁהִקְרִיב עָלָיו עוֹלוֹת קַיִן וְהֶבֶל, וְהִקְרִיב עוֹלוֹת אַרְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַה'". "וַיִּקַּח" אֵין כְּתִיב, אֶלָּא "וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ", וְעָלָה רֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. "וַיַּעַל עֹלָה בַּמִּזְבֵּחַ", וְעָרַב לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ". מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? פָּשַׁט יַד יְמִינוֹ וְנִשְׁבַּע לוֹ שֶׁלֹּא לְהָבִיא מֵי הַמַּבּוּל עוֹד עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי" וְגוֹמֵר, וְנָתַן קֶשֶׁת לְאוֹת בְּרִית. שְׁבוּעָה בֵּינוֹ לְבֵין הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית".

וְהִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיְּהוּ מַזְכִּירִין שְׁבוּעַת נֹחַ בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה".

פרק כד

בָּרוּךְ נֹחַ וּבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים", בְּמַתְּנוֹתֵיהֶם וְהִנְחִילָם אֶת כָּל הָאָרֶץ. בָּרוּךְ לְשֵׁם וּלְבָנָיו שְׁחוֹרִים וְנָאִים, וְהִנְחִילָם אֶת כָּל אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת. בָּרוּךְ לְחָם וּבָנָיו שְׁחוֹרִים כָּעוֹרֵב, וְהִנְחִילָם חוֹף הַיָּם. בָּרוּךְ לְיֶפֶת וּבָנָיו כֻּלָּם לְבָנִים וְיָפִים, וְהִנְחִילָם מִדְבָּר וְשָׁדוֹת. אֵלֶּה הַנַּחֲלוֹת שֶׁהִנְחִילָם.

רַבִּי אֶלְעָאי אוֹמֵר: הָיוּ מוֹלִידִין אֶת בְּנֵיהֶם וּפָרִין וְרָבִין כְּמִין שֶׁרֶץ גָּדוֹל, שִׁשָּׁה בְּכָל לֵידָה, וְהָיוּ כֻּלָּם עַם אֶחָד וְלֵב אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת וּדְבָרִים אֲחָדִים. וּמָאֲסוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם". הָלְכוּ לְאֶרֶץ שִׁנְעָר וּמָצְאוּ אֶרֶץ גְּדוֹלָה וְרַחֲבַת יָדַיִם וְכֻלָּהּ מִישׁוֹר, וַיֵּשְׁבוּ שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם".

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הִשְׁלִיכוּ מַלְכוּת שָׁמַיִם מֵעֲלֵיהֶם וְהִמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם עֶבֶד בֶּן עֶבֶד, לְפִי שֶׁכָּל בְּנֵי חָם עֲבָדִים הֵם. וְאוֹי לָאָרֶץ שֶׁיִּמְלֹךְ עָלֶיהָ עֶבֶד, שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּחַת עֶבֶד כִּי יִמְלוֹךְ".

רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר: נִמְרוֹד גִּבּוֹר כֹּחַ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכוּשׁ יָלַד אֶת נִמְרֹד". רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַכַּתּוֹנֶת שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ, וְהָיְתָה עִמָּם בַּתֵּיבָה. וּכְשֶׁיָּצְאוּ מִן הַתֵּיבָה, לְקָחָהּ חָם בֶּן נֹחַ וְהוֹצִיאָהּ עִמּוֹ וְהִנְחִילָהּ לְנִמְרוֹד. וּבְשָׁעָה שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ אוֹתָהּ, הָיוּ כָּל בְּהֵמָה, חַיָּה וְעוֹף בָּאִין וְנוֹפְלִין לְפָנָיו, כִּסְבוּרִין שֶׁהוּא מִכֹּחַ גְּבוּרָתוֹ. לְפִיכָךְ הִמְלִיכוּהוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כֵּן יֵאָמֵר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי ה'".

אָמַר נִמְרוֹד לְעַמּוֹ: "בֹּאוּ נִבְנֶה לָנוּ עִיר גְּדוֹלָה וְנֵשֵׁב שָׁם בְּתוֹכָהּ, פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ כָּרִאשׁוֹנִים. וְנִבְנֶה מִגְדָּל גָּדוֹל בְּתוֹכָהּ וְנַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם, שֶׁאֵין כֹּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא בַּמַּיִם, וְנִקְנֶה לָנוּ שֵׁם גָּדוֹל בָּאָרֶץ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם".

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר: לֹא הָיוּ שָׁם אֲבָנִים לִבְנוֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל. מָה הָיוּ עוֹשִׂין? הָיוּ מְלַבְּנִים לְבֵנִים וְשׂוֹרְפִין אוֹתָן כְּיוֹצֵר חֶרֶשׂ, עַד שֶׁבָּנוּ אוֹתוֹ גָּבוֹהַּ שִׁבְעִים מִיל. וּמַעֲלוֹת הָיוּ לוֹ מִמִּזְרָחוֹ וּמִמַּעֲרָבוֹ. אֵלּוּ שֶׁהָיוּ מַעֲלִין אֶת הַלְּבֵנִים הָיוּ עוֹלִים מִמִּזְרָחוֹ, וְאֵלּוּ שֶׁהָיוּ יוֹרְדִין הָיוּ יוֹרְדִין מִמַּעֲרָבוֹ. וְאִם נָפַל אָדָם וָמֵת, לֹא שָׂמוּ אֶת לִבָּם עָלָיו. וְאִם נָפְלָה לְבֵנָה אַחַת, הָיוּ יוֹשְׁבִין וּבוֹכִין וְאוֹמְרִין: "אוֹי לָנוּ! אֵימָתַי תַּעֲלֶה אַחֶרֶת תַּחְתֶּיהָ?"

וְעָבַר אַבְרָם בֶּן תֶּרַח וְרָאָה אוֹתָם בּוֹנִים אֶת הָעִיר, וְקִלְקְלָם בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וְאָמַר: "בַּלַּע ה' פַּלֵּג לְשׁוֹנָם". וּמָאֲסוּ אֶת דְּבָרוֹ כְּאֶבֶן מֻשְׁלָךְ עַל גַּבֵּי קַרְקַע. וַהֲלֹא כָּל אֶבֶן בָּחוּר וְטוֹב אֵין נוֹתְנִים אוֹתוֹ אֶלָּא עַל פִּנּוֹת הַבַּיִת? וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים" וְכוּ'.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשִׁבְעִים מַלְאָכִים הַמְסוֹבְבִים כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ וְאָמַר לָהֶם: "בֹּאוּ וּנְבַלְבֵּל אֶת לְשׁוֹנָם".

וּמִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָרַד אֲלֵיהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר: "הָבָה נֵרְדָה". "אֵרְדָה" אֵין כְּתִיב, אֶלָּא "נֵרְדָה". וּמִנַּיִן שֶׁהִפִּיל גּוֹרָלוֹת בֵּינֵיהֶם? שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לב, ח) "בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם". וְנָפַל גּוֹרָלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַבְרָהָם וְעַל זַרְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לב, ט) "כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ".

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "חֶבֶל וְגוֹרָל זֶה שֶׁנָּפַל עָלַי, רָצְתָה נַפְשִׁי", שֶׁנֶּאֱמַר: "חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים". וְיָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְשִׁבְעִים הַמַּלְאָכִים הַסּוֹבְבִים כִּסֵּא כְּבוֹדוֹ, וּבִלְבֵּל אֶת לְשׁוֹנָם לְשִׁבְעִים גּוֹיִם וּלְשִׁבְעִים לְשׁוֹן, כָּל אֶחָד וְאֶחָד גּוֹי וּכְתָבוֹ וּלְשׁוֹנוֹ, וּמִנָּה מַלְאָךְ עַל כָּל אֻמָּה וְאֻמָּה. וְיִשְׂרָאֵל נִפַּל בְּחֶלְקוֹ וְחֶבְלוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ". וּמִנַּיִן שֶׁיָּרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יא, ה): "וַיֵּרֶד ה' לִרְאוֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל", וְזוֹ יְרִידָה שְׁנִיָּה.

וְהָיוּ רוֹצִין לְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְלֹא מַכִּירִין אִישׁ לְשׁוֹן רֵעֵהוּ. מָה עָשׂוּ? לָקַח אִישׁ חַרְבּוֹ וְנִלְחֲמוּ אֵלּוּ עִם אֵלּוּ לְהַשְׁחִית, וַחֲצִי הָעוֹלָם שָׁם נָפְלוּ בָּהֶרֶב. וּמִשָּׁם הֻפִּיצָם ה' עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ".

רַבִּי אוֹמֵר: עֵשָׂו אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב רָאָה אֶת הַכֶּתֶנֶת שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם וְחַוָּה עַל נִמְרוֹד, וְחָמַד אוֹתָם בְּלִבּוֹ וַהֲרָגוֹ וְלָקַח אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ חֲמוּדוֹת בְּעֵינָיו? שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כז, טו): "וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת". וּכְשֶׁלָּבַשׁ אוֹתָם נַעֲשָׂה גַּם הוּא גִּבּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד". וּכְשֶׁבָּא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו, אָמַר: "אֵין עֵשָׂו הָרָשָׁע רָאוּי לִלְבֹּשׁ אֶת הַכָּתֹנֶת הַלָּזֶה", וְחָפַר וּטְמָנָם שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יח, י): "טָמוּן בָּאָרֶץ חַבְלוֹ".

פרק כה

יְרִידָה שְׁלִישִׁית שֶׁיָּרַד לִסְדֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "דָּבָר גָּדוֹל שֶׁאֲנִי עָתִיד לַעֲשׂוֹת, אֵינִי מַגִּיד לְאַבְרָהָם אוֹהֲבִי?" שֶׁנֶּאֱמַר: "וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם". רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר: נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּשְׁלֹשָׁה מַלְאָכִים עַל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׂא אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים". הִתְחִיל מְבַשֵּׂר אוֹתוֹ עַל הֲרָיוֹן שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה". וְאַחַר כָּךְ הִגִּיד לוֹ אֶת מַעֲשֵׂה סְדֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה" וְכוּ'.

מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל מִי שֶׁרוֹצֶה לְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ דָּבָר שֶׁהוּא לוֹ גְּנַאי, מַתְחִיל בְּדָבָר טוֹב וְגוֹמֵר בְּדָבָר רַע שֶׁאֵינוֹ לְרָצוֹן לוֹ. מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנִּגְלָה עַל אַבְרָהָם אָבִינוּ. הִתְחִיל מְבַשֵּׂר אוֹתוֹ עַל הֲרָיוֹן אִשְׁתּוֹ שָׂרָה, וְאַחַר כָּךְ הִגִּיד אֶת מַעֲשֵׂה סְדֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה". הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ וּמִתְחַנֵּן לְפָנָיו: "רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, כְּמוֹת רָשָׁע כֵּן מוֹת צַדִּיק? הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע?" אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אַבְרָהָם, בִּזְכוּת צַדִּיק אֶסְלַח לִסְדוֹם", שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם, אֶסְלַח לְהּ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֶיהָ".

מִכָּאן אָמְרוּ: אִם חֲמִשִּׁים בָּעוֹלָם – בְּצַדְּקָתָם הָעוֹלָם עוֹמֵד. הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ וּמִתְחַנֵּן לְפָנָיו עַד שֶׁבָּא לַעֲשָׂרָה. מִכָּאן אָמְרוּ: עֲשָׂרָה צַדִּיקִים בַּמָּקוֹם – בְּצִדְקָתָם הַמָּקוֹם נִצּוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה".

רַבִּי זְעִירָא אוֹמֵר: עֲשִׁירֵי שַׁלְוָה הָיוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם מִן הָאָרֶץ הַטְּמֵאָה הַטּוֹבָה וְהַשְּׁמֵנָה שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים עָלֶיהָ, שֶׁכָּל שֶׁצָּרִיךְ לָעוֹלָם הָיוּ מוֹצִיאִין מִמֶּנָּה. זָהָב הָיוּ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַפְרוֹת זָהָב לוֹ". כֶּסֶף הָיוּ מוֹצִיאִין מִמֶּנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יֵשׁ לַכֶּסֶף מוֹצָא". אֲבָנִים טוֹבוֹת הָיוּ מוֹצִיאִין מִמֶּנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְקוֹם סַפִּיר אֲבָנֶיהָ". לֶחֶם הָיוּ מוֹצִיאִין מִמֶּנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לָחֶם". וְלֹא בָטְחוּ בְּצֵל יוֹצְרָם אֶלָּא עַל רֹב עָשְׁרָם, וְהָעֹשֶׁר דּוֹחֶה אֶת בְּעָלָיו מֵיִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבֹּטְחִים עַל חֵילָם".

רַבִּי נְתַנְאֵל אוֹמֵר: אַנְשֵׁי סְדֹם לֹא חָסוּ עַל כְּבוֹד קוֹנָם לִשְׁבֹּר אֹכֶל לָאוֹרֵחַ וְלַגֵּר, אֶלָּא סָבְבוּ אֶת כָּל הָאֵילָנוֹת לְמַעְלָה מִפְּרוֹתֵיהֶם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְסוּרִין אֲפִלּוּ לְעוֹף הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָתִיב לֹא יְדָעוֹ עָיִט".

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: הֵקִימוּ עֲלֵיהֶם שׁוֹפְטִים, שׁוֹפְטֵי שֶׁקֶר, וְכָל אוֹרֵחַ וְגֵר שֶׁהָיוּ נִכְנָסִים לִסְדוֹם הָיוּ עוֹשְׂקִים אוֹתָם בְּדִינִים וְלוֹקְחִים מִמֶּנּוּ הַמָּעוֹת וּמוֹצִיאִין אוֹתָם עֲרוּמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת הַגֵּר עָשְׁקוּ בְלֹא מִשְׁפָּט".

וְהָיוּ יוֹשְׁבִין בָּטַח שַׁאֲנָן וְשָׁלֵו בְּלִי פַּחַד מִלְחָמָה מִכָּל סְבִיבוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּתֵּיהֶם שָׁלוֹם מִפָּחַד". וְהָיוּ שִׁבְעִים בְּכָל תְּבוּאוֹת הָאָרֶץ וְלֹא הֶחֱזִיקוּ יָדָם בְּפַת לֹא לְעָנִי וְלֹא לְאֶבְיוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גְּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם" וְכוּ'.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הִכְרִיזוּ בִּסְדוֹם, "כָּל מִי שֶׁהוּא מַחֲזִיק בְּפַת לֶחֶם עָנִי וְאֶבְיוֹן יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ". פְּלִיטַת, בִּתּוֹ שֶׁל לוֹט, הָיְתָה נִשּׂוּאָה לְאֶחָד מִגְּדוֹלֵי הָעִיר, וְרָאֲתָה עָנִי אֶחָד מְדַקְדֵּק בְּרְחוֹב הָעִיר, וְעָגְמָה נַפְשָׁהּ עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "עָגְמָה נַפְשִׁי לָאֶבְיוֹן". מֶה עָשְׂתָה? בְּכָל יוֹם הָיְתָה יוֹצֵאת לִשְׁאֹב, הָיְתָה נוֹתֶנֶת בַּכַּד שֶׁלְּהּ מִכָּל מָזוֹן בֵּיתָהּ וּמַאֲכֶלֶת לְאוֹתוֹ עָנִי. אָמְרוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם: "הֲעָנִי הַזֶּה מַאַיִן הוּא חַי"? וּכְשֶׁיָּדְעוּ בַּדָּבָר, הוֹצִיאוּ אוֹתָהּ לְהִשָּׂרֵף. אָמְרָה: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, עָשֹׂה מִשְׁפָּטִי וְדִינִי מֵאַנְשֵׁי סְדוֹם". וְעָלְתָה צַעֲקָתָהּ לִפְנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה אִם כְּצַעֲקָת הַנַּעֲרָה הַזֹּאת עָשׂוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם, אֶהְפְּךָ יְסוֹדוֹתֶיהָ לְמַעְלָה וּפָנֶיהָ לְמַטָּה", שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵרְדָה נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ כָּלָה". "הַכְּצַעֲקָתָם" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "הַכְּצַעֲקָתָהּ".

וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי יג, כ): "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם". לָמָּה הוּא דוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁהוּא נִכְנָס לְבֵית הַמֶּרְקָחִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא לָקַח וְלֹא נָתַן, רֵיחַ טוֹב לָקַח וְיָצָא. כָּךְ כָּל מִי שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ עִם הַצַּדִּיקִים, לוֹקֵחַ מִדַּרְכֵיהֶם וּמִמַּעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ".

דָּבָר אַחֵר: "הוֹלֵךְ אֶת חֲכָמִים יֶחְכָּם" – זֶה לוֹט, שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, וְלָמַד מִדְּרָכָיו וּמִמַּעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. אָמְרוּ: מָה עָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם? עָשָׂה בֵּיתוֹ בֵּית קִבּוּל לְחָרָן, וְכָל מִי שֶׁהוּא נִכְנָס וְיָצָא הָיָה מְקַבְּלוֹ וּמַאֲכִילוֹ וּמַשְׁקֵהוּ, וְאוֹמֵר לָהֶם: "אִמְרוּ, אֶחָד הוּא אֱלֹהֵי אַבְרָהָם בָּעוֹלָם". וּכְשֶׁבָּא לוֹט, כָּךְ הָיָה עוֹשֶׂה. וְכֵיוָן שֶׁהִכְרִיזוּ בִּסְדוֹם: "כָּל מִי שֶׁהוּא מַחֲזִיק בְּיָדוֹ בְּפַת לֶחֶם לְעָנִי וּלְאֶבְיוֹן יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ", וְהָיָה מִתְיָרֵא מֵאַנְשֵׁי הָעִיר מֵעֲשׂוֹת יוֹם, וַיַּעַשׂ לַיְלָה. שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב, וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם". וְלָמָּה הָיָה יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם? אֶלָּא שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא מֵאַנְשֵׁי הָעִיר מֵעֲשׂוֹת יוֹמָם. וְרָאָה שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים מְהַלְּכִים בִּרְחוֹב הָעִיר, וְהָיָה סָבוּר שֶׁהֵם אוֹרְחֵי הָאָרֶץ, וְרָץ לִקְרָאתָם. אָמַר לָהֶם: "בּוֹאוּ וְלִינוּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי וְאִכְלוּ וּשְׁתוּ, לְכוּ לְדַרְכְּכֶם לְשָׁלוֹם". וְלֹא קִבְּלוּ הָאֲנָשִׁים עֲלֵיהֶם, וְהֶחֱזִיק בְּיָדָם שֶׁלֹּא בִרְצוֹנָם לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד".

רָאָה אוֹתָם אֶחָד מֵאַנְשֵׁי הָעִיר וְרָץ וְהִגִּיד לְכָל אַנְשֵׁי הָעִיר, וְנִקְבְּצוּ כֻּלָּם אֶל פֶּתַח הַבַּיִת לַעֲשׂוֹת כְּמִנְהָגָם מִשְׁכַּב זְכוּר כַּנָּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרְאוּ אֶל לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ". וּמֶה עָשָׂה לוֹט? כְּשֵׁם שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה נַפְשׁוֹ תַּחַת הָעָם, כָּךְ נָתַן לוֹ אֶת שְׁתֵּי בְנוֹתָיו תַּחַת שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים,

שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה לִי שְׁתֵּי בָנוֹת", וְלֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם אַנְשֵׁי הָעִיר. מָה עָשׂוּ לָהֶם הַמַּלְאָכִים? הִכּוּ אוֹתָם בְּעִוָּרוֹן עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר. וּכְשֶׁם שֶׁהֶחֱזִיק לוֹט בִּידֵיהֶם שֶׁל הַמַּלְאָכִים וְהִכְנִיסָם לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, כָּךְ הֶחֱזִיקוּ בְּיָדוֹ וּבְיַד אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנוֹתָיו וְהוֹצִיאוּ אוֹתָם מִחוּץ לָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְמַהְמָהּ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים". אָמְרוּ לָהֶם: "אַל תַּבִּיטוּ לַאֲחוֹרֵיכֶם, שֶׁהֲרֵי יְרֻדָּה שְׁכִינָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וְאֵשׁ". עִירִית אִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בְּנוֹתֶיהָ הַנִּשּׂוּאוֹת, וְהִבִּיטָה לַאֲחֹרֶיהָ לִרְאוֹת אִם הוֹלְכוֹת אַחֲרֶיהָ אִם לֹא, וְרָאֲתָה אַחֲרֶיהָ הַשְׁכִינָה וְנַעֲשֵׂית נְצִיב מֶלַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח".

פרק כו

עֶשְׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְעָמַד בְּכֻלָּן. הַנֵּס הָרִאשׁוֹן, כְּשֶׁנּוֹלַד אַבְרָהָם בְּקֶשׁוּ כָּל גְּדוֹלֵי מַלְכוּת וְהַקּוֹסְמִים לְהָרְגוֹ וְנֶחְבָּא בְּבֵית הָרֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, הַשֵּׁמֶשׁ וְלֹא הַיָּרֵחַ, וּלְאַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה יָצָא מִבֵּית הָרֶן מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּמַאס בָּאֱלִילִים וּמְשַׁקֵּץ אֶת הַפְּסִילִים וּבָטַח בְּשֵׁם יוֹצְרוֹ וְאָמַר: "אַשְׁרֵי אָדָם בּוֹטֵחַ בָּךְ".

הַנֵּס הַשֵּׁנִי, נֶחְבַּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים עֶשְׂרֵה שָׁנִים: שְׁלֹשָׁה בְּכוּתִי וְשִׁבְעָה בְּבֵי דָרֵי. וּלְאַחַר עֶשֶׂר שָׁנִים שָׁלְחוּ וְהֵבִיאוּ אוֹתוֹ אֶצְלוֹ וְהִשְׁלִיכוּהוּ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וּמֶלֶךְ הַכָּבוֹד פָּשַׁט יַד יְמִינוֹ וְהִצִּילוֹ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים".

הַנֵּס הַשְּׁלִישִׁי, טִלְטוּלוֹ מִבֵּית אָבִיו וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ וַהֲבִיאוֹ לְחָרָן, וְשָׁם מֵת תֶּרַח אָבִיו וְעַתָּדַיי אִמּוֹ. וְהַטִּלְטוּל קָשֶׁה לָאָדָם יוֹתֵר מִכֹּל. וּמִנַּיִן טִלְטוּלוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ".

הַנֵּס הָרְבִיעִי, מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָעָב בָּעוֹלָם אֶלָּא בִּימֵי אַבְרָהָם, וְלֹא בְּכָל הָאֲרָצוֹת אֶלָּא בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לְנַסּוֹתוֹ וּלְהוֹרִידוֹ לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה".

הַנֵּס הַחֲמִישִׁי, נִלְקְחָה שָׂרָה אִשְׁתּוֹ לְפַרְעֹה לְאִשָּׁה. וְכִי יֵשׁ אָדָם שֶׁרוֹאֶה אֶת אִשְׁתּוֹ נִלְקַחַת לְאִישׁ אַחֵר וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ אֶת בְּגָדָיו? אֶלָּא שֶׁלֹּא קָרַב אֵלֶיהָ. וּמִנַּיִן שֶׁנִּלְקְחָה שָׂרָה לְפַרְעֹה לְאִשָּׁה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה".

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: בְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה שֶׁנִּלְקְחָה שָׂרָה אִמֵּנוּ, לֵיל יוֹם טוֹב הַפֶּסַח הָיָה, וְהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל פַּרְעֹה וְעַל בֵּיתוֹ נְגָעִים גְּדוֹלִים לְהוֹדִיעַ שֶׁכָּךְ הוּא עָתִיד לְהָכוֹת אֶת עַם אַרְצוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְנַגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים" וְכוּ'. בְּמִצְרַיִם כְּתִיב:

"עוֹד נֶגַע אֶחָד אֲבִיא עַל פַּרְעֹה", וְכִי נְגָעִים הָיוּ? וַהֲלֹא מַכַּת בְּכוֹרִי מִצְרַיִם הָיוּ! וְהַמַּכּוֹת נִמְשְׁלוּ בִּנְגָעִים, לְכָךְ נֶאֱמַר: "וַיִּנַּגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה" וְכוּ'.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: (שָׂרָה הָיְתָה אֵשֶׁת פַּרְעֹה,) מֵאַהֲבָתוֹ אוֹתָהּ כָּתַב לָהּ בִּשְׁטַר כְּתֻבָּתָהּ כָּל מָמוֹנוֹ, בֵּין כֶּסֶף בֵּין זָהָב בֵּין עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת, וְכָתַב לָהּ אֶת אֶרֶץ גֹּשֶׁן לַאֲחֻזָּה. לְפִיכָךְ יָשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן, בְּאֶרֶץ שָׂרָה אִמָּם. וְכָתַב לָהּ אֶת הָגָר בִּתּוֹ מִפִּלַגְשׁוֹ שִׁפְחָה. וּמִנַּיִן שֶׁהָיְתָה הָגָר בִּתּוֹ שֶׁל פַּרְעֹה מִפִּלַגְשׁוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ, וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ הָגָר". וְהִשְׁכִּים פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר וְנִבְהַל שֶׁלֹּא קָרַב אֵלֶיהָ, וְשָׁלַח וְקָרָא לְאַבְרָהָם וְאָמַר לוֹ: "הֲרֵי אִשְׁתְּךָ שָׂרִי לְפָנֶיךָ וְכָל שֶׁטַּר כְּתֻבָּתָהּ עִמָּהּ, קַח וָלֵךְ וְאַל תַּעֲמֹד בָּאָרֶץ הַזֹּאת", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ". "וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים" מֵעֲבֹר אַבְרָהָם לָבֹא אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן. גֵּר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים לְהִנָּפֵשׁ שָׁם וְהָלַךְ. וְהַכֹּל צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְשָׁלַח אֲבִימֶלֶךְ וַיִּקַּח אֶת שָׂרָה, סָבוּר לְהַעֲמִיד מִמֶּנָּה בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ וַיִּקַּח אֶת שָׂרָה".

וְנַעֲשָׂה אֲבִימֶלֶךְ וְכָל נְקֵבוֹת בֵּיתוֹ, אֲפִלּוּ עַד בֵּיצֵי כִּנִּים, עֲקָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עָצֹר עָצַר ה'". וַיֵּרֶד מִיכָאֵל הַמַּלְאָךְ וְשָׁלַף אֶת חַרְבּוֹ עָלָיו. אָמַר לוֹ אֲבִימֶלֶךְ: "זֶה דִּין אֱמֶת וּמִשְׁפָּט אֱמֶת לְהָרְגֵנִי עַד שֶׁלֹּא יָדַעְתִּי? הֲגוֹי גַּם צַדִּיק תַּהֲרֹג?" אָמַר לוֹ: "הֲשֵׁב אֵשֶׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא". רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר לְרַבִּי טַרְפוֹן: כָּל מַה שֶּׁנָּתַן אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם בַּעֲבוּר שָׂרָה נָתַן, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם". וְעָמַד אַבְרָהָם וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּרָאתָ אֶת הָעוֹלָם לְפִרְיָה וְרִבְיָה. אֲבִימֶלֶךְ וְכָל נְקֵבוֹת בֵּיתוֹ יִפְרוּ וְיִרְבּוּ". וְנֶעְתַּר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת אִמְּהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ".

פרק כז

נִסָּיוֹן הַשִּׁשִּׁי, בָּאוּ עָלָיו כָּל הַמְּלָכִים לְהָרְגוֹ, וְאָמְרוּ: "נַתְחִיל רֹאשׁוֹן בְּבֶן אָחִיו וְאַחַר כָּךְ נַתְחִיל בּוֹ". וּבִשְׁבִיל לוֹט לָקְחוּ אֶת כָּל רְכוּשׁ סְדוֹם וַעֲמוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וּרְכֻשׁוֹ".

וּבָא מִיכָאֵל וְהִגִּיד לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֶּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי". וְשֶׁל עוֹלָם הוּא מַגִּיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל תְּקַלֵּל, כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת הַקּוֹל וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ פָּלִיט? שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוֹרִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סָמָאֵל וְאֶת כַּת שֶׁלּוֹ מִמְּקוֹם קְדֻשָּׁתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אָחַז בִּכְנָפָיו שֶׁל מִיכָאֵל לְהַפִּילוֹ עִמּוֹ, וּפְלָטוֹ הַקָּדוֹשׁ

בָּרוּךְ הוּא מִיָּדוֹ. לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ פָּלִיט. וְעָלָיו אָמַר יְחֶזְקֵאל: "בָּא אֵלַי הַפָּלִיט מִירוּשָׁלַם לֵאמֹר הֻכְּתָה הָעִיר" וְכוּ'.

הִשְׁכִּים אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וְלָקַח אֶת שְׁלֹשֶׁת תַּלְמִידָיו עִמּוֹ, עָנֵר אֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא וְאֶת אֱלִיעֶזֶר עַבְדּוֹ עִמָּם, וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם עַד דָּן, זוֹ פַּמְיָאס, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּרְדֹּף עַד דָּן". וְשָׁם נִתְעַכֵּב הַצַּדִּיק שֶׁשָּׁם נֶאֱמַר לוֹ: "אַבְרָהָם, תְּהִי יוֹדֵעַ שֶׁמִּבְּנֵי בָנֶיךָ עֲתִידִים לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה שָׁם", שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיָּשֶׂם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד בְּדָן". וְשָׁם הִנִּיחַ אֶת שְׁלֹשָׁה תַּלְמִידָיו וְלָקַח אֶת עַבְדּוֹ אֱלִיעֶזֶר שֶׁבִּמְנִין שְׁמוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם עַד מִשְׁמָאל לְדַמֶּשֶׂק, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּרְדְּפֵם עַד חוֹבָה".

שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר: שָׁם נֶחְלְקָה הַלַּיְלָה שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הוּא הַלַּיְלָה שֶׁהִכָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, הוּא הַלַּיְלָה שֶׁהִכָּה אַבְרָהָם אֶת הַמְּלָכִים וְאֶת מַחֲנֵיהֶם עִמָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו".

הִלֵּל הַזָּקֵן אוֹמֵר: לָקַח אַבְרָהָם אֶת כָּל רְכוּשׁ סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְאֶת כָּל רְכוּשׁוֹ שֶׁל לוֹט בֶּן אָחִיו, וְחָזַר לְשָׁלוֹם וְלֹא נֶעְדַּר לוֹ אֲפִלּוּ אָדָם אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשֶׁב אֵת הָרְכֻשׁ". וְהָיָה אַבְרָהָם מִתְפַּחֵד וְאָמַר: אֶפְשָׁר שֶׁהָרַגְתִּי כָּל אֵלּוּ הָאֻכְלוּסִין וְלֹא נִמְצָא בָהֶם צַדִּיק. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אַל תִּירָא אַבְרָם". וְעַל זֶה אָמַר: "אֹרַח בִּרְגָלָיו לֹא יָבוֹא", לֹא בָּא בִּרְגָלֶיךָ לִכְלוּךְ בְּדָבָר זֶה.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: אַבְרָהָם הִתְחִיל רֹאשׁוֹן לְעַשֵּׂר. לָקַח הַמַּעֲשֵׂר מִכָּל מַה שֶּׁהֵשִׁיב מִן הָרְכוּשׁ שֶׁל סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת כָּל מַעְשַׂר רְכוּשׁ לוֹט בֶּן אָחִיו וְנָתַן לְשֵׁם בֶּן נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל".

יָצָא שֵׁם בֶּן נֹחַ לִקְרָאתוֹ, וְרָאָה אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים שֶׁעָשָׂה וְאֶת כָּל הָרְכוּשׁ שֶׁהֵשִׁיב, וְהָיָה תָּמֵהַּ בְּלִבּוֹ. הִתְחִיל מְהַלֵּל וּמְפָאֵר וּמְשַׁבֵּחַ לְשֵׁם עֶלְיוֹן, וְאוֹמֵר: "בָּרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶיךָ". עִמַּד אַבְרָהָם וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! לֹא בְּכֹחַ יָדִי וְלֹא בְּכֹחַ יְמִינִי עָשִׂיתִי אֶת כָּל אֵלֶּה, אֶלָּא בְּכֹחַ יְמִינְךָ שֶׁאַתָּה מָגֵן לִי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתָּה ה' מָגֵן בַּעֲדִי" – בָּעוֹלָם הַזֶּה; "כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי" – לָעוֹלָם הַבָּא. וְעָנוּ הָעֶלְיוֹנִים וְאָמְרוּ: בָּרוּךְ אַתָּה ה', מָגֵן אַבְרָהָם.

פרק כח

הַנִּסָּיוֹן הַשְּׁבִיעִי, "אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר ה' אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל תִּירָא אַבְרָם" (בראשית טו, א). לְכָל הַנְּבִיאִים נִגְלָה בְּחָזוֹן וּלְאַבְרָהָם נִגְלָה בְּחָזוֹן וּבְמַרְאֶה. בְּמַרְאֶה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא". בְּחָזוֹן מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחַר הַדְּבָרִים

הָאֱלֹה הָיָה דִבֶּר ה' אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: דַּע כִּי יְמִינִי מְגִנָּה לְךָ בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ, כִּתְרִיס לְפָנַי הַפּוּרְעָנוּת, וְנָתַתִּי שָׂכָר טוֹב לְךָ וּלְבָנֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד".

רַבִּי אוֹמֵר: הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם הַחוּצָה בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב הַפֶּסַח. אָמַר לוֹ: "אַבְרָהָם, יֵשׁ לְךָ כֹּחַ לִסְפֹּר כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם?" אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, וְכִי יֵשׁ מִסְפָּר לִגְדוּדֶיךָ?" אָמַר לוֹ: "כָּךְ לֹא יִסָּפֵר זַרְעֲךָ מֵרֹב", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בֵּין הַבְּתָרִים אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, מוֹשְׁלִן וְאַבְדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת" וְכוּ'. "עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת" – זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם שֶׁהִיא כְּעֶגְלָה דְּשָׁא. "עֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת" – זוֹ מַלְכוּת יָוָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּצְפִיר הָעִזִּים הְגַדִּיל עַד מְאֹד". "וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ" – זוֹ מַלְכוּת מָדַי וּפָרַס, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָאַיִל בַּעַל הַקְּרָנַיִם אֲשֶׁר רָאִיתָ – מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס". "וְתֹר" – אֵלּוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל. אֵין הַלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן תּוֹר, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּית "תּוֹר" זֶה שׁוֹר. אֵין לָאָרֶץ כְּשֶׁיִּצְמַד שׁוֹר וָכָר עִם נְקֵבָה יִפְתְּחוּ וְיִסְדְּרוּ אֶת כָּל הַמַּעֲמַקִּים, כְּדֵין אָמַר: "חֵיוָתָא רְבִיעָתָא". "וְגוֹזָל" – אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ כְּגוֹזָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע", כִּי קוֹלֵךְ עָרֵב בִּתְפִלָּה וּמַרְאֵךְ נָאוֶה בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים. "וְגוֹזָל" – אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ בְּגוֹזָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי".

רַבִּי אַחָא בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: לֹא נֶאֱמַר לְשׁוֹן זֶה "מְשֻׁלֶּשֶׁת" אֶלָּא גִּבּוֹרֵי כֹּחַ, כְּמָה דְאָמַר "וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק".

רַבִּי מֵאִשָּׁא אוֹמֵר: "מְשֻׁלָּשֶׁת" — מְשֻׁלָּשִׁים יִהְיוּ. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים עֲתִידִין יִהְיוּ לִמְשֹׁל בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, פַּעַם רִאשׁוֹנָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, פַּעַם שְׁנִיָּה בִּשְׁנַיִם, פַּעַם שְׁלִישִׁית כֻּלָּם כְּאֶחָד לְהִלָּחֵם עַל בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ".

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: לָקַח אַבְרָהָם חַרְבּוֹ וְכָתַר אוֹתָם אֶחָד לִשְׁנַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּבְקַע לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ". וְאִלּוּ לֹא בָתַר אוֹתָם, לֹא הָיָה הָעוֹלָם יָכוֹל לַעֲמֹד. אֶלָּא הוֹאִיל וּבָתַר אוֹתָם, תֻּשַׁשׁ כֹּחָם, וְהִקְרִיב כָּל בֶּתֶר וּבֶתֶר לִקְרַאת רֵעֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֵּן אִישׁ בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ". וְגוֹזָל בֶּן יוֹנָה הִנִּיחַ בַּחַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת הַצִּפּוֹר לֹא בָתָר". מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם גּוֹזָל אַחֵר אֶלָּא בֶּן יוֹנָה בִּלְבַד. יָרַד עָלֶיהָם הָעַיִט לְפַזְּרָן וּלְאַבְּדָן, וְאֵין הָעַיִט זֶה אֶלָּא בֶּן דָּוִד בֶּן יִשַׁי, שֶׁנִּמְשַׁל כְּעַיִט, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַעַיִט צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי" וְכוּ'.

כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ מִן הַמִּזְרָח, הָיָה אַבְרָהָם יוֹשֵׁב וּמֵנִיף עָלֶיהָם בְּסוּדָרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְשֹׁל בָּם הָעַיִט עַד שֶׁיָּבֹא הָעוֹרֵב.

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין מָשְׁלָן שֶׁל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת הַלָּלוּ אֶלָּא יוֹם אֶחָד מִיּוֹמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ: בְּוַדַּאי כִּדְבָרֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר

"נְתָנַנִי שׁוֹמֵמָה כָּל הַיּוֹם דָּוָה", חוּץ מִשִּׁתֵּי יְדוֹת שָׁעָה. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, בֹּא וּרְאֵה: כְּשֶׁהַחַמָּה נוֹטָה בַּמַּעֲרָב שְׁתֵּי יָדוֹת, תָּשַׁשׁ אוֹרוֹ וְאֵין נֹגַהּ לוֹ. וְכֵן, עַד שֶׁלֹּא יָבֹא הָעֶרֶב, יִשְׁמַח אוֹרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה לְעֵת עֶרֶב יִהְיֶה אוֹר".

עָמַד אַבְרָהָם וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּעְבְּדוּ בָּנָיו בְּאַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת הַלָּלוּ, וְנָפְלָה עָלָיו שְׁנַת תַּרְדֵּמָה וַיִּישַׁן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְתַרְדֵּמָה נֹפֶלֶת עַל אַבְרָם". וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא יוֹשֵׁב וְיָשֵׁן וְיוֹכַל לְהִתְפַּלֵּל? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָיָה אַבְרָם שׁוֹכֵב וְיָשֵׁן מִכֹּחַ תְּפִלָּה כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתַּעְבְּדוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת הַלָּלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו". "אֵימָה" – זוֹ מַלְכוּת אֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "דְּחִילָא וְאֵימְתָנִי וְתַקִּיפָא". "חֲשֵׁכָה" – זוֹ מַלְכוּת יָוָן שֶׁהֶחְשִׁיכָה עֵינֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִכָּל מִצְוֹות הַתּוֹרָה. "גְּדוֹלָה" – זוֹ מַלְכוּת פָּרַס וּמָדַי שֶׁגְּדָלָה לִמְכֹּר אֶת יִשְׂרָאֵל חִנָּם. "נֹפֶלֶת" – זוֹ מַלְכוּת בָּבֶל שֶׁנָּפְלָה בְּיָדָם יִשְׂרָאֵל. "עָלָיו" – אֵלּוּ יִשְׁמְעֵאלִים שֶׁעָלֵיהֶם בֶּן דָּוִד יִצְמַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹיְבָיו אַלְבִּישׁ בֹּשֶׁת".

רַבִּי זְעֵירָא אוֹמֵר: לֹא נִבְרְאוּ מַלְכֻיּוֹת הַלָּלוּ אֶלָּא עֵצִים לַגֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ". וְאֵין תַּנּוּר אֶלָּא גֵּיהִנֹּם שֶׁנִּמְשְׁלָה כְּתַנּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו לא, ט): "נְאֻם ה' אֲשֶׁר אוֹר לוֹ בְּצִיּוֹן וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלִָם".

פרק כט

נִסָּיוֹן הַשִּׁמִינִי, (בראשית יז, א): "וַיְהִי אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים", אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים". אָמַר לוֹ: עַד עַכְשָׁו לֹא הָיִיתָ תָּמִים, אֶלָּא מוֹל בְּשַׂר עָרְלָתְךָ מֵעָלֶיךָ, וְהִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים. שֶׁהָעָרְלָה טְמֵאָה הִיא מִכָּל הַטֻּמְאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו נב, א): "לֹא יוֹסִיף יָבֹא בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא". שֶׁהָעָרְלָה מוּם מִכָּל מוּמִים. מוֹל בְּשַׂר עָרְלָתְךָ וֶהְיֵה תָמִים.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁלַח וְקָרֵא לְשֵׁם בֶּן נֹחַ וּמָל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וּבְשַׂר עָרְלַת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז, כו): "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ". מַה הוּא "בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה"? בִּגְבוּרַת הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַיּוֹם. וְלֹא עוֹד, אֶתְיָא "עֶצֶם" מִ"עֶצֶם" מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים, מַה לְהַלָּן (ויקרא כג, כח): "כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא", שֶׁבְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִמּוֹל אַבְרָהָם, וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה דַּם הַבְּרִית שֶׁל מִילָה שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וּמְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז, ל): "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם". וּבְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם וְנִשְׁאַר דָּמוֹ, שָׁם נִבְנָה הַמִּזְבֵּחַ, וּלְכָךְ נֶאֱמַר (ויקרא ד, כה): "וְאֶת כָּל דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ", (יחזקאל טז, ו): "וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי".

רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר: כָּל הַנִּמּוֹלִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כְּאֵב לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לד, כה): "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים". וּלְכָךְ שָׁנוּ חֲכָמִים: מַרְחִיצִין אֶת הַקָּטָן בַּשְּׁלִישִׁי שֶׁלּוֹ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְכָל צָרְכֵי מִילָה עוֹשִׂין בְּשַׁבָּת.

(שמות יב, מח): "וְכָל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ". וְלֹא יִגַּע בַּמִּקְדָּשׁ, הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: בַּיּוֹם שֶׁנִּמּוֹל אַבְרָהָם אָבִינוּ, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, כְּאֵב הָיָה לוֹ מְאֹד כְּדֵי לְנַסּוֹתוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָקַב חוֹר אֶחָד בַּגִּיהִנֹּם, וְהִרְתִּיחַ אֶת הַיּוֹם כְּיוֹמָן שֶׁל רְשָׁעִים. וְיָצָא וְיָשַׁב לוֹ בְּפֶתַח הָאֹהֶל לְרוּחַ הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח, א): "וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת: "בּוֹאוּ וּנְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, שֶׁמִּדַּת גְּמִילוּת חֲסָדִים גְּדוֹלָה לְפָנַי". מִיָּד יָרְדוּ הַמַּלְאָכִים וּבִקְּרוּ אֶת אַבְרָהָם. בּוֹא וּרְאֵה כֹּחָהּ שֶׁל מִילָה, שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִימּוֹל אַבְרָהָם הָיָה נוֹפֵל (עַל פָּנָיו), וְאַחַר כָּךְ אֲנִי מְדַבֵּר עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז, יז): "וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו". עַכְשָׁו שֶׁנִּמּוֹל הוּא יוֹשֵׁב וַאֲנִי עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל" וְכוּ'. וּכְתִיב "וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו".

רַבִּי זְעֵירָא אוֹמֵר: חָמֵשׁ עָרְלוֹת בָּעוֹלָם, אַרְבַּע בָּאָדָם וְאַחַת בָּאִילָן. אַרְבַּע בָּאָדָם מִנַּיִן? עָרְלַת הָאֹזֶן, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם". עָרְלַת שִׂפָתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם". עָרְלַת הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם". עָרְלַת בָּשָׂר מִנַּיִן? "וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ". וְאוֹמֵר "כִּי כָל הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי לֵב". וְעָרְלַת הַלֵּב אֵינָהּ מַנַּחַת לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ, וּלְעָתִיד לָבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵסִיר אֶת עָרְלַת הַלֵּב מֵעֲלֵיהֶן, וְאֵינָן מַקְשִׁין אֶת עָרְפָּם לִפְנֵי בּוֹרְאָם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהַסְרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר". וְאוֹמֵר "וּנְמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת בְּשַׂרְכֶם". אַחַת בָּאִילָן, (מִנַּיִן?), שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ".

רַבִּי זְרִיקָא אוֹמֵר: אֵין עֵץ הָאֲמוּר כָּאן אֶלָּא עֵץ הַגֶּפֶן. אִם אֵינָן כּוֹרְתִין עֵץ עָרְלָתוֹ, כָּל הַפֵּרוֹת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עוֹלְלוֹת קְטוּפִין וְלֹא טוֹבִים לְמַרְאֶה, וְנִפְסָל יֵינוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְאִם כּוֹרְתִין עֵץ עָרְלָתוֹ, כָּל פֵּרוֹת שֶׁהוּא עוֹשֶׂה טוֹבִים לְמַרְאֶה, וְנִבְחַר יֵינָם לְהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. כְּךָ אֲבִינוּ אַבְרָהָם, עַד שֶׁלֹּא נִמּוֹל, הַפְּרִי שֶׁעָשָׂה לֹא הָיָה טוֹב בְּמַעֲשָׂיו וְנִפְסַל מֵעַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וּכְשֶׁנִּמּוֹל הַפְּרִי שֶׁעָשָׂה הָיָה טוֹב בְּמַעֲשָׂיו וְנִבְחַר לְהַקְרִיב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כְּיֵין נָסָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיַיִן לַנֶּסֶךְ" וְכוּ'.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: לֹא עִכֵּב אַבְרָהָם מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ, וּכְשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק בֶּן שְׁמוֹנַת יָמִים הִגִּישׁוֹ לַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנַת יָמִים". וְהִגִּישׁוֹ לַמִּנְחָה

עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְעָשָׂה שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים: חַיָּב אָדָם לַעֲשׂוֹת שִׂמְחָה וּמִשְׁתֶּה בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁזָּכָה לָמוּל אֶת בְּנוֹ כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק".

רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: כָּל הַגּוֹיִם הַבָּאִים בְּיִשְׂרָאֵל נִמּוֹלִים בְּטוֹבָתָם וּבִרְצוֹנָם וּבְיִרְאַת שָׁמַיִם הֵם נִמּוֹלִים, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין מַאֲמִינִים בַּגּוֹיִם עַד שִׁבְעָה דוֹרוֹת שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ הַמַּיִם לְמוֹצָאֵיהֶם. אֲבָל עֲבָדִים נִמּוֹלִים שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָם וְשֶׁלֹּא בִּרְצוֹנָם, וְאֵין אֱמוּנָה בָּעֲבָדִים. כָּךְ כָּל עֲבָדִים שֶׁנִּמּוֹלוּ עִם אַבְרָהָם אָבִינוּ לֹא נִתְקַיְּמוּ לֹא הֵם וְלֹא זַרְעָם בְּיִשְׂרָאֵל. וּמִנַּיִן שֶׁמָּלוֹן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בַּיִת נִמּוֹלוּ". וְלָמָּה מָלוֹן? בִּשְׁבִיל הַטָּהֳרָה שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ אֶת אֲדוֹנֵיהֶם בְּמַאֲכָלֵיהֶם וּבְמִשְׁתֵּיהֶם, שֶׁכָּל מִי שֶׁאוֹכֵל עִם הָעֲרֵל כְּאִלּוּ אוֹכֵל עִם הַכֶּלֶב. מָה הַכֶּלֶב שֶׁלֹּא נִמּוֹל כָּךְ הֶעֲרֵל שֶׁלֹּא נִמּוֹל, וְכָל הַנּוֹגֵעַ בָּעֲרֵל כְּנוֹגֵעַ בַּמֵּת. וְכָל הָרוֹחֵץ עִמּוֹ כְּרוֹחֵץ עִם הַמְצֹרָע שֶׁהֵם בְּחַיֵּיהֶם כְּמֵתִים, וּבְמוֹתָם כְּנִבְלַת הַשָּׂדֶה וְאֵין תְּפִלָּתָן נִכְנֶסֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ". אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן נִמּוֹלִין תְּפִלָּתָן נִכְנֶסֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ".

רַבִּי אָמַר: יִצְחָק מָל אֶת יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, וְעֵשָׂו מָאַס בַּמִּילָה כְּשֵׁם שֶׁמָּאַס אֶת הַבְּכוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה". וְיַעֲקֹב דָּבַק בִּבְרִית מִילָה וּמָל אֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֵי בָנָיו. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ בְּנֵי יַעֲקֹב נִמּוֹלִין? שֶׁנֶּאֱמַר "אַךְ בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים" וְכוּ'. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁבְּנֵי יַעֲקֹב הָיוּ נִמּוֹלִין וּמָלוּ לִבְנֵיהֶם וְהִנְחִילוּם לְחֹק עוֹלָם, עַד שֶׁעָמַד פַּרְעֹה וְגָזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת וּמָנַע מֵהֶם בְּרִית מִילָה. וּבְיוֹם שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם נִמּוֹלוּ כֻּלָּם מִגָּדוֹל וְעַד קָטָן, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי מֻלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיֹּצְאִים" וְכוּ'.

וְהָיוּ לוֹקְחִים דַּם מִילָה וְדַם פֶּסַח, וְהָיוּ נוֹתְנִין עַל מַשְׁקוֹף בָּתֵּיהֶן, וּכְשֶׁעָבַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִנְגֹּף אֶת מִצְרַיִם וְרָאָה דַּם הַבְּרִית וְדַם הַפֶּסַח, נִתְמַלֵּא רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי".

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: וְכִי מָה רָאָה הַכָּתוּב לוֹמַר שְׁנֵי פְּעָמִים "בְּדָמַיִךְ חֲיִי"? אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "בִּזְכוּת דַּם בְּרִית מִילָה וְדַם פֶּסַח גָּאַלְתִּי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וּבִזְכוּתָם אַתֶּם עֲתִידִין לִיגָּאֵל בְּסוֹף מַלְכוּת רְבִיעִית". לְכָךְ נֶאֱמַר שְׁנֵי פְּעָמִים "בְּדָמַיִךְ חֲיִי".

שְׁלֹשׁ עִנּוּיִין הֵן: עִנּוּי הַצּוֹם, וְעִנּוּי בֵּית הָאָסוּרִין, וְעִנּוּי הַדֶּרֶךְ. עִנּוּי הַצּוֹם מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "עִנֵּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי". עִנּוּי בֵּית הָאָסוּרִים מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "עִנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלוֹ". עִנּוּי הַדֶּרֶךְ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחִי". וּמֵעִנּוּי הַדֶּרֶךְ לֹא מָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי לֹא מָלוּ אוֹתָם בַּדֶּרֶךְ.

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: וְכִי עֲרֵלִים שָׁמְעוּ קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי, וְנָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה? אֶלָּא חַס וְשָׁלוֹם, נִמּוֹלִין הָיוּ, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם פְּרִיעָה. וְכָל מִי שֶׁמָּל וְלֹא פָרַע אֶת הַמִּילָה, כְּאִלּוּ לֹא מָל.

וּכְשֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ: "אִי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל נִמּוֹלִין כְּתִקָּנָן? חֲזוֹר וּמוֹל אוֹתָם פַּעַם שְׁנִיָּה", שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁנִית". וְקִבֵּץ כָּל הָעֲרֵלוֹת עַד שֶׁעָשָׂה אוֹתָם כְּגִבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמָל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל גִּבְעַת הָעֲרָלוֹת". וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל לוֹקְחִין אֶת הָעֲרָלָה וְאֶת הַדָּם וּמְכַסִּין אוֹתָן בַּעֲפַר הַמִּדְבָּר, וּכְשֶׁבָּא בִּלְעָם הַקּוֹסֵם רָאָה אֶת כָּל הַמִּדְבָּר מָלֵא מֵעֲרָלָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמַר: "מִי יוּכַל לַעֲמֹד בִּזְכוּת בְּרִית דַּם מִילָה, שֶׁהוּא מְכֻסֶּה בַּעֲפַר (הָאָרֶץ)?" שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב".

מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים, מְכַסִּין אֶת הָעֲרָלָה וְאֶת הַדָּם בַּעֲפַר הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ". וְכָךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל נְהוּגִין לָמוּל עַד שֶׁנֶּחְלְקוּ לִשְׁנֵי מַמְלָכוֹת, וּמַלְכוּת אֶפְרַיִם מָנְעוּ מֵהֶם אֶת הַמִּילָה, וְעָמַד אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב וְקִנֵּא קִנְאָה גְּדוֹלָה, וְנִשְׁבַּע עַל הַשָּׁמַיִם שֶׁלֹּא לְהוֹרִיד טַל וּמָטָר עַל הָאָרֶץ, וְשָׁמְעָה אִיזֶבֶל וּבִקְּשָׁה לַהֲרֹג אוֹתוֹ, עָמַד אֵלִיָּהוּ וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, (אֵלִיָּהוּ) טוֹב אַתָּה מֵאֲבוֹתֶיךָ? עֲשֵׂה בִּקּוּשׁ אֶת יַעֲקֹב לַהֲרֹגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי". וּבְרַח מִלְּפָנָיו וְנִמְלַט, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם". פַּרְעֹה בִּקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת מֹשֶׁה, וּבָרַח מִלְּפָנָיו וְנִמְלַט, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה". שָׁאוּל בִּקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת דָּוִד, וּבָרַח מִלְּפָנָיו וְנִמְלַט, שֶׁנֶּאֱמַר "וְדָוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט". לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ נִמְלָט. עָמַד אֵלִיָּהוּ וּבָרַח מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְנִמְלַט, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּקָם וַיֵּאָכַל וַיִּשְׁתֶּה". (וְשָׁם) נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לוֹ, "מַה לְּךָ פֹּה אֵלִיָּהוּ? קַנֵּא קִנֵּאתִי". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, "לְעוֹלָם אַתָּה מְקַנֵּא. קִנֵּאתָ בַּשִּׁטִּים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן". וְכָאן אַתָּה מְקַנֵּא? חַיֶּיךָ שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בְּרִית מִילָה עַד שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בְּעֵינֶיךָ".

מִכָּאן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין מוֹשָׁב כָּבוֹד לְמַלְאַךְ הַבְּרִית, (שֶׁנִּקְרָא אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב מַלְאַךְ הַבְּרִית), שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חֲפֵצִים הִנֵּה בָא" וְכוּ'. אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יָחִישׁ וְיָבִיא בְּחַיֵּינוּ מָשִׁיחַ לְנַחֲמֵנוּ וִיחַדֵּשׁ לְבָבֵנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים".

פרק ל

הַנִּסָּיוֹן הַתְּשִׁיעִי, נוֹלַד יִשְׁמָעֵאל בַּקֶּשֶׁת וְנִתְרַבָּה בַּקֶּשֶׁת שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת הַנַּעַר וַיִּגְדָּל" וְנָטַל קֶשֶׁת וְחִצִּים וְהָיָה יוֹרֶה אַחַר הַפְּנוֹת וְרָאָה אֶת יִצְחָק יוֹשֵׁב לְבַדּוֹ וְיָרָה חֵץ

לְהַרְגוֹ. וְרָאֲתָה זֶה הַדָּבָר שָׂרָה וְהִגִּידָה לְאַבְרָהָם וְאָמְרָה לוֹ: "כָּזֶה וְכָזֶה עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק, אֶלָּא עָמֹד וּכְתֹב לְיִצְחָק כָּל מַה שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְךָ וּלְזַרְעֲךָ, שֶׁאֵין בֶּן הָאָמָה יוֹרֵשׁ עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק", שֶׁנֶּאֱמַר "וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ אֶת הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן הָאָמָה הַזֹּאת עִם בְּנִי עִם יִצְחָק".

יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר: אָמְרָה שָׂרָה לְאַבְרָהָם, "כְּתֹב גֵּט גֵּרוּשִׁין לָאָמָה וְשַׁלַּח אֶת הָאָמָה הַזֹּאת מֵעָלַי וּמֵעַל יִצְחָק בְּנִי מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא". וּמִכָּל הָרָעוֹת שֶׁבָּאוּ עַל אַבְרָהָם הֵרַע בְּעֵינָיו הַדָּבָר הַזֶּה מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כא, יא): "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו, אָמַר לוֹ: "אַבְרָהָם, אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁהָיְתָה שָׂרָה רְאוּיָה לְךָ לְאִשָּׁה מִמְּעֵי אִמָּהּ? וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ. לֹא נִקְרֵאת שָׂרָה שִׂחָה אֶלָּא אִשְׁתְּךָ, לֹא נִקְרֵאת הָגָר אִשְׁתְּךָ אֶלָּא שִׂפְחָתֶךָ. כָּל מַה שֶׁדִּבְּרָה שָׂרָה בָּאֱמֶת הִגִּידָה. אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ".

הִשְׁכִּים אַבְרָהָם וְכָתַב גֵּט גֵּרוּשִׁין וְנָתַן לְהָגָר, וְשִׁלַּח אוֹתָהּ וְאֶת בְּנָהּ מֵעָלָיו וּמֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ מֵהָעוֹלָם הַזֶּה וּמֵהָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח" וְכוּ'. וַיְשַׁלְּחֶהָ בְּגֵט גֵּרוּשִׁין, וְלָקַח בֶּגֶד אֶחָד וְקָשַׁר בְּמָתְנֶיהָ כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שׂוֹחֵף אַחֲרֶיהָ לֵידַע שֶׁהִיא שִׂפְחָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁעָמַד אַבְרָהָם אָבִינוּ לִרְאוֹת אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְלִרְאוֹת אֶת הַדֶּרֶךְ שֶׁהָלְכוּ בָהּ.

וּבְזְכוּת אַבְרָהָם לֹא חָסְרוּ הַמַּיִם מִן הַחֵמֶת, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפֶתַח הַמִּדְבָּר הִתְחִילָה תּוֹעָה אַחֲרֵי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל בֵּית אָבִיהָ וּמִיָּד חָסְרוּ הַמַּיִם מִן הַחֵמֶת. לְפִיכָךְ "וַתַּשְׁלֵךְ אֶת הַיֶּלֶד". וּבֶן כ"ז (יש גורסים: כ"ד) שָׁנָה הָיָה יִשְׁמָעֵאל כְּשֶׁיָּצָא מִבֵּית אָבִיו וְיִצְחָק בֶּן עֶשֶׂר שָׁנִים הָיָה.

"וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע" וְכוּ'. אֵין וַתֵּתַע אֶלָּא עֲבוֹדָה זָרָה דִּכְתִיב בָּהּ (יִרְמְיָה י טו) "הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים". וְעֵיפָה נַפְשׁוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל בַּצָּמָא וְהָלַךְ וְהִשְׁלִיךְ אֶת עַצְמוֹ תַּחַת חֲרוּלֵי הַמִּדְבָּר לְהִיוֹת חַרְשָׁן עָלָיו וְאָמַר: "אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִי, יֵשׁ לְפָנֶיךָ תּוֹצָאוֹת מָוֶת, קַח אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי וְאַל אָמוּת בַּצָּמָא". וַיֵּעָתֶר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם". וְשָׁם נִפְתְּחוּ לָהֶם הַבְּאֵר שֶׁנִּבְרֵאת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְהָלְכוּ וְשָׁתוּ וּמִלְּאוּ אֶת הַחֵמֶת מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ". וְשָׁם הִנִּיחוּ הַבְּאֵר וּמִשָּׁם נָשְׂאוּ אֶת רַגְלֵיהֶם וְהָלְכוּ אֶל הַמִּדְבָּר כֻּלּוֹ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְמִדְבַּר פָּארָן וּמָצְאוּ שָׁם מוֹצָאֵי מַיִם וְיָשְׁבוּ שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן". שָׁלַח יִשְׁמָעֵאל וְלָקַח לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת מוֹאָב וְעִישָׁה שְׁמָהּ. לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים הָלַךְ אַבְרָהָם לִרְאוֹת אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ, וְנִשְׁבַּע לְשָׂרָה שֶׁלֹּא יֵרֵד מֵעַל הַגְּמָל בַּמָּקוֹם שֶׁיִּשְׁמָעֵאל שָׁרוּי תַּמָּן, וְהִגִּיעַ לְשָׁם בַּחֲצִי הַיּוֹם וּמָצָא שָׁם אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל. אָמַר

לָהּ: "הֵיכָן הוּא יִשְׁמָעֵאל?" אָמְרָה לוֹ: "הָלַךְ הוּא וְאִמּוֹ לְהָבִיא פֵּרוֹת וּתְמָרִים מִן הַמִּדְבָּר". אָמַר לָהּ: "תְּנִי לִי מְעַט לֶחֶם וּמַיִם כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי מִדֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר". אָמְרָה לוֹ: "אֵין לִי לֶחֶם וְלֹא מַיִם". אָמַר לָהּ: "כְּשֶׁיָּבֹא יִשְׁמָעֵאל הַגִּידִי לוֹ אֶת הַדְּבָרִים הַלָּלוּ וְאִמְרִי לוֹ: זָקֵן אֶחָד מֵאֶרֶץ כְּנַעַן בָּא לִרְאוֹתְךָ וְאָמַר: חַלֵּף מִפְּתַן בֵּיתְךָ, שֶׁאֵינָהּ טוֹבָה לְךָ". וּכְשֶׁבָּא יִשְׁמָעֵאל מִן הַמִּדְבָּר הִגִּידָה לוֹ אֶת הַדְּבָרִים הַלָּלוּ, וּבֵן חָכָם כַּחֲצִי חָכָם, וְהֵבִין יִשְׁמָעֵאל וְשָׁלְחָה אִמּוֹ וְלָקְחָה לוֹ אִשָּׁה מִבֵּית אָבִיהָ, וּפִטִּימָה שְׁמָהּ.

וְעוֹד אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים הָלַךְ אַבְרָהָם לִרְאוֹת אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ, וְנִשְׁבַּע לְשָׂרָה כְּפַעַם רִאשׁוֹנָה שֶׁאֵינוֹ יוֹרֵד מִן הַגָּמָל בַּמָּקוֹם שֶׁיִּשְׁמָעֵאל שָׁרוּי שָׁם. וְהִגִּיעַ לְשָׁם בַּחֲצִי הַיּוֹם וּמָצָא שָׁם אִשְׁתּוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, וְאָמַר לָהּ: "הֵיכָן הוּא יִשְׁמָעֵאל?" אָמְרָה לוֹ: "הוּא וְאִמּוֹ הָלְכוּ לִרְעוֹת אֶת הַגְּמַלִּים בַּמִּדְבָּר". אָמַר לָהּ: "תְּנִי לִי מְעַט לֶחֶם וּמַיִם כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי מִדֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר". וְהוֹצִיאָה לֶחֶם וּמַיִם וְנָתְנָה לוֹ. עָמַד אַבְרָהָם וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בְּנוֹ, וְנִתְמַלֵּא בֵּיתוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל מִכָּל טוּב מִמִּין הַבְּרָכוֹת. וּכְשֶׁבָּא יִשְׁמָעֵאל הִגִּידָה לוֹ אֶת הַדָּבָר, וְיָדַע יִשְׁמָעֵאל שֶׁעַד עַכְשָׁו רַחֲמֵי אָבִיו עָלָיו כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים. לְאַחַר מִיתָתָהּ שֶׁל שָׂרָה חָזַר אַבְרָהָם וְלָקַח אֶת גְּרוּשָׁתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה". וּמִדְּקָאָמַר "וַיֹּסֶף" מַשְׁמַע שֶׁפַּעַם רִאשׁוֹנָה הָיְתָה אִשְׁתּוֹ, וְעוֹד לֹא הוֹסִיף לָבֹא עָלֶיהָ. "וּשְׁמָהּ קְטוּרָה", שֶׁהָיְתָה מְקֻטֶּרֶת מִכָּל מִינֵי בְּשָׂמִים.

דָּבָר אַחֵר, "קְטוּרָה" — שֶׁהָיוּ נָאִים מַעֲשֶׂיהָ כַּקְּטֹרֶת. יָלְדָה לוֹ שִׁשָּׁה בָּנִים וְכֻלָּם נִקְרְאוּ עַל שְׁמוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זִמְרָן וְאֶת יָקְשָׁן".

וּכְאִשָּׁה שֶׁהִיא מִתְגָּרֶשֶׁת מִן בַּעְלָהּ, כָּךְ עָמַד אַבְרָהָם וְשִׁלְּחָן מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם" וְכוּ' וַיְשַׁלְּחֵם בְּגֵט גֵּרוּשִׁין.

עַל שֵׁם בְּנוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, קֵדָר, נִקְרְאוּ בְּנֵי קֵדָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְקֵדָר וּלְמַמְלִכוֹת חָצוֹר" וְכוּ'.

עַל שֵׁם בְּנוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל, קֶדְמָה, נִקְרְאוּ בְּנֵי קֶדֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶל בְּנֵי קֶדֶם". עַל שֵׁם שֶׁיָּשְׁבוּ בַּאֲחֻזּוֹת קַיִן נִקְרְאוּ בָנָיו בְּנֵי קַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְחֹבָב הַקֵּינִי נִפְרָד", וַהֲלֹא כָּל בְּנֵי קַיִן נִכְרְתוּ בְּמֵי הַמַּבּוּל, אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁיָּשְׁבוּ בַּאֲחֻזּוֹת קַיִן שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן", כִּי אִם יִהְיֶה לְבָעֵר אֵשׁ מִזַּרְעוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל הֵם יִשְׁבְּתוּ מַלְכוּת אַשּׁוּר.

אָמַר בִּלְעָם: מִשִּׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא שָׂם שְׁמוֹ לְאֶחָד מֵהֶם אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל. הוֹאִיל וְהִשְׁוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל לִשְׁמוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אוֹי מִי יִחְיֶה בְּיָמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל".

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה עָשָׂר דְּבָרִים עָתִידִין בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, וְאֵלּוּ הֵן: יְמֹדּוּ הָאָרֶץ בַּחֲבָלִים, וְיַעֲשׂוּ בֵּית הַקְּבָרוֹת לְמַרְבֵּץ צֹאן אַשְׁפָּתוֹת, וּמְדְּדוּ

בָּהֶן וּמֵהֶן עַל רָאשֵׁי הֶהָרִים, וְיִרְבֶּה הַשֶּׁקֶר וְיִגְנֵז הָאֱמֶת, וְיִרְחַק חֹק מִיִּשְׂרָאֵל, וְתִרְבֶּה עֲוֹנוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, שְׁנֵי תּוֹלַעַת כַּצֶּמֶר, וְיִקְמֹל הַנֵּיר וְהַקּוּלְמוּס, וְיִפְסֹל סֶלַע מַלְכוּת, וְיִבְנוּ הֶהָרִים הָעֲרִים הַחֲרֵבוֹת, וְיִפְנוּ הַדְּרָכִים, וְיִטְעוּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים, וְיִגְדְּרוּ פְּרוּצוֹת חוֹמוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְיִבְנוּ בְּנָיָן בַּהֵיכָל, וּשְׁנֵי אַחִים יַעַמְדוּ עֲלֵיהֶם נְשִׂיאִים בְּסוֹפָן, וּבִימֵיהֶן יַעֲמֹד צֶמַח בֶּן דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ב, מד): "וּבְיוֹמֵיהוֹן דִּי מַלְכַיָּא אִנּוּן יְקִים אֱלָהּ שְׁמַיָּא מַלְכוּ דִּי לְעָלְמִין לָא תִתְחַבַּל".

וְעוֹד הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: שְׁלֹשׁ מִלְחָמוֹת שֶׁל מְהוּמָה עֲתִידִין בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מִפְּנֵי חֲרָבוֹת נָדָדוּ". וְאֵין חֲרָבוֹת אֶלָּא מִלְחָמוֹת. אַחַת בַּיַּעַר בַּעֲרָב, "מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה"; וְאַחַת בַּיָּם, "מִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה"; וְאַחַת בַּכְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁהוּא כָּבֵד מִשְּׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מִפְּנֵי כֹבֶד מִלְחָמָה". וּמִשָּׁם בֶּן דָּוִד יִצְמַח וְיִרְאֶה בְּאָבְדָן שֶׁל אֵלּוּ וָאֵלּוּ, וּמִשָּׁם יָבֹא לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי זֶה בָּא מֵאֱדוֹם, חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה, זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ, צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ, אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ".

פרק לא

הַנִּסָּיוֹן הָעֲשִׂירִי, "וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם" וְכוּ', הָיָה מְנַסֶּה בְּכָל פַּעַם וּפַעַם לֵידַע אֶת לִבּוֹ אִם יָכוֹל לַעֲמֹד וְלִשְׁמֹר הַמִּצְוֹוֹת שֶׁל תּוֹרָה וְאִם לָאו. וְעַד שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה שָׁמַר אַבְרָהָם מִצְוֹוֹתֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר "עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלִי". וַיֵּצֵא יִשְׁמָעֵאל מִן הַמִּדְבָּר לִרְאוֹת אֶת אַבְרָהָם אָבִיו.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו וְאָמַר לוֹ, "אַבְרָהָם, קַח נָא אֶת בִּנְךָ". וְאַבְרָהָם חָס עַל יִצְחָק, אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, לְאֵי זֶה בֵּן אַתָּה גּוֹזֵר אֵלַי? לַבֵּן הֶעָרֵל אוֹ לַבֵּן הַמִּילָה?" אָמַר לוֹ: "אֶת יְחִידְךָ". אָמַר לוֹ: "זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ". אָמַר לוֹ: "אֲשֶׁר אָהַבְתָּ". אָמַר לוֹ: "שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב". אָמַר לוֹ: "אֶת יִצְחָק".

וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעוֹלָה, אָמַר לוֹ: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, בְּאֵי זֶה הַר אֲמַרְתָּ לִי?" אָמַר לוֹ: "בְּכָל מָקוֹם שֶׁתִּרְאֶה אֶת כְּבוֹדִי עוֹמֵד וּמַמְתִּין לְךָ שָׁם, וְאוֹמֵר: זֶה הוּא הַר הַמּוֹרִיָּה", שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ".

הִשְׁכִּים אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וְלָקַח אֶת יִשְׁמָעֵאל וְאֶת אֱלִיעֶזֶר וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ עִמּוֹ, וְחָבַשׁ אֶת הַחֲמוֹר. הוּא שֶׁרָכַב עָלָיו אַבְרָהָם, הוּא הַחֲמוֹר בֶּן הָאָתוֹן שֶׁנִּבְרֵאת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר". הוּא הַחֲמוֹר שֶׁרָכַב עָלָיו מֹשֶׁה בְּבֹאוֹ לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל הַחֲמוֹר". הוּא הַחֲמוֹר שֶׁעָתִיד בֶּן דָּוִד לִרְכֹּב עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ט, ט): "עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר".

בֶּן שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה הָיָה יִצְחָק בְּלֶכְתּוֹ אֶל הַר הַמּוֹרִיָּה, וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה. נִכְנַס תַּחֲרוּת בֵּין אֱלִיעֶזֶר וְיִשְׁמָעֵאל. אָמַר יִשְׁמָעֵאל לֶאֱלִיעֶזֶר: "עַכְשָׁו אַבְרָהָם הִקְרִיב אֶת יִצְחָק בְּנוֹ מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ, וַאֲנִי בְּכוֹרוֹ יוֹרֵשׁ אַבְרָהָם". אָמַר לוֹ אֱלִיעֶזֶר: "כְּבָר גֵּרְשָׁךְ כְּאִשָּׁה שֶׁהִיא מְגֹרֶשֶׁת מִבַּעְלָהּ וְשִׁלְּחָךְ לַמִּדְבָּר, אֲבָל אֲנִי עַבְדּוֹ מְשֻׁרֶת אוֹתוֹ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וַאֲנִי הוּא הַיּוֹרֵשׁ אֶת אַבְרָהָם". וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְשִׁיבָה אוֹתָם וְאוֹמֶרֶת לָהֶם: "לֹא זֶה יוֹרֵשׁ וְלֹא זֶה יוֹרֵשׁ".

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי הִגִּיעוּ לַצּוֹפִים, וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לַצּוֹפִים רָאָה כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה עוֹמֵד עַל גַּבֵּי הָהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם". וּמָה רָאָה? עַמּוּד שֶׁל אֵשׁ עוֹמֵד מִן הָאָרֶץ וְעַד הַשָּׁמַיִם. וְהֵבִין אַבְרָהָם שֶׁנִּתְרַצָּה הַנַּעַר לְעוֹלָה תְּמִימָה. אָמַר לְיִשְׁמָעֵאל וְלֶאֱלִיעֶזֶר: "רוֹאִים אַתֶּם מְאוּמָה בְּאֵחַד מִן הֶהָרִים הַלָּלוּ?" אָמְרוּ לוֹ: "לָאו". וְחָשַׁב אוֹתָם כַּחֲמוֹר. אָמַר: "הוֹאִיל וְאֵין אַתֶּם רוֹאִים מְאוּמָה, שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר", עִם הַדּוֹמִים לַחֲמוֹר.

נָטַל אֶת הָעֵצִים וְנָתַן עַל גַּבֵּי יִצְחָק בְּנוֹ, וְלָקַח אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת בְּיָדוֹ וְהָיוּ מְהַלְּכִין שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. אָמַר יִצְחָק לְאָבִיו: "אַבָּא, הֲרֵי הָאֵשׁ וְהָעֵצִים, הֵיכָן הוּא הַכֶּבֶשׂ לְעֹלָה?" אָמַר לוֹ: "בְּנִי, אַתָּה הוּא הַכֶּבֶשׂ לְעֹלָה", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה". רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בָּאֲצְבַּע הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ הַמִּזְבֵּחַ וְאָמַר לוֹ "זֶה הוּא הַמִּזְבֵּחַ". וְהוּא הָיָה הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיבוּ קַיִן וְהֶבֶל, וְהוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיבוּ נֹחַ וּבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ". אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא "וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ" – הוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיבוּ בּוֹ הָרִאשׁוֹנִים.

אָמַר יִצְחָק לְאָבִיו: "אַבָּא, קְשֹׁר לִי שְׁתֵּי יָדַי וּשְׁתֵּי רַגְלַי, שֶׁלֹּא אוֹתְךָ כְּגוֹן הַדִּבּוּר הַיּוֹצֵא מִן הַפֶּה עַל שׁוּם אֹנֶס מִיתָה, וְנִמְצֵאתִי מְחַלֵּל כְּבוֹד אָב". וְקָשַׁר שְׁתֵּי יָדָיו וּשְׁתֵּי רַגְלָיו וַעֲקָדוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאִמֵּץ אֶת שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו וְאֶת שְׁתֵּי אַרְכֻּבוֹתָיו עָלָיו, וְעָרַךְ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הָעֵצִים, וְשָׁלַח יָדוֹ וְלָקַח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת. וּכְכֹהֵן גָּדוֹל הִגִּישׁ אֶת מִנְחָתוֹ וְאֶת נִסְכּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וְרוֹאֶה הָאָב מְעַקֵּד בְּכָל לֵב וְהַבֵּן נֶעֱקָד בְּכָל לִבּוֹ. וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת צוֹעֲקִים וּבוֹכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חָצָה". וְאָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, נִקְרֵאתָ רַחוּם וְחַנּוּן, מִי שֶׁרַחֲמָיו עַל מַעֲשָׂיו, רַחֵם עַל יִצְחָק שֶׁהוּא אָדָם וּבֶן אָדָם וְנֶעֱקָד לְפָנֶיךָ כִּבְהֵמָה. אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה'", שֶׁנֶּאֱמַר: "צִדְקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה, אָדָם וּבְהֵמָה תּוֹשִׁיעַ ה'".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ הַחֶרֶב עַל צַוָּארוֹ, פָּרְחָה וְיָצְאָה נַפְשׁוֹ שֶׁל יִצְחָק. וְכֵיוָן שֶׁהִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ מִבֵּין הַכְּרוּבִים וְאָמַר לוֹ "אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ", נַפְשׁוֹ חָזְרָה לְגוּפוֹ, וְקָם וְעָמַד

יִצְחָק עַל רַגְלָיו. וַיֵּדַע יִצְחָק שֶׁכָּךְ הַמִּתִּים עֲתִידִים לְהֵחָיוֹת, וּפָתַח וְאָמַר: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְחַיֵּה הַמֵּתִים".

רַבִּי זְכַרְיָה אוֹמֵר: אוֹתוֹ הָאַיִל שֶׁנִּבְרָא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת הָיָה, וּבָא לְהִתְקָרֵב תַּחַת יִצְחָק, וְהָיָה סָמָאֵל עוֹמֵד וּמַסְטִינוֹ כְּדֵי לְבַטֵּל קָרְבָּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְנֶאֱחַז בִּשְׁנֵי קַרְנוֹתָיו בֵּין הָאֵילָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו". מֶה עָשָׂה אוֹתוֹ הָאַיִל? פָּשַׁט אֶת יָדוֹ וְאָחַז בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ וְנֶאֱחַז בִּשְׁתֵּי קַרְנוֹתָיו בֵּין הָאֵילָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר". וְהִבִּיט אַבְרָהָם וְרָאָה הָאַיִל וְהָלַךְ וְהִתְּירוֹ וְהִקְרִיבוֹ תַּחַת יִצְחָק בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל" וְכוּ'.

רַבִּי בְּרֶכְיָה אוֹמֵר: עֵלָה קָרְבַּן הָאַיִל לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ הָיָה רֵיחַ נִיחוֹחַ שֶׁל יִצְחָק, וְנִשְׁבַּע לְבָרְכוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם". "כִּי בָרֵךְ" – בָּעוֹלָם הַזֶּה, "אֲבָרֶכְךָ" – לָעוֹלָם הַבָּא, "וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם" – לֶעָתִיד לָבֹא.

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר: אוֹתוֹ הָאַיִל שֶׁנִּבְרָא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת לֹא יָצָא מִמֶּנּוּ דָּבָר לְבַטָּלָה. אֶפְרוֹ שֶׁל אַיִל הוּא יְסוֹד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ הַפְּנִימִי, גִּידֵי הָאַיִל אִלּוּ עֲשָׂרָה נְבָלִים שֶׁל כִּנּוֹר שֶׁהָיָה דָּוִד מְנַגֵּן בָּהֶם, עוֹרוֹ שֶׁל אַיִל הוּא אֵזוֹר מָתְנָיו שֶׁל אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ בַּעַל שֵׂעָר" וְכוּ', קַרְנָיו שֶׁל אַיִל, שֶׁל שְׂמֹאל שֶׁתָּקַע בּוֹ בְּהַר סִינַי שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בְּמָשְׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל", וְשֶׁל יָמִין שֶׁהִיא גְּדוֹלָה מִשֶּׁל שְׂמֹאל שֶׁהוּא עָתִיד לִתְקֹעַ בָּהּ לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ".

רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר: הַכֹּל לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּשְׁבִיל הַשְׁתַּחֲוָיוֹת. אַבְרָהָם לֹא יָצָא מֵהַר הַמּוֹרִיָּה אֶלָּא בִּזְכוּת הַשְׁתַּחֲוָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם". בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לֹא נִבְרָא אֶלָּא בִּזְכוּת הַשְׁתַּחֲוָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רוֹמְמוּ ה' אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו".

פרק לב

שִׁשָּׁה נִקְרְאוּ בִּשְׁמוֹתָן עַד שֶׁלֹּא נוֹלְדוּ, וְאֵלּוּ הֵן: יִצְחָק, וְיִשְׁמָעֵאל, וּמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, וּשְׁלֹמֹה, וְיֹאשִׁיָּהוּ, וּשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ שֶׁיָּבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ.

יִצְחָק מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יִצְחָק? י' – עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת שֶׁנִּתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ. צ' – תִּשְׁעִים שָׁנָה, שֶׁהָיְתָה שָׂרָה אִמֵּנוּ בַּת תִּשְׁעִים. ח' – לִשְׁמוֹנָה יָמִים שֶׁנִּמּוֹל. ק' – מֵאָה שָׁנָה שֶׁהָיוּ לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַבְרָהָם בֶּן מְאַת שָׁנָה".

יִשְׁמָעֵאל מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל? שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁמֹעַ נַאֲקַת הָעָם מִמַּה שֶׁעֲתִידִין בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים. לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִשְׁמַע אֵל וַיְעַנֵּם".

מֹשֶׁה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעוֹלָם בְּשַׁגַּם". בְּשַׁגַּם בְּגִימַטְרִיָּא מֹשֶׁה, שֶׁהָיוּ חַיָּיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה".

שְׁלֹמֹה מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה בֵן נוֹלַד לָךְ (וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ שְׁלֹמֹה) [כִּי שְׁלֹמֹה יִהְיֶה שְׁמוֹ]". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שְׁלֹמֹה בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּית? עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׁלוֹם וְשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו".

יֹאשִׁיָּהוּ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה בֵן נוֹלַד לְבֵית דָּוִד, יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יֹאשִׁיָּהוּ? שֶׁנִּרְצָה כְּשֵׁי לַמִּזְבֵּחַ, יָאֵי שֵׁי הוּ לְפָנָיךְ.

מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יִנּוֹן? שֶׁהוּא עָתִיד לְיַנֵּן יְשֵׁנֵי עָפָר.

וּכְשֶׁבָּא אַבְרָהָם מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, חָרָה אַפּוֹ שֶׁל סָמָאֵל, שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא עָלְתָה בְּיָדוֹ תַּאֲוַת לִבּוֹ לְבַטֵּל קָרְבָּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. מֶה עָשָׂה? הָלַךְ וְאָמַר לְשָׂרָה: "אִי שָׂרָה, לֹא שָׁמַעְתְּ מַה שֶׁנַּעֲשָׂה בָּעוֹלָם?" אָמְרָה לוֹ: "לָאו". אָמַר לָהּ: "לָקַח אִישֵׁךְ הַזָּקֵן לַנַּעַר יִצְחָק וְהִקְרִיבוֹ לְעוֹלָה, וְהַנַּעַר בּוֹכֶה וּמְיַלֵּל שֶׁלֹּא יָכוֹל לְהִנָּצֵל". מִיָּד הִתְחִילָה בּוֹכָה וּמְיַלֶּלֶת, בָּכְתָה שֶׁלֹּשׁ בְּכִיּוֹת כְּנֶגֶד שֶׁלֹּשׁ תְּקִיעוֹת, שֶׁלֹּשׁ יְלָלוֹת כְּנֶגֶד שֶׁלֹּשׁ יְבָבוֹת, וּפָרְחָה נִשְׁמָתָהּ וּמֵתָה.

בָּא אַבְרָהָם אֲבִינוּ וּמְצָאָהּ שֶׁמֵּתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ". מֵהֵיכָן בָּא? מֵהַר הַמּוֹרִיָּה.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים עָשָׂה יִצְחָק אֵבֶל עַל שָׂרָה אִמּוֹ. לְאַחַר שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים לָקַח אֶת רִבְקָה וְשָׂכַח אֵבֶל אִמּוֹ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, עַד שֶׁלֹּא לָקַח אָדָם אִשָּׁה, אַהֲבָתוֹ הוֹלֶכֶת אַחַר הוֹרָיו. לָקַח אִשָּׁה, אַהֲבָתוֹ הוֹלֶכֶת אַחַר אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ". וְכִי יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מִמְּצִוַּת כִּבּוּד? אֶלָּא שֶׁאַהֲבַת נַפְשׁוֹ דּוֹבֶקֶת אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עֶשְׂרִים שָׁנָה הָיְתָה רִבְקָה עֲקָרָה. לְאַחַר עֶשְׂרִים שָׁנָה לָקַח יִצְחָק וְהָלַךְ עִמָּהּ לְהַר הַמּוֹרִיָּה לַמָּקוֹם שֶׁנֶּעֱקַד שָׁם, וְהִתְפַּלֵּל עַל הַהֵרָיוֹן וְנֶעְתַּר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּעָתֶר לוֹ ה'" וְכוּ'. בָּאָה לָלֶדֶת וּמֵחֲבִלֶיהָ הִגִּיעָה נַפְשָׁהּ לָמוּת, וְהָלְכָה לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם טָהוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת ה'". וְהָיוּ הַבָּנִים בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ כְּגִבּוֹרֵי כֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ". מֶה עָשָׂה יַעֲקֹב אֲבִינוּ? אָחַז בַּעֲקֵב עֵשָׂו לְהַפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו". מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין בְּנֵי עֵשָׂו נוֹפְלִים עַד שֶׁיָּבֹא שָׂרִיד מִיַּעֲקֹב וְיִקַּיֵּץ רַגְלָיו

שֶׁל עֵשָׂו מֵהַר שֵׂעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר "חָזֶה הָיוֹת עַד דִּי הִתְנַזֶּרֶת אֶבֶן". וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר "לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם".

אָמַר רַבִּי אַחָא: גָּדְלוּ הַנְּעָרִים, זֶה הָלַךְ בְּדֶרֶךְ חַיִּים וְזֶה הָלַךְ בְּדֶרֶךְ הַמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים". יַעֲקֹב אָבִינוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ הַחַיִּים, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב אֹהָלִים וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל יָמָיו, וְעֵשָׂו הָרָשָׁע הָיָה הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַמָּוֶת, לַהֲרֹג אֶת יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר "יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי".

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בְּשָׁעָה שֶׁנַּעֲקַד יִצְחָק, נָשָׂא אֶת עֵינָיו לְמַעְלָה וְרָאָה אֶת הַשְּׁכִינָה, וְכָתוּב "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי". אֶלָּא תַּחַת הַמִּיתָה כָּהוּ עֵינָיו לְעֵת זִקְנָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאוֹת". מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהַסּוּמָא חָשׁוּב כְּמֵת.

הִגִּיעַ לֵיל יוֹם הַפֶּסַח, וְקָרָא יִצְחָק לְעֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדוֹל וְאָמַר לוֹ: "בְּנִי, זֶה הַלַּיְלָה כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אוֹמְרִים בּוֹ הַלֵּל, וְאוֹצָרוֹת טְלָלִים נִפְתָּחִים בְּזוֹ הַלַּיְלָה. עֲשֵׂה לִי מַטְעַמִּים, עַד שֶׁאֲנִי בְּעוֹדִי אֲבָרֶכְךָ". וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְשִׁיבָה וְאוֹמֶרֶת: "אַל תִּלְחַם אֶת לֶחֶם רַע עַיִן". הָלַךְ לְהָבִיא וְנִתְעַכֵּב שָׁם. אָמְרָה רִבְקָה לְיַעֲקֹב: "בְּנִי, הַלַּיְלָה הַזֶּה אוֹצָרוֹת טְלָלִים נִפְתָּחִים בּוֹ, הָעֶלְיוֹנִים אוֹמְרִין שִׁירָה. הַלַּיְלָה הַזֶּה עֲתִידִין בָּנֶיךְ לְהִגָּאֵל מִיַּד שִׁעְבּוּד, הַלַּיְלָה הַזֶּה עֲתִידִין לוֹמַר שִׁירָה. עֲשֵׂה מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ עַד שֶׁהוּא בְּעוֹדוֹ יְבָרֶכְךָ".

יַעֲקֹב הָיָה בָּקִי בַּתּוֹרָה, פָּחַד לִבּוֹ עַל קִלְלַת אָבִיו. אָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: "בְּנִי, בְּרָכוֹת – עָלֶיךָ וְעַל זַרְעֲךָ, וְאִם קְלָלוֹת – עָלַי וְעַל נַפְשִׁי", שֶׁנֶּאֱמַר: "עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי". הָלַךְ וְהֵבִיא שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים, וְכִי שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים הָיָה מַאֲכָלוֹ שֶׁל יִצְחָק? וַהֲלֹא דִּי לוֹ בְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "צַדִּיק אוֹכֵל לְשׂבַע נַפְשׁוֹ". אֶלָּא אֶחָד כְּנֶגֶד הַפֶּסַח וְאֶחָד לַעֲשׂוֹת לוֹ מַטְעַמִּים לֶאֱכֹל, דְּתָנִינַן הַפֶּסַח אֵינוֹ בָּא אֶלָּא עַל הַשָּׂבַע. נִכְנַס וְאָמַר לוֹ: "קוּם נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי". אָמַר יִצְחָק: "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" בְּיִחוּד הַשֵּׁם, "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" בְּהֶגְיוֹן תּוֹרָה, "וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו" בְּכָל שְׁפִיכוּת דָּמִים וּבְכָל מָוֶת רַע. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁמַּכְרִיזִין בַּשָּׁמַיִם "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב", הַשָּׁמַיִם רוֹעֲשִׁים, וּכְשֶׁמַּכְרִיזִין בָּאָרֶץ "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב", כָּל מִי שֶׁהוּא שׂוֹמֵעַ וְעוֹשֶׂה חֶלְקוֹ עִם "הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עֲשָׂרָה בְּרָכוֹת בֵּרַךְ יִצְחָק לְיַעֲקֹב, עַל טַלֵּי שָׁמַיִם וְעַל דֶּגֶן הָאָרֶץ, כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶם נִבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" וְכוּ'. וּכְשֶׁיָּצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו, יָצָא מְעֻטָּר כְּחָתָן וְכַכַּלָּה בְּקִשּׁוּרֶיהָ, וְיָרַד עָלָיו תְּחִיַּת טַל מִן הַשָּׁמַיִם, וְנִדְשְׁנוּ עַצְמוֹתָיו וְנַעֲשָׂה גַּם הוּא גִּבּוֹר חַיִל וְכוֹחַ, לָכֵךְ נֶאֱמַר: "מִיַּדֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל".

פרק לג

"וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִיא", רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: וְכִי זֶרַע דָּגָן זָרַע יִצְחָק? חַס וְשָׁלוֹם! אֶלָּא לָקַח כָּל מַעֲשֵׂר מָמוֹנוֹ וְזָרַע צְדָקָה לָעֲנִיִּים וְלָאֶבְיוֹנִים, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה, קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד". וְכָל דָּבָר וְדָבָר שֶׁעִשֵּׂר פָּתַח לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאָה שְׁעָרִים שֶׁל מִינֵי בְרָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִיא מֵאָה שְׁעָרִים".

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִכֹּחַ צְדָקָה הַמֵּתִים עֲתִידִים לְהַחֲיוֹת. מִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין? מֵאֱלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי, שֶׁהָלַךְ לוֹ לְצָרְפַת וְקִבְּלַתּוּ אִשָּׁה אַלְמָנָה בְּכָבוֹד גָּדוֹל. אִמּוֹ שֶׁל יוֹנָה, וּמִפִּתּוֹ וּמִשָּׁמָן יְצָהָרוֹ הָיוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין הוּא וְהִיא וּבְנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יז, טו): "וַתֹּאכַל הִיא וְהוּא".

אָמַר רַבִּי לֵוִי: "הוּא וְהִיא" כְּתִיב, וְ"הִיא וְהוּא" קָרִינַן, בְּזְכוּת אֱלִיָּהוּ אָכְלוּ. לְאַחַר יָמִים חָלָה בֶּן הָאִשָּׁה וָמֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶּן הָאִשָּׁה" וְכוּ'. אָמְרָה לוֹ הָאִשָּׁה: "בָּאתָ אֵלַי בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וְהִזְכַּרְתָּ עֲוֹנִי עָלַי וּמֵת בְּנִי, אֶלָּא טוֹל כָּל מַה שֶּׁהֵבֵאתָ לִי וְתֵן לִי אֶת בְּנִי". עָמַד אֵלָיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! לֹא דַּי כָּל הָרָעוֹת שֶׁעָבְרוּ עַל רֹאשִׁי, אֶלָּא אַף הָאִשָּׁה הַזֹּאת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁמִּתּוֹךְ צָרַת בְּנָהּ דִּבְּרָה דָּבָר שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה, הֲבִיאָה עָלַי לְעַשְׁקֵנִי. עַכְשָׁו יִלְמְדוּ כָּל הַדּוֹרוֹת שֶׁיֵּשׁ תְּחִיַּת הַמֵּתִים. הָשֵׁב הַנֶּפֶשׁ הַיֶּלֶד הַזֶּה לְקִרְבּוֹ!". וְנֶעְתַּר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל אֵלִיָּהוּ" וְכוּ'. וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ אֶת הַיֶּלֶד" וְכוּ'.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: וְעַל זֶה אַתָּה תָּמֵהַּ? אַל תִּתְמַהּ! בֹּא וּרְאֵה מֵאֱלִישָׁע בֶּן שָׁפָט, שֶׁלֹּא הָיְתָה אִשָּׁה יְכוֹלָה לְהִסְתַּכֵּל בְּפָנָיו שֶׁלֹּא תָּמוּת. וְהָיָה מְהַלֵּךְ מֵהַר אֶל הַר וּמִמְּעָרָה אֶל מְעָרָה, וְהָלַךְ לְשׁוּנֵם וְקִבְּלַתּוּ אִשָּׁה בְּכָבוֹד גָּדוֹל. אֲחוֹתָהּ שֶׁל אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית, אִמּוֹ שֶׁל עוֹבֵד הַנָּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל שׁוּנֵם". אָמְרָה הָאִשָּׁה לְבַעְלָהּ: "אִישׁ הָאֱלֹהִים הַזֶּה, אֵין אִשָּׁה יְכוֹלָה לְהִסְתַּכֵּל לְפָנָיו שֶׁלֹּא תָּמוּת. אֶלָּא נַעֲשֶׂה נָא עֲלִיַּת קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה, וְכָל פַּעַם שֶׁהוּא עוֹבֵר יָסוּר שָׁם אֶל הָעֲלִיָּה", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה". קָרָא לַשּׁוּנַמִּית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר קְרָא לָהּ, וַיִּקְרָא לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח". וְלָמָּה עָמְדָה בַּפֶּתַח? אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיְתָה יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּפָנָיו שֶׁלֹּא תָּמוּת. אָמַר לָהּ:

"לַמּוֹעֵד הַזֶּה כְּעֵת חַיָּה אַתְּ חוֹבֶקֶת בֵּן", מִפְּרִי מֵעֶיךְ. אָמְרָה לוֹ: "אֲדֹנִי זָקֵן מְאֹד וְחָדְלָה מִמֶּנִּי אֹרַח נָשִׁים וְאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה. אַל, אֲדֹנִי, אִישׁ הָאֱלֹהִים, אַל תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ".

רַבִּי זְכַרְיָה אוֹמֵר: "רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה", עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רְצוֹנוֹ שֶׁל נָבִיא וְהָרְתָה וְיָלְדָה וְגָדַל הַנַּעַר. וְיָצָא לוֹ לְפוּגַת נֶפֶשׁ לִרְאוֹת בַּקּוֹצְרִים וְקָרָהוּ אָסוֹן וָמֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי

הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל אָבִיו אֶל הַקּוֹצְרִים". הֲדָא כָלְהוֹן עַד מָטֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשֶׁב עַל בִּרְכֶּיהָ עַד הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת".

הָלְכָה הָאִשָּׁה לְהַר הַכַּרְמֶל וְנָפְלָה פָנֶיהָ אַרְצָה לִפְנֵי אֱלִישָׁע, וְאָמְרָה: "הַלְוֹאי שָׁיְהְיֶה כְּלִי רֵיקָם אֶלָּא שֶׁנִּתְמַלֵּא וְנִשְׁפַּךְ". אָמַר הַנָּבִיא: "כָּל דָּבָר שֶׁהַקְּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה הוּא עוֹשֶׂה מַגִּיד לִי וְזֶה הַדָּבָר הֶעֱלִים מִמֶּנִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּבֹא אֶל אִישׁ" וְכוּ'. מַה הוּא "לְהַדְפָּהּ"? מְלַמֵּד שֶׁנָּתַן אֶת יָדוֹ בַּהוֹד שֶׁעַל גַּבֵּי דַּדֶּיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא אָמַר לִי".

לָקַח אֶת הַמִּשְׁעֶנֶת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וְנָתַן לְגֵיחֲזִי, וְאָמַר לוֹ: "אַל תְּדַבֵּר בְּפִיךְ כָּל דָּבָר מְאוּמָה, עַד שֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ וְנוֹתֵן אֶת הַמִּשְׁעֶנֶת הַזֹּאת עַל פְּנֵי הַנַּעַר וְיִחְיֶה".

הָיָה הַדָּבָר כְּשִׁחוֹק בְּעֵינָיו, וְכָל אָדָם שֶׁהָיָה פּוֹגֵעַ הָיָה אוֹמֵר: "הֲתַאֲמִין שֶׁהַמַּטֶּה הַזֶּה מְחַיֶּה אֶת הַמֵּת?" לְפִיכָךְ לֹא עָלְתָה בְּיָדוֹ עַד שֶׁהָלַךְ הוּא בְּרַגְלָיו וְנָתַן פִּיו עַל פִּיו וְעֵינָיו עַל עֵינָיו, וְהִתְחִיל מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתָ נִסִּים עַל יְדֵי אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ וְהֶחֱיָה אֶת הַמֵּת, כָּךְ יְחִיֶּה הַנַּעַר הַזֶּה!" וְנֶעְתַּר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה" "וַיִּגְהַר עָלָיו, וַיְזוֹרֶר הַנַּעַר עַד שֶׁבַע פְּעָמִים".

רַבִּי זְעִירָא אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַצְּדָקָה. בֹּא וּרְאֵה מִשְׁלּוּם בֶּן תִּקְוָה שֶׁהָיָה מִגְּדוֹלֵי הַדּוֹר וְהָיָה עוֹשֶׂה צְדָקוֹת בְּכָל יוֹם. וּמֶה הָיָה עוֹשֶׂה? הָיָה מְמַלֵּא אֶת הַחֲמָת מַיִם וְהָיָה יוֹשֵׁב עַל פֶּתַח הָעִיר, וְכָל אָדָם שֶׁהָיָה בָּא מִן הַדֶּרֶךְ הָיָה מַשְׁקֶה אוֹתוֹ וּמֵשִׁיב נַפְשׁוֹ עָלָיו. וּבִזְכוּת צְדָקוֹת שֶׁעָשָׂה שְׂרָתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב כב, יד): "וַיֵּלֶךְ חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן... אֶל חֻלְדָּה הַנְּבִיאָה אֵשֶׁת שַׁלֻּם בֶּן תִּקְוָה". וּלְמַפְרֵעַ נִקְרָא שְׁמוֹ בֶּן סַחְרָה, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר "כִּי טוֹב סַחְרָהּ", וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר "בֶּן סַחְרָה". וּכְשֶׁמֵּת בַּעְלָהּ חָסְרָה צְדָקוֹת בְּעָלֶיהָ וְיָצְאוּ כָל יִשְׂרָאֵל לִגְמֹל חֶסֶד עִם שַׁלּוּם בֶּן תִּקְוָה, וְרָאוּ אֶת הַגְּדוּד שֶׁבָּא אֲלֵיהֶם, וְהִשְׁלִיכוּ אֶת הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע. הָלַךְ הָאִישׁ וְנָגַע בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וְחָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּגַּע הָאִישׁ" וְכוּ'. וְאַחַר כָּךְ הוֹלִיד אֶת חֲנַמְאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן שַׁלֻּם דֹּדֵךְ" וְכוּ'.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַצְּדָקָה. בֹּא וּרְאֵה מְשָׁאוּל בֶּן קִישׁ שֶׁהֵסִיר אֶת הָאוֹבוֹת וְהַיִּדְּעוֹנִים מִן הָאָרֶץ, וְחָזַר וְאָהַב אֲשֶׁר שָׂנָא, וְהָלַךְ לוֹ לְעֵין דּוֹר לְאֵשֶׁת צְפַנְיָה אִמּוֹ שֶׁל אַבְנֵר, וְשָׁאֲלָה לוֹ בְּאוֹב. וְהֶעֱלָה אֶת שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא, וְרָאוּ הַמֵּתִים אֶת שְׁמוּאֵל עוֹלֶה וְעָלוּ עִמּוֹ, סְבוּרִים שֶׁהִגִּיעַ תְּחִיַּת הַמֵּתִים. וְרָאֲתָה הָאִשָּׁה וְנִבְהֲלָה הַרְבֵּה מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אַל תִּירְאִי כִּי מָה רָאִית". וְיֵשׁ אוֹמְרִים: צַדִּיקִים רַבִּים כַּיּוֹצֵא בּוֹ עָלוּ עִמּוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל הַמֵּתִים עוֹמְדִים בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים לְבוּשִׁים תַּכְרִיכֵיהֶם. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, בֹּא וּרְאֵה מִן הַזּוֹרֵעַ בָּאָרֶץ שֶׁהוּא זוֹרֵעַ עֲרֻמִּים וְעוֹלִים לְבוּשִׁים כַּמָּה קְלִפּוֹת. וְהַיּוֹרְדִים לְבוּשִׁים אֵין עוֹלִין לְבוּשִׁים? וְלֹא עוֹד, אֶלָּא בֹּא וּרְאֵה מִן חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁיָּרְדוּ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן שֶׁל אֵשׁ לְבוּשִׁים בְּתַכְרִיכֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא" וְכוּ'. לְמִדּוּ מִשְּׁמוּאֵל הַנָּבִיא שֶׁעָלָה וְהוּא מְעֻטָּף מְעִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֹּאמֶר אִישׁ זָקֵן עֹלֶה וְהוּא עֹטֶה מְעִיל" וְכוּ'.

רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: כָּל הַנְּבִיאִים נִתְנַבְּאוּ בְּחַיֵּיהֶם, וּשְׁמוּאֵל נִתְנַבֵּא בְּחַיָּיו וּלְאַחַר מוֹתוֹ, שֶׁאָמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל "אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתִי לִנְפֹּל בַּחֶרֶב וּתְהֵא מִיתָתְךָ כַּפָּרָה עָלֶיךָ וִיהֵא גּוֹרָלְךָ עִמִּי בְּמָקוֹם שֶׁאֲנִי שָׁם", וְשָׁמַע שָׁאוּל לַעֲצָתוֹ וְנָפַל בַּחֶרֶב הוּא וְכָל בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו". לָמָּה? שֶׁיִּהֵא חֶלְקוֹ עִם שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא לָעֲתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר "וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי". מַה הוּא "עִמִּי"? רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: עִמִּי בְּמִחִיצָתִי.

הִלֵּל הַזָּקֵן אוֹמֵר: אָמַר שְׁמוּאֵל לְשָׁאוּל, "לֹא דַיֶּךָ שֶׁלֹּא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ וְלֹא עָשִׂיתָ חֲרוֹן אַפּוֹ בַּעֲמָלֵק, אֶלָּא גַּם לִשְׁאוֹל לְךָ בָּאוֹב? אוֹי לָרוֹעֶה, אוֹי לַצֹּאנוֹ! בִּשְׁבִילְךָ נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֵּן ה' גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל".

רַבִּי תַּחֲנָא אוֹמֵר: גָּלוּ יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל וְלֹא הִנִּיחוּ מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְצִדְקִיָּה בֶּן מַעֲשֵׂיָה נַעֲשׂוּ רוֹפְאִים רוֹפְאֵי שֶׁקֶר, וְהָיוּ מְרַפְּאִים אֶת נְשֵׁי כַשְׂדִּים וּבָאִין עֲלֵיהֶם בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. שָׁמַע הַמֶּלֶךְ וְצִוָּה לִשְׂרָפָן. אָמְרוּ שְׁנֵיהֶם: "יְהוֹשֵׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק נֹאמַר שֶׁהָיָה עִמָּנוּ, וְהוּא מַצִּילֵנוּ מִשְּׂרֵפַת הָאֵשׁ". אָמְרוּ לוֹ: "אָדֹנִי הַמֶּלֶךְ, הָאִישׁ הַזֶּה הָיָה עִמָּנוּ בְּכָל דָּבָר". וְצִוָּה הַמֶּלֶךְ לִשְׂרֹף אֶת שִׁלְשְׁתָּן, וְיָרַד מִיכָאֵל הַמַּלְאָךְ וְהִצִּיל אֶת יְהוֹשֵׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק מִשְּׂרֵפַת הָאֵשׁ, וְהֶעֱלָהוּ לִפְנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק" וְכוּ', וּשְׁנֵיהֶם נִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ וְלֶקַח מֵהֶם קְלָלָה. "אֲשֶׁר קְלָלֵם מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאֵשׁ" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "אֲשֶׁר קָלָם". הָא לָמַדְנוּ שֶׁנִּתְחַתּוּ שַׁעֲרוֹתָיו בַּעֲוֹנוֹתֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּגֵאוֹת רָשָׁע יִדְלַק עָנִי" וְכוּ'. הֲלֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: כְּשֶׁהֵבִיא נְבוּכַדְנֶצַּר עֲלִילוֹת שֶׁל דְּבָרִים עַל יִשְׂרָאֵל לְהָרְגָן, הֶעֱמִיד צֶלֶם בְּבִקְעַת דּוּרָא וְהוֹצִיא כְּרוֹז וְאָמַר: "כָּל מִי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּחֲוֶה לַצֶּלֶם הַזֶּה יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ". וְיִשְׂרָאֵל לֹא בָטְחוּ בְּצֵל יוֹצְרָם וּבָאוּ הֵם וּנְשֵׁיהֶם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַעֲבוֹדָה זָרָה. וְדָנִיֵּאל, שֶׁהָיוּ קוֹרְאִים אוֹתוֹ אֱלֹהֵיהֶם, הָיָה גֶּנַאי לָהֶם לִשְׂרֹפוֹ בָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַד אָחֳרָן" וְכוּ'. וְנָטְלוּ אֶת חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְנָתְנוּ אוֹתָם לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וּבָא גַּבְרִיאֵל הַמַּלְאָךְ וְהִצִּילוֹ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ. אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: "הֱיִיתֶם יוֹדְעִים שֶׁיֵּשׁ לָכֶם אֱלוֹהַּ מְשַׁזִּיב וּמַצִּיל, לָמָּה שְׁבַקְתּוּן לֵאלֹהֵיכֶם וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהַצִּיל? אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעֲשִׂיתֶם בְּאַרְצְכֶם וְהֶחֱרַבְתֶּם

אוֹתָהּ, כֵּן אַתֶּם מְבַקְּשִׁים לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ הַזֹּאת וּלְהַחֲרִיב אוֹתָהּ". וְצִוָּה הַמֶּלֶךְ וְהָרְגוּ כֻּלָּם. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ כֻלָּם הֲרוּגֵי חֶרֶב? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם, הַנָּבֵא בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְחָיוּ". רַבִּי פִּינְחָס אוֹמֵר: לְאַחַר עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁנֶּהֶרְגוּ הֲרוּגִים בְּבָבֶל, שָׂרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל יְחֶזְקֵאל, וְהוֹצִיאוֹ לְבִקְעַת דּוּרָא וְהֶרְאָהוּ עֲצָמוֹת יְבֵשׁוֹת הַרְבֵּה מְאֹד. אָמַר לוֹ: בֶּן אָדָם מָה אַתָּה רוֹאֶה? אָמַר לוֹ: אֲנִי רוֹאֶה כָּאן עֲצָמוֹת יְבֵשׁוֹת. אָמַר לוֹ: יֵשׁ בִּי כֹּחַ לְהַחֲיוֹת יוֹתֵר מִכָּאן, אֶלָּא "אָמַר ה' אֱלֹהִים אַתָּה יָדָעְתָּ", כְּאֵלּוּ לֹא הֶאֱמִין. לְפִיכָךְ לֹא נִקְבְּרוּ עַצְמוֹתָיו בְּאֶרֶץ טָהוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ טְמֵאָה, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר "וְאַתָּה עַל אֶרֶץ טְמֵאָה תָּמוּת". אָמַר לוֹ: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! מָה הַנִּבּוּאָה מְבִיאָה עֲלֵיהֶם עֶצֶם וּבָשָׂר, שֶׁאָכְלוּ מֵהֶם וּמֵתוּ בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת הָיְתָה מְקֹרֶבֶת "עֶצֶם אֶל עַצְמוֹ".

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: יָרַד עֲלֵיהֶם טַל תְּחִיָּה מִן הַשָּׁמַיִם, וּכְמַעְיָן שֶׁהוּא נוֹבֵעַ וְהוֹצִיא מַיִם, כָּךְ הָיוּ נוֹבְעִים וְעוֹלִים עֲלֵיהֶם בָּשָׂר וַעֲצָמוֹת וְגִידִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתִי וְהִנֵּה עֲלֵיהֶם גִּידִים" וְכוּ'. אָמַר לוֹ: "הִנָּבֵא אֶל הָרוּחַ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא אֶל הָרוּחַ, מֵאַרְבַּע רוּחוֹת בֹּאִי הָרוּחַ וּפְחִי בַּהֲרוּגִים הָאֵלֶּה וְיִחְיוּ". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָצְאוּ אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם וּפָתְחוּ אוֹצְרוֹת הַנְּשָׁמוֹת וְהֶחֱזִיר כָּל רוּחַ וְרוּחַ לְגוּפָהּ כַּאֲשֶׁר הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְנַבֵּאתִי כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי וַתָּבוֹא בָהֶם הָרוּחַ וַיִּחְיוּ" וְכוּ'. כָּתוּב בְּמִצְרַיִם: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד", מַהוּ "בִּמְאֹד מְאֹד"? מָה לְהַלָּן שִׁשִּׁים רִבּוֹא, אַף כָּאן שִׁשִּׁים רִבּוֹא. וְכֻלְּהוֹן עָמְדוּ עַל רַגְלֵיהוֹן חוּץ מֵאִישׁ אֶחָד. אָמַר הַנָּבִיא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, מַה טִּיבוֹ שֶׁל זֶה הָאִישׁ?" אָמַר לוֹ: "בְּנָשֶׁךְ נָתַן וּבְתַרְבִּית לָקַח. וְחַי אֲנִי – לֹא יִחְיֶה!" בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים וּבוֹכִים וְאוֹמְרִים: "הָיִינוּ מְקֻוִּים לְאוֹר וּבָא חֹשֶׁךְ, וְהָיִינוּ מְקֻוִּים לְעָמֹד עִם כָּל יִשְׂרָאֵל בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים וְעַכְשָׁו אָבְדָה תִּקְוָתֵנוּ. הָיִינוּ מְקֻוִּים לְהִתְקַבֵּץ עִם כָּל יִשְׂרָאֵל וְעַכְשָׁו נִגְזַרְנוּ לָנוּ". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַנָּבִיא: "לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם: חַי אֲנִי שֶׁאֲנִי מַעֲמִיד אֶתְכֶם בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים לֶעָתִיד לָבוֹא וּמְקַבֵּץ אֶתְכֶם עִם כָּל יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ", שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי פֹּתֵחַ אֶת קִבְרוֹתֵיכֶם וְהַעֲלֵיתִי אֶתְכֶם וְנָתַתִּי אֶת רוּחִי בָּכֶם".

פרק לד

"רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא" (דברים לב, לט), רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: וְכִי מָה רָאָה הַכָּתוּב לוֹמַר שְׁנֵי פְּעָמִים "כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא"? אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וַאֲנִי הוּא בָּעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי הוּא שֶׁגָּאַלְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וַאֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִגְאוֹל אוֹתָם סוֹף מַלְכוּת הָרְבִיעִי. לְכָךְ אָמַר "אֲנִי אֲנִי הוּא". כָּל מִי שֶׁיֹּאמַר שֵׁשׁ אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲנִי אֶמִיתֶנּוּ בְּמָוֶת שֶׁאֵין תְּחִיָּה, וְכָל גּוֹי שֶׁיֹּאמַר שֶׁאֵין אֱלוֹהַּ אֶלָּא אֲנִי, אֲנִי אֶחֱיֶהוּ בְּמָוֶת

שֵׁנִי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. שֶׁאֲנִי מֵמִית וּמְחַיֶּה, לְכָךְ נֶאֱמַר "אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה". מָחַצְתִּי אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת עַמָּהּ בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים אֶרְפָּא לָהֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר "מָחַצְתִּי אֶת יְרוּשָׁלַיִם וַאֲנִי אֶרְפָּא". וְכָל מַלְאָךְ וְשָׂרָף לֹא יַצִּילוּ אֶת הָרְשָׁעִים מִדֵּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל".

רַבִּי יְהוֹנָתָן אוֹמֵר: כָּל הַמֵּתִים עוֹלִין לַתְּחִיָּה חוּץ מִדּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר "מֵתִים בַּל יִחְיוּ". אֵלּוּ הַגּוֹיִם שֶׁהֵם כִּנְבֵלַת הַבְּהֵמָה שֶׁיְּקוּמוּ בְּיוֹם הַדִּין, אֲבָל דּוֹר הַמַּבּוּל אַף בְּיוֹם הַדִּין אֵינָם עוֹמְדִים, שֶׁנֶּאֱמַר "רְפָאִים בַּל יָקוּמוּ". וְכָל נַפְשׁוֹתֵיהֶם נַעֲשִׂים רוּחוֹת וּמַזִּיקִין לְאָדָם מִיּשְׂרָאֵל. עוֹד שֶׁנֶּאֱמַר "לְכֵן פָּקַדְתִּ וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל זֵכֶר לָמוֹ".

רַבִּי זְכַרְיָה אוֹמֵר: שְׁנַת הַלַּיְלָה דּוֹמָה לָעוֹלָם הַזֶּה, וְקִיצַת הַבֹּקֶר דּוֹמָה לָעוֹלָם הַבָּא. וּמַה שְׁנַת הַלַּיְלָה? אָדָם שׁוֹכֵב וְיָשֵׁן וְרוּחוֹ שׁוֹטֶטֶת בְּכָל הָאָרֶץ וּמַגֶּדֶת לוֹ בַּחֲלוֹם כָּל דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחֲלוֹם בְּחֶזְיוֹן לַיְלָה... אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים וּבְמֹסָרָם יַחְתֹּם". כָּךְ הַמֵּתִים, רוּחוֹת מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ וּמַגֶּדֶת לָהֶם כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה, אֲבָל הֵם נוֹתְנִין שֶׁבַח וְרֶנֶן לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא עָתִיד לְהַחֲיוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם". וּיקִיצַת הַבֹּקֶר דּוֹמָה לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה" וְכוּ'.

חֲמִשָּׁה קוֹלָן יוֹצֵא מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ וְאֵין הַקּוֹל נִשְׁמָע. בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרְתִין אֶת הָאֵילָן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פְּרִי הַקּוֹל יוֹצֵא מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ וְאֵין הַקּוֹל נִשְׁמָע, וּבְשָׁעָה שֶׁהַנָּחָשׁ נִפְשָׁט, וּבְשָׁעָה שֶׁהָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת מִבַּעְלָהּ, (ובשעה שהאשה עם בעלה בעילה ראשונה, אבל אין קולה נשמע) וּבְשָׁעָה שֶׁהַוֹּלֵד יוֹצֵא מִן הַגּוּף עַד שֶׁתִּרְאֶה אֶת הַשְּׁכִינָה.

רַבִּי עֲזַרְיָה אָמַר: כָּל הַנְּפָשׁוֹת חוֹזְרוֹת וְנֶאֱסָפוֹת אִישׁ אֶל דּוֹר אֲבוֹתָיו וְאֶל עַמָּיו, צַדִּיקִים עִם הַצַּדִּיקִים וּרְשָׁעִים עִם הָרְשָׁעִים. שֶׁכֵּן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ: "וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם". מִכָּאן שֶׁתָּרַח אָבִיו עָשָׂה תְּשׁוּבָה. וְכִי כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצֵאת מִן הַגּוּף זֶה הוּא הַשָּׁלוֹם? אֶלָּא שֶׁהַצַּדִּיקִים מַקְדִּימִין לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָבֹא שָׁלוֹם יָנוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם". וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל קִבְרֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם".

רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר: כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁמֵּתִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ נַפְשׁוֹתָם נֶאֱסָפוֹת אֶל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים". וְכָל הַמֵּתִים מִן הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ נַפְשׁוֹתָם נִשְׁלָכוֹת בַּקֶּלַע חוּצָה לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶת נֶפֶשׁ אוֹיְבֶיךָ יְקַלְּעֶנָּה בְּתוֹךְ כַּף הַקֶּלַע".

לֶעָתִיד לָבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹחֵז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וּמְנַעֵר אוֹתָהּ מִכָּל טֻמְאָה, כְּאָדָם שֶׁמְּנַעֵר אֶת הַבֶּגֶד וּמַשְׁלִיךְ כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ וּמַשְׁלִיךְ אוֹתָהּ לַחוּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶאֱחֹז בְּכַנְפוֹת הָאָרֶץ וְיִנָּעֲרוּ רְשָׁעִים מִמֶּנָּה".

שְׁלֹשָׁה אֲהוּבִים יֵשׁ לוֹ לָאָדָם בְּחַיָּיו, וְאֵלּוּ הֵן: בָּנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וּמָמוֹנוֹ וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וּבְשָׁעַת פְּטִירָתוֹ מִן הָעוֹלָם קוֹרֵא לְבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וְאוֹמֵר לָהֶם: "בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, הוֹצִיאוּנִי מִדִּין הַמָּוֶת הָרַע הַזֶּה!" וְהֵם אוֹמְרִים לוֹ: "וַהֲלֹא שָׁמַעְתָּ וְאֵין שׁוֹלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת? וְלֹא כָךְ כָּתוּב 'אָח לֹא פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ'?" וַאֲפִלּוּ מָמוֹנוֹ שֶׁהוּא אוֹהֵב אוֹתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לִפְדּוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ". לָמָּה? "וְיֵקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם". מִדָּבָר זֶה לְעוֹלָם אֶלָּא "לֵךְ לְשָׁלוֹם, תָּנוּחַ עַל מִשְׁכָּבְךָ וְתַעֲמֹד לְגוֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין, וִיהֵא חֶלְקְךָ עִם חֲסִידֵי עוֹלָם". וּכְשֶׁהוּא רוֹאֶה בֵּן, מַכְנִיס אֶת מָמוֹנוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: "הַרְבֵּה טָרַחְתִּי עָלֶיךָ לְיָלָה וְיוֹם, בַּמִּישׁוֹר וּבָהָרִים. בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, פְּדֵנִי מִן הַמָּוֶת הַזֶּה וְהַצִּילֵנִי מִן הַמִּיתָה!" וְהוּא מְשִׁיבוֹ: "וַהֲלֹא שָׁמַעְתָּ 'לֹא יוֹעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה'?" אַחֲרֵי כֵן הוּא מַכְנִיס מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְאוֹמֵר לָהֶם: "בּוֹאוּ וְהַצִּילוּנִי מִן הַמָּוֶת הַזֶּה, וְתַחְזְקוּ עִמִּי וְאַל תַּנִּיחוּנִי לָצֵאת מִן הָעוֹלָם, שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ לָכֶם תּוֹחֶלֶת עָלַי אִם אִנָּצֵל". וְכֵן מְשִׁיבִים לוֹ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים: "לֵךְ לְשָׁלוֹם, עַד שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְשָׁם אָנוּ מַקְדִּימִין אוֹתָךְ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ".

שִׁבְעַת יְמֵי הָאֵבֶל מַתְחִיל הַגּוּף לְהִתְלִיעַ רִמָּה וְחוֹזֵר הַגּוּף לֶעָפָר כְּשֶׁהָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת יב, ז) "וְיָשׁוֹב הֶעָפָר עַל הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה". וּמִנַּיִן אָנוּ לְמֵדִין שֶׁהַנֶּפֶשׁ נִתְּנָה מִן הַשָּׁמַיִם? בֹּא וּרְאֵה: כְּשֶׁיָּצַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאָדָם, מֶה עָשָׂה? נָשַׁם אֶת פִּיו וְנִזְרְקָה בּוֹ נְשָׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים".

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל הַמֵּתִים כַּעֲפַר הָאָרֶץ, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר מִן הַגּוּף אֶלָּא כְּמִלֹּא תַרְוִד רָקֵב, וְהוּא מִתְעָרֵב בֶּעָפָר כְּשְׁאוֹר שֶׁהוּא מִתְעָרֵב בָּעִסָּה. לֶעָתִיד לָבֹא, כְּשֶׁיִּפְקֹד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן פִּקְדּוֹנוֹת כָּל גּוּפוֹת, הוּא מְעָרֵב בָּאָרֶץ כָּעָפָר, מְיַפֶּה וּמַרְבֶּה אוֹתָהּ. מְיַד כָּל הָאָרֶץ רָעֲשָׁה וְהָהָרִים מִזְדַּעְזְעִים וּקְבָרוֹת נִפְתָּחוֹת, וַאֲנִי אוֹמֵר: קְבָרוֹת מִתְפָּרְדוֹת אִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹשִׁיעָם ה' אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא".

רַבִּי עֲזַרְיָה אוֹמֵר: כָּל הַנְּפָשׁוֹת בְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי". לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶחָד שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק וּמַפְתֵּחַ בְּיָדוֹ. כָּל זְמַן שֶׁהַמַּפְתֵּחַ בְּיָדוֹ, כָּל מָמוֹנוֹ בְּיָדוֹ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַפְתֵּחַ שֶׁל בֵּית הַקְּבָרוֹת וּמַפְתֵּחַ אוֹצְרוֹת הַנְּשָׁמָה בְּיָדוֹ. לֶעָתִיד לָבֹא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹתֵחַ אֶת הַקְּבָרוֹת וּפוֹתֵחַ אֶת אוֹצְרוֹת הַנְּשָׁמָה, וּמַחֲזִיר כָּל רוּחַ וְרוּחַ בְּגוּף בָּשָׂר אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "תִּשְׁלַח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה". הַנֶּפֶשׁ דּוֹמָה לְיוֹצְרָהּ. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה, כָּךְ הַנֶּפֶשׁ רוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאֵית. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפָנָיו אֵין שְׁנָה, כָּךְ הַנֶּפֶשׁ אֵינָהּ יְשֵׁנָה. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹבֵל אֶת עוֹלָמוֹ, כָּךְ הַנֶּפֶשׁ סוֹבֶלֶת לְכָל הַגּוּף. וְכָל הַנְּפָשׁוֹת שֶׁלּוֹ הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יח, ד) "הֵן כָּל הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אֶרֶץ אֶמְלְלָה מֵרָעַת כָּל דָּרֶיהָ, כְּאָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וְאֵין בּוֹ כֹּחַ. שֶׁנֶּאֱמַר: "נִבְעַר כָּל אָדָם", וְהָאָרֶץ חָנְפָה תַּחַת יוֹשְׁבֶיהָ וְאֵין בָּהּ כֹּחַ לַעֲמֹד וְלִתֵּן פֵּרוֹתֶיהָ.

לֶעָתִיד לָבֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִיד טַל תְּחִיָּה וּמְחַיֶּה אֶת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן". "יִחְיוּ מֵתֶיךָ" – אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁמֵּתוּ בְּטוּחִים עַל שְׁמוֹ. "נְבֵלָתִי יְקוּמוּן" – אֵלּוּ הַגּוֹיִם שֶׁהֵם כְּנִבְלַת בְּהֵמוֹת, שֶׁיְּקוּמוּ לִפְנֵי הַדִּין אֲבָל לֹא יִחְיוּ. "הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר" – אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים שֶׁהֵם שׁוֹכְנֵי עָפָר אֶרֶץ. "כִּי טַל אוֹרוֹת טַלֶּךָ" – אֵין לַצַּדִּיקִים אֶלָּא טַל אוֹרוֹת, וְהוּא נוֹתֵן רְפוּאוֹת לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל". וּמַה הוּא נוֹתֵן רְפוּאוֹת לָאָרֶץ? אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם: אַדְמָא תַּקִּיפְדָּתָא תַּפְלוֹט, וְהַיְינוּ "וְאֶרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל". שֶׁמְּלֵא טַל תְּחִיַּת הַמֵּתִים. וּלְעָתִיד לָבוֹא מְנַעֵר שְׂעַר רֹאשׁוֹ וּמוֹרִיד טַל תְּחִיַּת הַמֵּתִים וּמְחַיֶּה אֶת הַמֵּתִים. מָלֵא טַל תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "פִּתְחִי לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַּמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא טָל".

פרק לה

"טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ" (קהלת ז, ח), הַבְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁבֵּרַךְ יִצְחָק לְיַעֲקֹב עַל טַלְלֵי שָׁמַיִם וְעַל דֶּגֶן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם". הַבְּרָכוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת בִּרְכוֹת יְסוֹד עוֹלָם וְאֵין בָּהֶם הֶפְסֵק לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָּעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ", וְעוֹד הוֹסִיף לוֹ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר "וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ" הֲוֵי אוֹמֵר טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ. "טוֹב אֹרֶךְ אַפַּיִם מִגְּבַהּ רוּחַ", דָּבָר זֶה אָמַר יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם הוּא מַאֲרִיךְ אֶת רוּחוֹ וְאוֹמֵר כָּל דִּבְרֵי נְגִינוֹת. "מִגְּבַהּ רוּחַ" זֶה עֵשָׂו הָרִשָׁע שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם הָיָה אוֹכֵל מְצֵידוֹ וּמַגַּסּוּת רוּחוֹ לֹא הָיָה נוֹתֵן מִמַּאֲכָלוֹ לְיַעֲקֹב מְאוּמָה. פַּעַם אַחַת יָצָא לְצוּד צַיִד וְלֹא עָלְתָה בְיָדוֹ וְרָאָה יַעֲקֹב אוֹכֵל מַאֲכָל עֲדָשִׁים וְחָמַד אוֹתָם בְּלִבּוֹ וְאָמַר לוֹ "הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה". אָמַר לוֹ יַעֲקֹב: אָדֹם יָצָאתָ מִמְּעֵי אִמֶּךָ וּמַאֲכָל אָדֹם חָמַדְתָּ לֶאֱכֹל, עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֱדוֹם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: הָעֲדָשִׁים מַאֲכַל צָרָה הֵם וְאֵבֶל. תֵּדַע לְךָ, כְּשֶׁנֶּהֱרַג הֶבֶל הָיוּ אֲבוֹתָיו אוֹכְלִין עַל אֵבְלוֹ מַאֲכַל עֲדָשִׁים בְּאֵבֶל וּבְצָרָה. וּכְשֶׁנִּשְׁתַּרַף הָרָן בְּאוּר הַכַּשְׂדִּים, הָיוּ הוֹרָיו אוֹכְלִין עַל אֵבְלוֹ מַאֲכַל עֲדָשִׁים בְּאֵבֶל וּבְצָרָה. וְיַעֲקֹב הָיָה אוֹכֵל מַאֲכַל עֲדָשִׁים בְּאֵבֶל וְצָרָה עַל שֶׁהָיְתָה מַלְכוּת וְשָׂרָה וּבְכוֹרָה שֶׁל עֵשָׂו, וּבְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵת אַבְרָהָם אָבִינוּ זְקֵנוֹ. וְיִשְׂרָאֵל אוֹכְלִין מַאֲכַל עֲדָשִׁים בְּאֵבֶל וְצָרָה עַל אֵבֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְעַל גָּלוּת יִשְׂרָאֵל. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין בְּנֵי עֵשָׂו נוֹפְלִין עַד שֶׁיָּבֹא שָׂרִיד מִיַּעֲקֹב וְיִתֵּן לִבְנֵי עֵשָׂו מַאֲכַל עֲדָשִׁים

בְּאֵבֶל וּבְצָרָה, וְיִקַּח מֵהֶם שְׁרֵרַת מַלְכוּת וּבְכוֹרָה שֶׁקָּנָה יַעֲקֹב מִמֶּנּוּ בִּשְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ".

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כָּל מָקוֹם שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ הוֹלְכִים, הָיְתָה הַבְּאֵר מְהַלֶּכֶת לִפְנֵיהֶם. וְחוֹפְרִין שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וּמוֹצִיאִין אוֹתָהּ לִפְנֵיהֶם. וְחָפַר יִצְחָק בָּאָרֶץ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וּמָצָא אוֹתָהּ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֹת הַמַּיִם". חָפַר בָּאָרֶץ שְׁנֵי פְּעָמִים וּמָצָא אוֹתָהּ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בַּנָּחַל". וְכָתוּב בִּירוּשָׁלַיִם: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַיִם". הִיא הַבְּאֵר שֶׁעֲתִידָה לַעֲלוֹת בִּירוּשָׁלַיִם וּלְהַשְׁקוֹת אֶת כָּל סְבִיבוֹתֶיהָ. וְעַל שֶׁמָּצְאוּ אוֹתָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים, קָרְאוּ אוֹתָהּ שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה". וְעַל שֵׁם הַבְּאֵר נִקְרֵאת הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

בֶּן שִׁבְעִים וְשֶׁבַע שָׁנָה הָיָה יַעֲקֹב בְּצֵאתוֹ מִבֵּית אָבִיו, וְהָיְתָה הַבְּאֵר מְהַלֶּכֶת לְפָנָיו מִבְּאֵר שֶׁבַע עַד הַר הַמּוֹרִיָּה מַהֲלַךְ שְׁנֵי יָמִים. וְהִגִּיעַ בַּחֲצִי הַיּוֹם לְשָׁם, וּפָגַע בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ מָקוֹם? אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהַצַּדִּיקִים שָׁם, הוּא נִמְצָא עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "יַעֲקֹב, הַלְּחֶם בְּצִקְלוֹנְךָ וְהַבְּאֵר לְפָנֶיךָ, לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בַּמָּקוֹם הַזֶּה". אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַד עַכְשָׁו לֹא יָרַד הַשֶּׁמֶשׁ חֲמִשִּׁים יְרִידוֹת, וְאֲנִי שׁוֹכֵב בַּמָּקוֹם, וּבְלֹא עִתּוֹ בָּא הַשֶּׁמֶשׁ בַּמַּעֲרָב". וְהִבִּיט יַעֲקֹב וְרָאָה אֶת הַשֶּׁמֶשׁ בָּא בַּמַּעֲרָב, וַיָּלֶן שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשָּׁמֶשׁ".

לָקַח יַעֲקֹב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים מֵאַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ שֶׁנֶּעֱקַד עָלָיו יִצְחָק אָבִיו, וַיָּשֶׂם אוֹתָם מְרַאֲשׁוֹתָיו בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְהוֹדִיעוֹ שֶׁעֲתִידִין לַעֲמֹד מִמֶּנּוּ שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים. וְנַעֲשׂוּ כֻּלָּן אֶבֶן אַחַת לְהוֹדִיעוֹ שֶׁכֻּלָּם עֲתִידִין לִהְיוֹת גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ".

רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר: בְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כָּל הָאוֹתוֹת. הֶרְאָהוּ סֻלָּם עוֹמֵד מִן הָאָרֶץ וְעַד הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם" וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת עוֹלִים וְיוֹרְדִים בּוֹ, וְרוֹאִין פָּנָיו שֶׁל יַעֲקֹב וְאוֹמְרִים: "זֶה הַפָּנִים כְּפָנֵי הַחַיָּה שֶׁבְּכִסֵּא הַכָּבוֹד". אֵלּוּ עוֹלִים וְאֵלּוּ יוֹרְדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ". וְהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מוֹשְׁלִין וְאוֹבְדִין, וְהֶרְאָהוּ שַׂר מַלְכוּת בָּבֶל עוֹלֶה שִׁבְעִים עֲוֹנוֹת וְיוֹרֵד, וְהֶרְאָהוּ שַׂר מַלְכוּת מָדַי עוֹלֶה חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם עֲוֹנוֹת וְיוֹרֵד. וְהֶרְאָהוּ שַׂר מַלְכוּת יָוָן עוֹלֶה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים עֲוֹנוֹת וְיוֹרֵד. וְהֶרְאָהוּ שַׂר מַלְכוּת אֱדוֹם עוֹלֶה וְאֵינוֹ יוֹרֵד וְאוֹמֵר: "אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֲדַמֶּה לְעֶלְיוֹן". אָמַר לוֹ יַעֲקֹב: "אַף אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד אֶל יַרְכְּתֵי בוֹר". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר".

הִשְׁכִּים יַעֲקֹב בְּפַחַד גָּדוֹל וְאָמַר: "בֵּיתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמָּקוֹם הַזֶּה", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה". מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל הַמִּתְפַּלֵּל בַּמָּקוֹם הַזֶּה בִּירוּשָׁלַיִם כְּאִלּוּ הִתְפַּלֵּל לְפָנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁשַּׁעַר הַשָּׁמַיִם שָׁם הוּא וּפֶתַח פָּתוּחַ לִשְׁמֹעַ תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם".

וַיָּשָׂם יַעֲקֹב לְלִקֹּט אֶת הָאֲבָנִים, וּמָצָא אוֹתָם כֻּלָּם אֶבֶן אַחַת, וְשָׂם אוֹתָהּ מַצֵּבָה בְּתוֹךְ הַמָּקוֹם, וַיֵּרֶד לוֹ שֶׁמֶן מִן הַשָּׁמַיִם וַיִּצֹק עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל רֹאשָׁהּ". מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָטָה רֶגֶל יְמִינוֹ וְטָבְעָה הָאֶבֶן עַד עִמְקֵי תְהוֹמוֹת, וְעָשָׂה אוֹתָהּ סְנִיף לָאָרֶץ כְּאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה סְנִיף לְכִפָּה. לְפִיכָךְ נִקְרָא אֶבֶן הַשְׁתִיָּה, שְׁמִשָּׁם הוּא טָבוּר הָאָרֶץ, וּמִשָּׁם נִמְתְּחָה כָּל הָאָרֶץ, וְעָלֶיהָ הֵיכַל ה' עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים".

וַיִּפֹּל יַעֲקֹב עַל פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֶבֶן הַשְׁתִיָּה, וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, אִם תְּשִׁיבֵנִי לַמָּקוֹם הַזֶּה בְּשָׁלוֹם אֶזְבְּחָה לְפָנֶיךָ זִבְחֵי תוֹדוֹת וְעוֹלוֹת", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר". וְשָׁם הִנִּיחַ אֶת הַבְּאֵר וּמִשָּׁם נָשָׂא רַגְלָיו, וּכְהֶרֶף עַיִן בָּא לְחָרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו", וְאוֹמֵר: "וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע" וְכוּ'. וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדַּשׁ בִּצְדָקָה, וְעָנוּ הָעֶלְיוֹנִים וְאָמְרוּ: בָּרוּךְ אַתָּה ה', הָאֵל הַקָּדוֹשׁ.

פרק לו

"בְּלֶכְתְּךָ לֹא יֵצַר צַעֲדֶךָ, וְאִם תָּרוּץ לֹא תִכָּשֵׁל" (משלי ד, יב).

לֹא צָרוּ צְעָדָיו שֶׁל יַעֲקֹב וְלֹא נִכְשַׁל כֹּחוֹ, וּכְגִבּוֹר גָּלַל הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר, וְהָיְתָה הַבְּאֵר עוֹלָה וְשׁוֹפַעַת מַיִם חוּצָה לָהּ, וְרָאוּ הָרוֹעִים וְתָמְהוּ, שֶׁכֻּלָּם לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לְגַלּוֹל אֶת הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת הָאֶבֶן".

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁהוּא נִכְנָס לְעִיר וּמָצָא נְעָרוֹת יוֹצְאוֹת לְפָנָיו – דַּרְכּוֹ מַצְלַחַת לְפָנָיו. וּמִנַּיִן תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן? בֹּא וּרְאֵה מֵאֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם, שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לָעִיר וּמָצָא נְעָרוֹת יוֹצְאוֹת לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת".

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִצְלִיחַ דַּרְכּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהוָה הִצְלִיחַ דַּרְכִּי".

וְעוֹד מִמִּי אַתָּה לָמֵד? מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנַס לָעִיר מָצָא נְעָרוֹת יוֹצְאוֹת לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת", וְהִצְלִיחַ דַּרְכּוֹ וְגָאַל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. וּמִנַּיִן תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן? בֹּא וּרְאֵה מִשָּׁאוּל, עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לָעִיר מָצָא נְעָרוֹת יוֹצְאוֹת לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵמָּה עוֹלִים בְּמַעֲלֵה הָעִיר" וְכוּ', וְהִצְלִיחַ דַּרְכּוֹ וְעָלָה לַמְלוּכָה. וּמִנַּיִן? מִיַּעֲקֹב, עַד שֶׁלֹּא נִכְנַס לָעִיר מָצָא נְעָרוֹת יוֹצְאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה".

רַב הוּנָא אָמַר: הַכֹּל צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. קֹדֶם שֶׁיָּבֹא יַעֲקֹב לְחָרָן, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח מַגֵּפָה בְּצֹאנוֹ שֶׁל לָבָן וְנִשְׁתַּיְּרוּ מִמֶּנּוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה, מַה שֶּׁהָיְתָה רָחֵל רוֹעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי רֹעָה הִיא". וּמִנַּיִן שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר מְעַט מֵהַרְבֵּה? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיַעֲקֹב רָעָה אֶת צֹאן לָבָן הַנוֹתָרוֹת", רְצוֹנוֹ לוֹמַר הַנּוֹתָרוֹת מִן הַמַּגֵּפָה. "וַיְבָרֶךְ ה' אֹתְךָ לְרַגְלָי", וְכִי רַגְלוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לְהַפְרוֹת וּלְהַרְבּוֹת צֹאנוֹ שֶׁל לָבָן? אֶלָּא מִכָּאן שֶׁיֵּשׁ רֶגֶל לְאָדָם מְבֹרֶכֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבָרֶךְ ה' אֹתְךָ לְרַגְלָי", וְכֵן לָבָן אָמַר לְיַעֲקֹב: "נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה' בִּגְלָלֶךָ".

כְּשֶׁשָּׁמַע לָבָן אֶת שֶׁמַע יַעֲקֹב בֶּן אֲחוֹתוֹ וְכוֹחַ גְּבוּרָתוֹ שֶׁעָשָׂה עַל הַבְּאֵר, רָץ לִקְרָאתוֹ לְנַשְּׁקוֹ וּלְחַבְּקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כט יג): "וַיְהִי כִשְׁמֹעַ לָבָן אֶת שֶׁמַע יַעֲקֹב בֶּן אֲחֹתוֹ" וְכוּ'. "וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הֲכִי אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם" (בראשית כט טו), וְכִי אָחִיו הָיָה? וַהֲלֹא בֶּן אֲחוֹתוֹ הָיָה! אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁבֶּן אֲחוֹתוֹ שֶׁל אָדָם קָרוּי כְּבָנוֹ וּבֶן אָחִיו שֶׁל אָדָם כְּאָחִיו. מֵאַיִן אָנוּ לְמֵדִים? מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט אַל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ". וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו". וְכִי אָחִיו הָיָה? וַהֲלֹא בֶּן אָחִיו הָיָה! אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁבְּנֵי אָחִיו שֶׁל אָדָם כְּאָחִיו.

וּבְנֵי בָנָיו שֶׁל אָדָם כְּבָנָיו, מִנַּיִן שֶׁהֵם כְּבָנָיו? מִיַּעֲקֹב, שֶׁאָמַר: "אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי". וְכִי בָּנָיו הָיוּ? וַהֲלֹא בְּנֵי בָנָיו הָיוּ! אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁבְּנֵי בָנָיו שֶׁל אָדָם כְּבָנָיו. הִתְחִיל יַעֲקֹב לַעֲבֹד בָּאִשָּׁה שֶׁבַע שָׁנִים. לְאַחַר שֶׁבַע שָׁנִים, עָשָׂה מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים וְלָקַח אֶת לֵאָה, וְעוֹד הוֹסִיף שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וְלָקַח אֶת רָחֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת" וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיְמַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת, וְנֶאֱסְפוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לִגְמֹל חֶסֶד עִם יַעֲקֹב אָבִינוּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב "וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה".

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתֶּם גְּמַלְתֶּם חֶסֶד עִם יַעֲקֹב עַבְדִּי, אַף אֲנִי אֶתֵּן לָכֶם וְלִבְנֵיכֶם שְׂכָרְכֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְרִשְׁעִים נַחַת לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנַעֲמָן שַׂר צְבָא מֶלֶךְ אֲרָם" וְכוּ'.

לָבָן לָקַח אֶת שְׁתֵּי שִׁפְחוֹתָיו וְנָתַן לִשְׁתֵּי בְנוֹתָיו. וְכִי שִׁפְחוֹתָיו הָיוּ? וַהֲלֹא בְּנוֹתָיו הָיוּ? אֶלָּא בְּנוֹתָיו שֶׁל אָדָם מִפִּילֶגֶשׁ נִקְרְאוּ שִׁפְחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֵּן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ".

רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר: רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּצָרָתָהּ שֶׁל לֵאָה וְנָתַן לָהּ הֵרָיוֹן בֶּטֶן וְנִחוּמִין לְנַפְשָׁהּ, וְיָלְדָה אִישׁ טוֹב תֹּאַר וְחֶכֶם, וְאָמְרָה: "רְאוּ בֵּן שֶׁנָּתַן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתַּהַר וַתֵּלֶד לֵאָה לְיַעֲקֹב בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן". וְעַל כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ רְאוּבֵן.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִשִּׁבְעָה חֳדָשִׁים יָלְדָה לֵאָה אֶת בָּנֶיהָ, וּלְשִׁבְעָה חֳדָשִׁים נוֹלְדוּ לְיַעֲקֹב אַחַת עֶשְׂרֵה בָּנִים וּבַת אַחַת, וְכֻלָּם נוֹלְדוּ וְזוּגוֹ עִמּוֹ, חוּץ מִיּוֹסֵף שֶׁלֹּא נוֹלְדָה זוּגָתוֹ עִמּוֹ

שֶׁהָיְתָה אָסְנַת בַּת דִּינָה רְאוּיָה לוֹ לְאִשָּׁה, וְחוּץ מִדִּינָה שֶׁלֹּא נוֹלְדָה זוּגָהּ עִמָּהּ. אָמְרָה: "הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לָנוּ דִּין וּמִשְׁפָּט", עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ דִּינָה.

וְעוֹד הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בָּרַח יַעֲקֹב לָבֹא אֶל לָבָן וּבָרַח לָצֵאת מִפְּנֵי לָבָן. בָּרַח לָבֹא אֶל לָבָן מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם". וּבָרַח מִפְּנֵי לָבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּגֶּד לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב". וְלָמָּה בָּרַח? שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "יַעֲקֹב, יַעֲקֹב, אֵינִי יָכוֹל לְשַׁכֵּן שְׁכִינָתִי עָלֶיךָ בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֶלָּא שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ", לְפִיכָךְ בָּרַח. וְלִקַּח לָבָן אֶת כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ גִּבּוֹרֵי כֹּחַ וְרָדַף אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ. יָרַד מִיכָאֵל הַמַּלְאָךְ וְשָׁלַף חַרְבּוֹ אַחֲרָיו וּבִקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, וְאָמַר לוֹ: "אַל תְּדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה". הִשְׁכִּים לָבָן בַּבֹּקֶר וְרָאָה אֶת כָּל אֲשֶׁר לְיַעֲקֹב וְאָמַר: "כָּל אֵלּוּ מִשֶּׁלִּי הֵם. הוֹאִיל וְלַקַּחְתָּ אֶת כָּל אֵלֶּה, לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת אֱלֹהַי הַתְּרָפִים שֶׁלִּי שֶׁהָיִיתִי מִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם?"

וּמָה הֵם הַתְּרָפִים? שׁוֹחֲטִין אָדָם בְּכוֹר וּמוֹלְקִין אֶת רֹאשׁוֹ וּמוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח וּבְשֶׁמֶן טוֹב, וְכוֹתְבִין עַל טַס זָהָב שֵׁם רוּחַ טֻמְאָה וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בַּכַּר וּמַדְלִיקִין נֵרוֹת לְפָנָיו וּמִשְׁתַּחֲוִין לוֹ, וְהוּא מְדַבֵּר עִמָּהֶן. וּמִנַּיִן שֶׁהַתְּרָפִים מְדַבְּרִים? שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה י, ב) "כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן", לְפִיכָךְ גְּנָבָתַם רָחֵל שֶׁלֹּא יַגִּידוּ לְלָבָן שֶׁבָּרַח יַעֲקֹב. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא לְהַכְרִית עֲבוֹדָה זָרָה מִבֵּית אֲבִיהָ.

וְלֹא יָדַע יַעֲקֹב בְּכָל אֵלֶּה, אָמַר: "כָּל מִי שֶׁיִּגְנֹב הַתְּרָפִים יָמוּת בְּלֹא עִתּוֹ". וְהַיּוֹצֵא מִפִּי צַדִּיק כְּיוֹצֵא מִפִּי הַמַּלְאָךְ, וְיִלְדָּה רָחֵל וָמֵתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת כָּרְתוּ בְּרִית עִם עַמֵּי הָאָרֶץ, וְאֵלּוּ הֵם: אַבְרָהָם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב. אַבְרָהָם כָּרַת בְּרִית עִם עַמֵּי הָאָרֶץ כְּשֶׁנִּגְלוּ עָלָיו הַמַּלְאָכִים. הָיָה סָבוּר שֶׁהֵם אוֹרְחֵי הָאָרֶץ וְרָץ לְקָרְאתָם וְרָצָה לַעֲשׂוֹת לָהֶם סְעוּדָה גְּדוֹלָה, וְאָמַר לְשָׂרָה לַעֲשׂוֹת לָהֶם סְעוּדָה גְּדוֹלָה. וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה רָאֲתָה דַּם נִדָּה, לְפִיכָךְ לֹא הִגִּישׁ לָהֶם מִן הָעוּגוֹת. וְרָץ לְהָבִיא בֶּן בָּקָר וּבָרַח מִלְּפָנָיו בֶּן הַבָּקָר וְנִכְנַס לִמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה. וְנִכְנַס אַבְרָהָם אַחֲרָיו וּמָצָא שָׁם אָדָם הָרִאשׁוֹן וְעֶזְרוֹ שׁוֹכְבִים עַל הַמִּטּוֹת וִישֵׁנִים, וְנֵרוֹת דּוֹלְקוֹת עֲלֵיהֶן, וְרֵיחַ טוֹב עֲלֵיהֶם כְּרֵיחַ נִיחוֹחַ. לְפִיכָךְ חָמַד הַמְּעָרָה לְאָחֻזַּת קֶבֶר. אָמַר לִבְנֵי יְבוּס לְקָנוֹת מֵהֶם אֶת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה בְּמֶכֶר טוֹב בְּזָהָב וּבִכְתָב לַאֲחֻזַּת קֶבֶר עוֹלָם. וְכִי יְבוּסִים הָיוּ? וַהֲלֹא חִתִּיִּים הָיוּ? אֶלָּא עִיר יְבוּס נִקְרָא יְבוּסִים. וְלֹא קִבְּלוּ הָאֲנָשִׁים עֲלֵיהֶם. הִתְחִיל כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה אֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ".

אָמְרוּ: "אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה, כְּרוֹת עִמָּנוּ שְׁבוּעָה שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל יוֹרְשִׁים אֶת עִיר יְבוּס, כִּי אִם בִּרְצוֹנָם". וְאַחַר כָּךְ קָנָה אֶת הַמַּכְפֵּלָה בְּמֶכֶר זָהָב וּבִכְתָב עוֹלָם לַאֲחֻזַּת עוֹלָם. "וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן".

מָה עָשׂוּ אַנְשֵׁי יְבוּס? עָשׂוּ צַלְמֵי נְחֹשֶׁת וְהֶעֱמִידוּ אוֹתָם בִּרְחוֹב הָעִיר, וְכָתְבוּ עֲלֵיהֶם שְׁבוּעַת אַבְרָהָם. וּכְשֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל רָצוּ לְהַכָּנֵס בָּעִיר הַיְבוּסִי וְלֹא הָיָה יָכוֹל מִפְּנֵי בְּרִית אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת הַיְבוּסִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם לֹא הוֹרִישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וּכְשֶׁמָּלַךְ דָּוִד בִּקֵּשׁ לְהַכָּנֵס לְעִיר הַיְבוּסִי וְלֹא הִנִּיחוּ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לְדָוִד לֹא תָבֹא הֵנָּה" וְכוּ'.

וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם, אֶלָּא בְּכֹחַ הַשְּׁבוּעָה וּבְרִית אַבְרָהָם רָאָה דָּוִד וְחָזַר לַאֲחוֹרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשֶׁב דָּוִד בַּמְּצוּדָה" וְכוּ'. וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לִיכָּנֵס בָּעִיר הַיְבוּסִי עַד שֶׁהִתִּיר כָּל הַצַּלְמִים הַלָּלוּ שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶם שְׁבוּעַת אוֹת בְּרִית אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִם הֲסִירְךָ הָעִוְרִים וְהַפִּסְחִים". לֹא הָיוּ נִכְנָסִים בַּמִּקְדָּשׁ חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא אֵלּוּ הַצַּלְמִים שֶׁעֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ, רֶגֶל לָהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂנוּאֵי נֶפֶשׁ דָּוִד" – שֶׁהָיָה דָּוִד שׂוֹנֵא לִשְׁמֹעַ וְלִרְאוֹת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל כֵּן יֹאמְרוּ עִוֵּר וּפִסֵּחַ".

אָמַר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו: "כָּל מִי שֶׁיַּעֲלֶה בָּרִאשׁוֹנָה וְיַסִּיר אֶת הַצַּלְמִים הַלָּלוּ שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶם אוֹת בְּרִית שְׁבוּעַת אַבְרָהָם – יִהְיֶה לְרֹאשׁ". וְעָלָה בָּרִאשׁוֹנָה יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה וַיְהִי לְרֹאשׁ. וְאַחַר כְּךָ קָנָה אֶת עִיר הַיְבוּסִי לְיִשְׂרָאֵל בְּמֶכֶר זָהָב וּבִכְתָב עוֹלָם לַאֲחֻזַּת עוֹלָם. מָה עָשָׂה? לָקַח מִכָּל שֵׁבֶט חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים, הֲרֵי כֻּלָּם שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֵּן דָּוִד לְאָרְנָן".

וְיִצְחָק כָּרַת בְּרִית עִם עַמֵּי הָאָרֶץ כְּשֶׁגָּר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים. רָאָה אוֹתָם שֶׁהָפְכוּ פָּנֵיהֶם וְיָצָא מֵהֶם בְּשָׁלוֹם וְהָלְכוּ אַחֲרָיו אֲבִימֶלֶךְ וְכָל גְּדוֹלָיו, אָמַר לָהֶם: "הֲפַכְתֶּם אֹתִם אֶת פְּנֵיכֶם מִמֶּנִּי וַעֲכַשָּׁיו בָּאתֶם אֵלַי", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי" וְכוּ' "רָאֹה רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ". אָמְרוּ: "אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן לְזַרְעֲךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה, כְּרוֹת עִמָּנוּ בְּרִית שְׁבוּעָה שֶׁאֵין לְיִשְׂרָאֵל יוֹרְשִׁין אֶת אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים". מָה עָשָׂה יִצְחָק? כָּרַת אַמָּה מִמֶּתֶג הַחֲמוֹר שֶׁהָיָה רוֹכֵב עָלָיו וְנָתַן לוֹ לְאוֹת בְּרִית שְׁבוּעָה.

וּכְשֶׁמָּלַךְ דָּוִד רָצָה לָבֹא בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וְלֹא הָיָה יָכוֹל מִפְּנֵי בְּרִית יִצְחָק, עַד שֶׁלָּקַח מֵהֶם אוֹת בְּרִית שְׁבוּעַת יִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ח, א) "וַיַּקַּח דָּוִד אֶת מֶתֶג הָאַמָּה מִיַּד פְּלִשְׁתִּים" מִיַּד פְּלִשְׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ז, יג) "וַיִּכָּנְעוּ הַפְּלִשְׁתִּים וְלֹא (יכלו) [יָסְפוּ] עוֹד לָבוֹא בִּגְבוּל יִשְׂרָאֵל".

יַעֲקֹב כָּרַת בְּרִית עִם עַמֵּי הָאָרֶץ, שֶׁאָמַר לוֹ לָבָן: "יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לִיתֵּן לְזַרְעֲךָ אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל, תִּכְרֹת עִמִּי בְּרִית שְׁבוּעָה שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל יוֹרְשִׁין אֶת אֶרֶץ אֲרָם". כָּרַת עִמּוֹ בְּרִית שְׁבוּעָה וְהִצִּיב לוֹ מַצֶּבֶת אֲבָנִים וְהֵבִיא אֶת בָּנָיו עִמּוֹ בִּבְרִית שְׁבוּעָה,

שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לא, מו): "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לִקְטוּ אֲבָנִים". וְכִי אֶחָיו הָיוּ? וַהֲלֹא בָּנָיו הָיוּ! אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁבָּנָיו שֶׁל אָדָם כְּאֶחָיו. אָמַר לוֹ לָבָן לְיַעֲקֹב: "אִם יִשְׂרָאֵל יוֹרְשִׁין אֶת הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אַל יָבֹאוּ בְּאֶרֶץ אֲרָם לְרָעָה", שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לא, נב): "אִם אֲנִי לֹא אֶעֱבֹר אֵלֶיךָ אֶת הַגַּל הַזֶּה".

וּכְשֶׁמָּלַךְ דָּוִד רָצָה לָבוֹא בְּאֶרֶץ אֲרָם, וְלֹא יָכוֹל מִכֹּחַ בְּרִית שְׁבוּעַת יַעֲקֹב, עַד שֶׁשָּׁבַר אֶת הַמַּצֵּבָה הַהִיא, וְעָלָיו אָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (שמות כג, כד) "שַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם", וְאַחַר כָּךְ כָּבַשׁ אֶרֶץ אֲרָם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ח, ג) "וַיַּךְ דָּוִד אֶת הֲדַדְעֶזֶר בֶּן רְחֹב מֶלֶךְ צוֹבָה".

פרק לז

"כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ" (עמוס ה, יט). "הָאָרִי" זֶה לָבָן שֶׁרָדַף אַחֲרָיו כְּאַרְיֵה לַחֲטֹף אֶת נַפְשׁוֹ, וְ"הַדֹּב" זֶה עֵשָׂו שֶׁעָמַד לוֹ עַל דֶּרֶךְ כְּדֹב לְהָמִית הָאֵם עַל הַבָּנִים, וַאֲרִי יֵשׁ בּוֹ בְּשֶׁת פָּנִים וְהַדֹּב אֵין בּוֹ בְּשֶׁת פָּנִים. עָמַד יַעֲקֹב וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי "שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְאֶל אֶרֶץ מוֹלַדְתְּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ"?

וַהֲלֹא עֵשָׂו הָרָשָׁע בָּא לְהָרְגֵנִי, וְאֵינוֹ מִתְיָרֵא מִמְּךָ וַאֲנִי מִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ. מִכָּאן אָמְרוּ: אַל תִּתְיָרֵא מִפְּנֵי אִישׁ שׁוֹטֶר וּמוֹשֵׁל אֶלָּא מִפְּנֵי אִישׁ שֶׁאֵין בּוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם. וְעָמַד לוֹ עַל הַדֶּרֶךְ כְּדֹב שַׁכּוּל לְהָמִית אֵם עַל הַבָּנִים.

מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח לוֹ מַלְאָךְ לְהוֹשִׁיעוֹ, לְהַצִּילוֹ מִיָּד עֵשָׂו, וְנִרְאָה לוֹ כְּאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר". וְכֵיוָן שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, אָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ: "שַׁלְּחֵנִי, שֶׁהִגִּיעַ עֵת עָמְדָתִי לְשָׁרַת לוֹמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁירָה", וְלֹא רָצָה לְשַׁלְּחוֹ. מָה עָשָׂה הַמַּלְאָךְ? הִתְחִיל לְשׁוֹרֵר מִן הָאָרֶץ. וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ הָעֶלְיוֹנִים אֶת קוֹל הַמַּלְאָךְ שֶׁהוּא מְשׁוֹרֵר וּמְזַמֵּר מִן הָאָרֶץ, אָמְרוּ: "בִּשְׁבִיל כְּבוֹד הַצַּדִּיק אָנוּ שׁוֹמְעִין הַמַּלְאָךְ". וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (ישעיהו כד, טז): "מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק".

וְעוֹד אָמַר לוֹ: "שַׁלְּחֵנִי". אָמַר לוֹ: "אֵינִי מְשַׁלֵּחֲךָ עַד שֶׁתְּבָרְכֵנִי", הָדָא הוּא דִּכְתִיב "וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם". וְעוֹד אָמַר לוֹ: "אֵינִי מְשַׁלֵּחֲךָ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי מַה שְּׁמֶךָ", וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל כְּשְׁמוֹ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל. רָצָה לְהִתְגַּבֵּר עִם הַמַּלְאָךְ וְהִפִּילוֹ לָאָרֶץ. מֶה עָשָׂה הַמַּלְאָךְ? אָחַז בְּגִיד הַנָּשֶׁה וְעָשָׂה כְּחֵלֶב הַמֵּת. לְפִיכָךְ אָסוּר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל גִּיד הַנָּשֶׁה שֶׁעַל כַּף הַיָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר "עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה".

רָצָה לַעֲבוֹר יַעֲקֹב אֶת מַעֲבַר יַבֹּק וּלְהִתְעַכֵּב שָׁם, אָמַר לוֹ הַמַּלְאָךְ: לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי "וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ"? מָה עָשָׂה יַעֲקֹב? לָקַח אֶת מִקְנֶה קְנִינוֹ שֶׁהֵבִיא מִפַּדַּן אֲרָם מֵחֲמִשָּׁה אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת. וְעוֹד אָמַר הַמַּלְאָךְ לְיַעֲקֹב: "יַעֲקֹב, לֹא נָתַתָּ מַעֲשֵׂר מִכֹּל, וַהֲלֹא יֵשׁ לְךָ בָּנִים וְלֹא עִשַּׂרְתָּ אוֹתָם לִי!" מָה עָשָׂה יַעֲקֹב? הִפְרִישׁ אַרְבָּעָה בְּכוֹרוֹת לְאַרְבַּע אִמָּהוֹת, וְנִשְׁתַּיְרוּ שְׁמוֹנָה בָּנִים. הִתְחִיל מִשְּׁמְעוֹן וְגָמַר בְּבִנְיָמִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמּוֹ. וְעוֹד הִתְחִיל מִשִּׁמְעוֹן וְעָלָה לְוִי מַעֲשֵׂר קֹדֶשׁ לַה', שֶׁנֶּאֱמַר "הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה'".

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל הַבְּכוֹרוֹת כְּשֶׁהֵן שְׁמִירַת הָעַיִן חַיָּבִין לְהִתְעַשֵּׂר מַעֲשֵׂר, וְלֹא עִשַּׂר יַעֲקֹב אֶלָּא לְמַפְרֵעַ. הִתְחִיל מִבִּנְיָמִין שֶׁבְּמֵעֵי אִמּוֹ, וְעָלָה לְוִי קֹדֶשׁ לַה'.

יָרַד מִיכָאֵל הַמַּלְאָךְ וְנָטַל לְוִי וְהֶעֱלָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, זֶה הוּא גּוֹרָלְךָ וְחֶלְקְךָ מִמַּעֲשֵׂר". וּפָשַׁט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַד יְמִינוֹ וְאָמַר שֶׁיִּהְיוּ לֵוִי וּבָנָיו מְשָׁרְתִים לְפָנָיו בָּאָרֶץ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בַּשָּׁמַיִם. אָמַר מִיכָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הַמְשָׁרְתִים לַמֶּלֶךְ אֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם טָרָף מְזוֹנָם?" לְפִיכָךְ נָתַן לָהֶם לִבְנֵי לֵוִי כָּל קֹדֶשׁ שֶׁעָלָה לִשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִשֵּׁי ה' וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן".

כְּשֶׁעָבַר לָבָא בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, בָּא עָלָיו עֵשָׂו מֵהַר שֵׂעִיר בְּזַעַף אַף זוֹמֵם לְהָרְגוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹמֵם רָשָׁע לַצַּדִּיק". אָמַר עֵשָׂו: "אֵינִי הוֹרֵג אֶת יַעֲקֹב בְּחִצִּים וּבְקֶשֶׁת אֶלָּא בְּפִי אֲנִי הוֹרְגוֹ וּמוֹצֵץ אֶת דָּמוֹ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְשַׁקֵּהוּ". אַל תְּהִי קוֹרֵא "וַיְשַׁקֵּהוּ" אֶלָּא "וַיִּשָּׁכֵהוּ". וְנַעֲשָׂה צַוָּארוֹ עַמּוּד "כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן צַוָּארֶךָ", וְקָהוּ שִׁנָּיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא עָלְתָה בְיָדוֹ תַּאֲוָתוֹ, הִתְחִיל כּוֹעֵס וְחוֹרֵק בְּשִׁנָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "רָשָׁע יִרְאֶה וְכָעַס שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס".

וְלָקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל מַעְשַׂר קִנְיָנוֹ שֶׁהֵבִיא מִפַּדַּן אֲרָם וְשָׁלַח בְּיַד עֲבָדָיו וְנָתַן לְעֵשָׂו. אָמַר לָהֶם: "אִמְרוּ לוֹ: 'כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב'". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "יַעֲקֹב, עִשִּׂיתָ הַקֹּדֶשׁ חוֹל!" אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, אֲנִי מַחֲנִיף לָרָשָׁע בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יַהַרְגֵנִי!" מִכָּאן אָמְרוּ: מַחֲנִיפִין אֶת הָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "לֹא דַיֶּךָ שֶׁעָשִׂיתָ אֶת עַצְמְךָ הַקֹּדֶשׁ חוֹל, אֶלָּא שֶׁאָמַרְתָּ 'וְרֵב יַעֲבֹד צָעִיר', וְאַתָּה אָמַרְתָּ 'עַבְדְּךָ יַעֲקֹב'? חַייֶךָ, כִּדְבָרֶיךָ יִהְיֶה. הוּא יִמְשֹׁל עָלֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה תִּהְיֶה מוֹשֵׁל עָלָיו בָּעוֹלָם הַבָּא". לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ יַעֲקֹב: "יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ". מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין בְּנֵי עֵשָׂו נוֹפְלִים עַד שֶׁיָּבֹא שָׂרִיד מִיַּעֲקֹב וְיִקַּבֵּץ רַגְלֵיהֶם שֶׁל בְּנֵי עֵשָׂו מֵהַר שֵׂעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרַדְ מִיַּעֲקֹב" (במדבר כד, יט), וְאוֹמֵר: "וְלֹא יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי ה' דִּבֵּר" (עובדיה א, יח).

פרק לח

כְּתִיב, "וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ" (עמוס ה, יט). וּכְשֶׁבָּא יַעֲקֹב לְאֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן נְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ, וְאֵי זֶה הוּא הַנָּחָשׁ? זֶה שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר. שֶׁהָיְתָה בְּתּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב יוֹשֶׁבֶת אֹהָלִים וְלֹא הָיְתָה יוֹצְאָה לַחוּץ. מָה עָשָׂה שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר? הֵבִיא נַעֲרוֹת מְשַׂחֲקוֹת חוּצָה לוֹ מְתוֹפְפוֹת. וְיָצְאָה דִינָה לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ הַמְשַׂחֲקוֹת, וּשְׁלָלָהּ וְשָׂכַב עִמָּהּ, וְהָרְתָה וְיָלְדָה אֶת אָסְנַת. וְאָמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהָרְגָהּ, שֶׁאָמְרוּ: "עַכְשָׁו יֹאמְרוּ בְּכָל הָאָרֶץ שֶׁיֵּשׁ בַּיִת זְנוּת בְּאֶהֱלֵי יַעֲקֹב".

מָה עָשָׂה יַעֲקֹב? הֵבִיא שֶׁרֶץ שֶׁל זָהָב, שֵׁם הַקֹּדֶשׁ כָּתוּב בּוֹ, וְתָלָה עַל צַוָּארָהּ, וְשִׁלְּחָהּ וְהָלְכָה. וְהַכֹּל צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְיָרַד מִיכָאֵל הַמַּלְאָךְ וְהוֹרִידָהּ לְמִצְרַיִם לְבֵית פּוֹטִיפַרַע, שֶׁהָיְתָה אָסְנַת רְאוּיָה לְיוֹסֵף לְאִשָּׁה. וְהָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל פּוֹטִיפַרַע עֲקָרָה, וְגִדְּלָה עִמָּהּ כְּבַת. וּכְשֶׁיָּרַד יוֹסֵף לְמִצְרַיִם לְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתֶּן לוֹ אֶת אָסְנַת בַּת פּוֹטִיפֶרַע".

שִׁמְעוֹן וְלֵוִי קִנְאוּ עַל הַזְּנוּת הָרַבָּה מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת אֲחוֹתֵנוּ?", וְלָקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ וְהָרְגוּ אֶת כָּל אַנְשֵׁי שְׁכֶם. וּכְשֶׁשָּׁמַע יַעֲקֹב נִתְיָרֵא מְאֹד, שֶׁאָמַר: "עַכְשָׁו יֹאמְרוּ לְכָל עַמֵּי הָאָרֶץ וְיֵאָסְפוּ עָלַי וְיַהַרְגוּנִי". הִתְחִיל לְקַלֵּל רָגְזָם שֶׁל בָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָרוּר אַפָּם כִּי עָז". וְעוֹד שֶׁקִּלֵּל אֶת חֲרָבָם בִּלְשׁוֹן יְוָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם". שָׁמְעוּ כָּל עַמֵּי וְנִתְיָרְאוּ מְאֹד, וְאָמְרוּ: "אִם שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב עָשׂוּ אֶת כָּל הַדָּבָר הַזֶּה, אִם יֵאָסְפוּ כֻּלָּם יְכוֹלִים הֵם לְהַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם". וְנִפַּל פַּחְדּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּסְעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים".

וַיִּקַּח יַעֲקֹב בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו וְנָשָׁיו, וַיֵּלֶךְ לְקִרְיַת אַרְבַּע אֵצֶל יִצְחָק אָבִיו. וַיִּמְצָא שָׁם אֶת עֵשָׂו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת נָשָׁיו יוֹשְׁבִים בְּאֹהֶל יִצְחָק, וַיִּתְקַע לוֹ אָהֳלוֹ חוּצָה לָהּ. וַיַּרְא יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לִשְׁנֵי"י בָּנָי"ו, וַיִּשְׂמַח בְּלִבּוֹ מְאֹד. וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר: "וּרְאֵה בָנִים לְבָנֶיךָ, שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל".

רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר: בִּשְׁעַת אֲסִיפָתוֹ שֶׁל יִצְחָק, הִנִּיחַ אֶת מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל קִנְיָנוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לִשְׁנֵי בָנָיו. לְפִיכָךְ גָּמְלוּ חֶסֶד לוֹ שְׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו".

אָמַר עֵשָׂו לְיַעֲקֹב: נַחֲלֹק כָּל מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא לִשְׁנַיִם, וַאֲנִי בּוֹרֵר שֶׁאֲנִי בְּכוֹר. אָמַר יַעֲקֹב: הָרְשָׁע הַזֶּה לֹא מִלֵּא עֵינוֹ מִן הָעֹשֶׁר, שֶׁנֶּאֱמַר "וְגַם עֵינוֹ לֹא תִשְׂבַּע עֹשֶׁר". מֶה עָשָׂה יַעֲקֹב אָבִינוּ? חִלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים כָּל מַה שֶּׁהִנִּיחַ אָבִיו: חֵלֶק אֶחָד וְאֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חֵלֶק אַחֵר. מֶה עָשָׂה עֵשָׂו? הָלַךְ אֵצֶל יִשְׁמָעֵאל לַמִּדְבָּר לְהִמָּלֵךְ בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל

יִשְׂמָעֵאל" (בראשית כח ט). אָמַר לוֹ יִשְׂמָעֵאל לְעֵשָׂו: הָאֱמוֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ וְיַעֲקֹב בּוֹטֵחַ לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, וְלָכֵן טֹל אַתָּה מַה שֶּׁהִנִּיחַ אָבִיךָ וְאֵין לְיַעֲקֹב מְאוּמָה.

וְלָקַח עֵשָׂו כָּל מַה שֶּׁהִנִּיחַ אָבִיו, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה לָקַח יַעֲקֹב, וְכָתְבוּ כְּתַב עוֹלָם בֵּינֵיהֶם. אָמַר לוֹ יַעֲקֹב לְעֵשָׂו: "לֵךְ מֵאֶרֶץ אֲחֻזָּתִי מֵאֶרֶץ כְּנָעַן". וְלָקַח עֵשָׂו אֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו". וּבִשְׂכַר שֶׁפִּנָּה אֶת כָּל כֵּלָיו בִּשְׁבִיל יַעֲקֹב אָחִיו, נָתַן לוֹ מֵאָה מְדִינוֹת מִשֵּׂעִיר וְעַד מַגְדִּיאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם" – זֶה רוֹמִי.

אָז יָשַׁב יַעֲקֹב בֶּטַח וְשַׁאֲנָן וְשָׁלַו בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וּבְאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ וּבְאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו".

רַבִּי יִשְׂמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל בֶּן זוֹקֵן חָבִיב לְאָבִיו יוֹתֵר מִדַּאי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ". וְכִי בֶּן זְקוּנִים הָיָה לוֹ? וַהֲלֹא בְּנְיָמִין הָיָה בֶּן זְקוּנִים! אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁרָאָה בִּנְבוּאָתוֹ שֶׁהוּא עָתִיד לִמְלֹךְ, לְפִיכָךְ הָיָה אוֹהֵב אוֹתוֹ מִכָּל אֶחָיו, וְקִנְאוּ בוֹ קִנְאָה גְּדוֹלָה. "וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל אֶחָיו" וְכוּ'. וְעוֹד שֶׁרָאָה אוֹתוֹ בַּחֲלוֹמוֹ שֶׁעָתִיד לִמְלֹךְ וְהִגִּיד לְאָבִיו, וְהוֹסִיפוּ לוֹ שִׂנְאָה קָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ". וְעוֹד שֶׁרָאָה בְּנֵי פִּלַגְשֵׁי אָבִיו אוֹכְלִים בְּשַׂר אַיִל וּבְשַׂר כְּבָשִׂים כְּשֶׁהֵם חַיִּים, וְהוֹצִיא עֲלֵיהֶם דִּבָּה אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלוֹם". אָמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף: "בְּנִי, הֲרֵי יֵשׁ לִי כַּמָּה יָמִים שֶׁלֹּא שָׁמַעְתִּי אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת שְׁלוֹם הַצֹּאן וְתִרְאֵם". וְהַנַּעַר הָיָה הוֹלֵךְ וְתוֹעֶה בַּדֶּרֶךְ, וּפָגַע גַּבְרִיאֵל הַמַּלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה". וְאֵין אִישׁ אֶלָּא גַּבְרִיאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל".

אָמַר לוֹ: "מַה תְּבַקֵּשׁ?" אָמַר לוֹ: "אֶת אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ". וְהוֹלִיכוֹ אֵצֶל אֶחָיו, וְרָאוּ אוֹתוֹ וּבִקְּשׁוּ לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ". אָמַר לָהֶם רְאוּבֵן: "אַל תִּשְׁפְּכוּ דָם, הַשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ אֶל הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָמוּת שָׁם, וְאַל תִּשְׁפְּכוּ דָם". וַיִּשְׁמְעוּ לוֹ אֶחָיו וְלָקְחוּ אֶת יוֹסֵף וְהִשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ אֶל הַבּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה". מָה עָשָׂה רְאוּבֵן? הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ בְּאַחַד הֶהָרִים לְרֶדֶת בַּלַּיְלָה וּלְהַעֲלוֹת אֶת יוֹסֵף מֵהַבּוֹר. וּבְשָׁעָה אַחַת אֶחָיו הָיוּ יוֹשְׁבִים בְּמָקוֹם אֶחָד וְלֵב אֶחָד וְעֵצָה אַחַת, וְעָבְרוּ עֲלֵיהֶם אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים וְאָמְרוּ: "בּוֹאוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיִהְיוּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ לִקְצֵה הַמִּדְבָּר וְאֵין יַעֲקֹב אָבִינוּ שׁוֹמֵעַ שִׁמְעוֹ עוֹד".

וּמָכְרוּ אוֹתוֹ לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף. כָּל אֶחָד וְאֶחָד נָטַל שְׁנֵי כְסָפִים לִקְנוֹת מִנְעָלִים בְּרַגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם". אָמְרוּ: "נָשִׁים חֵרֶם בֵּינֵינוּ שֶׁאֵין אֶחָד מִמֶּנּוּ מַגִּיד הַדָּבָר לְיַעֲקֹב אֲבִינוּ". אָמְרוּ בֵּינֵיהֶם: "רְאוּבֵן אֵין כָּאן, בִּנְיָמִין

אֵין כָּאן, וְאֵין הַחֵרֶם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה, וַאֲנַחְנוּ תִּשְׁעָה. אִם כֵּן, הֵיאַךְ נַעֲשֶׂה?" שֶׁתִּפְּסוּ הַמָּקוֹם עִמָּהֶם וְהָיוּ עֲשָׂרָה, וְהֶחֱרִימוּ בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא יַגִּיד שׁוּם אֶחָד מֵהֶם סוֹד זֶה לְיַעֲקֹב.

יָרַד רְאוּבֵן בַּלַּיְלָה לְהַעֲלוֹת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וְלֹא מְצָאוֹ שָׁם. אָמַר לָהֶם רְאוּבֵן: "הֲרַגְתֶּם אֶת יוֹסֵף וַאֲנִי אָנָה אֲנִי בָא מִצָּרַת אֲבִינוּ?" וַיַּגִּידוּ לוֹ אֶחָיו הַדָּבָר שֶׁעָשׂוּ וְאֶת הַחֵרֶם שֶׁהֶחֱרִימוּ, וְשָׁתַק. וְגַם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁתַק, וּמִפְּנֵי הַחֵרֶם לֹא הִגִּיד הַדָּבָר לְיַעֲקֹב. וּכְתִיב בּוֹ "מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב", לְפִיכָךְ לֹא יָדַע יַעֲקֹב אֶת הַדָּבָר שֶׁנַּעֲשָׂה לְיוֹסֵף, וְלָכֵן אָמַר: "טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף".

רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר: עָוֹן שֶׁעָשׂוּ הַשְּׁבָטִים בְּמְכִירַת יוֹסֵף לֹא נִתְכַּפֵּר לָהֶם עַד עֵת מִיתָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאָזְנָי ה' צְבָאוֹת אִם יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה עַד תְּמֻתוּן". וּבַעָוֹן מְכִירַת יוֹסֵף בָּא רָעָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁבַע שָׁנִים, וְיָרְדוּ אֶחֵי יוֹסֵף לִשְׁבֹּר אֹכֶל בְּמִצְרַיִם וּמָצְאוּ אֶת יוֹסֵף שֶׁהוּא חַי. וְהִתְּירוּ אֶת הַחֵרֶם, וְשָׁמַע יַעֲקֹב עַל יוֹסֵף שֶׁהוּא חַי, וְהָיְתָה רוּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם". וְכִי מֵת הָיְתָה רוּחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם?

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַחֵרֶם הוּא שְׁבוּעָה וְהַשְּׁבוּעָה הוּא הַחֵרֶם, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ וּמֵפֵר הַחֵרֶם כְּאִלּוּ הוּא מֵפֵר אֶת הַשְּׁבוּעָה, וְכָל מִי שֶׁיּוֹדֵעַ הַדָּבָר וְאֵינוֹ מַגִּיד יִפֹּל עָלָיו הַחֵרֶם, וּמְכַלֶּה אֶת עֵצָיו וְאֶת אֲבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִלַּתּוּ אֶת עֵצָיו וְאֶת אֲבָנָיו".

תֵּדַע לְךָ שֶׁהַחֵרֶם הוּא דָּבָר קָשֶׁה וְכָבֵד. בֹּא וּרְאֵה כֹּחַ הַחֵרֶם כַּמָּה הוּא גָּדוֹל, שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן הֶחֱרִים יְרִיחוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ שָׂרַף בָּאֵשׁ, וְעָכָן בֶּן זֶרַח בֶּן כַּרְמִי רָאָה אֶת הַתַּרְפִּים וְאֶת הַכֶּסֶף שֶׁהָיוּ מְקֻרִיבִים לִפָּנָיו וְאֶת הָאַדֶּרֶת שֶׁהָיְתָה פְּרוּשָׂה לְפָנָיו וּלְשׁוֹן הַזָּהָב אֶחָד בְּפִיו, וְחָמַד אוֹתָן בְּלִבּוֹ וְהָלַךְ וּלְקָחָם וּטְמָנָם בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ. וְעַל מְעַט אֲשֶׁר מָעַל מֵתוּ שְׁלֹשִׁים וְשֵׁשׁ אֲנָשִׁים צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעַי" וְכוּ'.

וְהָלַךְ יְהוֹשֻׁעַ וְקָרַע בְּגָדָיו וְנָפַל עַל פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן ה', וּבִקֵּשׁ תְּשׁוּבָה וְנִרְצָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לוֹ: "יְהוֹשֻׁעַ, דַּע כִּי מָעַל יִשְׂרָאֵל בַּחֵרֶם", שֶׁנֶּאֱמַר: "חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי". רָאָה יְהוֹשֻׁעַ בִּשְׁנַיִם עָשָׂר אֲבָנִים שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהֵם כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, וְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה דָּבָר עֲבֵרָה לֹא הָיְתָה מַגִּיהַּ אוֹרָהּ. וְיָדַע שֶׁשֵּׁבֶט יְהוּדָה מָעַל בַּחֵרֶם, וְהִפִּיל גּוֹרָלוֹת וְנִלְכַּד עָכָן בֶּן כַּרְמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּלָּכֵד עָכָן בֶּן כַּרְמִי". וְלָקַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת עָכָן בֶּן כַּרְמִי וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאַדֶּרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ, וְהֶעֱלָם לְעֵמֶק עָכוֹר וּסְקָלָם וּשְׂרָפָם שָׁם. וַהֲלֹא כְּתוּב: "לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא יוּמְתוּ עַל אָבוֹת"! אִם כֵּן, הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת שֶׁל עָכָן מָה חָטְאוּ שֶׁהֶעֱלָם לְעֵמֶק עָכוֹר וּסְקָלָם וּשְׂרָפָם שָׁם? הָיָה לוֹ לִסְקֹל וְלִשְׂרֹף עָכָן לְבַדּוֹ שֶׁמָּעַל בַּחֵרֶם.

אֶלָּא עַל שֶׁיָּדְעוּ בַּדָּבָר וְלֹא הִגִּידוּ, סִקְלָם וּשְׂרָפָם גַּם הֵם. וְלָמָּה שְׂרָפָם? עַל שֶׁמֵּתוּ עָלָיו שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעִי כִּשְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ".

וְעַל שֶׁנָּתַן הוֹדָאָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "יַעְכָּרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה". בַּיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר וְאֵין אַתָּה עָכוּר לֶעָתִיד לָבֹא.

וְתֵדַע לְךָ כֹּחַ הַחֵרֶם. בֹּא וּרְאֵה מִן הַשְּׁבָטִים שֶׁקִּנְאוּ עַל הַזְּנוּת עַל שֵׁבֶט בִּנְיָמִין. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: קִנֵּאתֶם עַל הַזְּנוּת עַל שֵׁבֶט בִּנְיָמִין וְלֹא קִנֵּאתֶם עַל פֶּסֶל מִיכָה, לְפִיכָךְ הָרְגוּ בָּהֶם עַל בִּנְיָמִין פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית עַד שֶׁהָלְכוּ וְנָפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן ה' וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה וְנִרְצָה לָהֶם. וְחָרְמוּ שֶׁיִּהְיֶה כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹלִים (נ"א: שְׁלוֹם) אֲחֵרֵיהֶם, וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה מִקְטָן וְעַד גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה" וְכוּ', וְכִי נִשְׁבְּעוּ שְׁבוּעָה כָּל יִשְׂרָאֵל? אֶלָּא שֶׁחֵרֶם זוֹ הִיא הַשְּׁבוּעָה.

אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד לֹא עָלוּ וְלֹא בָאוּ עִמָּהֶם בַּקָּהָל, וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שופטים כא, ה): "מִי אֲשֶׁר לֹא עָלָה בַקָּהָל מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְכוּ' לַאֲשֶׁר לֹא עָלָה אֶל ה' הַמִּצְפָּה לֵאמֹר מוֹת יוּמָת".

תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַחֵרֶם. בֹּא וּרְאֵה מִשָּׁאוּל בֶּן קִישׁ שֶׁהֶחֱרִים שֶׁיְּצוּמוּ כָּל הָעָם מִקְטָן וְעַד גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם" וְכוּ'. וִיהוֹנָתָן לֹא שָׁמַע וְאָכַל מְעַט דְּבַשׁ וַנָּהֳרוּ עֵינָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּאֹרְנָה עֵינָיו". רָאָה שָׁאוּל אֶת הַפְּלִשְׁתִּים חוֹזְרִים עַל יִשְׂרָאֵל וְיָדַע שֶׁמָּעֲלוּ יִשְׂרָאֵל בַּחֵרֶם, וְרָאָה בִּשְׁתִּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים שֶׁכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה דְּבַר מִצְוָה הָיָה אַבְנוֹ מַגִּיהַּ אוֹרָה, וְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה דְּבַר עֲבֵרָה לֹא הָיְתָה אַבְנוֹ מַגִּיהַּ אוֹרָה. וְיָדַע שֶׁשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין מָעַל בַּחֵרֶם וְהִפִּיל גּוֹרָלוֹת וְנִלְכַּד שָׁאוּל וִיהוֹנָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּלָּכֵד שָׁאוּל וְיוֹנָתָן". וְלָקַח שָׁאוּל אֶת חַרְבּוֹ לַהֲרֹג אֶת בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים לִי וְכֹה יוֹסִיף כִּי מוֹת תָּמוּת יְהוֹנָתָן". אָמְרוּ לוֹ הָעָם: "אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, שְׁגָגָה הִיא! וְהִקְרִיבוּ עָלָיו קָרְבַּן עוֹלָה עַל שִׁגְגָתוֹ וַיֵּעָתֵר לוֹ, וּפְדָאוּהוּ הָעָם מִמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יְהוֹנָתָן וְלֹא מֵת".

הַכּוּתִים אֵינָן נֶחְשָׁבִים לְגוֹי מִשִּׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת, אֶלָּא מִיֶּתֶר חֲמִשָּׁה גּוֹיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּבֵא מֶלֶךְ אַשּׁוּר" וְכוּ'.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הוֹסִיף עֲלֵיהֶם עוֹד אַרְבָּעָה גּוֹיִם, וְכֻלָּם גַּם הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (עזרא ד ט): "דִּינָיֵא וַאֲפַרְסַתְכָיֵא" וְכוּ'.

וּכְשֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִמְּקוֹמָם מְשׁוֹמְרוֹן לְבָבֶל, שָׁלַח הַמֶּלֶךְ עֲבָדָיו וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתָם בְּשׁוֹמְרוֹן לְהַעֲלוֹת מַס לַמַּלְכוּת. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח בָּהֶם אֶת הָאֲרָיוֹת וְהָיוּ הוֹרְגִים בָּהֶם. שָׁלְחוּ וְאָמְרוּ לְמֶלֶךְ בָּבֶל: "אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, הָאָרֶץ שְׁשָׁלַחְנוּ עָלֶיהָ אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת

אוֹתָנוּ כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה". שָׁלַח הַמֶּלֶךְ וְקָרָא לְכָל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם: "כָּל הַשָּׁנִים הַלָּלוּ שֶׁהֱיִיתֶם בְּאַרְצָכֶם לֹא שִׁכְּלָה אֶתְכֶם חַיַּת הַשָּׂדֶה, וְעַכְשָׁו אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת אֶתְכֶם?" אָמְרוּ לוֹ דָּבָר שֶׁל עֻצָּה, אוּלַי יָשִׁיב אוֹתָם לְאַרְצָם. אָמְרוּ לוֹ: "אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, הָאָרֶץ הַהִיא אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת גּוֹי שֶׁאֵינוֹ נִמּוֹל". אָמַר לָהֶם: "תְּנוּ שְׁנַיִם מִכֶּם וְיֵלְכוּ וִילַמְּדוּ תּוֹרָה, וּדְבַר הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב". וְשָׁלְחוּ וְקָרְאוּ אֶת רַבִּי דּוֹסְתַּאי וְאֶת רַבִּי יַנַּאי, וּמָלוּ אוֹתָם וְהָיוּ מְלַמְּדִים אוֹתָם תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב נוֹטָרִיקוֹן, וּבוֹכִים. וְהַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הָיוּ הוֹלְכִים בְּחֻקּוֹת הַתּוֹרָה וּבְחֻקּוֹת אֱלֹהֵיהֶם – אֶת ה' הָיוּ יְרֵאִים וְאֶלֹהֵיהֶן הָיוּ עוֹבְדִין.

וּכְשֶׁעָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל וּזְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל וְיהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק, וְהִתְחִילוּ בּוֹנִים בַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאַדַּיִן זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל" וְכוּ'. וּבָאוּ עֲלֵיהֶם הַשּׁוֹמְרוֹנִים לַמִּלְחָמָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף. וְכִי שׁוֹמְרוֹנִים הָיוּ? וַהֲלֹא כּוּתִיִּים הָיוּ! אֶלָּא עַל שֵׁם עִיר שׁוֹמְרוֹן נִקְרְאוּ שׁוֹמְרוֹנִים. וְעוֹד שֶׁבִּקְּשׁוּ לַהֲרֹג נְחֶמְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְכָה וְנִוָּעֲדָה יַחְדָּו". וְעוֹד שֶׁבִּקְּשׁוּ לְבַטֵּל מְלֶאכֶת שָׁמַיִם שְׁתֵּי שָׁנִים, וְהָיְתָה בְּטֵלָה עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל.

מָה עָשָׂה עֶזְרָא וּזְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל וְיהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק? קִבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶל הֵיכַל ה', וְהֵבִיאוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שׁוֹפָרוֹת וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת סִפְרֵי תוֹרוֹת, וְהָיוּ תּוֹקְעִים בָּהֶם, וְהַלְוִיִּם מְשׁוֹרְרִין וּמְזַמְּרִין וּמְנַדְּין אֶת הַכּוּתִים בְּסוֹד שֵׁם הַמְפֹרָשׁ, בִּכְתָב הַנִּכְתָּב עַל הַלּוּחוֹת וּבְחֶרֶם בֵּית דִּין הָעֶלְיוֹן וּבְחֶרֶם בֵּית דִּין הַתַּחְתּוֹן, שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם פַּת כּוּתִים עַד עוֹלָם. מִכָּאן אָמְרוּ כָּל הָאוֹכֵל בָּשָׂר מִשְׁחִיטַת כּוּתִי כְּאִלּוּ אוֹכֵל בְּשַׂר חֲזִיר, וְאַל יִתְגַּיֵּר אָדָם כּוּתִי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין לָהֶם חֵלֶק בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר (עזרא ד, ג) "לֹא לָכֶם וְלָנוּ", לֹא בָעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָעוֹלָם הַבָּא, וְעוֹד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם חֵלֶק וְנַחֲלָה בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (נחמיה ב, כ) "וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָם".

וְשָׁלְחוּ הַחֶרֶם אֲצֶל יִשְׂרָאֵל, וְעוֹד הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם חֶרֶם עַל חֶרֶם, וְהַמֶּלֶךְ כּוֹרֶשׁ קָבַע עֲלֵיהֶם חֶרֶם עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (עזרא ו, יב) "וֵאלָהָא דִּי שַׂכִּן שְׁמֵהּ תַּמָּה" וְכוּ'.

פרק לט

יְרִידָה רְבִיעִית שֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה". שְׁמַע יַעֲקֹב עַל יוֹסֵף שֶׁהוּא חַי וְהָיָה מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר: אֵיךְ אֶעֱזֹב אֶרֶץ אֲבוֹתַי וְאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וְאֶת אֶרֶץ שֶׁשְּׁכִינָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּקִרְבָּהּ וְאֵלֵךְ אֶל אֶרֶץ טְמֵאָה, לְתוֹךְ הָעֲבָדִים בְּנֵי חָם, בְּאֶרֶץ שֶׁאֵין יִרְאַת שָׁמַיִם בֵּינֵיהֶם? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "יַעֲקֹב, אַל תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה, אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ".

וְשָׁמַע יַעֲקֹב אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, וְלָקַח אֶת נָשָׁיו וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו. וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "וְאֶת דִּינָה בִתּוֹ". וְכָאן אוֹמֵר: "בְּנוֹתָיו". לְלַמֶּדְךָ שֶׁבְּנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב הֵם נָשֵׁי בָּנָיו, וְעַל זַרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לָקְחוּ אֲחִיוֹתֵיהֶם וּשְׁאֵר בְּשָׂרָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְחַתְּנוּ בְּעַמֵּי הָאֲרָצוֹת. לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ זֶרַע אֱמֶת, כֻּלּוֹ זֶרַע אֱמֶת.

וּכְשֶׁבָּאוּ לִגְבוּל מִצְרַיִם נִתְיַחֲסוּ כָּל הַזְּכָרִים שִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ אִישׁ, וְיוֹסֵף וּשְׁנֵי בָנָיו בְּמִצְרַיִם הֲרֵי תִּשְׁעָה וְשִׁשִּׁים. וּכְתִיב "בְּשִׁבְעִים נָפֶשׁ". מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נִכְנַס בַּמִּנְיָן עִמָּהֶם וְעָלוּ בְּמִסְפַּר שִׁבְעִים נָפֶשׁ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה". וּכְשֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם נִתְיַחֲסוּ כָּל הַזְּכָרִים שִׁשִּׁים רִבּוֹא חֵסֶר אֶחָד, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נִכְנַס בַּמִּנְיָן עִמָּהֶם וְעָלָה בְּמִסְפַּר עִמָּהֶם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְאָנֹכִי אַעַלְךָ גַם עָלֹה".

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: עֲשָׂרָה פְּעָמִים אָמְרוּ בְּנֵי יַעֲקֹב לְיוֹסֵף "עַבְדְּךָ אֲבִינוּ", וְשָׁמַע יוֹסֵף וְשָׁתַק, וּשְׁתִיקָה כְּהוֹדָאָה דְּמְיָא. לְפִיכָךְ נִתְקַצְּרוּ מֵחַיָּיו עֲשָׂרָה שָׁנִים. וְשָׁמַע שֶׁבָּא אָבִיו לִגְבוּל מִצְרַיִם וְלָקַח אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים עִמּוֹ וְיָצָא לִקְרַאת אָבִיו. וְכָל הָעָם יוֹצְאִים לִקְרַאת הַמֶּלֶךְ, וְכִי מֶלֶךְ הָיָה? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁאַבָּא שֶׁל אָדָם כְּמַלְכּוֹ.

רַבִּי פִּינְחָס אוֹמֵר: שָׂרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְרוּחַ חָכְמָה עַל יוֹסֵף מִנְּעוּרָיו וְעַד יוֹם מוֹתוֹ, וְהָיְתָה מַנְהֶגֶת אוֹתוֹ בְּכָל דְּבַר חָכְמָה, כְּרוֹעֶה שֶׁהוּא מַנְהִיג אֶת צֹאנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "רֹעֶה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף". וּבְכָל חָכְמָתוֹ הִטָּתוֹ אִשָּׁה, וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ לְהַרְגִּיל עֲבֵרָה רָאָה דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְחָזַר לְאַחֲרָיו וְכָבַשׁ אֶת יִצְרוֹ.

שִׁלְשָׁה כָּבְשׁוּ יִצְרָן לִפְנֵי יוֹצְרָן, וְאֵלּוּ הֵן: יוֹסֵף וּבֹעַז וּפַלְטִיאֵל בֶּן לַיִשׁ. וְהָיָה רָאוּי לַעֲמֹד מִיּוֹסֵף זֶרַע שֶׁל שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים, וְיָצְאוּ מֵרָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹתָיו זֶרַע שֶׁל עֲשָׂרָה שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּפְּזוּ זַרְעֵי יָדָיו". וְנִשְׁתַּיְּרוּ שְׁנַיִם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, וְהֵבִיאָה עָלָיו הָאִשָּׁה עֲלִילוֹת דְּבָרִים לְהָרְגוֹ, וְנֶחְבַּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים עֶשֶׂר שָׁנִים, וְשָׁם פָּתַר אֶת הַחֲלוֹמוֹת שֶׁל עַבְדֵי פַרְעֹה כְּשֵׁם שֶׁהָיוּ הַדְּבָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָנוּ כֵּן הָיָה".

וּפָתַר אֶת חֲלוֹם פַּרְעֹה כְּשֶׁשָּׁרְתָה עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲנִמְצָא כָזֶה" וְכוּ'.

וְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת הָיוּ בָּאִים אֶל יוֹסֵף לִשְׁבֹּר אֹכֶל מִיּוֹסֵף, וְהָיָה יוֹסֵף מְדַבֵּר לְכָל עַם וָעַם כִּלְשׁוֹנוֹ, וְהָיָה יוֹדֵעַ מַה הֵם מְדַבְּרִים. לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ יְהוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינוֹתָם".

וְעוֹד, כְּשֶׁהָיָה יוֹצֵא לַשּׁוּק הָיָה רוֹאֶה אֶת הָעַמִּים עֲשׂוּיִים כִּתּוֹת כִּתּוֹת וַחֲבוּרוֹת חֲבוּרוֹת, וְהָיוּ מְדַבְּרִים אִישׁ כִּלְשׁוֹנוֹ וְהָיָה יוֹדֵעַ מַה הֵם מְדַבְּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמַע" וְכוּ'. וְעוֹד שֶׁהָיָה רוֹכֵב בְּמֶרְכַּבְתּוֹ וְעוֹבֵר בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם, וּמִצְרִיּוֹת מְצַעֲדוֹת לוֹ עַל

הַחוֹמוֹת וּמַשְׁלִיכוֹת עָלָיו טַבָּעוֹת זָהָב, אוּלַי יִסְתַּכֵּל בָּהֶן לִרְאוֹת אֶת יְפִי תֹּאָרוֹ, וְלֹא שְׁזָפַתּוּ עֵין אָדָם. וְהָיָה פָּרֶה וְרָבֶה בְּכָל עַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עָלֵי עָיִן".

וְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת הָיוּ בָּאִים אֶל יוֹסֵף לִשְׁבֹּר אֹכֶל, וְהָיוּ מְבִיאִין הַמַּס שֶׁלָּהֶם וּמִנְחָתָם לִשְׁבֹּר אֶל יוֹסֵף. וְהָיָה יוֹסֵף מְדַבֵּר לְכָל עַם וָעַם כִּלְשׁוֹנוֹ, לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ מְתוּרְגְּמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינוֹתָם", לְפִיכָךְ הָיָה מְדַבֵּר עִמָּהֶם.

וְאֵלּוּ שׁוֹבְרִים רַעֲבוֹן בָּתֵּיהֶם, וְאֵלּוּ בָּאִין לִשְׁבֹּר אֹכֶל, וְהָיוּ שׁוֹאֲלִים אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ בְּכַמָּה הוּא מַשְׁבִּיר בַּשּׁוּק, וּכְשֶׁהָיוּ בָּאִין אֶל יוֹסֵף הָיָה אוֹמֵר לָהֶם כְּשֵׁם שֶׁשְּׁמַעְתֶּם כֵּן הוּא, בַּשְׁבִיל שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא שַׁעַר הַמֶּכֶר פֶּחוּת. מִכָּאן אָמְרוּ, כָּל הַמּוֹצִיא שַׁעַר הַמֶּכֶר פֶּחוּת אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם.

רַבִּי תַּנְחוּם אוֹמֵר: צִוָּה יוֹסֵף וּבָנוּ אֶת הָאוֹצָרוֹת בְּכָל עִיר וָעִיר, וְקִבֵּץ אֶת כָּל תְּבוּאוֹת הָאָרֶץ לְאוֹצָרוֹת. וְהָיוּ הַמְּצָרִיִּם מַלְעִיגִין וְאוֹמְרִים: עַכְשָׁו הַתּוֹלְעִים אוֹכְלִים אֶת אוֹצָרוֹת יוֹסֵף! וְלֹא שָׁלְטָה בָּהֶם רִמָּה וְלֹא חָסְרוּ עַד יוֹם מוֹתוֹ. וְכִלְכֵּל אֶת הָאָרֶץ בְּרַעֲבוֹן לֶחֶם, לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ כַּלְכֹּל. וְעוֹד שֶׁכִּלְכֵּל אֶת אָבִיו לֶחֶם שֹׂבַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בִּשְׁעַת אֲסִיפָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב קָרָא לְיוֹסֵף בְּנוֹ וְאָמַר לוֹ, בְּנִי יוֹסֵף, הִשָּׁבְעָה לִי בִּבְרִית מִילָה שֶׁאַתָּה מַעֲלֶה אוֹתִי לִקְבוֹר עִם אֲבוֹתַי לְאֶרֶץ כְּנַעַן לִמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה. מִתְּחִלָּה הָרְאשׁוֹנִים הָיוּ נִשְׁבָּעִין בִּבְרִית מִילָה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי". וְנִשְׁבַּע לוֹ וְשָׁמַר וְעָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר" וְכוּ'. וְעָלוּ עִמּוֹ כָּל גְּבוֹרֵי מַלְכוּת לִקְבֹּרוֹ לִגְמֹל חֶסֶד עִם אָבִינוּ יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו. וַיַּעֲלוּ עִמּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרָיִם". נִמְצָא מַחֲנֶה שֶׁל יוֹסֵף. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתֶּם עוֹשִׂים חֶסֶד עִם יַעֲקֹב, אַף אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם שְׂכָרְכֶם וְלִבְנֵיכֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. וּכְשֶׁמֵּתוּ הַמִּצְרִיִּים בְּיַם סוּף לֹא נִשְׁאֲרוּ בַּמַּיִם אֶלָּא זְכוּ לִיקָּבֵר בָּאָרֶץ, וְאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתֶּם צַדַּקְתֶּם עֲלֵיכֶם אֶת הַדִּין, אַף אֲנִי אֶתֵּן לָכֶם מָקוֹם לִקְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ".

וּכְשֶׁבָּאוּ לִמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, בָּא עֲלֵיהֶם עֵשָׂו מֵהַר חוֹרֶב לְחַרְחֵר רִיב, וְאָמַר: שֶׁלִּי הוּא מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה! מָה עָשָׂה יוֹסֵף? שָׁלַח לִכְבֹּשׁ בַּמַּזְלוֹת וְלִירֵד לִמְצָרִים, וְלַעֲלוֹת כְּתַב עוֹלָם שֶׁהָיָה בֵּינָם. לְכָךְ הָלַךְ נַפְתָּלִי שֶׁהוּא אַיָּלָה שְׁלוּחָה. חוּשִׁים בֶּן דָּן הָיָה פִּגּוּם בְּאָזְנוֹ וּבִלְשׁוֹנוֹ, אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה אֲנַחְנוּ יוֹשְׁבִין כָּאן? הֶרְאָהוּ בְּאֶצְבָּעוֹ. אָמְרוּ לוֹ: בִּשְׁבִיל הָאִישׁ הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ אוֹתָנוּ לִקְבּוֹר אֶת יַעֲקֹב. שָׁלַף אֶת חַרְבּוֹ וְהִתִּיז אֶת רֹאשׁוֹ שֶׁל עֵשָׂו, וְנִכְנַס הָרֹאשׁ לְתוֹךְ מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, וְאֶת גְּוִיָּתוֹ שָׁלַח לְאֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ בְּהַר שֵׂעִיר.

מָה עָשָׂה יִצְחָק? אָחַז בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל עֵשָׂו וְהָיָה מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, "יֵחַן רָשָׁע בַּל לָמַד צֶדֶק" (ישעיהו כו, י). יֵחַן רָשָׁע זֶה שֶׁלֹּא לָמַד כָּל הַמִּצְוֹות שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּל לָמַד צֶדֶק". וְעַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַל מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה בְּעָוֶל הוּא מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר "בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת יְעַוֵּל".

הֱשִׁיבָתוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאוֹמֶרֶת: "חַי אָנִי, לֹא יִרְאֶה גֵּאוּת ה'!" שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַל יִרְאֶה גֵּאוּת ה'".

פרק מ

יְרִידָה חֲמִישִׁית, שֶׁיָּרַד לַסְּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרֶד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרִים". הִנִּיחַ כָּל הָהָר וְיָרַד לַסְּנֶה וְשָׁכַן בּוֹ, וְהַסְּנֶה צָרָה וְצוּקָה וְכֻלּוֹ קוֹצִים וְדַרְדָּרִים. וְלָמָּה שָׁכַן בְּתוֹךְ הַסְּנֶה שֶׁהִיא צָרָה וְצוּקָה? אֶלָּא שֶׁרָאָה יִשְׂרָאֵל בְּצָרָה גְּדוֹלָה וְאַף הוּא שָׁכַן עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר".

רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר: אוֹתוֹ הַמַּטֶּה שֶׁנִּבְרָא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נִמְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן מִגַּן עֵדֶן, וְאָדָם מְסָרוֹ לַחֲנוֹךְ, וַחֲנוֹךְ מְסָרוֹ לְנֹחַ, וְנֹחַ לְשֵׁם, וְשֵׁם מְסָרוֹ לְאַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם לְיִצְחָק, וְיִצְחָק לְיַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב הוֹרִיד אוֹתוֹ לְמִצְרַיִם, וּמְסָרוֹ לְיוֹסֵף בְּנוֹ. כְּשֶׁמֵּת יוֹסֵף וְשָׁלְלוּ בֵּיתוֹ, נִתְּנָה בְּפַלְטֵרִין שֶׁל פַּרְעֹה, וְהָיָה יִתְרוֹ אֶחָד מֵחַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם, וְרָאָה אֶת הַמַּטֶּה וְאֶת הָאוֹתוֹת אֲשֶׁר עָלָיו, וְחָמַד אוֹתוֹ בְּלִבּוֹ, וּלְקָחוֹ וֶהֱבִיאוֹ וּנְטָעוֹ בְּתוֹךְ הַגָּן שֶׁל בֵּיתוֹ, וְלֹא הָיָה אָדָם יָכוֹל לִקְרֹב אֵלָיו עוֹד.

כְּשֶׁבָּא מֹשֶׁה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, נִכְנַס לְגַן בֵּיתוֹ שֶׁל יִתְרוֹ וְרָאָה אֶת הַמַּטֶּה וְקָרָא אֶת הָאוֹתוֹת אֲשֶׁר עָלָיו וְשָׁלַף יָדוֹ וּלְקָחוֹ. וְרָאָה יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה וְאָמַר: "זֶה עָתִיד לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם". לְפִיכָךְ נָתַן לוֹ אֶת צִפֹּרָה בִּתּוֹ לְאִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת הָאִישׁ".

וְהָיָה מֹשֶׁה רוֹעֶה אֶת צֹאן יִתְרוֹ אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְלֹא שִׁכְּלָה אוֹתָם חַיַּת הַשָּׂדֶה, וְהָיוּ פָּרִים וְרְבִיִּם הַרְבֵּה מְאֹד, וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר (יחזקאל לו, לח) "כְּצֹאן קֳדָשִׁים".

וְנָהַג אֶת הַצֹּאן עַד שֶׁבָּא לְחוֹרֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּנְהַג אֶת הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר". וְשָׁם נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, וְרָאָה מֹשֶׁה אֶת הַסְּנֶה בּוֹעֵר בָּאֵשׁ וְהָאֵשׁ אֵינָהּ אוֹכֶלֶת אֶת הַסְּנֶה וְהַסְּנֶה אֵינוֹ מְכֻבֶּה שַׁלְהֶבוֹתָיו שֶׁל אֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵיבָנָה נִצְמַחַת בָּאָרֶץ אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ מַיִם תַּחְתָּיהָ. וְרָאָה מֹשֶׁה וְהָיָה תָּמֵהַּ בְּלִבּוֹ הַרְבֵּה מְאֹד. אָמַר: "מַאן יְקָרָא אִית לֵיהּ בְּגַוֵּיהּ?" אָמַר: "אֶסּוּרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדוֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסְּנֶה". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "מֹשֶׁה, עֲמֹד עַל עָמְדְּךָ, שֶׁשָּׁם אֲנִי עָתִיד לִיתֵּן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר אַל תִּקְרַב הֲלוֹם". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "לֵךְ מִכָּאן". אָמְרוּ: כָּל מִי שֶׁנִּכְנָס לַמִּקְדָּשׁ צָרִיךְ לִשְׁלֹף נַעֲלוֹ, שֶׁכָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: "שַׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ".

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "לֵךְ וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה". אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹן שֶׁל הָעוֹלָמִים! לֹא כָךְ אָמַרְתִּי לְךָ שָׁלֹשׁ וְאַרְבַּע פְּעָמִים, אֲנִי אֵי כֹּחַ שֶׁאֲנִי נִפְגָּם בִּלְשׁוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי"? וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאַתָּה מְשַׁלְּחֵנִי לְיַד אוֹיְבִי וּמְבַקֵּשׁ רָעָתִי, וְעַל כֵּן בָּרַחְתִּי מִפָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה". אָמַר לוֹ: "אַל תִּירָא מִמֶּנּוּ שֶׁכְּבָר מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ".

וְכִי מֵתִים הָיוּ? וַהֲלֹא חַיִּים הָיוּ! אֶלָּא שֶׁיָּרְדוּ מִמָּמוֹנָם. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל הַיּוֹרֵד מִנְכָסָיו כְּאִלּוּ מֵת, לְכָךְ נֶאֱמַר "כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת נַפְשֶׁךָ". אָמַר לוֹ: "לֵךְ וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה". אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח". רְצוֹנוֹ לוֹמַר, בְּיַד אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁאַתָּה עָתִיד לִשְׁלֹחַ. אָמַר לוֹ: לֹא אָמַרְתִּי לְךָ "וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל יִשְׂרָאֵל" אֶלָּא "לֵךְ וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה". וּלְאוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר אֲנִי שׁוֹלֵחַ לֶעָתִיד לָבֹא אֶל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא וְכוּ' וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם".

אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! תֵּן לִי אוֹת אוֹ מוֹפֵת". אָמַר לוֹ: "הַשְׁלֵךְ אֶת מַטֶּךָ אַרְצָה". וְהִשְׁלִיךְ אֶת מַטֵּהוּ אַרְצָה וַנַּעֲשָׂה נָחָשׁ שָׂרָף. וְלָמָּה הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה הַנָּחָשׁ שָׂרָף בַּמַּטֶּה וְלֹא הֶרְאָהוּ דָּבָר אַחֵר? אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהַנָּחָשׁ נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית לִבְנֵי אָדָם, כָּךְ הָיָה פַּרְעֹה וַעֲמּוֹ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין אֶת יִשְׂרָאֵל. וְחָזַר וְנַעֲשָׂה כְּעֵץ יָבֵשׁ. אָמַר לוֹ: "כָּךְ יִהְיוּ פַּרְעֹה וְעַמּוֹ יְבֵשִׁים כְּמוֹ הָעֵץ הַיָּבֵשׁ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ". אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, תֵּן לִי אוֹת אוֹ מוֹפֵת". אָמַר לוֹ: "הָבֵא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ". וְהֵבִיא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וְהוֹצִיאָהּ וְהִנֵּה מְצֹרַעַת. וְלָמָּה הֶרְאָה לְמֹשֶׁה בְּדָבָר טָמֵא אוֹת פַּרְעֹה וְלֹא הֶרְאָהוּ בְּדָבָר טָהוֹר? אֶלָּא מָה הַמְּצֹרָע טָמֵא וּמְטַמֵּא, כָּךְ הָיוּ פַּרְעֹה וְעַמּוֹ טְמֵאִים וּמְטַמְּאִים אֶת יִשְׂרָאֵל. וְחוֹזֵר וְנִטְהָר. אָמַר לוֹ: "כָּךְ יִטָּהֲרוּ יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאַת הַמִּצְרִיִּים", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ".

לָמָּה הֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה? אֶלָּא הָאֵשׁ אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּמְשְׁלוּ כָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה", וְהַסְּנֶה אֵלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁנִּמְשְׁלוּ כְּקוֹצִים וְדַרְדָּרִים. אָמַר לוֹ: כְּדֵי יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הָעַמִּים, לֹא אֵשׁ שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹכֶלֶת הָעַמִּים שֶׁנִּמְשְׁלוּ כְּקוֹצִים וְכַחֲרוּלִים, וְאֵין אֻמּוֹת הָעוֹלָם מְכַבִּין שַׁלְהֶבֶתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן מִדִּבְרֵי תּוֹרָה. לֶעָתִיד לָבוֹא אֵשׁן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹכֶלֶת הָעַמִּים שֶׁנִּמְשְׁלוּ כְּקוֹצִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ הָעַמִּים מִשְׂרְפוֹת שִׂיד".

אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁאֶקְרָא בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ וְתַעֲנֵנִי". וְהוֹדִיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה", "וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים" וְכוּ'.

וְרָאוּ הָעֶלְיוֹנִים שֶׁמָּסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹד שֵׁם הַמְפֹרָשׁ לְמֹשֶׁה, וְעָנוּ: "בָּרוּךְ אַתָּה ה', חוֹנֵן הַדָּעַת".

פרק מא

יְרִידָה שִׁשִּׁית שֶׁיָּרַד לְסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי" וְכוּ'. בְּשִׁשָּׁה בְּסִיוָן נִגְלָה עַל יִשְׂרָאֵל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּבְמָקוֹמוֹ נִגְלָה עַל הַר סִינַי, וְנִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם, וְנִכְנַס רֹאשׁ הָהָר בְּתוֹךְ הַשָּׁמַיִם, וְהָעֲרָפֶל מְכַסֶּה אֶת הָהָר, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְרַגְלָיו עוֹמְדוֹת עַל הָעֲרָפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו".

רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: זָרַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבָא מֵהַר סִינַי וְנִגְלָה עַל בְּנֵי עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ", וְאֵין שֵׂעִיר אֶלָּא בְּנֵי עֵשָׂו שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיֵשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר". אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מְקַבְּלִים אַתֶּם עֲלֵיכֶם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: וּמַה כָּתוּב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: "לֹא תִרְצָח". אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לַעֲזֹב אֶת הַדָּבָר שֶׁבָּרַךְ יְצָחָק אֶת עֵשָׂו שֶׁאָמַר לוֹ: "וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה". וּמִשָּׁם חָזַר וְנִגְלָה עַל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁנֶּאֱמַר: "הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן", וְאֵין פָּארָן אֶלָּא בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּמִדְבַּר פָּארָן". אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מְקַבְּלִים אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: וּמַה כָּתוּב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: "לֹא תִּגְנֹב". אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ יְכוֹלִין לַעֲזֹב אֶת הַדָּבָר שֶׁעָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ שֶׁגָּנְבוּ אֶת יוֹסֵף וְהוֹרִידוּהוּ לְמִצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים". וּמִשָּׁם שָׁלַח מַלְאָכִים לְכָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. אָמַר לָהֶם: אַתֶּם מְקַבְּלִים עֲלֵיכֶם אֶת הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: וּמַה כְּתִיב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי". אָמְרוּ לוֹ: אָנוּ רוֹאִין שֶׁאֵין אָנוּ יְכוֹלִין לְהַנִּיחַ דָּת אֲבוֹתֵינוּ שֶׁעָבְדוּ אֶת הָאֱלִילִים, אֶלָּא תֵּן תּוֹרָתְךָ לְעַמְּךָ שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם". וּמִשָּׁם חָזַר וְנִגְלָה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָתָא מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ", וְאֵין רִבְבוֹת אֶלָּא יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָנֳחֹה יֹאמַר שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל", וְעִמּוֹ אַלְפֵי שִׁנְאָן וֶרֶכֶב רִבּוֹתַיִם מַלְאֲכֵי קֹדֶשׁ, וִימִינוֹ אוֹחֶזֶת אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר: "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ". מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה כְּנַחֲלֵי אֵשׁ, וְנִתַּן לָהֶם בִּלְשׁוֹן חִבָּה וּבִלְשׁוֹן שִׁבּוּעָה. בִּלְשׁוֹן חִבָּה שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂמֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי". בִּלְשׁוֹן שִׁבּוּעָה שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ". וְאֵין יְמִינוֹ אֶלָּא שִׁבּוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִיּוֹם שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הָיוּ נוֹסְעִים וְחוֹנִים בַּחֲלַקְלַקּוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּסְעוּ וַיַּחֲנוּ", עַד שֶׁבָּאוּ בְּהַר סִינַי וְחָנוּ כֻּלָּם נֶגֶד הָהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר". אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "מְקַבְּלִים אַתֶּם עֲלֵיכֶם אֶת הַתּוֹרָה?" אָמְרוּ לוֹ כֻּלָּם בְּפֶה אֶחָד: "אָנוּ שׁוֹמְרִים אֶת הַתּוֹרָה וּמוֹכָנִים לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם כָּל הַכָּתוּב בָּהּ", שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע".

רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ נִקְרָא שֵׁם הָהָר חוֹרֵב, וּכְשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מֹשֶׁה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה, עַל שֵׁם הַסְּנֶה נִקְרָא הַר סִינַי, וְהוּא חוֹרֵב. וּמִנַּיִן שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה בְּהַר חוֹרֵב? שֶׁנֶּאֱמַר: "יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב".

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר: עֶרֶב שַׁבָּת עָמְדוּ יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי, עוֹרְכִין הָאֲנָשִׁים לְבַד וְהַנָּשִׁים לְבַד. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: "לֵךְ אֱמוֹר לָהֶן לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל אִם רוֹצוֹת הֵן לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה". וְלָמָּה שְׁאָלוּ לַנָּשִׁים? לְפִי שֶׁדַּרְכָּן שֶׁל אֲנָשִׁים הוֹלְכִין אַחֲרֵי דַּעְתָּן שֶׁל נָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב" – אֵלּוּ הַנָּשִׁים, "וְתַגֵּד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" – אֵלּוּ הָאֲנָשִׁים. וְעָנוּ כֻלָּם בְּפֶה אֶחָד וְאָמְרוּ: "כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע". "וְשָׂרִים כְּחוֹלְלִים כָּל מַעְיָנַי בָּךְ".

רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר: בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁלִּישִׁי הַיּוֹם כָּפוּל בַּלַּיְלָה, וַיִּישְׁנוּ יִשְׂרָאֵל עַד שְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם, שֶׁשִּׁנַּת יוֹם הָעֲצֶרֶת עֲרֵבָה וְהַלַּיְלָה קְצָרָה. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וּבָא לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה מְעוֹרֵר יִשְׂרָאֵל מִשְׁנָתָם וְאָמַר לָהֶם: "עִמְדוּ מִשְׁנַתְכֶם, שֶׁהֲרֵי אֱלֹהֵיכֶם מְבַקֵּשׁ לִיתֵּן לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה. כְּבָר הֶחָתָן מְבַקֵּשׁ לְהָבִיא אֶת הַכַּלָּה לְהַכְנִיס לַחֻפָּה כְּדֵי לִיתֵּן לָכֶם אֶת הַתּוֹרָה. בְּאָה הַשָּׁעָה", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם" וְכוּ'. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָצָא לִקְרָאתָן כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה, כֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָצָא לִקְרָאתָן לִיתֵּן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר" וְכוּ'.

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: מֹשֶׁה הָיוּ רַגְלָיו עוֹמְדוֹת בָּהָר וְכֻלּוֹ בְּתוֹךְ הַשְּׁמָמִים, כְּאֹהֶל דִּנְדֶּה שֶׁהִיא פְּרוּסָה וּבְנֵי אָדָם עוֹמְדִין בְּתוֹכָהּ וְרַגְלֵיהֶם עוֹמְדוֹת בָּאָרֶץ וְכֻלָּם בְּתוֹךְ הָאֹהֶל. כָּךְ מֹשֶׁה הָיוּ רַגְלָיו עוֹמְדוֹת בָּהָר וְכֻלּוֹ בְּתוֹךְ הַשְּׁמָמִים, צוֹפֶה וּמַבִּיט כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בַּשָּׁמַיִם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַבֵּר עִמּוֹ כְּאָדָם שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "לֵךְ וְקַדֵּשְׁתָּ אֶת הָעָם הַזֶּה הַיּוֹם וּמָחָר". וְכִי מַה הָיְתָה קְדֻשָּׁתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר? אֶלָּא עַל טָמְאַת תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה.

דָּן מֹשֶׁה בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אָמַר: "יֵלֵךְ אָדָם אֵצֶל אִשְׁתּוֹ וְנִמְצָאוּ מְעַכְּבִין מִלְּקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה". מֶה עָשָׂה? הוֹסִיף לָהֶם יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ, שֶׁאִם יֵלֵךְ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל אֵצֶל אִשְׁתּוֹ וְנִמְצְאוּ טְהוֹרִים שְׁנֵי יָמִים. לְפִיכָךְ הוֹסִיף לָהֶם יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "מֹשֶׁה, כַּמָּה נְפָשׁוֹת בְּנֵי אָדָם הָיוּ בָּאוֹת מִיִּשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה? אֶלָּא מַה שֶּׁעָשִׂיתָ עָשׂוּי". וְהוֹדָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: "רֵד אֶל הַמַּחֲנֶה וְאַחַר כָּךְ אֲנִי מַשְׁמִיעַ אֶת תּוֹרָתִי". "רֵד הָעֵד בָּעָם". מֹשֶׁה הָיָה רוֹצֶה לִהְיוֹת שָׁם, אָמַר לוֹ: "כְּבָר הֵעַדְתִּי בָּעָם". אָמַר לוֹ: "לֵךְ וּקְרָא לְרַבְּךָ". "יָרַד מֹשֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה לִקְרַאת אַהֲרֹן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁמִיעַ תּוֹרָתוֹ לְעַמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל הָעָם" וְכוּ'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ".

יָצָא קוֹל רִאשׁוֹן וְהַשָּׁמַיִם רָעֲשׁוּ, וְהַיַּמִּים וְהַנְּהָרוֹת בָּרְחוּ, וְהֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת הִתְמוֹטָטוּ, וְכָל הָאֵילָנוֹת כָּרְעוּ, וְהַמֵּתִים שֶׁבַּשְּׁאוֹל חָיוּ וְעָמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ עֹמֵד הַיּוֹם". וְכָל הָעֲתִידִים לְהִבָּרְאוֹת עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת שָׁם עָמְדוּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה". וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ חַיִּים נָפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם וָמֵתוּ.

וַיָּצָא קוֹל שֵׁנִי וְחָיוּ וְעָמְדוּ עַל רַגְלֵיהֶם וְאָמְרוּ לְמֹשֶׁה: "מֹשֶׁה, אֵין אָנוּ לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹד וּמַתְנוּ שָׁם כְּשֵׁם שֶׁמַּתְנוּ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה דַּבֵּר אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת". וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כְּשֵׁם שֶׁמַּתְנוּ? וְשָׁמַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת קוֹלָן וְעָרַב עָלָיו, וְשָׁלַח מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל, וְאָחֲזוּ בִּשְׁתֵּי יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ וְהִגִּישׁוּהוּ אֶל הָעֲרָפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים". [נוּגַשׁ] אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא נִגַּשׁ, וּשְׁאָר כָּל הַדִּבְּרוֹת דִּבֵּר עִם פִּי מֹשֶׁה, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי כה יג) "כְּצִנַּת שֶׁלֶג בְּיוֹם קָצִיר".

וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר. וְלָמָּה הִשְׁמִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹלוֹ מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְלֹא מִתּוֹךְ הָאוֹר? מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁהוּא מַשִּׂיא אֶת בְּנוֹ לְאִשָּׁה וְתוֹלֶה בְּחֻפַּת בְּנוֹ פַּרְכּוֹת שְׁחוֹרוֹת. אָמַר לָהֶם: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁאֵין בְּנִי מַמְתִּין עִם זֹאת אֶלָּא אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁלֹּא תֹאמְרוּ לְמָחָר "הַמֶּלֶךְ הָיָה אִסְטְרוֹלוֹגוֹס וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מַה עָתִיד לַעֲשׂוֹת בְּנוֹ". כָּךְ זֶה הַמֶּלֶךְ – מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַבֵּן – אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, וְהַכַּלָּה – זוֹ הַתּוֹרָה. וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל מַמְתִּינִין בַּדִּבְּרוֹת אֶלָּא אַרְבָּעִים יוֹם, לְפִיכָךְ הִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְלֹא מִתּוֹךְ הָאוֹר. לְכָךְ נֶאֱמַר: "וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת הַקּוֹל".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אָדָם מְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ מִתְרַגֵּשׁ קוֹלוֹ, אֲבָל אֵינוֹ רוֹאֶה מְאוֹרוֹ. וְיִשְׂרָאֵל שָׁמְעוּ קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּהַר סִינַי וְרָאוּ אֶת הַקּוֹל יוֹצֵא מִפִּי הַגְּבוּרָה כִּבְרָקִים וְכִרְעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר", "וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד" וְכוּ'. כָּל הַמִּצְווֹת שֶׁבַּתּוֹרָה תַּרי"א, וּשְׁתַּיִם שֶׁדִּבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא. לְפִיכָךְ נִקְרֵאת תּוֹרָה, וְהַתּוֹרָה מְנָיָן תַּרְיַ"א בְּגִימַטְרִיָּא, וּשְׁתַּיִם שֶׁדִּבֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְנוּ".

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר: כָּל אוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁשָּׁמְעוּ קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּהַר סִינַי זָכוּ לִהְיוֹת כְּמַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת, וְלֹא רָאוּ טִפַּת קֶרִי בְּחַיֵּיהֶם, וְלֹא מָשַׁל בָּהֶם כָּל מִינֵי כִּנִּים, וּבְמוֹתָם לֹא שָׁלְטָה בָּהֶם רִמָּה וְתוֹלֵעָה. אַשְׁרֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַשְׁרֵיהֶם בָּעוֹלָם הַבָּא, וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ".

פרק מב

"וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת הָעָם", זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "שִׁלְחֵיךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים". מָה הַפַּרְדֵּס הַזֶּה מָלֵא מִין עֵץ אִילָן עוֹשֶׂה פְּרִי, כָּךְ יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם מְלֵאִים כָּל טוּב, מִין בָּרָכוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר "שִׁלְחֵיךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים".

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַמִּצְרִיִּים רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד יַם סוּף וְחָנוּ אַחֲרֵיהֶם. הָאוֹיְבִים מֵאֲחֵרֵיהֶם וְהַיָּם מִלְּפָנֵיהֶם, וְרָאוּ יִשְׂרָאֵל הַמִּצְרִיִּים וְנִתְיָרְאוּ הַרְבֵּה מְאֹד. וְשָׁם הִשְׁלִיכוּ כָּל תּוֹעֲבוֹת מִצְרַיִם מֵעֲלֵיהֶם וְעָשׂוּ תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה וְקָרְאוּ לֵאלֹהֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם". רָאָה מֹשֶׁה בְּצָרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, עָמַד לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "מַה תִּצְעַק אֵלַי? דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ".

אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הָאוֹיְבִים אַחֲרֵיהֶם וְהַיָּם מִלְּפָנֵיהֶם, לְאֵי זֶה דֶּרֶךְ יִסָּעוּ?" מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח לְמִיכָאֵל הַשַּׂר, וְנַעֲשָׂה חוֹמַת שֶׁל אֵשׁ בֵּין הַמִּצְרִיִּים לְיִשְׂרָאֵל. וְהַמִּצְרִיִּים הָיוּ רוֹצִין לָבֹא אַחַר יִשְׂרָאֵל וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִין לָבֹא מִפְּנֵי הָאֵשׁ. וְרָאוּ הָעֶלְיוֹנִים בְּצָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל כָּל אוֹתָהּ הַלַּיְלָה, וְלֹא נָתְנוּ שֶׁבַח וְהוֹדָאָה לֵאלֹהֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה".

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: "מֹשֶׁה, נְטֵה יָדְךָ עַל הַיָּם וּבְקָעֵהוּ!". וְנָטָה מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם, וְרָאוּ הַמַּיִם פָּנָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְרָגְזוּ וְחָלוּ וְיָרְדוּ לִתְהוֹמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "רָאוּךָ מַיִם יָחִילוּ".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בַּיּוֹם שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא "יִקָּווּ הַמַּיִם", בּוֹ בַּיּוֹם נִקְפְּאוּ הַמַּיִם וְנַעֲשׂוּ שְׁנֵים עָשָׂר חֲלָקִים כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, וְעָשׂוּ חוֹמוֹת מַיִם בֵּין שְׁבִיל לִשְׁבִיל. וְהָיוּ רוֹאִין אֵלּוּ אֶת אֵלּוּ, וְרָאוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְהַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם, וְעִקְבוֹת רַגְלָיו לֹא רָאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְבוֹתֶיךָ לֹא נוֹדָעוּ".

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הָלְכוּ יִשְׂרָאֵל לָבֹא אֶל יַם סוּף וְחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם יְרֵאִים שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ הַמַּיִם עֲלֵיהֶם. וְשִׁבְטוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין רָצָה לִיכָּנֵס, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּנְיָמִין צָעִיר רֹדֵם". יוֹרְדִים

הִתְחִילוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל יְהוּדָה שֶׁרוֹגְמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׂרֵי יְהוּדָה רִגְמָתָם". וְקָפַץ נַחְשׁוֹן תְּחִלָּה וְיָרַד לַיָּם וְקִדְּשׁוּ שְׁמוֹ הַגָּדוֹל לְעֵינֵי הַכֹּל. וּבְמֶמְשֶׁלֶת יַד בֶּן יְהוּדָה נַחְשׁוֹן נִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶם לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו" שֶׁל יְהוּדָה. וְהָיוּ הַמְצָרְיִים רָצִים לָבֹא אַחַר יִשְׂרָאֵל וְחוֹזְרִין לַאֲחוֹרֵיהֶן יְרֵאִים שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ הַמַּיִם עֲלֵיהֶם. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נִרְאָה לִפְנֵיהֶם כְּאִישׁ רוֹכֵב סוּסְיָא נָקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְסָסָתִי בְּרִכְבֵי פַּרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי". וְהַסּוּס שֶׁהָיָה רוֹכֵב פַּרְעֹה רָאָה סוּסְיָא נְקֵבָה וְרָץ אַחֲרֶיהָ וְנִכְנַס אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם.

וּכְשֶׁרָאוּ הַמִּצְרִיִּים לְפַרְעֹה שֶׁנִּכְנַס לַיָּם, נִכְנְסוּ כֻּלָּם אֶל הַיָּם אַחֲרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כֹּל סוּס פַּרְעֹה". מִיָּד שָׁבוּ הַמַּיִם וְעָלוּ וַיְכַסּוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת הָרֶכֶב".

בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: הַכֹּל בְּמַדָּה. כְּשֵׁם שֶׁנִּנְתְּנוּ הַמִּצְרִיִּים עַל יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁלִיכוּ הַיְלָדִים לַיְאוֹרָה, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִשְׁלִיךְ אוֹתָם לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁירוּ לַה' כִּי גָאֹה גָּאָה, סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם".

רַבִּי שִׁילָא אוֹמֵר: כָּל הַיְלָדִים שֶׁהִשְׁלִיכוּ הַמִּצְרִים לַיְאוֹר לֹא מֵתוּ, אֶלָּא הַיְאוֹר הָיָה מַפְלִיט אוֹתָם לְמִדְבַּר מִצְרַיִם. וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא סֶלַע בְּפִי כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְסֶלַע בְּצִדּוֹ. וְהַסֶּלַע שֶׁהָיָה בְּפִיו הָיָה מֵינִיק אוֹתָם וּמֵסִיךְ אוֹתָם שֶׁמָּן כְּחַיָּה שֶׁהִיא מַסֶּכֶת אֶת בְּנָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּנֶקְהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר". וּכְשֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל רָאוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהִכִּירוּהוּ וְקִלְסוּהוּ וְקִדְּשׁוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ".

רַבִּי לֵוִי בַּר סִימוֹן אוֹמֵר: בַּיּוֹם הָרְבִיעִי חָנוּ יִשְׂרָאֵל עַל שְׂפַת הַיָּם מְנֻגָּד לַיָּם, וְהָיוּ הַמִּצְרִיִּים צָפִים כְּנוֹדוֹת עַל פְּנֵי הַמַּיִם. וְיָצָא רוּחַ צָפוֹן וְהִשְׁלִיךְ אוֹתָם וְהֵבִיא אוֹתָם, וְאָמְרוּ: "אֵלּוּ פַּלְטֵרִין שֶׁל פַּרְעֹה, וְאֵלּוּ הַנּוֹגְשִׁים". הָיוּ מַכִּירִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם".

רַבִּי רְאוּבֵן אוֹמֵר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָרֹאשׁ. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעֶה תּוֹעֶה תּוֹעִין אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל חַטֹּאת יָרָבְעָם בֶּן נְבָט אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל". וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעֶה טוֹב הַצֹּאן הוֹלְכִים אַחֲרָיו וְהוֹלְכִין בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם רוֹעֶה נֶאֱמָן הָיָה וְהִתְחִיל לְשׁוֹרֵר וּלְזַמֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהָלְכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל". רָאֲתָה מִרְיָם, הִתְחִילָה לְשׁוֹרֵר וּלְזַמֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהָלְכוּ כָּל הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת הַתֹּף בְּיָדָהּ". וְכִי מִנַּיִן הָיָה לָהֶם תֻּפִּים וּמְחוֹלוֹת? אֶלָּא לְעוֹלָם הַצַּדִּיקִים יוֹדְעִין וּמִתְפַּיְּסִין

וּמַבְטִיחִין שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם נִסִּים וּגְבוּרוֹת. עַד יְצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם הִתְקִינוּ לָהֶם תֻּפִּים וּמְחוֹלוֹת.

אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, אִלּוּ שֶׁקָּמוּ עָלֵינוּ לְאַבְּדֵנוּ מֵעוֹלָמְךָ, וְכָל הַקָּמִים עָלֵינוּ כְּאִלּוּ קָמִים עָלֶיךָ. כַּלִּם בִּגְאוֹן עֻזְּךָ וּבַחֲרוֹן אַפְּךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ".

וְאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, אֵין כָּמוֹךָ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְכֵן כָּל כִּנּוּיֵי שְׁמָן אֵלִים – מִיכָאֵל, גַּבְרִיאֵל. "מִי כָמֹכָה בָּאֵלִים ה'". וְעָנָה פַּרְעֹה אַחֲרֵיהֶם שִׁיר וְשִׁבְחָה בִּלְשׁוֹן מִצְרִים. אֵין כָּתוּב אֶלָּא "מִי כָמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת", שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְקַלְסִין אוֹתוֹ מִלְמַעְלָה וּתְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל מִלְמַטָּה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל".

"נָטִיתָ יְמִינְךָ", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָרֶץ: קַבְּלִי חֲלָלִים הַלָּלוּ. אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הַמַּיִם הָרְגוּ אוֹתָם וְהַמַּיִם יִבְלְעוּ אוֹתָם! אָמַר לָהּ: הַפַּעַם הַזֹּאת קַבְּלִי אֶת אֵלֶּה. פַּעַם אַחֶרֶת, אוֹתָם שֶׁיִּהְיוּ נֶהֱרָגִים עָלַיִךְ אֲנִי מַשְׁלִיךְ אוֹתָם לַיָּם. וְאֵלּוּ הֵם: כְּשֶׁנֶּהֱרַג סִיסְרָא וְכָל מַחֲנֵהוּ, הִשְׁלִיךְ אוֹתָם לַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם". אָמְרָה לְפָנָיו: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, מַה בָּשָׂר וָדָם שֶׁלֹּא הָרַג אֶלָּא אֶחָד נִתְאָרַרְתִּי בַּעֲבוּרוֹ, אִם אֲנִי מְקַבֶּלֶת אֶת כָּל הָאוֹכְלוֹסִין הַלָּלוּ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! אָמְרָה לוֹ: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, תֵּן לִי שְׁבוּעַת יְמִינְךָ שֶׁאֵין אַתָּה תּוֹבֵעַ אוֹתָם מִיָּדִי. וְנָטָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַד יְמִינוֹ וְנִשְׁבַּע שֶׁאֵינוֹ תּוֹבֵעַ אוֹתָם מִיָּדָהּ. "נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ", וְאֵין יְמִינְךָ אֶלָּא שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ" וְכוּ'. מִיָּד פָּתְחָה הָאָרֶץ וּבָלְעָה אוֹתָם. וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ יְצִיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם סוּף, רָגְזוּ וְחָלוּ וּבָרְחוּ מִמְּקוֹמָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן, חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלֶשֶׁת". אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, תֵּן אֵימָתְךָ וּפַחְדְּךָ עֲלֵיהֶם עַד שֶׁיְּהֵא לָהֶם לֵב הָאֶבֶן עַד שֶׁיַּעַבְרוּ יִשְׂרָאֵל נַחַל אַרְנוֹן, וְיִהְיֶה לִבָּם כָּאֶבֶן עַד שֶׁיַּעַבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ ה'" וְכוּ'.

"תְּבִיאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ", אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: מֹשֶׁה, לֹא אָמַרְתָּ "תְּבִיאֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ" אֶלָּא "תְּבִיאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ", וְהַמּוֹצִיא הוּא הַמֵּבִיא. אֶלָּא חַיֶּיךָ, כִּדְבָרְךָ כֵּן יִהְיֶה: בָּעוֹלָם הַזֶּה אֲנִי מֵבִיא אוֹתָם, וְלֶעָתִיד לָבוֹא אֲנִי נוֹטֵעַ אוֹתָם נָטַע אֱמֶת שֶׁלֹּא יִנָּטְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם, וְאוֹמֵר: "ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד".

פרק מג

הַתְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כְּתָרִיס בִּפְנֵי הַפֻּרְעָנוּת. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: אִלּוּ לֹא נִבְרְאָת הַתְּשׁוּבָה לֹא הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד, אֶלָּא הוֹאִיל וְנִבְרְאָת הַתְּשׁוּבָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְמִינוֹ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר "שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים". שׁוּבוּ בְּנֵי אָדָם וְתֵדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה. בֹּא וּרְאֵה מֵאַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שֶׁגָּזַל וְחָמַד וְרָצַח, שֶׁנֶּאֱמַר "הֲרָצַחְתָּ וְגַם יָרָשְׁתָּ" וְשָׁלַח וְקָרָא לִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהָיָה נוֹתֵן לוֹ מַלְקוֹת אַרְבָּעִים בְּכָל יוֹם שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים וּבְצוֹם וּבִתְפִלָּה הָיָה מַשְׁכִּים וּמַעֲרִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל יָמָיו וְלֹא חָזַר עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים עוֹד וְנִרְצָה בִתְשׁוּבָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א כא, כט) "הֲרָאִיתָ כִּי נִכְנַע אַחְאָב מִלְּפָנָי".

רַבִּי אֶבָהוּ אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה. בֹּא וּרְאֵה מִדָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָבוֹת לְהַרְבּוֹת אֶת זַרְעָם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וּבָא דָוִד לִמְנוֹת אֶת מִסְפָּרָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: דָּוִד, אֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי לָאָבוֹת לְהַרְבּוֹת אֶת זַרְעָם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, וְאַתָּה בָּא לִבְטֵל דְּבָרַי? בִּשְׁבִילְךָ נִתְּנָה הַצֹּאן לְמַאֲכָל. וּבִשְׁלֹשָׁה שָׁעוֹת נָפַל מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפְּלוּ מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ". רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לֹא נָפְלָה מִיִּשְׂרָאֵל אֶלָּא אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה בִּלְבַד, שֶׁהָיָה שָׁקוּל בְּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וּבִתּוֹרָתוֹ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ. "אִישׁ" כָּתוּב כָּאן, וְאֵין כָּתוּב "אֲנָשִׁים". וְשָׁמַע דָּוִד וְקָרַע אֶת בְּגָדָיו, וְלָבַשׁ שַׂק וַאֵפֶר, וְנָפַל עַל פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית ה'.

וְהָיָה מְבַקֵּשׁ תְּשׁוּבָה וְאָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, אֲנִכִי הוּא שֶׁחָטָאתִי, הַעֲבֶר נָא אֶת חַטָּאתִי. וְנִרְצָה תְשׁוּבָתוֹ וְאָמַר לַמַּלְאָךְ הַמַּשְׁחִית בָּעֶם "רַב לָךְ, עַתָּה הֶרֶף יָדֶךָ". וּמַה הוּא "רַב"? אָמַר לוֹ: "רַב נָפַל מִיִּשְׂרָאֵל". מַה עָשָׂה הַמַּלְאָךְ? לָקַח אֶת חַרְבּוֹ וְקִנְּחָהּ בְּטַלִּיתוֹ שֶׁל דָּוִד. וְרָאָה דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ שֶׁל מַלְאָךְ וְהָיָה מַרְתִּית, רוֹצֶה לוֹמַר בְּכָל אֵבָרָיו, עַד מוֹתוֹ, "וְלֹא יָכוֹל דָּוִד לְלֶכֶת לְפָנָיו".

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, בֹּא וּרְאֵה מִמְּנַשֶּׁה בֶּן חִזְקִיָּהוּ שֶׁעָשָׂה כָּל תּוֹעֲבוֹת הָרָעוֹת הָרִבָּה מְאֹד מִכָּל הַגּוֹיִם, וְהוּא הֶעֱבִיר אֶת בְּנוֹ בָּאֵשׁ לַבַּעַל חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, מַפְרִיחַ יוֹנִים וְזוֹבֵחַ לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם. וּבָאוּ שָׂרֵי גְדוּדִים מֶלֶךְ בָּבֶל וַאֲחָזוּהוּ בִּמְנִיקַת רֹאשׁוֹ וְהוֹרִידוּהוּ בָּבֶלָה וְנָתְנוּ אוֹתוֹ בְּמַחֲבַת אֵשׁ, וְשָׁם קָרָא לְכָל אֱלֹהִים אֲחֵרִים שֶׁזָּבַח וְאֵין אֶחָד מֵהֶם עוֹנֶה אוֹתוֹ וּמַצִּילוֹ. אָמַר: אֲנִי אֶקְרָא לֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי בְּכָל לִבִּי אוּלַי יַעֲשֶׂה לִי כְּכָל נִפְלְאוֹתָיו שֶׁעָשָׂה לְאָבִי. וְקָרָא לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו בְּכָל לִבּוֹ, וְנֶעְתַּר לוֹ וְשָׁמַע תְּחִנָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ". בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר מְנַשֶּׁה: אֵית דִּין וְאֵית דַּיָּן!

בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, בֹּא וּרְאֵה מֵרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ שֶׁהָיָה הוּא וּשְׁנֵי רֵעָיו בָּהָרִים גּוֹזְלִין וְחוֹמְסִין כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בַּדֶּרֶךְ. מֶה עָשָׂה רַבִּי שִׁמְעוֹן? הִנִּיחַ לִשְׁנֵי רֵעָיו שׁוֹדְדִין בָּהָרִים וְשָׁב לֵאלֹהֵי אֲבוֹתָיו בְּכָל לִבּוֹ בְּצוֹם וּבִתְפִלָּה. וְהָיָה מַשְׁכִּים וּמַעֲרִיב לְבֵית הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל יָמָיו וּבְמַתְּנוֹת עֲנִיִּים, וְלֹא שָׁב עַל מַעֲשָׂיו הָרָעִים עוֹד. וְנִתְרַצִּית תְּשׁוּבָתוֹ, וּבְיוֹם שֶׁמֵּת מֵתוּ שְׁנֵי רֵעָיו הַשּׁוֹדְדִים בָּהָרִים, וְנָתְנוּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּאוֹצַר הַחַיִּים וְלִשְׁנֵי רֵעָיו בִּשְׁאוֹל הַתַּחְתּוֹנָה.

וְאָמְרוּ שְׁנֵי רֵעָיו לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, יֵשׁ לְפָנֶיךָ מַשּׂוֹא פָּנִים? זֶה הָיָה עִמָּנוּ שׁוֹדֵד בָּהָרִים וְהוּא בְּאוֹצַר הַחַיִּים, וַאֲנַחְנוּ בִּשְׁאוֹל תַּחְתִּית! אָמַר לָהֶם: זֶה עָשָׂה תְּשׁוּבָה בְּחַיָּיו וְאַתֶּם לֹא עֲשִׂיתֶם תְּשׁוּבָה! אָמְרוּ לוֹ: הַנַּח לָנוּ וַאֲנַחְנוּ עוֹשִׂים תְּשׁוּבָה גְּדוֹלָה. אָמַר לָהֶם: אֵין תְּשׁוּבָה אֶלָּא עַד יוֹם הַמִּיתָה.

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁהוּא רוֹצֶה לִפְרֹשׁ בַּיָּם. אִם אֵינוֹ לוֹקֵחַ בְּיָדוֹ לֶחֶם מֵאֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת וּמַיִם מְתוּקִים, בַּיָּם אֵינוֹ מוֹצֵא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אָדָם שֶׁהוּא רוֹצֶה לֵילֵךְ לִקְצֵה הַמִּדְבָּר, אִם אֵינוֹ לוֹקֵחַ מִן הַיִּשּׁוּב לֶחֶם וּמַיִם, אֵינוֹ מוֹצֵא בַּמִּדְבָּר לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת. כָּךְ אִם הָאָדָם אֵינוֹ עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּחַיָּיו, לְאַחַר מִיתָתוֹ אֵין לוֹ תְּשׁוּבָה, אֶלָּא נְתִינַת הָאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרֵי מַעֲלָלָיו.

רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן הַקָּנָה אוֹמֵר: תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה. בֹּא וּרְאֵה מִפַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם שֶׁמָּרַד בְּצוּר עֶלְיוֹן הָרִבּוֹנוּת מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ". וּבַלָּשׁוֹן שֶׁחָטָא בּוֹ בַּלָּשׁוֹן עָשָׂה תְּשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם ה', מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ". וְהִצִּילוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּין הַמֵּתִים. מִנַּיִן שֶׁלֹּא מֵת? שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ, וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הָעֱמַדְתִּיךָ" וְכוּ'. וְהָלַךְ וּמָלַךְ בְּנִינְוֵה. וְהָיוּ אַנְשֵׁי נִינְוֵה כּוֹתְבִים מִכְתְּבֵי עָמָל וְגוֹזְלִים אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, וּבָאִים אִישׁ עַל רֵעֵהוּ בְּמִשְׁכָּב זָכוּר. וּבָא אֲצִילוֹ מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. וּכְשֶׁשָּׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיוֹנָה לְהַנָּבֵא עֲלֵיהֶ לְהַחֲרִיבָהּ, שָׁמַע פַּרְעֹה וְעָמַד מִכִּסְאוֹ וְקָרַע בְּגָדָיו וְלָבַשׁ שַׂק וָאֵפֶר, וְהִכְרִיז בְּכָל עַמּוֹ שֶׁיָּצוּמוּ כָּל הָעָם שְׁנֵי יָמִים, וְכָל מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת הַדְּבָרִים הַלָּלוּ יִשָּׁרֵף בָּאֵשׁ. מֶה עָשָׂה? הֶעֱמִיד הָאֲנָשִׁים מִצַּד אֶחָד וְהַנָּשִׁים מִצַּד אַחֵר, וְכָל בְּהֵמָה טְהוֹרָה מִצַּד אַחֵר. וְהֵילְדִים רוֹאִים אֶת אִמּוֹתֵיהֶם וְרוֹצִין לִינֹק וּבוֹכִין, וְאִמּוֹתֵיהֶם רוֹאוֹת אֶת בְּנֵיהֶם וְרוֹצוֹת לְהָנִיקָם וּבוֹכוֹת. הַיְלָדִים ק"כ אֶלֶף וְג' אֲלָפִים, הָרְבֵּה מִשְּׁנֵים עָשָׂר רִבּוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה". אַרְבָּעִים שָׁנָה הֶאֱרִיךְ אַפּוֹ עִמָּהֶם כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁשָּׁלַח אֶת יוֹנָה. וּלְאַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה שָׁבוּ לְמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים הָרְבֵּה מִן הָרִאשׁוֹנִים, וְנִבְלְעוּ כַּמֵּתִים בִּשְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מֵעִיר מְתִים יִנְאָקוּ".

שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים אֶל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ", עַד הַהוּא שֶׁשְּׁמַעְכֶם בְּהַר סִינַי אוֹמֵר "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ".
"כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ". "בִּכְבוֹדְךָ וְחֵילֶךָ" אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא "כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ". "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים", "קְחוּ עִמָּכֶם כֶּסֶף וְזָהָב" אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא "קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים". וְאֵין כְּתִיב כָּאן "וּנְשַׁלְּמָה כֶּסֶף וְזָהָב" אֶלָּא "וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ".
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אִם אֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה אֵין נִגְאָלִין. וְאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה אֶלָּא מִתּוֹךְ צַעַר וּמִתּוֹךְ הַדְּחָק וּמִתּוֹךְ הַטִּלְטוּל וּמִתּוֹךְ שֶׁהוּא אֵין לָהֶם מְחִיָּה. וְאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה עַד שֶׁיָּבֹא אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא וְהֵשִׁיב לֵב אָבוֹת עַל בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם".
בָּרוּךְ אַתָּה ה', הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה.

פרק מד

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: [אַחַר] כָּל הַגְּבוּרוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וּבְיַם סוּף, חָזְרוּ וְנִסּוּ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֶשֶׂר פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים". וְעוֹד הִלְשִׁינוּ עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרוּ: "עָזַב אוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה וְאֵין שְׁכִינָתוֹ בְּקִרְבֵּנוּ", שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ".
רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: אַחַר הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת מָה כְּתִיב? "וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִים". בָּא עֲלֵיהֶם עֲמָלֵק לְהִלָּחֵם בָּהֶם וּלְהַפְרַע מֵהֶם. וְהַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ מַקְדִּימִין אוֹתוֹ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה, וְהוּא רָאָה אוֹתָם עֲיֵפִים וִיגֵעִים מִשִּׁעְבּוּד מִצְרַיִם וּמֵעִנּוּי הַדֶּרֶךְ, וְלֹא שָׂם עַל לִבּוֹ עַל מְצוֹת "כַּבֵּד", אֶלָּא שֶׁעָמַד עַל הַדֶּרֶךְ כְּדֹב שַׁכּוּל כְּאִישׁ לְהָמִית אֵם עַל בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ".
רַבִּי זְכַרְיָה אוֹמֵר: נָכָד עֲשָׂו הָיָה עֲמָלֵק, וּבְאֵיבַת זְקֵנוֹ בָּא עֲלֵיהֶם לְהַפְרַע מֵהֶם. וְהָיָה עָמוּד הֶעָנָן סוֹבֵב אֶל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל כְּעִיר מֻקֶּפֶת חוֹמָה, וְלֹא הָיָה צַר וְאוֹיֵב יָכוֹל לְהַגִּיעַ בָּהֶם. אֶלָּא כָּל מִי שֶׁהָיָה צָרִיךְ טְבִילָה הָיָה הֶעָנָן מְפַלֵּט אוֹתוֹ חוּץ מִמַּחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה קָדוֹשׁ, וַעֲמָלֵק מְזַנֵּב וְהוֹרֵג אֶת מַה שֶּׁאַחֲרֵי הֶעָנָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ".
אָמַר מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ: "בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים, אֲנָשִׁים בְּנֵי אָבוֹת, אֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי חַיִל יִרְאֵי שָׁמַיִם, וְצֵא הִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק". וּמֹשֶׁה, אַהֲרֹן וְחוּר עָמְדוּ בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ בְּתוֹךְ מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל אִם אֵין שָׁם שְׁנַיִם עוֹמְדִים, אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ.

וְכָל יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ חוּץ לְאֱלֹהֵיהֶם וְרָאוּ אֶת מֹשֶׁה כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה עַל בִּרְכָּיו וְהֵם כּוֹרְעִים עַל בִּרְכֵּיהֶם, נוֹפֵל עַל פָּנָיו אַרְצָה וְהֵם נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם אַרְצָה, פּוֹרֵשׂ אֶת כַּפָּיו לַשָּׁמַיִם וְהֵם פּוֹרְשִׂים אֶת יְדֵיהֶם לַשָּׁמַיִם. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁשְּׁלִיחַ צִבּוּר הַמִּתְפַּלֵּל כָּךְ כָּל הָעָם עוֹנִים אַחֲרָיו.

וְהִפְלִיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עֲמָלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז, יג): "וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמָלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרֶב".

רַבִּי שִׁילָא אוֹמֵר: רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַשְׁמִיד וּלְהַכְרִית אֶת כָּל זֶרַע שֶׁל עֲמָלֵק מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר".

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר: אַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה רָצָה מֹשֶׁה לְהַזְכִּיר לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶם: זְכוּרִים אַתֶּם שֶׁאֲמַרְתֶּם בַּמִּדְבָּר הַזֶּה "הֲיֵשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן"? אֶלָּא אָמַר מֹשֶׁה: אִם אֲנִי אוֹמֵר לָהֶם כְּךָ, הֲרֵי אֲנִי מְגַלֶּה אֶת פְּנֵיהֶם, וְהַמְּגַלֶּה פָּנִים לַחֲבֵרוֹ אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אֶלָּא אֲנִי אוֹמֵר לָהֶם כָּךְ מַעֲשֶׂה עֲמָלֵק וְהֵם מְבִינִים מַה שֶּׁכָּתוּב לְפָנָיו.

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס אֶחָד וְכֶלֶב קָשׁוּר בְּפֶתַח הַפַּרְדֵּס וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בַּעֲלִיּוֹתָיו צוֹפֶה וּמַבִּיט כָּל מַה שֶּׁבַּפַּרְדֵּס. נִכְנַס אוֹהֲבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ לִגְנֹב מִן הַפַּרְדֵּס וְשִׂטָּה בּוֹ אֶת הַכֶּלֶב וְקָרַע אֶת בְּגָדָיו. אָמַר הַמֶּלֶךְ: אִם אֲנִי אוֹמֵר לְאוֹהֲבִי "לָמָּה נִכְנַסְתָּ לְתוֹךְ הַפַּרְדֵּס?" הֲרֵי אֲנִי מְגַלֶּה אֶת פָּנָיו. אֶלָּא הֲרֵינִי אוֹמֵר לוֹ: "הֲרָאִיתָ אוֹתוֹ כֶּלֶב שׁוֹטֶה אֵיךְ קָרַע אֶת בְּגָדֶיךָ וְלֹא הָיָה מֵבִין שֶׁאַתָּה אוֹהֲבִי?" כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה: הֲרֵי אֲנִי אוֹמֵר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל מַעֲשֶׂה עֲמָלֵק וּמִיָּד הֵם מְבִינִים מַה שֶּׁכָּתוּב לְעֵיל. לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק".

אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל: מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר "זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק", וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ", הֵיאַךְ יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵיהֶם? אָמַר לָהֶם: לֹא דוֹמֶה כּוֹס שֶׁל קוֹנְדִיטוֹן לְכוֹס שֶׁל חֹמֶץ. זֶה כּוֹס וְזֶה כּוֹס. זֶה זָכוֹר לִשְׁמֹר וּלְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, וְזֶה זָכוֹר לְהַשְׁמִיד וּלְהַכְרִית אֶת כָּל זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה בְּהָנִיחַ ה' וְכוּ' לֹא תִּשְׁכָּח". שָׁכְחוּ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁמִיד וּלְהַכְרִית אֶת כָּל זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא שָׁכַח, וּכְשֶׁמָּלַךְ שָׁאוּל אָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל (שמואל א טו, ב): "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל וְכוּ' וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ". מַה הוּא "אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ"? עַד מַשְׁתִּין בְּקִיר, "וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה". וְלָקַח שָׁאוּל אֶת אַגַּג מֶלֶךְ הַמִּלְחָמָה וַיֵּצֵא לִקְרַאת עֲמָלֵק, וּכְשֶׁבָּא שָׁאוּל לְאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ עָמַד וְהִרְהֵר בְּלִבּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד עִיר עֲמָלֵק". אָמַר שָׁאוּל: אִם הָאֲנָשִׁים חָטְאוּ הַנָּשִׁים מֶה חָטְאוּ? וְהַיְלָדִים מֶה חָטְאוּ? וְאִם

הַיְלָדִים חָטְאוּ הַבְּהֵמָה מֶה חָטְאָה? יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: שָׁאוּל, אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה יוֹתֵר מִקּוֹנְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר "אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה".

רַבִּי אוֹמֵר: כְּשֶׁבָּא שָׁאוּל לִמְחֹנֵה עֲמָלֵק, רָאָה בְּנֵי יִתְרוֹ מִתְעָרְבִים בְּתוֹךְ בְּנֵי עֲמָלֵק. אָמַר לָהֶם: "הִתְפָּרְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵק", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל הַקֵּינִי לְכוּ סָרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי". וְאַתָּה עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכִי עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָשָׂה חֶסֶד יִתְרוֹ? וַהֲלֹא לֹא עָשָׂה אֶלָּא לְמֹשֶׁה בִּלְבַד! אֶלָּא מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה חֶסֶד עִם אֶחָד מִגְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה חֶסֶד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּבִשְׁבִיל הַחֶסֶד שֶׁעָשָׂה נִתְמַלְּטוּ בָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי עֲמָלֵק.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כְּשֶׁבָּא סַנְחֵרִיב לָאָרֶץ, רָאוּ כָּל הָעַמִּים שֶׁסְּבִיבוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מַחֲנֵה סַנְחֵרִיב וְנִתְיָרְאוּ הַרְבֵּה מְאֹד, וּבָרְחוּ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַסִּיר גְּבוּלֹת עַמִּים" וְכוּ'. וַעֲמָלֵק נִכְנַס לַמִּדְבָּר וְנִתְעָרְבוּ עִם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל, וְכֻלָּם הָיוּ עֲשָׂרָה עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָהֳלֵי אֱדוֹם וְיִשְׁמְעֵאלִים מוֹאָב וְהַגְרִים. גְּבָל וְעַמּוֹן וַעֲמָלֵק, פְּלֶשֶׁת עִם יֹשְׁבֵי צוֹר. גַּם אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם, הָיוּ זְרוֹעַ לִבְנֵי לוֹט סֶלָה". וְכֻלָּם עֲתִידִים לִנָּפֵל בְּיַד בֶּן דָּוִד כְּאֵשׁ לֶהָבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱלֹהַי שִׁיתֵמוֹ כַּגַּלְגַּל, כְּקַשׁ לִפְנֵי רוּחַ. כְּאֵשׁ תִּבְעַר יַעַר, וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים. כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעֲרֶךָ" וְכוּ'.

פרק מה

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: כְּשֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל מֹשֶׁה מִתּוֹךְ הַסְּנֶה לְשָׁלְחוֹ אֶל מִצְרַיִם, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הִשְׁבַּע לִי כָּל מַה שֶּׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת אַתָּה עוֹשֶׂה לִי, שֶׁאִם אֲדַבֵּר דָּבָר לִפְנֵי פַּרְעֹה וְלֹא תַּעֲשֶׂה אוֹתָם וְיַהַרְגֻנִי". וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִשְׁבַּע לוֹ שֶׁכָּל מַה שֶּׁהוּא מְבַקֵּשׁ הוּא עוֹשֶׂה, חוּץ מִשְּׁנֵי דְבָרִים: מִלְהַכְנִס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמִיּוֹם הַמָּוֶת. וּמִנַּיִן שֶׁנִּשְׁבַּע לוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי דְּבָר צְדָקָה וְלֹא יָשׁוּב כִּי לִי תִכְרַע כָּל בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן". וּכְשֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה, רָצוֹנִי לוֹמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, לְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם שָׁכְחוּ אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאָמְרוּ לְאַהֲרֹן: "הַמִּצְרִיִּים הָיוּ נוֹשְׂאִין אֶת אֱלֹהֵיהֶם וּמְשׁוֹרְרִין וּמְזַמְּרִין לְפָנָיו וְרוֹאִין אוֹתוֹ לִפְנֵיהֶם. קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כְּשִׁקּוּץ הַמִּצְרִיִּים וְנִרְאֶה אוֹתוֹ לְפָנֵינוּ", שֶׁנֶּאֱמַר: "קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ".

הָלְכוּ לָהֶם אֵצֶל עוֹשֵׂי דְבָרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, אַהֲרֹן וְחוּר בֶּן אֲחוֹתוֹ. וּמִנַּיִן שֶׁהָיָה חוּר בֶּן אֲחוֹתוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקַּח לוֹ כָלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר". וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שֶׁל מִרְיָם אֶפְרָת? אֶלָּא פְּלָטְנִי שֶׁל בַּת מְלָכִים, גְּדוֹלֵי הַדּוֹר, שֶׁכָּל נָשִׂיא וְגָדוֹל שֶׁעָמַד בְּיִשְׂרָאֵל נִקְרָא שְׁמוֹ

אֶפְרָתִי. וְכֵן "וְדָוִד בֶּן אִישׁ אֶפְרָתִי", וְכִי אֶפְרָתִי הָיָה? וַהֲלֹא מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה הָיָה! אֶלָּא פָּלָטְנִי בֶּן מְלָכִים, גְּדוֹלֵי הַדּוֹר. וְ"יָרָבְעָם בֶּן נְבָט אִישׁ אֶפְרָתִי". וּלְפִי שֶׁהָיָה חוּר מִשֵּׁבֶט יְהוּדָה, מִגְּדוֹלֵי הַדּוֹר, הִתְחִיל מוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל בִּדְבָרִים קָשִׁים. כַּזָּבִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל עָמְדוּ עָלָיו וַהֲרָגוּהוּ.

וְרָאָה אַהֲרֹן לְחוּר שֶׁנֶּהֱרַג וּבָנָה מִזְבֵּחַ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו". מָה רָאָה? רָאָה שֶׁנֶּהֱרַג חוּר בֶּן אַהֲרֹן, וּבָנָה לָהֶם מִזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ".

דָּן אַהֲרֹן דִּין בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אָמַר: אִם אֲנִי אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל "תְּנוּ לִי כֶּסֶף וְזָהָב", מִיָּד הֵם מְבִיאִים. אֶלָּא הֲרֵינִי אוֹמֵר לָהֶם "תְּנוּ לִי נִזְמֵי נְשֵׁיכֶם וְנִזְמֵי בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם", וְהָיָה הַדָּבָר בָּטֵל מִמֶּנּוּ. שְׁמְעוּ הַנָּשִׁים וְלֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לִתֵּן נִזְמֵיהֶן לְבַעֲלֵיהֶן, אֶלָּא אָמְרוּ לָהֶם: "אַתֶּם רוֹצִים לַעֲשׂוֹת שִׁקּוּץ וְתוֹעֵבָה שֶׁאֵין בּוֹ כֹּחַ לְהַצִּיל?" לֹא שָׁמְעוּ לָהֶם, וְנָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרָן שֶׁל נָשִׁים בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. וּמַה שָּׂכָר נָתַן לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא? לָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהֵן מְשַׂמְּרוֹת רָאשֵׁי חֳדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַמַּשְׁבִּיעַ בַּטּוֹב עֶדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי".

רָאוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁלֹּא קִבְּלוּ הַנָּשִׁים לִיתֵּן אֶת נִזְמֵיהֶן לְבַעֲלֵיהֶן, וְעַד אוֹתָהּ שָׁעָה הָיוּ הַנָּזְמִים בְּאָזְנֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְרִיִּים וּכְמַעֲשֵׂה הָעֲרָבִים, וּפָרְקוּ אֶת נִזְמֵיהֶם שֶׁבְּאָזְנֵיהֶם וְנָתְנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם". "בְּאָזְנֵי נְשֵׁיהֶם" אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא "בְּאָזְנֵיהֶם". וּמְצָא אַהֲרֹן בֵּין הַנִּזְמִים צִיץ שֶׁל זָהָב אֶחָד כָּתוּב עָלָיו שֵׁם הַקֹּדֶשׁ וְחָרוּת עָלָיו כְּצוּרַת עֵגֶל, וְאוֹתוֹ לָבַד הִשְׁלִיךְ לַכּוּר שֶׁל אֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה". "וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה" גּוֹעֶה, וְרָאוּ אוֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְתָעוּ אַחֲרָיו.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: סָמָאֵל נִכְנַס וְהָיָה גּוֹעֶה לְהַתְעוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "יָדַע שׁוֹר קוֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֲבוּס בְּעָלָיו". וְרָאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל וְתָעוּ אַחֲרָיו וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: שָׁכְחוּ יִשְׂרָאֵל לְכֹחַ גְּבוּרָתִי שֶׁעָשִׂיתִי עִמָּהֶם בְּמִצְרַיִם וְעַל יַם סוּף וְעָשׂוּ לָהֶם עֲבוֹדָה זָרָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: לֵךְ רֵד מִנַּחֲלָתְךָ כִּי כָרוּ לָהֶם שׁוּחָה. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, עַד שֶׁלֹּא חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ הָיִיתָ קוֹרֵא אוֹתָם "עַמִּי", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתַי אֶת עַמִּי", וְעַכְשָׁיו שֶׁחָטְאוּ לְפָנֶיךָ אַתָּה אוֹמֵר לִי "לֵךְ רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ". עַמְּךָ הֵם וְלֹא עַמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ".

וְלָקַח מִשָּׁם אֶת הַלּוּחוֹת, וְהָיָה יוֹרֵד, וְהָיוּ הַלּוּחוֹת סוֹבְלִין אֶת עַצְמָן וְאֶת מֹשֶׁה עַצְמוֹ עִמָּן. וּכְשֶׁרָאוּ הָעֵגֶל וְאֶת הַמְּחוֹלוֹת, בָּרְחוּ הַכְּתוּבִים מֵעַל הַלּוּחוֹת. נִמְצְאוּ כְּבֵדִים עַל יָדוֹ מֹשֶׁה, וְלֹא הָיָה מֹשֶׁה יָכוֹל לְסָבֵל אֶת עַצְמוֹ וְלֹא אֶת הַלּוּחוֹת, וְהִשְׁלִיכָן מִיָּדוֹ, וְנִשְׁתַּבְּרוּ תַּחַת הָהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּחַר לְמֹשֶׁה".

אָמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן: מֶה עָשִׂיתָ לָעָם הַזֶּה וּפָרַעְתָּ אוֹתָם כְּאִשָּׁה פְּרוּעָה מִזְּנוּת? אָמַר לוֹ: רָאִיתִי מַה שֶׁעָשׂוּ לְחוּר וְנִתְיָרֵאתִי הַרְבֵּה מְאֹד.

רַבִּי אוֹמֵר: לֹא נִשְׁתַּתְּפוּ הַנִּשִׁיאִים בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ". לְפִיכָךְ זָכוּ לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שַׁבָּט לֵוִי לֹא שִׁתֵּף עַצְמוֹ בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֵּעָמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה" וְכוּ'. רָאָה מֹשֶׁה אֶת שַׁבָּט לֵוִי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶם וְנִתְגַּבֵּר בְּכֹחוֹ וְלָקַח אֶת הָעֵגֶל וּשְׂרָפוֹ בָּאֵשׁ וְכִתְּתוֹ כָּעָפָר אֶרֶץ וְזָרְקוֹ עַל פְּנֵי הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר דַּק לְעָפָר וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְהָיָה מַשְׁקֶה אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכָל מִי שֶׁנִּשַּׁק אֶת הָעֵגֶל הָיוּ שִׂפְתוֹתָיו נִתְפַּשְׁוֹת מֵהַזָּהָב, וְשֵׁבֶט לֵוִי הָיוּ הוֹרְגִים אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ".

שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲמִשָּׁה מַלְאָכִים לְהַשְׁחִית אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ הֵן: קֶצֶף, אַף, חֵמָה, מַשְׁחִית, וְחָרוֹן. שָׁמַע מֹשֶׁה וַיֵּצֵא לִקְרַאת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֶל מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה. אָמַר לָהֶם, אִם אַתֶּם מִבְּנֵי הָעוֹלָם הַבָּא, עִמְדוּ לְפָנַי בְּשָׁעָה הַזֹּאת, שֶׁהֲרֵי בְּנֵיכֶם נִתְּנוּ לַטִּבְחָה כַּצֹּאן. וְשָׁם עָמְדוּ לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! לֹא כָּךְ נִשְׁבַּעְתָּ לָנוּ לְהַרְבּוֹת זַרְעָם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ".

וּבְזכוּת שְׁלֹשָׁה אָבוֹת הַלָּלוּ נֶעֱצְרוּ שְׁלֹשָׁה מַלְאָכִי חַבָּלָה, קֶצֶף אַף חֵמָה, וְנִשְׁתַּיְּרוּ שְׁנַיִם, חָרוֹן וּמַשְׁחִית. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, לְמַעַן הַשְׁבּוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם כָּךְ עֲצֹר מַשְׁחִית מִיִּשְׂרָאֵל!" וְנֶעֱצַר הַמַּשְׁחִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ". וְעוֹד אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁהוֹדַעְתָּ לִי עֲצֹר חָרוֹן אַף מִיִּשְׂרָאֵל!" שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ". מֶה עָשָׂה מֹשֶׁה? חָפַר בָּאָרֶץ כְּבֵית דִּירָה גְּדוֹלָה בְּנַחֲלַת בְּנֵי גָד וְטָמַן אֶת חָרוֹן אַף בָּאָרֶץ כְּאָדָם שֶׁהוּא חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים. וּבְכָל זְמַן שֶׁהָיוּ חוֹטְאִין הָיָה עוֹלֶה וּפוֹעֵל בְּפִיו לִנְשֹׁךְ בְּרוּחוֹ לְהַשְׁחִית אֶת יִשְׂרָאֵל, וְהָיָה מֹשֶׁה מַזְכִּיר עָלָיו אֶת הַשֵּׁם וּמוֹרִידוֹ לְמַטָּה לָאָרֶץ. לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ פְּעוֹר. וּכְשֶׁמֵּת מֹשֶׁה, מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נָתַן אֶת קִבְרוֹ כְּנֶגְדָּן, וְכָל זְמַן שֶׁהֵם חוֹטְאִין וְהוּא רוֹצֶה לַעֲלוֹת וְלִפְעֹר אֶת פִּיו וְלִנְשֹׁךְ בְּרוּחוֹ לְהַשְׁחִית אֶת יִשְׂרָאֵל, וְהוּא רוֹאֶה אֶת קִבְרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה כְּנֶגְדּוֹ, הוּא מִתְפַּחֵד וְיוֹרֵד לְמַטָּה לָאָרֶץ. וּלְכָךְ נֶאֱמַר: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר".

פרק מו

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: עֶרֶב שַׁבָּת, בְּשִׁשָּׁה לַחֹדֶשׁ, בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַדִּבְּרוֹת, וּבְתֵשַׁע שָׁעוֹת בַּיּוֹם חָזְרוּ לְאָהֳלֵיהֶם. וְהָיָה הַמָּן מוּכָן לָהֶם לִשְׁנֵי יָמִים, וְשָׁבְתוּ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת שְׂמֵחִים כְּשִׂמְחַת הֶחָג שֶׁזָּכוּ לִשְׁמֹעַ קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ה, כג): "כִּי מִי כָל בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּלָשׁוֹן נְקֵיָּה: "לֵךְ אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל לְכוּ אִישׁ לְאָהֳלוֹ", שֶׁנֶּאֱמַר (שם, כו) "לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם". יָכוֹל אַף אַתָּה תְּשׁוּב? אֶלָּא מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁמִּשֶּׁעָה שֶׁהִזְהִיר מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל לֹא קָרַב מֹשֶׁה אֵצֶל אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם, כז) "וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי".

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר: אַרְבָּעִים יוֹם עָשָׂה מֹשֶׁה בָּהָר, קוֹרֵא בַּדָּת מִקְרָא בַּיּוֹם וְשׁוֹנֶה בַּדָּת מִקְרָא בַּלַּיְלָה. וּלְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם לָקַח אֶת הַלּוּחוֹת וְיָרַד אֶל הַמַּחֲנֶה, וּבְשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז שִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת וְהָרַג אֶת לֵיטֵי יִשְׂרָאֵל, וְעָשָׂה אַרְבָּעִים יוֹם בַּמַּחֲנֶה עַד שֶׁשָּׂרַף אֶת הָעֵגֶל וְכִתְּתוֹ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וְהָרַג אֶת כָּל אֲשֶׁר נָשַׁק לָעֵגֶל וְהִכְרִית עֲבוֹדָה זָרָה מִיִּשְׂרָאֵל וְהִתְקִין כָּל שֵׁבֶט בִּמְקוֹמוֹ. וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (שמות כד, יב): "עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה", וְהֶעֱבִירוּ שׁוֹפָר בַּמַּחֲנֶה, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה עָלָה לָהָר שֶׁלֹּא יִטְעוּ עוֹד אַחַר עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִתְעַלָּה אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּאוֹתוֹ שׁוֹפָר, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים מז, ו): "עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה". וְעַל כֵּן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיוּ תּוֹקְעִים בַּשּׁוֹפָר בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

רַב כָּהֲנָא אוֹמֵר: הַלּוּחוֹת לֹא נִבְרְאוּ מִן הָאָרֶץ אֶלָּא מִן הַשָּׁמַיִם, מַעֲשֵׂה יְדֵיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב, טז): "וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה", הֵמָּה הַלּוּחוֹת שֶׁהָיוּ מְקֻדָּם, "וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא", הוּא הַמִּכְתָּב שֶׁהָיָה מְקֻדָּם, "חָרוּת עַל הַלֻּחֹת", אַל תִּקְרֵי חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת. וּכְשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה (שם לד, א) "פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים" מַחֲצַב סַנְפִּירִינוֹן נִבְרָא לְמֹשֶׁה בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ וַחֲצָבָן, שֶׁנֶּאֱמַר (שם, ד) "וַיִּפְסֹל שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים", יָרַד מֹשֶׁה עִם הַלּוּחוֹת וְעָשָׂה אַרְבָּעִים יוֹם בָּהָר יוֹשֵׁב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתַלְמִיד שֶׁהוּא יוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ קוֹרֵא בַּדָּת מִקְרָא בַּיּוֹם וְשׁוֹנֶה בַּדָּת מִשְׁנָה בַּלַּיְלָה.

אָמְרוּ לוֹ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: מֹשֶׁה! לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֶלָּא לְמַעֲנֵנוּ. חָזַר מֹשֶׁה וְאָמַר לָהֶם: כְּתִיב בַּתּוֹרָה "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ" – וְכִי יֵשׁ לָכֶם אָב וָאֵם? וְעוֹד כְּתִיב "אָדָם כִּי יָמוּת בָּאֹהֶל" – מַה שֶּׁאֵין בֵּינֵיכֶם מִקְרֶה מָוֶת, וְלֹא נִתְּנָה אֶלָּא בִּשְׁבִילֵנוּ. וְחָשׁוּ וְלֹא עוֹד.

מִכָּאן אָמְרוּ: עָלָה מֹשֶׁה בְּחָכְמָתוֹ אֶל הָעֶלְיוֹנִים וְהוֹרִיד עֹז מִבְטַח שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כא, כב): "עִיר גִּבֹּרִים עָלָה חָכָם וַיֹּרֶד עֹז מִבְטֶחָה". רָאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תּוֹרָה לְמֹשֶׁה, עָמְדוּ גַּם הֵם וְנָתְנוּ לוֹ מַתָּנוֹת, אִגְּרוֹת וּפִתְקִין לִבְנֵי אָדָם, רְפוּאוֹת לִבְנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סח, יט): "עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי".

בֶּן בְּתִירָא אוֹמֵר: אַרְבָּעִים יוֹם עָשָׂה מֹשֶׁה בָּהָר וְדָרַשׁ בְּדִבְרֵי תוֹרָה וְחוֹקֵר בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ, וּלְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם לָקַח אֶת הַתּוֹרָה וְיָרַד בָּעֲשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים וְהִנְחִילָהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֹק עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז, לד): "וְהָיְתָה זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם".

רַבִּי זְכַרְיָה אוֹמֵר: קְרָאוּ בַתּוֹרָה וּמְצָאוּ כָתוּב בָּהּ "וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם" וּבוֹ בַּיּוֹם הֶעֱבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל הַמַּחֲנֶה שֶׁיְּצוּמוּ כָּל הָעָם מֵאִישׁ עַד אִשָּׁה מִגְּדוֹל וְעַד קָטָן. וְאִלּוּלֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא הָיָה הָעוֹלָם עוֹמֵד, שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר בָּעוֹלָם הַזֶּה וּלְעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא" – שַׁבָּת הָעוֹלָם הַזֶּה, שַׁבָּתוֹן הָעוֹלָם הַבָּא. וַאֲפִלּוּ כָּל הַמּוֹעֲדוֹת עוֹבְרִים, יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵינוֹ עוֹבֵר, שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַל הַקַּלּוֹת וְעַל הַחֲמוּרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם" – "מֵחַטֹּאתֵיכֶם" אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא "מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם".

אָמַר סַמָּאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, עַל כָּל אוּמוֹת הָעוֹלָם נָתַתָּ לִי רְשׁוּת וְעַל יִשְׂרָאֵל אֵין אַתָּה נוֹתֵן לִי רְשׁוּת?" אָמַר לוֹ: "הֲרֵי יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת עֲלֵיהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אִם יֵשׁ לָהֶם חֵטְא, וְאִם לָאו – אֵין לְךָ רְשׁוּת עֲלֵיהֶם". לְפִיכָךְ נוֹתְנִין לוֹ שׂוֹחַד בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁלֹּא לְבַטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לְבַטֵּל קָרְבָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "גּוֹרָל אֶחָד לַה' וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל".

גּוֹרְלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרְבַּן עוֹלָה וְגוֹרְלוֹ שֶׁל עֲזָאזֵל שְׂעִיר חַטָּאת, וְכָל עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם". רָאָה סַמָּאֵל שֶׁלֹּא נִמְצָא בָהֶם חֵטְא בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ לְךָ עַם אֶחָד בָּאָרֶץ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בַּשָּׂמַיִם. מַה מַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵין לָהֶם קְפִיצִין, כָּךְ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים עַל רַגְלֵיהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; מַה מַּלְאֲכֵי יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָהֶם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; מַה מַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת נְקִיִּים מִכָּל חֵטְא, כָּךְ יִשְׂרָאֵל נְקִיִּים מִכָּל חֵטְא בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; מַה מַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שָׁלוֹם מְתַוֵּךְ בֵּינֵיהֶם, כָּךְ יִשְׂרָאֵל שָׁלוֹם מְתַוֵּךְ בֵּינֵיהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ עֲתִירוֹתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִן הַקְּטֵיגוֹר שֶׁלָּהֶם וּמְכַפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל לְמִגְּדוֹל וְעַד קָטָן, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכִפֶּר אֶת מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ".

אָמַר מֹשֶׁה: בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶרְאֶה כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, (שמות לג, יח) "הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ". אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, אֵין אַתָּה יָכוֹל לִרְאוֹת אֶת כְּבוֹדִי שֶׁלֹּא תָמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי". אֶלָּא לְמַעַן הַשְׁבּוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְךָ וְהַשֵּׁם שֶׁהוֹדַעְתִּי לְךָ, אֲנִי אֶעֱשֶׂה רְצוֹנְךָ. עֲמֹד בְּפֶתַח מְעָרָה וַאֲנִי אַעֲבִיר לְפָנֶיךָ אֶת הַמַּלְאָכִים הַמְשָׁרְתִים לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג, יט): "וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ". וּכְשֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ אֶת הַשֵּׁם שֶׁהוֹדַעְתִּי לְךָ, שֵׂם אֲנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ. וַעֲמֹד בְּכוֹחֲךָ וְאַל תִּפְחַד, שֶׁנֶּאֱמַר "וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם".

אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵי אָנוּ מְשָׁרְתִים לְפָנָיו בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְאֵין אָנוּ יְכוֹלִין לִרְאוֹת אֶת כְּבוֹדְךָ, וְזֶה יְלוּד אִשָּׁה רוֹצֶה לִרְאוֹת אֶת כְּבוֹדְךָ? וְעָמְדוּ בְּזַעַף וּבְבָהָלָה לַהֲמִיתוֹ, וְהִגִּיעָה נַפְשׁוֹ עַד מָוֶת. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? נִגְלָה עָלָיו בֶּעָנָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרֶד ה' בֶּעָנָן". וְזוֹ הִיא יְרִידָה שְׁבִיעִית.

וְסָכַךְ עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכַף יָדוֹ שֶׁלֹּא יָמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי", וּכְשֶׁעָבַר הֵסִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת כַּף יָדוֹ מֵעָלָיו וְרָאָה אֲחוֹרֵי הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵסַרְתִּי אֶת כַּפִּי [וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי]", הִתְחִיל מֹשֶׁה צוֹעֵק בְּקוֹל גָּדוֹל וְאָמַר: "ה' ה' אֵל רַחוּם וְחַנּוּן".

אָמַר לְפָנָיו: "סְלַח נָא לַעֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל". וְאִלּוּ אָמַר מֹשֶׁה "סְלַח נָא לַעֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת" – הָיָה עוֹשֶׂה כֵּן, לְפִי שֶׁהָיְתָה שְׁעַת רָצוֹן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר "בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ". אֶלָּא אָמַר: "סְלַח נָא לַעֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "הֲרֵי כִּדְבָרֶיךָ עָשִׂיתִי", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ".

פרק מז

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ אוֹמֵר: כְּשֶׁיָּרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי לִיתֵּן הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, יָרְדוּ עִמּוֹ שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל מַלְאָכִים כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל גִּבּוֹרֵי יִשְׂרָאֵל, וּבִידָם זִינוֹת וּפְטָרוֹת, וְעִטְּרוּ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל כֶּתֶר שֵׁם הַמְפֹרָשׁ. וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, הָיוּ טוֹבִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְלֹא מָשַׁל בָּהֶם מַלְאַךְ הַמָּוֶת, וְלֹא הִשְׁלִיכוּ צוֹאָה כִּבְנֵי אָדָם. וְכֵיוָן שֶׁעָשׂוּ מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, כָּעַס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ: סָבוּר הָיִיתִי שֶׁתִּהְיוּ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם". עַכְשָׁו "אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵימָתַי? כְּשֶׁאָדָם לוֹבֵשׁ בִּגְדֵי תִּפְאַרְתּוֹ, יָפֶה בְּמַרְאֵהוּ וּבְכִבּוּדוֹ. כָּךְ יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהָיוּ לוֹבְשִׁין אוֹתוֹ הַשֵּׁם, הָיוּ טוֹבִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וְכֵיוָן שֶׁעָשׂוּ מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, כָּעַס עֲלֵיהֶם. וּבְאוֹתָהּ הַלַּיְלָה יָרְדוּ אוֹתָם שִׁשִּׁים רִבּוֹא שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְלִקְחוּ מֵהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁנָּתְנוּ עֲלֵיהֶם, וְנִמְצְאוּ עֲרוּמִים שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם". אֵין כְּתִיב כָּאן "וַיְנַצְּלוּ" אֶלָּא "וַיִּתְנַצְּלוּ". וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מֵאֵלָיו הָיָה נִקְלָף.

רַבִּי אוֹמֵר: כָּל יִשִּׁיבוֹת שֶׁיִּשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עָשׂוּ בָהֶם עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ". מַה כָּתוּב שָׁם? "וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק" – הִתְחִילוּ עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה. וּכְתִיב אַחַר אוֹמֵר: "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים", מַה כָּתוּב שָׁם? "וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת" – הִתְחִילוּ בִּזְנוּת.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּתִיב (איוב כב, יח): "וַעֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי", זֶה עֲצָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע שֶׁיָּעַץ לְמִדְיָן וְנָפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף. שֶׁאָמַר לָהֶם: "אֵין אַתֶּם יְכוֹלִין לִפְנֵי הָעָם הַזֶּה כִּי אִם חָטְאוּ לִפְנֵי קוֹנֵיהֶם". וְעָשׂוּ לָהֶם חֲנֻיּוֹת חוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ מוֹכְרִין כָּל מִמְכָּרָן בַּשּׁוּק. וְכֵן עָשׂוּ, וְהָיוּ בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין חוּץ לְמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְרוֹאִין אֶת בְּנוֹת מִדְיָן שֶׁהָיוּ כּוֹחֲלוֹת עֵינֵיהֶן כְּזוֹנוֹת וְלִקְחוּ מֵהֶן נָשִׁים וְתָעוּ אַחֲרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶת בְּנוֹת מוֹאָב".

שִׁמְעוֹן וְלֵוִי קִנְאוּ עַל הַזְּנוּת הָרִבָּה מְאֹד, שֶׁאָמְרוּ "וַיֹּאמְרוּ הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת אֲחוֹתֵנוּ", וְלָקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ וְהָרְגוּ אֶת אַנְשֵׁי שְׁכֶם. וְהַנְּשִׁיא שֶׁל שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן לֹא זָכַר מַה עָשָׂה זְקֵנוֹ וְלֹא גָּעַר בְּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל. הוּא בְּעַצְמוֹ בְּפַרְהֶסְיָא בָּא בִּזְנוּת עַל הַמִּדְיָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר "וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה" וְכוּ'.

וְכָל הַנְּשִׁיאִים וּמֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר וּפִינְחָס רָאוּ מַלְאַךְ הַמַּשְׁחִית לָעָם, וְהָיוּ יוֹשְׁבִים וּבוֹכִים וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִים מַה לַּעֲשׂוֹת. רָאָה פִּינְחָס אֶת זִמְרִי שֶׁבָּא בְּפַרְהֶסְיָא בִּזְנוּת עַל הַמִּדְיָנִית, וְקִנְּא קִנְאָה גְּדוֹלָה וְחָטַף מִיָּדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אֶת הָרֹמַח, וַיֵּרֶץ מֵאַחֲרָיו וּדְקָרוֹ מֵאַחֲרֵי בֵּיתוֹ, וַיַּנַּח הָרֹמַח בְּקֶבָתָהּ שֶׁל הָאִשָּׁה. לְפִיכָךְ נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂכָר טוֹב לוֹ וּלְבָנָיו בְּמַאֲכַל הַזְּרוֹעַ. וְנִתְפַּזְּרוּ הַלְּחָיַיִם, הַלֶּחִי שֶׁל הָאִישׁ וּלְחָיַיִם שֶׁל אִשָּׁה. לְפִיכָךְ נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂכָר טוֹב לְבָנָיו בְּמַאֲכַל הַלְּחָיַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם".

קָם כְּדַיִּין גָּדוֹל וְשׁוֹפֵט וְשָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל". מָה הַלָּשׁוֹן הַזֶּה "וַיְפַלֵּל"? כְּדַיִּין גָּדוֹל. כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: "וְנָתַן בִּפְלִלִים". וְהָיָה מַכֶּה אֶת בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְיִירָאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִירָאוּ". וְרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה שֶּׁעָשָׂה פִּינְחָס, וּמִיָּד נִתְמַלֵּא רַחֲמִים וְעָצַר הַמַּגֵּפָה.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קָרָא שְׁמוֹ שֶׁל פִּינְחָס בִּשְׁמוֹ אֵלִיָּה, אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב מִתּוֹשָׁבֵי הַגִּלְעָד, שֶׁעָשָׂה יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּבָה [עַל יָדוֹ] בְּהַר גִּלְעָד, וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׂכָר טוֹב וּלְבָנָיו הַצַּדִּיקִים לְמַעַן כְּהֻנַּת עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם".

רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר: עָמַד פִּנְחָס וְחָרַם עַל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּסוֹד שֵׁם הַמְפֹרָשׁ וּבַכְּתָב הַנִּכְתָּב עַל הַלּוּחוֹת, וּכְחֵרֶם בֵּית דִּין הָעֶלְיוֹן וּכְחֵרֶם בֵּית דִּין הַתַּחְתּוֹן, שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מִיֵּינָם שֶׁל גּוֹיִם כִּי אִם בְּרֶפֶשׁ רַגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצֹאנִי מִרְמַס רַגְלֵיכֶם". שֶׁכָּל יֵינָם שֶׁל גּוֹיִם לְעֲבוֹדָה זָרָה וְלִזְנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זְנוּת יַיִן וְתִירוֹשׁ יִקַּח לֵב", וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ".

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, "זְכוּרִים אַתֶּם מָה שֶׁעָשׂוּ לָכֶם הַמִּדְיָנִים הַלָּלוּ, שֶׁנָּפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ? אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא תֵאָסֵף, קוּם נְקֹם נִקְמַת יִשְׂרָאֵל".

מָה עָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם? לִקַּח אֶלֶף אִישׁ מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, הֲרֵי שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף, וְהַמְקַנֵּא עַל הַזְּנוּת נָשִׂיא עֲלֵיהֶם, וְלָקְחוּ אֶת כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ וְהָלְכוּ וְשָׁבוּ אֶת בְּנוֹת מִדְיָן וְאָמַר: "לֹא עַל אֵלּוּ נָפְלוּ מִיִּשְׂרָאֵל אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף?" שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם". הִתְחִיל כּוֹעֵס עֲלֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל" וּבְכַעֲסוֹ נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מֵעָלָיו. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהַקַּפְדָּן מְאַבֵּד אֶת כָּל חָכְמָתוֹ, וְרָאָה אֶלְעָזָר וְקִבֵּל מֵאֲחָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לא, כא): "וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא וְכוּ' זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה". אָמַר לָהֶם: "לְמֹשֶׁה צִוָּה וְאוֹתִי לֹא צִוָּה".

פרק מח

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי פָּתַח: "בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר", אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, הֵן לִי לֹא נָתַתָּ זָרַע, וְאַתָּה אוֹמֵר אֵלַי "לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת"? בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַבְרָהָם, כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּדְבָרַי הוּא עוֹמֵד, וְאֵין אַתָּה מַאֲמִין בִּדְבָרַי? אֶלָּא אַתָּה אוֹמֵר "בַּמֶּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה"? חַייֶךָ, שְׁנֵי פְּעָמִים יָדוֹעַ תֵּדַע, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע".

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: וַהֲלֹא לֹא יָשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם אֶלָּא מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים? תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, בֹּא וּרְאֵה: כְּשֶׁיָּרַד יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הָיָה בֶּן שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וּבֶן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה עָמַד לִפְנֵי פַּרְעֹה, וְשֶׁבַע שְׁנֵי שָׂבָע וּשְׁתֵּי שָׁנִים רָעָב עַד שֶׁלֹּא יָרַד יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב". הֲרֵי תִּשְׁעָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה. וְלֵוִי בֶּן יַעֲקֹב הָיָה גָּדוֹל מִיּוֹסֵף שֵׁשׁ שָׁנִים,

וּבִירִידָתוֹ לְמִצְרַיִם הָיָה בֶּן חֲמֵשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּשְׁנֵי חַיָּיו בְּמִצְרַיִם שְׁתַּיִם וְתִשְׁעִים שָׁנָה. הֲרֵי כֻּלָּם מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה. חַיֵּי לֵוִי הָיוּ שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה, וּבִירִידָתוֹ לְמִצְרַיִם יָלְדָה לוֹ אִשְׁתּוֹ אֶת יוֹכֶבֶד בִּתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשֵׁם אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי". וּבַת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה יָלְדָה אֶת מֹשֶׁה, וּמֹשֶׁה בֶּן שְׁמֹנִים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה. הֲרֵי כֻּלָּם מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים. וְכָאן הוּא אוֹמֵר: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה".

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ: לֹא אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁהָיָה לוֹ זֶרַע, שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", וּכְתִיב "כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע". וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. אָמַר לוֹ: וַהֲרֵי כָּתוּב "וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרַבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה". שֶׁיִּשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם חֲמֵשׁ שָׁנִים קוֹדֶם שֶׁבָּא יַעֲקֹב אָבִינוּ לְמִצְרַיִם נוֹלְדוּ לוֹ לְיוֹסֵף שְׁנֵי שְׁבָטִים מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, וְהֵם מִיִּשְׂרָאֵל וְיָרְדוּ בְּמִצְרַיִם. הֲרֵי מָאתַיִם וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה יָמִים וְלֵילוֹת אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים, שֶׁדִּלֵּג הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַקֵּץ בִּזְכוּת אָבוֹת שְׁלֹשָׁה שֶׁהֵם עַמּוּדֵי עוֹלָם וּבִזְכוּת אִמָּהוֹת שֶׁהֵם גִּבְעוֹת עוֹלָם. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל אוֹתָן הַשָּׁנִים שֶׁיָּשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם יָשְׁבוּ בֶּטַח וְשַׁאֲנָן וְשָׁלֵו עַד שֶׁבָּא יָגְנוֹן מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל אֶפְרַיִם וְאָמַר לָהֶם "נִגְלָה לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹצִיא אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם". בְּנֵי אֶפְרַיִם בָּגְאוּת לִבָּם שֶׁהֵם מִזֶּרַע הַמַּלְכוּת וְגִבּוֹרֵי כֹּחַ בַּמִּלְחָמָה, לָקְחוּ אֶת נְשֵׁיהֶם וְאֶת בְּנֵיהֶם וְיָצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְרָדְפוּ הַמִּצְרִיִּים אַחֲרֵיהֶם וְהָרְגוּ מֵהֶם מָאתַיִם אֶלֶף כֻּלָּם גִּבּוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "בְּנֵי אֶפְרַיִם" וְכוּ'.

רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר: לֹא הֶעֱבִידוּ מִצְרַיִם אֶת יִשְׂרָאֵל אֶלָּא שָׁעָה אַחַת מִיּוֹמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁמוֹנִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים וּשְׁלִישׁ שָׁנָה קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה, שֶׁאָמְרוּ הַחַרְטוּמִים אֶל פַּרְעֹה: "עָתִיד אֶחָד לְהִוָּלֵד וְהוּא מוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם". וְחָשַׁב פַּרְעֹה וְאָמַר: "הַשְׁלִיכוּ אֶת כָּל הַיְלוּדִים הַזְּכוּרִים לַיְאוֹרָה, וְהוּא מֻשְׁלָךְ עִמָּהֶם וְנִמְצָא הַדָּבָר בָּטֵל". לְפִיכָךְ הִשְׁלִיכוּ כָּל הַיְלוּדִים לַיְאוֹרָה.

שָׁלֹשׁ שָׁנִים קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה. וּלְאַחַר שֶׁנּוֹלַד אָמְרוּ: "הִנֵּה נוֹלַד וְהוּא כָּמוֹס מֵעֵינֵינוּ". אָמַר לָהֶם: "הוֹאִיל וְנוֹלַד, מִכָּאן וְאֵילָךְ אַל תַּשְׁלִיכוּ הַיְלוּדִים לַיְאוֹרָה, אֶלָּא תְּנוּ עֲלֵיהֶם עֹל קָשֶׁה לְמָרֵר חַיֵּי אֲבוֹתֵיהֶם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם" וְכוּ'.

רַבִּי אוֹמֵר: רָאוּ אֲבוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה אֶת הַנַּעַר, תָּאֲרוֹ כְּמַלְאַךְ אֱלֹהִים, וּמָלוּ אוֹתוֹ לִשְׁמוֹנָה יָמִים וְקָרְאוּ אֶת שְׁמוֹ יְקוּתִיאֵל.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: "טוֹב" קָרְאוּ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא". וְהֶחְבִּיאוּהוּ בַּבַּיִת שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, וּלְאַחַר שְׁלֹשָׁה נָתְנוּ אוֹתוֹ בְּתֵבַת גֹּמֶא וְהִשְׁלִיכוּהוּ עַל שִׂפַּת הַיְאוֹר.

וְהַכֹּל צָפוּי לְפָנָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָיְתָה בַּת פַּרְעֹה מְנַגַּעַת בִּנְעָעִים קָשִׁים וְלֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לִרְחֹץ בְּחַמִּין. בָּאָה לִרְחֹץ בַּיְאוֹרָה וְרָאָתָה אֶת הַנַּעַר בּוֹכָה, וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בּוֹ וְנִתְרַפְּאָה. אָמְרָה: "הַנַּעַר הַזֶּה צַדִּיק הוּא", וְקִיְּמָתוּ לְחַיִּים. וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא, וְכָל מְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת כְּאִלּוּ מְאַבֵּד עוֹלָם מָלֵא. לְפִיכָךְ זָכְתָה לִחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

וְכָל בְּנֵי פַּלְטֵרִין שֶׁל פַּרְעֹה הָיוּ מְגַדְּלִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אֶחָיו". יָצָא מִשָּׁם אֶל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וְרָאָה אֶחָד מִנּוֹגְשֵׁי פַּרְעֹה מַכֶּה אֶת אֶחָד מִבְּנֵי הַקְּהָתִי הַלְוִיִּם שֶׁהֵם מֵאֶחָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ עִבְרִי". הִתְחִיל מְקַלְּלוֹ בְּחֶרֶב שְׂפָתָיו וּטְמָנוֹ בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל". וְאֵין חוֹל אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם".

יָצָא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְרָאָה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים, וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע: "לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ?" אָמַר לוֹ דָּתָן: "מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ? בַּחֲרֵב שֶׁבְּפִיךָ אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהָרְגֵנִי כְּשֵׁם שֶׁהָרַגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי?" שֶׁנֶּאֱמַר: "הֲלְהָרְגֵנִי אַתָּה אוֹמֵר". "אַתָּה מְבַקֵּשׁ" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "אַתָּה אוֹמֵר".

וּכְשֶׁבָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פַּרְעֹה וְאָמְרוּ לוֹ: "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים, שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי", אָמַר לָהֶם: "מִי ה' אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקוֹלוֹ? לֹא יָדַעְתִּי אֶת ה'". הִשְׁלִיךְ אַהֲרֹן אֶת מַטֵּהוּ וְנַעֲשָׂה נָחָשׁ שָׂרָף, וְגַם הִשְׁלִיכוּ אֶת מַטֵּיהֶם וְנַעֲשׂוּ נְחָשִׁים, וְרֹץ מַטֵּה אַהֲרֹן וּבָלַע אֶת מַטּוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְבַלַּע מַטֵּה אַהֲרֹן אֶת מַטֹּתָם".

הִכְנִיס יָדוֹ לְחֵיקוֹ וְהוֹצִיאָהּ מְצֹרַעַת. הִכְנִיסוֹ יָדָם לְחֵיקָם וְהוֹצִיאוּם מְצֹרָעוֹת, וְלֹא נִתְרַפְּאוּ עַד יוֹם מוֹתָם. וְכָל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמִצְרַיִם, הֵם הָיוּ מוֹסִיפִים מַכָּה עַל מַכָּה, עַד שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁחִין, וְלֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד וְלַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים".

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אִסְפַּלְאטוֹרִים שֶׁל פַּרְעֹה הָיוּ מַחֲנִיקִין אֶת יִשְׂרָאֵל בַּקִּירוֹת שֶׁל בָּתִּים וּבֵין הַלְּבֵנִים, וְהָיוּ צוֹעֲקִים מִתּוֹךְ קִירוֹת הַבַּיִת, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹמֵעַ צַעֲקָתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת צַעֲקָתָם". וְעוֹד, שֶׁהָיוּ שׁוֹרְפִים אֶת בְּנֵיהֶם הַבְּכוֹרִים בְּכוּר הָאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶתְכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל", וּמָדַד לָהֶם בְּאוֹתָהּ מִדָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַכֵּה מְצֹרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם".

וּכְשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? הִשְׁלִיךְ כָּל צַלְמֵי תוֹעֲבוֹתֵיהֶם וְנִשְׁתַּבְּרוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבֵאלֹהֵיהֶם עָשָׂה ה' שְׁפָטִים".

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַמִּצְרִיִּים הָיוּ מְטַמְּאִין אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וְלִנְשֵׁיהֶם עִמָּם. כֵּיצַד? בְּנוֹ שֶׁל דָּן נָשָׂא אִשָּׁה מִשִּׁבְטוֹ, שְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי, וּבְאוֹתָהּ הַלַּיְלָה בָּאוּ עָלָיו נוֹגְשֵׁי פַּרְעֹה וַהֲרָגוּ אוֹתוֹ

וּבָאוּ עַל אִשְׁתּוֹ, וְהָרָתָה וְיָלְדָה בֵּן. וְהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַזֶּרַע: אִם מָתוֹק לְמָתוֹק, אִם מַר לְמַר. וּכְשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, הִתְחִיל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף בְּשֵׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּקֹּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת הַשֵּׁם".

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה אֲצְבָּעוֹת שֶׁל יַד יְמִינוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֻּלָּם יְסוֹד גְּאֻלּוֹת. אֶצְבַּע קְטַנָּה הֶרְאָה לְנֹחַ מַה לַּעֲשׂוֹת בַּתֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ". אֶצְבַּע שְׁנִיָּה לַקְּטַנָּה בָּהּ הִכָּה אֶת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִיא". וְכַמָּה לָקוּ בָּאֶצְבַּע? עֶשֶׂר. אֶצְבַּע שְׁלִישִׁית לַקְּטַנָּה בָּהּ כָּתַב אֶת הַלּוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "לֻחֹת אֶבֶן כְּתוּבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים". אֶצְבַּע רְבִיעִית שֶׁהִיא שְׁנִיָּה לַבֹּהֶן בָּהּ הֶרְאָה לְמֹשֶׁה מַה יִּתְּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל פִּדְיוֹן נַפְשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר "זֶה יִתְּנוּ". הַבֹּהֶן וְכָל הַיָּד כֻּלָּהּ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַכּוֹת בָּהֶם אֶת בְּנֵי עֵשָׂו שֶׁהֵם צָרָיו וְאֶת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁהֵם אוֹיְבָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "תָּרֹם יָדְךָ עַל צָרֶיךָ וְכָל אוֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: חֲמִשָּׁה אוֹתִיּוֹת שֶׁנִּכְפְּלוּ בְּכָל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה כֻּלָּם לְסוֹד גְּאֻלּוֹת. כ"ף כ"ף – אַבְרָהָם אָבִינוּ נִגְאַל מֵאוּר כַּשְׂדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ". מ"ם מ"ם – נִגְאַל בּוֹ יִצְחָק אָבִינוּ מִיַּד פְּלִשְׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֵךְ מֵעִמָּנוּ". נו"ן נו"ן – נִגְאַל בּוֹ יַעֲקֹב אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי". פ"א פ"א – בּוֹ נִגְאֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "פָּקֹד פָּקַדְתִּי". צָדֵי"י צָדֵי"י – בּוֹ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל מִשִּׁעְבּוּד אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת וְלֹאמַר לָהֶם: "צֶמַח צְמַחְתִּי לָכֶם", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר הִנֵּה אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח". וְכֻלָּם לֹא נִמְסְרוּ אֶלָּא לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, וְאַבְרָהָם מָסָרָן לְיִצְחָק, וְיִצְחָק מָסָרָן לְיַעֲקֹב, וְיַעֲקֹב מָסַר סוֹד הַגְּאֻלָּה לְיוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: "וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם". וְיוֹסֵף בְּנוֹ מָסַר סוֹד הַגְּאֻלָּה לְאֶחָיו וְאָמַר לָהֶם: "פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם". וַאֲשֶׁר מָסַר סוֹד הַגְּאֻלָּה לְסֶרַח בַּתּוֹ. וּכְשֶׁבָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֵצֶל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ הָאוֹתוֹת לְעֵינֵיהֶם, הָלְכוּ אֵצֶל סֶרַח בַּת אָשֵׁר. אָמְרוּ לָהּ: בָּא אָדָם אֶחָד אֵצְלֵנוּ וְעָשָׂה אוֹתוֹת לְעֵינֵינוּ כָּךְ וְכָךְ. אָמְרָה לָהֶם: אֵין בְּאוֹתוֹת הָאֵלּוּ מַמָּשׁ. אָמְרוּ לָהּ: וַהֲרֵי אָמַר "פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם". אָמְרָה לָהֶם: הוּא הָאִישׁ הֶעָתִיד לִגְאֹל אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, שֶׁכֵּן שָׁמַעְתִּי מֵאַבָּא פֵּ"ה וּפֵ"ה – "פָּקֹד פָּקַדְתִּי". מִיָּד הֶאֱמִינוּ הָעָם בֵּאלֹהֵיהֶם וּבִשְׁלוּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ".

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: נוֹגְשֵׁי פַּרְעֹה הָיוּ מַכִּין לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת תֹּכֶן לְבֵנִים בְּכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים אֲשֶׁר הֵם עוֹשִׂים תְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם". וְהַמִּצְרִים לֹא הָיוּ נוֹתְנִים תֶּבֶן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ". וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְקוֹשְׁשִׁין אֶת הַקַּשׁ בַּמִּדְבָּר, וְהָיוּ עוֹמְסִין אוֹתוֹ בַּחֲמוֹרֵיהֶם וּשְׁשִׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם. וְהַקַּשׁ שֶׁל מִדְבָּר הָיָה נוֹקֵב אֶת

עֲקֵבֶיהֶם, וְהַדָּם הָיָה יוֹצֵא וּמִתְבּוֹסֵס בַּחֹמֶר. רָחֵל בַּת בְּנוֹ שֶׁל מְתוּשֶׁלַח הָיְתָה הָרָה לֶלֶךְ, וְרָמְסָה בַּחֹמֶר עִם בַּעְלָהּ. וְיָצָא הַוָּלָד מִתּוֹךְ מֵעֶיהָ וְנִתְעָרֵב בְּתוֹךְ הַחֹמֶר, וְעָלְתָה צַעֲקָתָהּ לִפְנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וּבְאוֹתָהּ הַלַּיְלָה יָרַד מִיכָאֵל הַמַּלְאָךְ וְהֶעֱלָהוּ לִפְנֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד. וְאוֹתוֹ הַלַּיְלָה יָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וּשְׂמֵחִין וּמְהַלְלִין לֵאלֹהֵיהֶם בְּקוֹל גָּדוֹל, וְהַמִּצְרִיִּים צוֹעֲקִים בְּמַר נֶפֶשׁ עַל הַמַּגֵּפָה שֶׁבָּאָה עֲלֵיהֶם פִּתְאוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת".

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם אֲנִי מוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל בַּלַּיְלָה, יֹאמְרוּ "עֲכָשָׁו בַּלַּיְלָה עָשָׂה מַעֲשָׂיו". אֶלָּא הֲרֵינִי מוֹצִיאָם בַּחֲצִי הַיּוֹם וּבְגִבּוּרַת הַשֶּׁמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

וּבִזְכוּת שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים יָצְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם: לֹא הֶחֱלִיפוּ לְשׁוֹנָם, וְלֹא הִלְשִׁינוּ אִישׁ רֵעֵהוּ וּבְיִחוּד הַשֵּׁם. וַיֵּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם מְלֵאִים כָּל טוּב מִמִּין בְּרָכוֹת, בִּזְכָרוֹ אֶת הַדָּבָר שֶׁאָמַר לְאָבִינוּ אַבְרָהָם "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל".

פרק מט

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַכְרִית וּלְהַשְׁמִיד אֶת כָּל זֶרַע עֲמָלֵק, וְשָׁלַח לְשָׁאוּל בֶּן קִישׁ לְהַכְרִית וּלְהַשְׁמִיד כָּל זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. וְשָׁאוּל וְהָעָם שָׁמְעוּ וְלֹא חָסוּ עַל אָדָם בָּזוּי אֶלָּא עַל אֲגַג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם". שָׁמַע שְׁמוּאֵל וַיֵּצֵא לִקְרָאתָם וְאָמַר לָהֶם: "חֲמַלְתֶּם בַּעֲמָלֵק וְהוֹתַרְתֶּם שָׂרִיד מִמֶּנּוּ, וּמֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר". אָמְרוּ: "הַצֹּאן וְהַבָּקָר לַעֲשׂוֹת בּוֹ זְבָחִים לֵאלֹהֶיךָ". אָמַר לָהֶם: "אֵין חֵפֶץ לַמָּקוֹם בְּעוֹלוֹת וּזְבָחִים, כִּי אִם לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַה' בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כְּשִׁמְעַ מִזֶּבַח טוֹב".

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר: צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעָתִיד לַעֲמֹד מֵאֲגַג אִישׁ צַר וְאוֹיֵב גָּדוֹל לַיְּהוּדִים, וְאֵי זֶה הוּא? זֶה הָמָן בֶּן הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צוֹרֵר כָּל הַיְּהוּדִים. וּמִזֶּרַע שָׁאוּל גּוֹאֵל וְנוֹקֵם לְיִשְׂרָאֵל, וְאֵי זֶה הוּא? זֶה מָרְדְּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶּן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי.

וְשָׁם עָמַד שְׁמוּאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר: רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! אַל תִּשְׁכַּח חֶטְאַת עֶשָׂו שֶׁעָשָׂה לְאָבִיו, שֶׁלָּקַח נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מְזַבְּחוֹת וּמְקַטְּרוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה, לְמָרֵר שְׁנֵי חַיֵּי אֲבוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּהְיֶיןָ מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה". זְכֹר חֶטְאָתוֹ עַל בָּנָיו וְעַל בְּנֵי בָנָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "יִזְכֹּר עָוֹן אֲבֹתָיו אֶל ה' וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל תִּמָּח". וְשָׁמַע

שָׁאוּל אֶת קוֹל אֲגָג לוֹחֵשׁ בְּפִיו וְאוֹמֵר: אֶפְשָׁר סָר מִמֶּנִּי מַר הַמָּוֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָכֵן סָר מַר הַמָּוֶת". אָמַר לוֹ שְׁמוּאֵל: כְּשֵׁם שֶׁשִּׁכְּלָה חֶרֶב עֲמָלֵק וְקֶנֶיךָ אֶת בַּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֲחוֹרֵי הֶעָנָן וַיֵּשְׁבוּ נְשֵׁיהֶם שְׁכוּלוֹת וְאַלְמָנוֹת, (ו)כְּתִפְלַּת אֶסְתֵּר וְנַעֲרוֹתֶיהָ נֶהֱרְגוּ כָּל בְּנֵי עֲמָלֵק וַיֵּשְׁבוּ נְשֵׁיהֶם שְׁכוּלוֹת וְאַלְמָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ" וְכוּ'.
תְּפִלַּת שְׁמוּאֵל שִׁבְּרָה אֶת חֵילָם שֶׁל בְּנֵי אֲגָג מֵעַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת אֲגָג לִפְנֵי ה' בַּגִּלְגָּל".
(אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "עֲשֵׂה שְׁלִיחוּתִי") [בְּכָל הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ,] בַּגְּבוֹהִים הוּא שׁוֹלֵחַ עֲלֵיהֶם דְּבָרִים נְמוּכִים לְהוֹדִיעָם שֶׁאֵין כֹּחַ גְּבוּרָתָם מְאוּמָה. טִיטוּס הָרָשָׁע נִכְנַס לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים וְאָמַר: "אֵין צַר וְאוֹיֵב יָכוֹל לַעֲמֹד לְפָנַי". מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח יַתּוּשׁ אֶחָד וְנִכְנַס בְּחוֹטְמוֹ וְהָיָה מְהַלֵּךְ וְאוֹכֵל עַד שֶׁהִגִּיעַ לְמוֹחוֹ, וְנַעֲשָׂה אוֹתוֹ יַתּוּשׁ כְּמִין גּוֹזָל בֶּן יוֹנָה מִשְׁקַל שְׁנֵי לִיטְרִין, לְהוֹדִיעוֹ שֶׁאֵין כֹּחַ גְּבוּרָתוֹ מְאוּמָה. וְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהָיוּ מְהַלְּכִים בְּבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים הָיוּ אוֹמְרִים: "אֵין צַר וְאוֹיֵב יָכוֹל לַעֲמֹד בְּפָנֵינוּ", מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח עֲלֵיהֶם אִישׁ גָּבְהוֹ כְּבֵרַהֲמִים נְבוּכַדְנֶצַּר שְׁמוֹ כְּבֵרַהֲמִים, לְהוֹדִיעוֹ כִּי לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר אִישׁ.
רַבִּי חֲכִינַאי אוֹמֵר: לֹא נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְצָבָה לַמַּלְכֻיּוֹת אֶלָּא לְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם וּלְמַלְכוּת בָּבֶל. לְשִׁעְבּוּד מִצְרַיִם מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". וְעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרֹב רַחֲמָיו וַחֲסָדָיו וְקִצֵּר חֻצָּיִם – מָאתַיִם וְעֶשֶׂר שָׁנִים. מַלְכוּת בָּבֶל מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: "לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה".
רַבִּי אֲבָהוּ אוֹמֵר: אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים מָלַךְ נְבוּכַדְנֶצַּר. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, בְּשָׁעָה שֶׁמָּלַךְ וְעָלָה לִירוּשָׁלַיִם וְכָבַשׁ אֶת יְהוֹיָקִים, וְאַחַד עָשָׂרָה שָׁנָה מָלַךְ עַל מַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ – הֲרֵי תִּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה עַד שֶׁלֹּא חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ – שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, בֹּא וּרְאֵה: מִגְּלוּת יְהוֹיָכִין עַד שֶׁמָּלַךְ אֱוִיל מְרֹדַךְ בְּנוֹ – שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי בִשְׁלֹשִׁים וָשֶׁבַע שָׁנָה לְגָלוּת יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה, בִּשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ, נָשָׂא אֱוִיל מְרֹדַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת מַלְכוּתוֹ אֶת רֹאשׁ יְהוֹיָכִין מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיֹּצֵא אוֹתוֹ מִבֵּית הַכֶּלֶא".
רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: סוֹף מַלְכֵי מָדַי וּפָרַס הָיָה אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא מֶלֶךְ בָּבֶל, וּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה מָלַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְכָל זֹאת לֹא הָיִיתִי בִירוּשָׁלָם, כִּי אִם לִמְלֹאוֹת שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה לְאַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא מֶלֶךְ בָּבֶל, וּלְקֵץ הַיָּמִים נִשְׁאַלְתִּי מִן הַמֶּלֶךְ".
אָמַר רַבִּי תַּחֲנָא: בֹּא וּרְאֵה עָשְׂרוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, שֶׁהָיָה עָשִׁיר מִכָּל מַלְכֵי מָדַי וּפָרַס, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר "וְהָרִבִיעִי יַעֲשִׁיר עֹשֶׁר גָּדוֹל". וּמַה הָיָה עָשְׂרוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ? שֶׁהֶעֱמִיד

מִטּוֹת זָהָב וְכֶסֶף בִּרְחוֹב הָעִיר לְהַרְאוֹת לְכָל הָעַמִּים עָשְׂרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "מִטּוֹת זָהָב וָכֶסֶף". וְכָל כְּלֵי תַשְׁמִישָׁיו שֶׁל אַחַשְׁוֵרוֹשׁ לֹא הָיוּ בִּכְלֵי כֶסֶף אֶלָּא בִּכְלֵי זָהָב. וְהֵבִיא כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל כְּלֵי בֵיתוֹ כֵּלֶן הָיוּ מִשְׁתַּנִּין וְנַעֲשִׂין כְּעוֹפֶרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים". וְעַל רִצְפַּת פַּלְטֵרִין שֶׁלּוֹ הָיוּ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל רִצְפַּת בַּהַט וָשֶׁשׁ וְדַר וְסֹחֶרֶת".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: חֲצִי שָׁנָה עָשָׂה אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ סְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת לְכָל הָעַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר "יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם". וְכָל עַם שֶׁהָיָה מַאֲכָלוֹ בְּטֻמְאָה – הָיָה נוֹתֵן מַאֲכָלוֹ בְּטֻמְאָה, וְכָל עַם שֶׁהָיָה מַאֲכָלוֹ בְּטָהֳרָה – הָיָה נוֹתֵן לוֹ מַאֲכָלוֹ בְּטָהֳרָה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן אִישׁ וְאִישׁ".

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל מְנָהֲגָן שֶׁל מַלְכֵי מָדַי, כְּשֶׁהָיוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, הָיוּ מְבִיאִין נְשֵׁיהֶם גְּלוּיוֹת בָּשָׂר עֶרְוָה, מְשַׂחֲקוֹת וּמְרַקְּדוֹת לְפָנֵים וְלִרְאוֹת בְּיִפְיִי תֹּאַרָן. וּכְשֶׁנִּכְנַס יַיִן בְּלִבּוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, בִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת כֵּן לְוַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה. וּבַת מְלָכִים הָיְתָה, וּבִקֵּשׁ שֶׁתָּבֹא לְפָנָיו עֲרֻמָּה. וְשָׂלְחָה לוֹ לֵאמֹר: "אִישׁ שׁוֹטֶה וְשִׁכּוֹר! אִם אָבֹא לְפָנֶיךָ עֲרֻמָּה וְיִרְאוּ אוֹתִי בְּעֶרְוָה, יָבוּזוּ לְךָ בְּשֶׁלְחָנְךָ. וְאִם יִרְאוּ אוֹתִי שֶׁאֲנִי יְפַת תֹּאַר, אֶחָד מֵהַשָּׂרִים יַהֲרֹג אוֹתְךָ בִּשְׁעַת הַיַּיִן". כְּשֶׁשָּׁמַע הַמֶּלֶךְ לִדְבָרֶיהָ, צִוָּה לְהָרְגָהּ. וּכְשֶׁיָּצָא הַיַּיִן מִלִּבּוֹ שֶׁל אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, בִּקֵּשׁ לוֹ אֶת וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה וְלֹא מְצָאָהּ. הִגִּידוּ לוֹ הַשָּׂרִים הַגְּזֵרָה שֶׁגָּזַר עָלֶיהָ, וְהִתְחִיל וּבוֹכֶה עַל הַגְּזֵרָה שֶׁנִּגְזְרָה עָלֶיהָ. וְלָמָּה נִגְזְרָה עָלֶיהָ גְּזֵרָה זוֹ? שֶׁהָיְתָה מְבִיאָה בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲרֻמּוֹת וְעוֹשׂוֹת בֵּהֶן מְלָאכָה בְּשַׁבָּת. וְעַל זֶה נִגְזַר עָלֶיהָ גְּזֵרָה שֶׁתִּשְׁחֵט עֲרֻמָּה בְּשַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת וַשְׁתִּי וְאֵת אֲשֶׁר עָשְׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ".

רַבִּי זְכַרְיָה אוֹמֵר: מְגַלְגְּלִין זְכוּת עַל יְדֵי זַכַּאי. עַל יַד דָּנִיֵּאל נִתְגַּלְגְּלָה מַלְכוּת אֶסְתֵּר, שֶׁאָמַר לַמֶּלֶךְ: אַל יִבָּקֶה עָלֶיהָ, שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשִׂיתָ כַּדָּת וְכַשּׁוּרָה עָשִׂיתָ, שֶׁכָּל הַמְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם אֶת מַלְכוּתוֹ, שֶׁכָּךְ אָמְרָה תּוֹרָה הָאִישׁ יִמְשֹׁל, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהוּא יִמְשֹׁל בָּךְ". וְשָׁלַח הַמֶּלֶךְ בְּכָל הַמְּדִינוֹת לַעֲשׂוֹת כִּדְבָרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "לִהְיוֹת כָּל אִישׁ שֹׂרֵר בְּבֵיתוֹ". וְעוֹד אָמַר לַמֶּלֶךְ: "יְבַקְּשׁוּ לַמֶּלֶךְ נְעָרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מַרְאֶה", וְלֹא כָּל נְעָרוֹת אֶלָּא נְעָרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה. "וְהַנַּעֲרָה אֲשֶׁר תִּיטַב בְּעֵינָיו" כְּתִיב כָּאן. וּכְתִיב לְהַלָּן "וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה בְּעֵינָיו" – זוֹ אֶסְתֵּר, וְהִטָּה עָלֶיהָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֵן וָחֶסֶד בְּעֵינֵי כָּל רוֹאֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל רֹאֶיהָ".

פרק נ

"אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה" (אסתר ב, ה), רַבִּי שִׁמְעָיָה אוֹמֵר: וְכִי לֹא הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה יְהוּדִי אֶלָּא מָרְדְּכַי בִּלְבַד? וַהֲא כְּתִיב "וְהַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּשׁוּשָׁן"! אִם כֵּן הָיוּ יְהוּדִים בְּשׁוּשַׁן זוּלַת מָרְדְּכַי, אֶלָּא שֶׁהָיָה בֶּן אֲבוֹת אַבְטִינָס שֶׁהָיָה מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ יְהוּדִי.

וּשְׁמוֹ מָרְדְּכַי, שֶׁהָיְתָה תְּפִלָּתוֹ נְכְנֶסֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּרֵיחַ מֹר דְּרוֹר. בֶּן יָאִיר, שֶׁהָיָה מֵאִיר פָּנִים בַּהֲלָכָה. בֶּן שִׁמְעִי, שֶׁיָּצָא לְקַלֵּל אֶת דָּוִד. בֶּן קִישׁ, [שֶׁהִקִּישׁ עַל דַּלְתֵי רַחֲמִים וְנִפְתְּחוּ לוֹ]. אִישׁ יְמִינִי, מִזֶּרַע מְיַמְּנִים וּמַשְׁמְאִילִים, שֶׁנֶּאֱמַר (וּבְנֵי בִנְיָמִין) [בְּנֵי אֶפְרַיִם] נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי קֶשֶׁת (תהלים עח, ט).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בֹּא וּרְאֵה חָכְמָתוֹ שֶׁל מָרְדְּכַי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שִׁבְעִים לָשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר "הַבָּאִים עִם זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה מָרְדְּכַי בִּלְשָׁן". וְהָיָה יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לִרְאוֹת שֶׁלֹּא תִּטְמָא אֶסְתֵּר וְנַעֲרוֹתֶיהָ בְּכָל מַאֲכָל טָמֵא, וְשָׁמַע שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מְדַבְּרִים בִּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים וְאוֹמְרִים: "עַכְשָׁו יִשְׁכַּב הַמֶּלֶךְ עַל מִשְׁכַּב הַצָּהֳרִים וּכְשֶׁיָּקוּם וְיֹאמַר תְּנוּ לִי מְעַט מַיִם, נִתֵּן בְּקִיתוֹן שֶׁל זָהָב סַם הַמָּוֶת וְהוּא יִשְׁתֶּה וְיָמוּת". וְשָׁמַע מָרְדְּכַי וְנִכְנַס וְהִגִּיד לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה, וְאֶסְתֵּר הִגִּידָה לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדְּכָי. מִכָּאן אָמְרוּ: כָּל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם.

וּכְשֶׁעָמַד הַמֶּלֶךְ מִשְּׁנָתוֹ אָמַר לִשְׁנֵי סָרִיסָיו הַנְּהוּגִים לְהַשְׁקוֹתוֹ, "תְּנוּ לִי מְעַט מַיִם", וְהֵבִיאוּ קִיתוֹן שֶׁל זָהָב וְסַם הַמָּוֶת בְּתוֹכוֹ. אָמַר לָהֶם, "שִׁפְכוּ הַמַּיִם לְפָנַי". אָמְרוּ לוֹ, "אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ הֵם מַיִם בְּרוּרִים טוֹבִים וְיָפִים וְלָמָּה נִשְׁפְּכֵם לְפָנֶיךָ?" אָמַר לָהֶם, "כְּדֵי עֶלְתָּה בִלְבִּי לִשְׁפָּכָן לְפָנַי". וְשָׁפְכוּ אֶת הַמַּיִם לְפָנָיו וּמָצָא סַם הַמָּוֶת בְּתוֹכָם וְצִוָּה לִתְלוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּתְלוּ שְׁנֵיהֶם עַל עֵץ", וְנִתְלוּ שְׁנֵיהֶם עַל עֵץ אֶחָד זֶה אַחַר זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר "עַל עֵץ", וְאֵין כָּתוּב "עַל עֵצִים". וְכָל דָּבָר שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ הָיוּ כּוֹתְבִים לְפָנָיו וּמַנִּיחִים בְּאַחְמְתָא שֶׁל מֶלֶךְ. וּכְשֶׁיִּרְצֶה הַמֶּלֶךְ לִרְאוֹת מַה שֶּׁעָבְרוּ עָלָיו קוֹרְאִין בַּסְּפָרִים וְהוּא יוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָבְרוּ עָלָיו, וְכָתְבוּ אֶת הַדָּבָר שֶׁהִגִּיד מָרְדְּכַי (לְאֶסְתֵּר) עַל סֵפֶר, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּכָּתֵב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים".

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר: שְׁנֵי עֲשִׁירִים עָמְדוּ בָּעוֹלָם, אֶחָד בְּיִשְׂרָאֵל וְאֶחָד בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם. קֹרַח בְּיִשְׂרָאֵל וְהָמָן בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם. קֹרַח שֶׁמָּצָא אוֹצָרוֹת שֶׁל זָהָב שֶׁל יוֹסֵף, וְהָמָן שֶׁלָּקַח כָּל אוֹצָרוֹת שֶׁל מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת כָּל אוֹצָרוֹת שֶׁל קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים. וְרָאָה הַמֶּלֶךְ עֶשְׁרוֹ וַעֲשֶׁרֶת בָּנָיו סוֹפְרִים וְכוֹתְבִין נוֹטְרִין לְפָנָיו, וְרָצָה הַמֶּלֶךְ לְגַדְּלוֹ וּלְרוֹמְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "גִּדַּל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת הָמָן בֶּן הַמְּדָתָא". וְצִוָּה הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת כָּל עַם וָעַם כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְפָנָיו. מֶה עָשָׂה הָמָן? עָשָׂה לוֹ צֶלֶם מְרֻקָּם עַל בִּגְדּוֹ וְעַל לִבּוֹ, וְכָל מִי שֶׁהָיָה מִשְׁתַּחֲוֶה לְהָמָן

מִשְׁתַּחֲוֶה לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעָשָׂה. וְרָאָה מָרְדֳּכַי וְלֹא קִבֵּל לְהִשְׁתַּחֲווֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה". וְנִתְמַלֵּא עָלָיו חֵמָה וְאָמַר: "הַיְהוּדִים הַלָּלוּ שׁוֹנְאֵי אֲבוֹתַי הָיוּ מֵעוֹלָם, עַכְשָׁו אוֹמַר לַמֶּלֶךְ וְיֹאבְדֵם מִן הָעוֹלָם". וְנִכְנַס הָמָן לִפְנֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְאָמַר לוֹ: "אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, יֶשְׁנוֹ עַם אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד בֵּין הָעַמִּים וְאֵינָם טוֹבִים לְךָ וְאֵינָם עוֹשִׂים רְצוֹנְךָ, וְלַמֶּלֶךְ אֵין שׁוֹוֶה לְהַנִּיחָם. אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב, קַח הַחֲצִי מִמָּמוֹנִי וְתַן לִי רְשׁוּת עֲלֵיהֶם", שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכָּתֵב לְאַבְּדָם". אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ: "הֲרֵי הֵם נְתוּנִים לְךָ בְּחִנָּם וְהַמָּמוֹן שֶׁאַתָּה נוֹתֵן אֲלַי בַּעֲבוּרָם יִהְיֶה שֶׁלְּךָ". וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת: "כֹּה אָמַר ה', חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ".

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִיסְטְרָטְלָטוֹס הָיָה הָמָן, וְכָתַב אִגְּרוֹת פִּתְקִין וְהִפִּיל גּוֹרָלוֹת עַל הַמַּזָּלוֹת לֵידַע בֵּין יוֹם לְיוֹם, בֵּין חֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ, בֵּין מַזָּל לְמַזָּל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל". וְכָתַב אִגְּרוֹת וְשָׁלַח בְּכָל הַמְּדִינוֹת לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג אֶת כָּל הַיְהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אָדָר בְּיוֹם שְׁלִישִׁי בְּמַזַּל אַרְיֵה. וְשָׁמַע מָרְדֳּכַי וְקָרַע אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ שַׂק וָאֵפֶר וַיֵּצֵא בְּרְחוֹב הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָרְדֳּכַי יָדַע". וְהָיָה צוֹעֵק וּבוֹכֶה וְאוֹמֵר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ לְהַרְבּוֹת אֶת זַרְעָם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם, וְעַתָּה נָתַתָּ אוֹתָנוּ כַּצֹּאן לַטִּבְחָה. זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ לְהַרְבּוֹת אֶת זַרְעָם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם". שְׁמֹעָה אֶסְתֵּר וְתִשַּׁשׁ כֹּחָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּתְחַלְחַל הַמַּלְכָּה מְאֹד". שָׁלְחָה וְקָרְאָה לַהֲתָךְ נֶאֱמָן בֵּיתָהּ לֵידַע מַה נַּעֲשָׂה לְמָרְדֳּכָי. וַיֵּצֵא הֲתָךְ לְמָרְדֳּכָי וַיֻּגַּד לוֹ אֶת הַדָּבָר. וְנִכְנַס הֲתָךְ וְהִגִּיד לְאֶסְתֵּר. וְרָאָה הָמָן יוֹצֵא וּבָא לַהֲתָךְ וַהֲרָגוֹ. וְלֹא מָצְאָה אֶסְתֵּר אִישׁ נֶאֱמָן אַחֵר לִשְׁלֹחַ אוֹתוֹ אֶל מָרְדֳּכָי. וְאָמְרָה הִיא בְּנַפְשָׁהּ לָבֹא אֶל מָרְדֳּכָי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֶל מָרְדֳּכָי". אָמְרָה לוֹ: "לֵךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוּשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאַל תֹּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ שִׁלְשֶׁת יָמִים לַיְלָה וָיוֹם". וְאֵלּוּ הֵן: י"ג בְּנִיסָן, י"ד בְּנִיסָן, ט"ו בְּנִיסָן. אָמַר לָהּ מָרְדֳּכָי: "וַהֲלֹא יוֹם שְׁלִישִׁי הוּא יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח?" אָמְרָה לוֹ: "זְקֵן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל וְאַתָּה רֹאשׁ לַסַּנְהֶדְרִין וְאַתָּה אוֹמֵר דָּבָר זֶה? וְאִם אֵין יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח, לְמִי הוּא פֶּסַח?" וְשָׁמַע מָרְדֳּכַי אֶת דִּבְרֵיהָ וְהוֹדָה לָהּ מָרְדֳּכַי וְעָשָׂה לָהּ כָּל אֲשֶׁר צִוַּתְהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכַי וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר". מַה הוּא לְשׁוֹן "וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכַי"? מְלַמֵּד שֶׁעָבַר יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח בְּלֹא אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לָבְשָׁה אֶסְתֵּר בִּגְדֵי מַלְכוּת וְשָׁלְחָה וְקָרְאָה לַמֶּלֶךְ וּלְהָמָן לְסְעוּדָה שֶׁעָשְׂתָה בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. כֵּיוָן שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ, אָמַר הָמָן בְּלִבּוֹ: "הַמֶּלֶךְ מְגַדֵּל אוֹתִי וְהַמַּלְכָּה מְרוֹמֶמֶת אוֹתִי וְאֵין גָּדוֹל מִמֶּנִּי בְּכָל מַלְכוּתוֹ". וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ הַרְבֵּה מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּצֵא הָמָן בַּיּוֹם הַהוּא שָׂמֵחַ וְטוֹב לֵב".

בַּלַּיְלָה הַהוּא נָדְדָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ, וְאוֹתָהּ הַלַּיְלָה נָד כִּסְאוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנָדְדָה הַמֶּלֶךְ שֶׁבָּאָרֶץ וְעָמַד מִשְּׁנָתוֹ, שֶׁרָאָה בַּחֲלוֹמוֹ לְהָמָן שֶׁנָּטַל אֶת הַסַּיִף לְהָרְגוֹ וְנִבְהַל וְעָמַד מִשְּׁנָתוֹ, וְאָמַר לִבְנֵי הָמָן שַׁמְשֵׁי וְסָפְרֵי כּוֹתְבֵי סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ: "לִקְרוֹת בַּסְּפָרִים וְלִרְאוֹת וְלֵידַע מַה שֶּׁעָבְרוּ עָלָיו". וּפָתְחוּ הַסְּפָרִים וַיִּמְצְאוּ הַדָּבָר שֶׁהִגִּיד מָרְדֳּכַי, וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לִקְרוֹת אוֹתָהּ, וְהָיוּ גּוֹלְלִין אֶת הַסְּפָרִים. אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ: "קִרְאוּ מַה שֶּׁכָּתוּב לִפְנֵיכֶם!" וְלֹא הָיוּ רוֹצִין לִקְרוֹת, וְהַכְּתוּבִין הֵם נִקְרָאִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ מֵאֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ". וַיִּהְיוּ קוֹרְאִין [אֵין] כָּתוּב כָּאן, אֶלָּא "וַיִּהְיוּ נִקְרָאִים". אָמַר הַמֶּלֶךְ לַעֲבָדָיו: "קִרְאוּ לִי לְהָמָן". אָמְרוּ לוֹ: "הֲרֵי הוּא עוֹמֵד בַּחוּץ". אָמַר הַמֶּלֶךְ: "יָבֹא וְיִכָּנֵס לְפָנַי". וּבָא הָמָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ: "אֲנִי רוֹצֶה לְגַדֵּל וּלְרוֹמֵם לְאִישׁ אֶחָד שֶׁנָּתַן אֲלֵי הַחַיּוֹת, מַה לַּעֲשׂוֹת לוֹ?" אָמַר הָמָן בְּלִבּוֹ: "אֵי"ן אֵין חֵפֶץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר וּגְדֻלָּה יוֹתֵר מִמֶּנִּי", וְכָל זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק אֵין מְגַלִּין הַסּוֹד בְּפִיהֶם וְאוֹמְרִים בְּלִבָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ". אָמַר הָמָן: "אֲדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁאֶהְיֶה מֻלָּךְ כְּמוֹהוּ". אָמַר לוֹ: "אִם רָצִיתָ לַעֲשׂוֹת יְקָר לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ, יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לָבַשׁ בּוֹ הַמֶּלֶךְ בְּיוֹם שֶׁהִמְלִיכוּהָ, וְסוּס שֶׁרָכַבְתָּ בּוֹ בְּיוֹם שֶׁמָּלַכְתָּ, וְאֶת הַכֶּתֶר שֶׁנִּתַּן בְּרֹאשְׁךָ בְּיוֹם שֶׁמָּלַכְתָּ". וְכָעַס הַמֶּלֶךְ עַל הַכֶּתֶר הַרְבֵּה מְאֹד, אָמַר הַמֶּלֶךְ: "הָרִשָׁע הַזֶּה לֹא דַיּוֹ שֶׁאָמַר אֵלַי עַל הַמַּלְבּוּשׁ וְעַל הַסּוּס, אֶלָּא אַף עַל הַכֶּתֶר שֶׁבְּרֹאשִׁי? אִם כֵּן מַה הִנִּיחַ לִי?" כֵּיוָן שֶׁרָאָה הָמָן שֶׁכָּעַס הַמֶּלֶךְ עַל הַכֶּתֶר, חָזַר וְאָמַר: "וְנָתוֹן הַלְּבוּשׁ וְהַסּוּס עַל יַד אִישׁ מִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ הַפַּרְתְּמִים". אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ: "צֵא וַעֲשֵׂה כֵּן לְמָרְדֳּכַי". שָׁמַע הָמָן וְנִבְהַל וְאָמַר לוֹ: "אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ, הַרְבֵּה מָרְדֳּכַי יֵשׁ!" אָמַר לוֹ: "מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי". אָמַר לוֹ: "יֵשׁ יְהוּדִים הַרְבֵּה! " אָמַר לוֹ: "הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ". אָמַר לוֹ: "אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, לֹא הָיִיתִי סָבוּר כִּי אִם עַל שַׂר גָּדוֹל הָיִיתָ אוֹמֵר, לָזֶה תֵּן לוֹ שְׁדוֹת וּכְרָמִים וְדַיּוֹ, אֲבָל לָזֶה מַה יּוֹעִיל לוֹ?" אָמַר לוֹ: "עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ, וְגַם אֲנִי יָכוֹל לָתֵת לוֹ כָּל מַה שֶּׁנִּזְרְתָּ". אָמַר לוֹ: "אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, אֵתֵּן לְךָ אֶחָד מִבְּנֵי הַגְּדוֹלִים וְיַעֲשֶׂה לוֹ כְּכָל מַה שֶּׁנִּזְרְתָּ עָלַי". אָמַר לוֹ: "חַיֵּי רֹאשִׁי וּמַלְכוּתִי! לְךָ נָאֶה לַעֲשׂוֹת כֵּן".

מִיָּד לָקַח הָמָן הַלְּבוּשׁ וְהַסּוּס וְהָלַךְ אֵצֶל מָרְדֳּכַי וְשָׁאַל לוֹ בְּשָׁלוֹם. אָמַר לוֹ מָרְדֳּכַי: "אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לָרְשָׁעִים". אָמַר לוֹ הָמָן: "קוּם לְבוּשׁ פּוֹרְפּוּרְיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ". אָמַר לוֹ: "רָשָׁע! אֵין אַתָּה רוֹאֶה כִּי אֲנִי לָבוּשׁ שַׁק וְיוֹשֵׁב עַל הָאֵפֶר מִמַּה שֶּׁעָשִׂיתָ לִי? אֶלָּא הוֹלִיכֵנִי לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְאַחַר כָּךְ אֶלְבַּשׁ פּוֹרְפִּרְיוֹן שֶׁל מֶלֶךְ". מָה עָשְׂתָה אֶסְתֵּר? צִוְּתָה לְבַל יַעֲשֶׂה מֶרְחָץ, וְאִם יֹאמַר הָמָן לְבַעֲלֵי הַמֶּרְחָץ לְהַדְלִיקוּ, אַל יִשְׁמְעוּ לוֹ. הָלַךְ הָמָן בְּכָל הַמֶּרְחֲצָאוֹת וְלֹא מָצָא, וְהִדְלִיקוּ בְּעַל כָּרְחוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ. וְשָׁלַח לִבְנוֹ הַגָּדוֹל לִקְרֹא אֶת מָרְדֳּכַי לַמֶּרְחָץ. לָקַח

מָרְדֳּכַי וְהִכָּה אוֹתוֹ בְּרַגְלָיו. אָמַר לוֹ: "וְלָמָּה לֹא בָא אֲבִיךָ בְּעַצְמוֹ? וַהֲלֹא עֶבֶד הוּא לִי!" הָלַךְ אֵצֶל אָבִיו וְאָמַר לוֹ. הָלַךְ הוּא בְּעַצְמוֹ בַּעַל כָּרְחוֹ וְנִכְנַס עִמּוֹ לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְנִגַּח אֶת רֹאשׁוֹ וְיָצָא וְהִלְבִּישׁוֹ. אָמַר: "עֲלֵה וּרְכַב עַל הַסּוּס". אָמַר לוֹ: "מֵעִנְוְתָנוּתוֹ הַגָּדוֹל אֵין בִּי כֹּחַ לַעֲלוֹת וְלִרְכֹּב עַל הַסּוּס". מָה עָשָׂה הָמָן? הִשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ וְנָתַן מָרְדֳּכַי רַגְלוֹ עַל צַוָּארוֹ וְעָלָה וְרָכַב עַל הַסּוּס. וּמִדְּרָמֵי עָלֶיהָ חַד כַּרְעָא, בָּטַשׁ בֵּיהּ בְּכַרְעָא אַחֲרִיתִי. אָמַר לוֹ הָמָן: "וַהֲלֹא כָּתוּב בַּתּוֹרָה 'בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח'?" אָמַר לוֹ: "רָשָׁע! בְּיִשְׂרָאֵל כָּתוּב זֶה, אֲבָל בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם 'וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ'". וּבָא מָרְדֳּכַי אֵצֶל הַמֶּלֶךְ, וְהוּא מַכְרִיז עָלָיו: "כָּכָה יֵעָשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ". וַיֹּשֶׁב לוֹ בְּמוֹשַׁב כְּבוֹדוֹ עַל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ, וְהָמָן נִדְחַף אֶל בֵּיתוֹ אָבֵל וַחֲפוּי רֹאשׁ עַל מַה שֶּׁאֵרַע לוֹ.

אָמְרָה לוֹ זֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וְכָל אִסְטְרוֹגוֹלִין שֶׁלּוֹ: שָׁמַעְתָּ מַה עָשׂוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם? "אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לִנְפֹּל לְפָנָיו – לֹא תוּכַל לוֹ, כִּי נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו".

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּאוּ נַעֲרֵי אֶסְתֵּר, לָקְחוּ אֶת הָמָן אֶל הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר עָשְׂתָה אֶסְתֵּר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן. כֵּיוָן שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ אָמַר לָהּ הַמֶּלֶךְ: "מַה שְּׁאֵלָתֵךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֵן לָךְ וּמַה בַּקָּשָׁתֵךְ עַד חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ?" אָמְרָה לוֹ: "אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, אִינִי שׁוֹאֶלֶת מִמְּךָ אֶלָּא לְתֵת לִי נַפְשִׁי בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי בְּבַקָּשָׁתִי, שֶׁבָּא אָדָם אֶחָד וְקִנְּנָה אוֹתָנוּ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד. וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי הֶחֱרַשְׁתִּי". אָמַר לָהּ הַמֶּלֶךְ: "וּמִי הוּא הָאָדָם הַזֶּה וְאֵי זֶה הוּא אֲשֶׁר מָלְאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן?" אָמְרָה לוֹ: "הָמָן הָרָע הַזֶּה". מִיָּד "חָפוּ פָנָיו". "וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן וְנִכְנַס בְּגִנַּת הַבִּיתָן", מָה עָשָׂה מִיכָאֵל? הִתְחִיל מְקַצֵּץ נְטִיעוֹת לְפָנָיו. וְרָאָה הַמֶּלֶךְ כֵּן, אָמַר לוֹ: "מַה זֶּה?" אָמַר לוֹ: "אֲנִי מִבָּנָיו שֶׁל הָמָן שֶׁכָּךְ צִוּנִי אַבָּא". מִיָּד "וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ", וְנִבְעַר חֵמָה עַל חֵמָה, וְשָׁב מִגִּנַּת הַבִּיתָן. מָה עָשָׂה מִיכָאֵל? הִגְבִּיהַּ אֶת הָמָן מֵעַל אֶסְתֵּר כְּאִלּוּ רוֹצֶה לָבֹא עָלֶיהָ. אָמַר הַמֶּלֶךְ: "הָרָשָׁע הַזֶּה לֹא דַיּוֹ שֶׁקִּנָּה אֶת אִשְׁתִּי לְהַשְׁמִיד וְלַהֲרֹג וּלְאַבֵּד, אֶלָּא רוֹצֶה לָבֹא עָלֶיהָ? הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבַּיִת?" וְשָׁמַע הָמָן אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְנָפְלוּ פָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפְנֵי הָמָן חָפוּ".

וְצִוָּה הַמֶּלֶךְ לְתָלוֹתוֹ עַל הָעֵץ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מָה עָשָׂה אֵלִיָּהוּ זָכוּר לַטּוֹב? נִדְמָה לְחַרְבוֹנָא אֶחָד מִסָּרִיסֵי הַמֶּלֶךְ. אָמַר לוֹ: "אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, יֵשׁ עֵץ בְּבֵיתוֹ שֶׁל הָמָן מִבֵּית קְדֹשֵׁי הַקָּדָשִׁים", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבֶן אֶת בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן וַיַּעַשׂ אֶת אוּלָם הָעַמּוּדִים חֲמִשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת רָחְבּוֹ". מִיָּד צִוָּה הַמֶּלֶךְ לְתָלוֹתוֹ, וּכְתִיב: "וַיִּתְלוּ אֶת הָמָן". לָקַח הַמֶּלֶךְ אֶת כָּל אֲשֶׁר לְהָמָן וְנָתַן לְמָרְדֳּכַי וּלְאֶסְתֵּר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וּבֵיתֹה נְוָלִי יִתְעַבֵּד עַל דְּנָא". וְצִוָּה הַמֶּלֶךְ וְאָמַר: "כִּתְבוּ עַל הַיְּהוּדִים כְּתוֹב בְּעֵינֵיכֶם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ". וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ אִגְּרוֹת פְּתָקִים וְשָׁלְחוּ בְּכָל הַמְּדִינוֹת לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל שׁוֹנְאֵי הַיְּהוּדִים בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ

אֲדָר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּמַזַּל אַרְיֵה. מָה הָאֲרִי הַזֶּה מֶלֶךְ עַל כָּל הַחַיּוֹת וְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה הוּא הוֹפֵךְ אֶת פָּנָיו, וְהוּא חָשַׁב וְהָפַךְ לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, נַהֲפוֹךְ הוּא עַל שׂוֹנְאֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנַהֲפוֹךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשׂוֹנְאֵיהֶם".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַרְבָּעִים בָּנִים הָיוּ לוֹ לְהָמָן, עֲשָׂרָה כּוֹתְבֵי הַמֶּלֶךְ וּשְׁלֹשִׁים מוֹשְׁלִים בְּכָל הַמְּדִינוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן תָּלוּ". וְכֻלָּם נִתְלוּ עַל עֵץ אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר "עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן תָּלוּ עַל הָעֵץ", וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר "וְאֶת עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן תְּלוּ".

רַבִּי פִּינְחָס אוֹמֵר: מֶלֶךְ מָרְדֶּכַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחוּר" וְכוּ'. מַה הַמֶּלֶךְ לוֹבֵשׁ פּוּרְפִּירָיָא, [כָּךְ מָרְדֳּכַי], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחוּר". מַה הַמֶּלֶךְ עֲטָרָה כְּלוּלָה בְּרֹאשׁוֹ, כָּךְ מָרְדֳּכַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲטֶרֶת זָהָב גְּדוֹלָה". מַה הַמֶּלֶךְ אֵימָתוֹ עַל כָּל הָאָרֶץ, כָּךְ מָרְדֳּכַי, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נָפַל פַּחַד מָרְדֳּכַי עֲלֵיהֶם". מַה הַמֶּלֶךְ שִׁמְעוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל הָאָרֶץ, כָּךְ מָרְדֳּכַי שִׁמְעוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי גָדוֹל מָרְדֳּכַי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשִׁמְעוֹ הוֹלֵךְ בְּכָל הַמְּדִינוֹת". מַה הָיְתָה שִׁמְעוֹ שֶׁל מָרְדֳּכַי? כִּי הָיָה אָדָם נִכְבָּד וְהָיָה עוֹמֵד בְּצַד הַמֶּלֶךְ וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת בַּצַּד הָאַחֵר, כִּי מָרְדֳּכַי הָיָה אִישׁ טוֹב וּמְבַקֵּשׁ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו דּוֹרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדוֹבֵר שָׁלוֹם לְכָל זַרְעוֹ". וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "שִׁמְר תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם".

פרק נא

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: כְּמוֹ רָאשֵׁי חֳדָשִׁים מִתְחַדְּשִׁים וּמִתְקַדְּשִׁים בָּעוֹלָם הַזֶּה, כָּךְ יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְחַדְּשִׁים וּמִתְקַדְּשִׁים לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה'". וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שָׁמַיִם וְאָרֶץ עֲתִידִים לַעֲבֹר וּלְחַדֵּשׁ, מַה כְּתִיב עֲלֵיהֶם? "וְנָגֹלּוּ כַּסֵּפֶר הַשָּׁמָיִם". כְּאָדָם הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְגוֹלֵל אוֹתָהּ וְחוֹזֵר וּפוֹתֵחַ וְגוֹלֵל אוֹתָהּ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לָגֹל אֶת הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנָגֹלּוּ הַשָּׁמַיִם כַּסֵּפֶר וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה". כְּאָדָם שֶׁהוּא פּוֹשֵׁט אֶת טַלִּיתוֹ וּמְקַפֵּל אוֹתָהּ וְחוֹזֵר וּפוֹתֵחַ וְלוֹבֵשׁ אוֹתָהּ וּמְחַדֵּשׁ אוֹתָהּ בִּמְקוֹמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָאָרֶץ כַּבֶּגֶד תִּבְלֶה".

וְכָל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ יִטְעֲמוּן טַעַם מִיתָה שְׁנֵי יָמִים, שֶׁאֵין נֶפֶשׁ אָדָם וּבְהֵמָה עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁבֶּיהָ כְּמוֹ כֵן יְמֻתוּן". וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי מְחַדֵּשׁ אֶת הַכֹּל וּמְחַיֶּה אֶת הַמֵּתִים וּמְקַיֵּם אוֹתָהּ לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְחַיֵּנוּ מִיָּמִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִימֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו".

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל צָבָא הַשָּׁמַיִם עֲתִידִים לַעֲבֹר וּלְהִתְחַדֵּשׁ. מַה כְּתִיב עֲלֵיהֶם? "וְכָל צְבָאָם כִּנְבֹל עָלֶה מִגֶּפֶן". מָה גֶּפֶן וְהַתְּאֵנָה הַזֹּאת נוֹבְלִים וְעוֹמְדוֹת כְּאֵשׁ יָבֵשׁ, וְחוֹזֶרֶת

וּפוֹרַחַת וְנוֹצֶצֶת וּמוֹצִיאוֹת עֲלִים חֲדָשִׁים רַעֲנַנִּים, כָּךְ כָּל צָבָא הַשָּׁמַיִם עֲתִידִין לִיבּוֹל, וְהֵן חוֹזְרִין וּמִתְחַדְּשִׁין לְהוֹדִיעַ לְפָנָיו שֶׁיֵּשׁ מְבַלֶּה וְאֵינוֹ בוֹלֶה. וְאֵין עוֹד לֹא רָעָב וְלֹא רַע וְלֹא מַגֵּפָה, וְאֵין עוֹד צָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וָאָרֶץ חֲדָשָׁה".

רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר: כָּל צָבָא הַשָּׁמַיִם עוֹבְרִים וּמִתְחַדְּשִׁים בְּכָל יוֹם. וּמַהוּ צָבָא הַשָּׁמַיִם? הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְהַמַּזָּלוֹת. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן – בֹּא וּרְאֵה: כְּשֶׁהַשֶּׁמֶשׁ נוֹטָה לָבֹא לַמַּעֲרָב, וְהוּא רוֹחֵץ בְּמֵי אוֹקְיָאנוֹס כְּאָדָם שֶׁהוּא רוֹחֵץ אֶת נֵרוֹ בְּתוֹךְ הַמַּיִם. כָּךְ מֵימֵי אוֹקְיָאנוֹס מְכַבִּין שַׁלְהֶבוֹתָיו שֶׁל שֶׁמֶשׁ, וְאֵין נֹגַהּ לוֹ, וְאֵין שַׁלְהֶבֶת שֶׁל שֶׁמֶשׁ מֵאִיר כָּל הַלַּיְלָה בָּעוֹלָם עַד שֶׁיָּבֹא לַמִּזְרָח. וּכְשֶׁיָּבֹא לַמִּזְרָח, רוֹחֵץ בִּנְהָר שֶׁל אֵשׁ כְּאָדָם שֶׁהוּא מַדְלִיק אֶת נֵרוֹ בְּתוֹךְ הָאֵשׁ. כָּךְ הַשֶּׁמֶשׁ מַדְלִיק אֶת נֵרוֹתָיו וְלוֹבֵשׁ שַׁלְהֶבוֹתָיו וְעוֹלֶה לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ, וּמְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כֵּן עַד שֶׁיָּבֹא הָעֶרֶב. וּלְעֵת הָעֶרֶב, הַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת רוֹחֲצִים בִּנְהַר שֶׁל בָּרָד וְעוֹלִין לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ. לֶעָתִיד לָבֹא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַדֵּשׁ אוֹתָם וּמוֹסִיף עַל אוֹרָם אוֹר שִׁבְעַת יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא". בְּאֵי זֶה יוֹם? בְּיוֹם גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה' אֶת עַמּוֹ".

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עוֹלָה שֶׁמַּקְרִיבִין בְּכָל שַׁבָּת כְּבָשִׂים שְׁנַיִם, וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ פָּרִים שְׁנַיִם. וְאֵלּוּ שְׁנַיִם? שְׁנֵי עוֹלָמוֹת: הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. אַיִל אֶחָד וְשָׂעִיר אֶחָד, כְּשֵׁם שֶׁהֵם גּוֹי אֶחָד וֵאלֹהֵיהֶם אֶחָד. כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִים, כְּנֶגֶד מַקְרִיבֵיהֶם לְמִחַדְּשָׁן כְּמוֹ רָאשֵׁי חֳדָשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: "זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ".

רַבִּי זְכַרְיָה אוֹמֵר: אַחַר "עֹלַת הַחֹדֶשׁ" מַה כְּתִיב? "וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַה'". הַחַטָּאת לָמָּה? כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, בָּרָא שְׁנֵי מְאוֹרוֹת גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים", הַגָּדוֹל אֶחָד וְהַקָּטָן אֶחָד. וְהִקְשָׁה הַיָּרֵחַ אֶת עָרְפּוֹ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאוֹ, שֶׁלֹּא רָצָה לִהְיוֹת קָטָן. לְפִיכָךְ מַקְרִיבִים עָלָיו שְׂעִיר חַטָּאת לְמַעְלָה לְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַה'". אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַשְׂעִיר הַזֶּה יִהְיֶה כַּפָּרָה עָלַי עַל שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לַעֲלוֹת וּלְהִתְחַדֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַתָּה תִצְמַח הֲלוֹא תֵדָעוּהָ". וּשְׁעָרָיו שֶׁטָּבְעוּ לָאָרֶץ עֲתִידִין לַעֲלוֹת וּלְהִתְחַדֵּשׁ כָּל אֶחָד בִּמְקוֹמוֹ, "וְשַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִי הַפּוֹנֶה קָדִים" וְכוּ'.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בֶּחֳדָשִׁים וּבְשַׁבָּתוֹת יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים שָׁם וְרוֹאִין אֶת הַדְּלָתוֹת נִפְתָּחִין מֵאֵלֵיהֶם, וְיוֹדְעִין שֶׁשְּׁכִינָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא

בוֹ". מִיָּד כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים. וְכֵן לְשֶׁעָבַר וְכֵן לֶעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחָדָשִׁים".

רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: וַהֲלֹא כָּתוּב "אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ"! אָמְרוּ לוֹ: הַצַּדִּיקִים מְתַחַדְּשִׁים וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם, אֲבָל הָרְשָׁעִים אֵין לָהֶם דָּבָר חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ.

רַבִּי פִּנְחָס אוֹמֵר: מֵי הַבְּאֵר עֲתִידִין לַעֲלוֹת תַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת וּמַפְרִים וְנוֹבְעִים וְיוֹצְאִים שְׁנֵים עָשָׂר נְחָלִים כְּנֶגֶד שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מז א): "וַיְשִׁבֵנִי אֶל פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת וְכוּ' הַיְמָנִית מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ". שְׁלֹשָׁה כְּלַפֵּי דְּרוֹם לַעֲלוֹת בָּהֶם עַד הַשְּׁוָקִים, וּשְׁלֹשָׁה כְּלַפֵּי הַמַּעֲרָב לַעֲבֹר בָּהֶם עַד הַבִּרְכַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּצֵאת הָאִישׁ קַדִּים וְקָו בְּיָדוֹ וַיָּמָד אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מֵי אֹפְסִים". וּשְׁלֹשָׁה כְּלַפֵּי צָפוֹן לַעֲבֹר בָּהֶם עַד הַצַּוָּאר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּמָד אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מֵי אֹפְסִים". וְיוֹרְדִין לְנַחַל קִדְרוֹן נַחַל אֲשֶׁר לֹא יוּכַל אָדָם לַעֲבֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי נָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׁחוּ נַחַל אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵר". וְהַמַּיִם נִמְשָׁכִין וְיוֹרְדִין אֶל עַרְבוֹת יְרִיחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרְדוּ עַל הָעֲרָבָה".

וְכָל שָׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁאֵינָם עוֹשִׂין פְּרִי מַשְׁקִין מֵאוֹתָם הַמַּיִם הָאֵלֶּה וְנִכְנָסִין לַיָּם הַמֶּלַח וְהֵם מְרַפְּאִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָאוּ הַיָּמָּה אֶל הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם", וְשָׁם הֵם דָּוְגִין כְּלַל מִנָּה הַכָּתוּב שֶׁהֵם נִמְתָּקִין כְּמָן וְעוֹלִין בַּנַּחַל עַד יְרוּשָׁלַיִם וְשָׁם נֶאֱחָזִין בְּמִכְמְרוֹתֵיהֶן שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל מז, י) "וְהָיָה עָמְדוּ עָלָיו דַּוְגִים", "יַעַמְדוּ" כְּתִיב, "מֵעֵין גֶּדִי וְעַד עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטוֹחַ לַחֲרָמִים".

וְשָׁם הֵם נִצְמָחִים מֵאֲלֵיהֶם עַל שִׂפַּת הַנַּחַל כָּל מִין עֵץ אֵילָן עוֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה", וְכָל חֹדֶשׁ הֵם מְבַכְּרִים אֶת פֵּירוֹתֵיהֶם שֶׁנֶּאֱמַר "לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר", אֵלּוּ נֶאֱכָלִין וְאֵלּוּ עוֹלִין, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל מז, יב) "כִּי מֵימָיו מִן הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יוֹצְאִים וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה".

וְכָל אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וְרוֹחֵץ בְּאוֹתָם הַמַּיִם מִתְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְכָל אֲשֶׁר יָבֹא נַחַלִים יִחְיֶה". וְכָל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַכָּה לוֹקֵחַ מֵעֲלֵיהֶם וְנוֹתֵן עַל מַכָּתוֹ וּמִתְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה". מַה הוּא "לִתְרוּפָה"? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְתַרְפְּיָא – מְצִיצִין עָלֶיהָ וְשָׂרָף מְזוֹנֶיהָ.

פרק נב

שִׁבְעָה מוֹפְתִים נַעֲשׂוּ בָעוֹלָם שֶׁלֹּא נִרְאוּ כְּמוֹתָן. הַמּוֹפֵת הָרִאשׁוֹן, מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא הָיָה אָדָם נִצָּל מִן הָאֵשׁ עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְנִצַּל מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, וְשָׁמְעוּ כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ וְתָמְהוּ שֶׁלֹּא רָאוּ כָּמוֹהוּ עַד שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. וּמִנַּיִן שֶׁנִּצַּל מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ?

שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים", וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים".

הַמּוֹפֵת הַשֵּׁנִי, מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא יָלְדָה אִשָּׁה לְתִשְׁעִים שָׁנָה עַד שֶׁבָּאת שָׂרָה וְיָלְדָה לְתִשְׁעִים שָׁנָה, לְבַד חַוָּה, וְשָׁמְעוּ כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ וְלֹא הֶאֱמִינוּ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? הוֹבִישׁ אֶת שְׁדֵי נְשֵׁיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יז, כד) "וְיָדְעוּ כָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי ה' הִשְׁפַּלְתִּי עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ".

"וְיָדְעוּ כָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה", אֵלּוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם. "אֲנִי ה' הִשְׁפַּלְתִּי עֵץ גָּבֹהַּ", זֶה נִמְרוֹד. "הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל", זֶה אַבְרָהָם אָבִינוּ. "הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח", אֵלּוּ שְׁדֵי נְשֵׁי אֻמּוֹת הָעוֹלָם. "וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ", אֵלּוּ שְׁדֵי שָׂרָה. וְהָיוּ מְבִיאִין אֶת בְּנֵיהֶם אֵצֶל שָׂרָה וּמֵנִיקָה אוֹתָם בְּשָׂלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה".

הַמּוֹפֵת הַשְּׁלִישִׁי, מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא הָיָה אָדָם שֶׁנִּזְרְקָה בּוֹ שִׂיבָה, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְתָמְהוּ כָּל הָעוֹלָם שֶׁלֹּא רָאוּ כְּמוֹתוֹ מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם. וּמִנַּיִן שֶׁנִּזְרְקָה שֵׂיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים".

רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר: כְּכָלִיל שֶׁהוּא כָּבוֹד רֹאשׁ הַמֶּלֶךְ, כָּךְ הַשֵּׂיבָה כָּבוֹד וְהָדָר לְזְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה".

הַמּוֹפֵת הָרְבִיעִי, מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם לֹא הָיָה אָדָם חוֹלֶה, אֶלָּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה אָדָם, אִם בַּדֶּרֶךְ אִם בַּשּׁוּק, וְעָטַשׁ — הָיְתָה נַפְשׁוֹ יוֹצֵאת מִנְּחִירָיו וּמֵת, עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב אָבִינוּ וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל זֹאת וְאָמַר לִפָּנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַל תִּקַּח אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי עַד אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶת בָּנַי וּבְנֵי בֵיתִי". וְנֶעְתַּר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חוֹלֶה". וְשָׁמְעוּ כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ וְתָמְהוּ, שֶׁלֹּא הָיָה כָּמוֹהוּ מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. לְפִיכָךְ חַיָּב אָדָם לוֹמַר לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁעַת עֲטִישׁוֹתָיו: "חַיִּים!" שֶׁנֶּהְפַּךְ מָוֶת הָעוֹלָם לְאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב מא, י): "עֲטִישׁוֹתָיו תְּהַל אוֹר".

הַמּוֹפֵת הַחֲמִישִׁי, מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא נֶהֱפְכוּ מֵי הַיָּם לְיַבָּשָׁה עַד שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעָבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם". וְרָגְזוּ כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ שֶׁלֹּא הָיָה כָּמוֹהוּ מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן".

הַמּוֹפֵת הַשִּׁשִּׁי, מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְכָל הַמַּזָּלוֹת הָיוּ עוֹלִין לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וְאֵינָן מְעַרְעֲרִין זֶה עִם זֶה, עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ וְעָשָׂה מִלְחֶמְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהִגִּיעַ עֶרֶב שַׁבָּת וְרָאָה בְּצָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יְחַלְּלוּ אֶת הַשַּׁבָּת, וְעוֹד שֶׁרָאוּ חַרְטוּמֵי גּוֹיִם כּוֹבְשִׁים בַּמַּזָּלוֹת לְבֹא עַל יִשְׂרָאֵל. מֶה עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ? פָּשַׁט יָדוֹ לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וּלְאוֹר הַיָּרֵחַ וְהִזְכִּיר עֲלֵיהֶם אֶת הַשֵּׁם וְעָמַד כָּל אֶחָד בִּמְקוֹמוֹ שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים שָׁעוֹת עַד

מוֹצָאֵי שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּדֹּם הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ עָמָד עַד יִקֹּם גּוֹי אוֹיְבָיו וַיַּעֲמֹד הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲצִי הַשָּׁמַיִם וְלֹא אָץ לָבוֹא כְּיוֹם תָּמִים". וְרָאוּ כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ וְתָמְהוּ שֶׁלֹּא הָיָה כָּמֹהוּ מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא הָיָה כַּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה כֵּן לִשְׁמֹעַ ה' בְּקוֹל אִישׁ כִּי ה' נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל".

הַמּוֹפֵת הַשְּׁבִיעִי, מִיּוֹם שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא הָיָה אָדָם חוֹלֶה וְיִחְיֶה וְיַעֲמֹד מֵחָלְיוֹ, עַד שֶׁבָּא חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בַּחֲלוֹתוֹ וַיְחִי מֵחָלְיוֹ. הִתְחִיל מִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר: "אָנָּא ה' זְכָר נָא אֵת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בֶּאֱמֶת וּבְצֵדָקָה וּבְלֵבָב שָׁלֵם וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי". וְנָעְתַּר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנְנִי מוֹסִיף עַל יָמֶיךָ חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה". אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, תֵּן לִי אוֹת כִּי אֶעֱלֶה בֵּית ה'". אָמַר לוֹ: "אָחֵז אֲבִיךָ כּוֹבֵשׁ בַּמַּזְלוֹת הָיָה וְהָיָה מִשְׁתַּחֲוֶה לַשֶּׁמֶשׁ וְהַשֶּׁמֶשׁ הָיָה בּוֹרֵחַ מִלְּפָנָיו וְיָרַד בְּמַעֲלֵיו עֶשֶׂר מַעֲלוֹת, אִם רוֹצֶה אַתָּה יֵרֵד עֶשֶׂר מַעֲלוֹת אוֹ יַעֲלֶה עֶשֶׂר מַעֲלוֹת". אָמַר לְפָנָיו: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים לֹא אוֹתָן הַמַּעֲלוֹת שֶׁיָּרַד יְחַזֹר וְיַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ", שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא יָשׁוּב הַצֵּל אֲחוֹרַנִּית בַּמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה". וְנָעְתַּר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנְנִי מֵשִׁיב אֶת צֵל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר יָרְדָה". וְרָאוּ כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ וְתָמְהוּ שֶׁלֹּא הָיָה כָּמוֹהוּ מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, וְשָׁלְחוּ לִרְאוֹת אֶת הַמּוֹפֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֵן בִּמְלִיצֵי שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל הַמְשֻׁלְחִים עָלָיו לִדְרֹשׁ אֶת הַמּוֹפֵת אֲשֶׁר הָיָה בָּאָרֶץ".

וְרָאָה אֶת הַמַּלְאָכִים וְנִתְגָּאָה לִבּוֹ וְהֶרְאָה לָהֶם אֶת אוֹצְרוֹת שֶׁל מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת אוֹצְרוֹת שֶׁל בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים, וְעוֹד שֶׁפָּתַח אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית וְהֶרְאָה לָהֶם אֶת הַלּוּחוֹת וְאָמַר לָהֶם: "בָּזֶה אָנוּ עוֹשִׂים מִלְחָמָה וְנוֹצְחִין", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּשְׁמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת כָּל בֵּית נְכֹתֹה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֵת שֶׁמֶן הַטּוֹב וְלֹא הָיָה דָבָר אֲשֶׁר לֹא הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל מֶמְשַׁלְתּוֹ". וְכָעַס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו וְאָמַר לוֹ: "לֹא דַיֶּךָ שֶׁהֶרְאֵיתָ לָהֶם אֶת כָּל אוֹצְרוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת כָּל אוֹצְרוֹת בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים אֶלָּא שֶׁפָּתַחְתָּ לָהֶם אֶת הָאָרוֹן וְהֶרְאֵיתָ לָהֶם אֶת הַלּוּחוֹת מַעֲשֵׂה יָדַי, חַייָךְ הֵם יַעֲלוּ וְיִקְחוּ אֶת כָּל אוֹצְרוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת כָּל אוֹצְרוֹת בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים", שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְנִשָּׂא אֵת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵיתֶךָ וַאֲשֶׁר אָצְרוּ אֲבֹתֶיךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה בָּבֶלָה יוּבָאוּ לֹא יִוָּתֵר דָּבָר". וְתַחַת הַלּוּחוֹת יִהְיוּ בָּנֶיךָ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקְחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל". אֵלּוּ הֵם חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁנַּעֲשׂוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל וְלֹא הוֹלִידוּ בָנִים, וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: "כֹּה אָמַר ה' לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי".

פרק נג

כָּל הַמַּלְשִׁין אֶת חֲבֵירוֹ בַּסַּתָּר אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית", וְכָתוּב אַחַר אוֹמֵר: "מַכֵּה רֵעֵהוּ בַסָּתֶר". תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, בֹּא וּרְאֵה מִנָּחָשׁ שֶׁהִלְשִׁין בֵּין אָדָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָרְרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמַּאֲכָלוֹ יִהְיֶה עָפָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ".

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף יִשְׂרָאֵל הִלְשִׁינוּ עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרוּ, "תֹּאמַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לְזוּן אוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר?" שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים (וּבְמֹשֶׁה), אָמְרוּ הֲיוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר?" שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם". שָׁמַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהִלְשִׁינוּ עַל כְּבוֹדוֹ, וּמִכְבּוֹדוֹ שֶׁהוּא אֵשׁ אוֹכְלָה שָׁלַח בָּהֶם אֵשׁ וְאָכְלָה אוֹתָם סָבִיב, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה". הָלְכוּ לָהֶם זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל אֵצֶל מֹשֶׁה וְאָמְרוּ: "מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הִנֵּנוּ בְיָדֶיךָ ה' כַּצֹּאן לַטִּבְחָה וְלֹא לָאֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ". וְרָאָה מֹשֶׁה בְּצָרָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, עָמַד וְנִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְנֶעְתַּר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ".

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹתָהּ אֵשׁ שֶׁיָּרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם שָׁקְעָה בָּאָרֶץ וְלֹא חָזְרָה עוֹד בִּמְקוֹמָהּ לַשָּׁמַיִם, אֶלָּא נִכְנְסָה לְהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד. וְכָל הַקְּרְבָּנוֹת שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים בַּמִּדְבָּר – אוֹתָהּ אֵשׁ הָיְתָה יוֹצֵאת וְאוֹכֶלֶת אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה'". "וַתֵּרֶד אֵשׁ" אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה'". וְאוֹתָהּ הָאֵשׁ יָצְתָה וְאָכְלָה בְּנֵי אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּצֵא אֵשׁ". יָצְתָה וְאָכְלָה עֲדַת קֹרַח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה'".

וְאֵין אָדָם נִפְטָר מִן הָעוֹלָם עַד שֶׁיַּעֲבֹר עָלָיו מֵאוֹתָהּ הָאֵשׁ שֶׁשָּׁקְעָה בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ".

וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל אוֹדוֹת הָאִשָּׁה הַכּוּשִׁית אֲשֶׁר לָקָח, וְכִי כּוּשִׁית הָיְתָה? אֶלָּא מָה כּוּשִׁי זֶה גּוּפוֹ מְשֻׁנֶּה מִכָּל הַבְּרִיּוֹת כָּךְ צִפּוֹרָה מְשֻׁנָּה בְּמַעֲשֶׂיהָ הַטּוֹבִים, לְפִיכָךְ נִקְרֵאת כּוּשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אִשָּׁה כֻּשִׁית לָקָח".

רַבִּי תַּחְנָא אוֹמֵר: אַף יִשְׂרָאֵל נִקְרְאוּ כּוּשִׁים, שֶׁנֶּאֱמַר "הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי". וְכִי כּוּשִׁים הָיוּ? אֶלָּא מָה כּוּשִׁי זֶה גּוּפוֹ מְשֻׁנֶּה מִכָּל הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ הֵם יִשְׂרָאֵל מְשֻׁנִּים בְּדַרְכֵיהֶם וּבְמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים מִכָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, לְפִיכָךְ נִקְרְאוּ כּוּשִׁים. וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר "יַיְאַמֵּר עֶבֶד הַמֶּלֶךְ הַכּוּשִׁי". וְכִי עֶבֶד כּוּשִׁי הָיָה? וַהֲלֹא בְּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה הָיָה! אֶלָּא מָה כּוּשִׁי זֶה גּוּפוֹ מְשֻׁנֶּה מִן הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ בָּרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה מְשֻׁנֶּה בְּדַרְכָיו וּבְמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים, לְפִיכָךְ נִקְרָא כּוּשִׁי.

וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר יוֹאָב לַכּוּשִׁי לֵךְ הַגֵּד לַמֶּלֶךְ". וְכִי כּוּשִׁי הָיָה? וַהֲלֹא בֶּן יְמִינִי הָיָה! אֶלָּא מָה כּוּשִׁי זֶה גּוּפוֹ מְשֻׁנֶּה מִכָּל הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ הָיָה בֶּן יְמִינִי מְשֻׁנֶּה בִּדְרָכָיו וּבְמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. לְפִיכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ כּוּשִׁי.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בֹּא וּרְאֵה יָשְׁרוֹ וְתֻמּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁאָמַר לְיוֹאָב, "אֶפְלוּ אַתָּה נוֹתֵן לִי זָהָב וְכֶסֶף הַרְבֵּה מְאֹד אֵינִי עוֹבֵר עַל מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ". אָמַר לוֹ יוֹאָב: "בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ שֶׁתַּרְאֵנִי הַמָּקוֹם שֶׁהָיָה אַבְשָׁלוֹם תָּלוּי בּוֹ", וְלֹא קִבֵּל. הִתְחִיל כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר יוֹאָב לֹא כֵן אוֹחִילָה פָּנֶיךָ", וְלִקַּח אוֹתוֹ בַּזְּרוֹעַ וְהֶרְאָה לוֹ אֶת הַמָּקוֹם שֶׁאַבְשָׁלוֹם תָּלוּי בּוֹ. וְכָל הָעוֹבֵר עַל מִצְוֹת "כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ (וְאֶת אִמֶּךָ)" כְּאִלּוּ עוֹבֵר עַל עֶשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, לְפִיכָךְ נִדְקְרוּ בּוֹ עֲשָׂרָה רְמָחִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב יח, טו): "וַיַּסֹּבּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיַּכּוּ אֶת אַבְשָׁלוֹם וַיְמִיתֻהוּ".

שִׁשָּׁה נִדְמוּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וְכֻלָּם נֶהֱרְגוּ, וְאֵלּוּ הֵן: שִׁמְשׁוֹן בְּכֹחוֹ וְנֶהֱרַג, שָׁאוּל בְּקוֹמָתוֹ וְנֶהֱרַג, עֲשָׂהאֵל בִּמְרוּצָתוֹ וְנֶהֱרַג, יֹאשִׁיָּהוּ בִּנְחִירָיו וְנֶהֱרַג, צִדְקִיָּהוּ בְּעֵינָיו וְנֶהֱרַג, אַבְשָׁלוֹם בְּשֵׂעָרוֹ וְנֶהֱרַג. וְאַבְשָׁלוֹם גִּבּוֹר כֹּחַ הָיָה בַּמִּלְחָמָה וְחֶרֶב מְצֻמֶּדֶת עַל מָתְנָיו, וּמִפְּנֵי מָה לֹא שָׁלַף אֶת חַרְבּוֹ וְכָרַת אֶת שֵׂעָר רֹאשׁוֹ וְיָרַד, אֶלָּא שֶׁרָאָה שֶׁנִּפְתְּחָה גֵּיהִנֹּם תַּחְתָּיו, אָמַר: מוּטָב לִי לְתָלוֹת בְּשֵׂעָרִי וְלֹא לֵירֵד בָּאֵשׁ, לְפִיכָךְ הָיָה תָּלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה רָאִיתִי אֶת אַבְשָׁלוֹם תָּלוּי בָּאֵלָה".

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שִׁבְעָה פְּתָחִים לַגֵּיהִנֹּם, וְנִכְנָס אַבְשָׁלוֹם עַד חֲמִשָּׁה פְּתָחִים. וְשָׁמַע דָּוִד וְהִתְחִיל בּוֹכֶה וּמְיַלֵּל וּמְסַפֵּד, וְקָרָא "אַבְשָׁלוֹם בְּנִי" חֲמִשָּׁה פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב יט, א): "וַיִּרְגַּז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל עֲלִיַּת הַשַּׁעַר וַיֵּבְךְּ וְכֹה אָמַר בְּלֶכְתּוֹ בְּנִי אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי אַבְשָׁלוֹם מִי יִתֵּן מוּתִי אֲנִי תַחְתֶּיךָ אַבְשָׁלוֹם בְּנִי בְנִי". וְהֶחֱזִירוּ מֵחֲמִשָּׁה פְּתָחִים. וְרָאָה דָּוִד שֶׁנִּצַּל מֵחֲמִשָּׁה פְּתָחִים וְהִתְחִיל מְהַלֵּל וּמְשַׁבֵּחַ וּמְפָאֵר לְיוֹצְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֻשָּׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שׂוֹנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי אַתָּה ה' עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי". עֲזַרְתַּנִי מִמִּלְחֶמֶת אַבְשָׁלוֹם, וְנִחַמְתַּנִי עַל אַבְשָׁלוֹם, וְנִחַמְתַּנִי עַל אֶבְלִי.

פרק נד

וִירִידָה שְׁמִינִית שֶׁיָּרַד בָּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּרֶד ה' בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם". אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל הַמַּלְשִׁין אֶת רֵעֵהוּ בַּסֵּתֶר אֵין לוֹ רְפוּאָה, עַל אָחִיו בֵּין אָבִיו וּבֵין אִמּוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְכָעַס עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִסְתַּלְּקָה מֵעַל הָאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּחַר אַף ה' בָּם וַיֵּלַךְ". "וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל", וּמִיָּד נִצְטָרְעָה מִרְיָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִם יִהְיֶה אַהֲרֹן מְצֹרָע, אֵין כֹּהֵן בַּעַל מוּם יָכוֹל

לְהַקְרִיב עַל מִזְבְּחִי, אֶלָּא יִרְאֶה אֲחוֹתוֹ וְיִתְמַהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּפֶּן אַהֲרֹן אֶל מְרִיָם". הָלַךְ אֵצֶל מֹשֶׁה וְאָמַר לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ מֹשֶׁה, אֵין הָאַחִין מִתְפָּרְשִׁין זֶה מִזֶּה אֶלָּא מִתּוֹךְ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא", וַאֲחוֹתֵנוּ עַד שֶׁהִיא בַּחַיִּים נִפְרְשָׁה מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל נָא תְּהִי כַּמֵּת". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא עַד עַכְשָׁו יִשְׁמְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְיֹאמְרוּ: אֲחוֹתָם שֶׁל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מְצֹרַעַת הִיא, וַחֲצִי שֵׁם רַע שֶׁלְּךָ הוּא. וְנִתְרַצָּה מֹשֶׁה בַּדְּבָרִים וְעָמַד וְנִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ, וְנֶעְתַּר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר: אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ".

רַבִּי לְוִיטָס אִישׁ יַבְנֶה אוֹמֵר: אִם אֵין מְצֹרַעַת מְרַקֶּקֶת בְּפָנָיו, אֵינוֹ מִתְרַפֵּא. וְאִם אֵין אָבִיו מְרַקֵּק בְּפָנָיו, אֵינוֹ מִתְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ". מִכָּאן אָמְרוּ: זָב שִׁבְעָה, זָבָה שִׁבְעָה, נִדָּה שִׁבְעָה, טְמֵא מֵת שִׁבְעָה, אָבֵל שִׁבְעָה, מִשְׁתֶּה שִׁבְעָה, מְצֹרָע שִׁבְעָה, מְצֹרַעַת שִׁבְעָה. זָב שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ". זָבָה שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "[וְאִם] טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ". נִדָּה שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ". "כְּנִדָּתָהּ" אֵין כְּתִיב כָּאן, וְאֵין אַתָּה קוֹרֵא אֶלָּא "בְּנִדָּתָהּ". דָּבָר אַחֵר, רַבִּי זֵירָא אוֹמֵר: בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הֶחְמִירוּ עַל עַצְמָן שֶׁאֲפִלּוּ רוֹאוֹת טִפַּת דָּם כְּחַרְדָּל יוֹשְׁבוֹת עָלֶיהָ שִׁבְעָה נְקִיִּים. טְמֵא מֵת שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה" וְכוּ'. אָבֵל שִׁבְעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים".

רַבִּי אוֹמֵר: עוֹד הִלְשִׁינוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרוּ: "הֵיינוּ יוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שַׁאֲנָן וְשָׁלֵו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמֹשֶׁה הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר", שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה". מָה עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? שָׁלַח לָהֶם הַנְּחָשִׁים וְהָיוּ נוֹשְׁכִים וּמְמִיתִים אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְשַׁלַּח ה' בָּעָם". וְרָאָה מֹשֶׁה בְּצָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְעָמַד וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "מֹשֶׁה, עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְנַחַשׁ נְחשֶׁת כְּמִין אוֹתוֹ נָחָשׁ שֶׁהִלְשִׁינוּ בֵּיני לְבֵין אָדָם וְעֶזְרוֹ, וְשִׂים אוֹתוֹ בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ, וְכָל אָדָם שֶׁהוּא נָשׁוּךְ וְהָיָה מִתְכַּוֵּן לִבּוֹ לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם וּמִסְתַּכֵּל בְּאוֹתוֹ נָחָשׁ – מִיָּד נִתְרַפֵּא", שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה אִם נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ". וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ".

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אִם יְכֻנַּס הָרוֹפֵא אֵצֶל מִי שֶׁנִּשְׁכוֹ וִירַפְּאֵהוּ, וַדַּאי לָזֶה מַחֲזִיקִין טוֹבָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם יִשְׂכֹּר אָדָם פּוֹעֵל זָרִיז וְיִתֵּן לוֹ שְׂכָרוֹ מִשֶּׁלּוֹ, מַה טּוֹבָה מַחֲזִיקִין לָזֶה? אֲבָל אִם יִשְׂכֹּר אָדָם פּוֹעֵל עָצֵל וְיַקִּיפֵהוּ וְנוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מִשֶּׁלּוֹ, מַה טּוֹבָה מַחֲזִיקִין לָזֶה? אֲבָל אִם יִשְׂכֹּר אָדָם פּוֹעֵל עָצֵל וְנוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ מִשֶּׁלּוֹ, לָזֶה מַחֲזִיקִין לוֹ טוֹבָה. אָמַר שְׁלֹמֹה כֵּן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים! אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב פּוֹעֲלִים עֲצֵלִים. כְּשֶׁתִּתֵּן לָנוּ שְׂכָרֵינוּ מִשֶּׁלְּךָ וְתִרְפָּאֵנוּ, בְּוַדַּאי יְהִיוּ הַכֹּל מְקַלְּסִין וּמְבָרְכִין אוֹתְךָ".

תַּם וְנִשְׁלַם, תְּהִלָּה לָעוֹזֵר. אָמֵן.